

ISTORIA CIVILIZAȚIILOR

MIC DICȚIONAR

Ecaterina Țarălungă

Cuvânt înainte

Acest proiect a fost inițiat din nevoia de a pune în fața publicului românesc aspecte ale preistoriei și istoriei universale care au condiționat chiar apariția și dezvoltarea lui ca nație, în componența sa majoritară, dar și împreună cu cele peste 20 de minorități etnice stabilite în timp în acest spațiu geografic și spiritual. Mai ales că acest orizont, această apartenență la uriașul peisaj al civilizațiilor omenești ne-a fost interzis până acum, ori nu ne-a fost adus explicit la cunoștință. Originile, încrengăturile, modificările survenite în timp, într-un cuvânt parcursul care ne-a permis nouă, tuturor, să ne definim ca națiune și să fim ceea ce suntem astăzi trebuie în sfârșit să ajungă până la noi. Pentru că apartenenții altor culturi știu despre noi lucruri pe care noi nu le știm, după cum nu știm nici lucruri importante despre alte civilizații omenești, cu care ne aflăm în contact, într-o lume din ce în ce mai globală.

Ce înseamnă de fapt „departe în timp”, dacă acest „departe” ne-a produs chiar pe noi, cei de azi, cu felul nostru de a gândi? Și ce înseamnă vecini, globalizare, identitate, granițe, rezistență, cedare dacă nu știi bine cine ești, iar propriile tale reacții ca entitate se află într-o nebuloasă? Proiecția pe care o poate oferi acest dicționar asupra fiecăruia are rolul, în primul rând, să deschidă bariere ale minții despre care nici nu știam că există. Cel puțin așa crede autoarea, care a traversat ea însăși incredibila aventură a cunoașterii celui mai îndepărtat trecut și a înțeleș, cu timpul, că acolo, în sâmburele lui de neatins, se ascund toate fructele din care se vor fi ivit livezile, pădurile, desișurile, dar și luminile amiezilor civilizației omenești de astăzi.

Așadar, vouă, tuturor, această carte despre **cine suntem, ce suntem, ce și cine putem deveni** și chiar devenim continuu, fie că vrem sau nu, fie că știm sau nu.

Dicționarul vă oferă deci opțiunea corectă de a ști, pentru că acest lucru definește chiar condiția noastră de oameni, de națiune și capacitatea noastră de reacție la orice fel de stimuli. Rămâne să judecați singuri, fiecare, citind despre căile trecutului, dacă civilizația este o cale de apărare, o cale de traversare a fluxurilor Timpului, adică, de fapt, o cale de existență și de permanență a noastră, a tuturor, o imagine pe care o putem oferi altor națiuni, civilizații, lumi...

Ecaterina Țărălungă

București, martie 2010

A

Abbasizi – dinastie arabă de califi. A fost întemeiată de Abu l Abbas, unchiul profetului Muhammad (Mohamed), în anul 747 d.H., printr-o răscoală provocată în Khorasan împotriva dinastiei ommayade și finalizată cu victoria din anul 750. Organizarea califatului, având capitala la Bagdad, a fost după model persan, cu diwane, adică ministere, conduse de viziri. La data provocării răscoalei califatele arabe cuceriseră deja Spania și nordul Africii, impuseseră un stil de viață, o cultură și religia islamică de jur împrejurul unei bune părți a Mediteranei. Cei mai importanți califi abbasizi au fost Mansur (754-775) și Harun al Rashid (813-833), acesta din urmă personaj central în *O mie și una de nopți*.

Abhazia – acesta este vechiul teritoriu numit de greci Colchida, atestat în sec. IX î.H., dar, în fapt, posedând vestigii încă din Neolitic. Este patria originară a Medeii, femeia barbară care l-a cunoscut pe greul Iason, venit în căutarea "lânii de aur". Căsătorită cu el și venită în Grecia, și-a ucis cei doi copii când a aflat că este trădată în dragoste. Acest mit transcrie, în fapt, o alianță proiectată (între spațiul grec și acela unde s-au format inițial limbile indo-europene) pentru a se apăra contra marilor migrații dinspre Asia și mai ales de perși. Mai târziu, Colchida a optat pentru alianța cu Bizanțul în detrimentul Imperiului Persan și s-a creștinat încă din veacul al IV-lea d.H. Teritoriul aparține astăzi Georgiei, unde au loc și acum conflicte legate de originile de locuire în zonă ale diverselor etnii.

Abisinia – v. Etiopia

Aborigen – cuvântul vine din latinescul

"ab origine" (de origine, originar) și desemnează populațiile originare ale unui spațiu geografic, peste care au venit de-a lungul vremurilor diverse valuri de migrație, astfel încât standardele culturale și identitare ale prezentului sunt rezultanta unei îndelungate conviețuiri. Dar vestigiile trecutului continuă să-i ateste pe aborigeni, atât în Africa, Australia, cât și în Americi, Oceania. Prin aborigen nu se înțelege însă un interval temporal strict limitat, unii aborigeni fiind atestați mai devreme pe scala timpului, ca de pildă hobbiții din Africa ori aborigenii din Australia, alții mai târziu, ca aceia din Țara de Foc, în sudul Americii de Sud, ori din Insula Paștelui, în Oceania. La aborigenii din Australia apare pentru prima oară în timp mitul dragonului, sub formă de Șarpele-Curcubeu. E un dragon de apă.

Abraham – personaj biblic (*Geneza*, 11), părintele legendar al triburilor semite. Născut dintr-un amoreu (a X-a generație după Noe și a XII-a după Adam) în cetatea Ur, Chaldeea, el a devenit patriarh nu doar pentru creștinism, ci și pentru islamism, unde este numit Ibrahim, ca și pentru triburile Edomului și midianiților. Era unchiul lui Lot. A trăit probabil în mileniul 2 î.H. (1900 î.H.) și l-a sacrificat lui Iehova (Iahve) pe fiul său, Isaac, așa cum făceau și amoniții (care credeau în Moloh, zeul Soarelui), reușind astfel să-și scoată poporul din robia babiloniană și să ajungă în țara făgăduinței promise lui chiar de Iahve, adică în Canaan. A reușit să distrugă Sodoma și Gomohra. Conform *Bibliei* ar fi trăit 175 de ani. Moscheea Al Aqsa din Ierusalimul de Est păstrează piatra venerată de două religii, deoarece este locul unde a fost sacrificat și a curs sângele lui Isaac și este, de asemenea, locul de unde

Mohammed s-a înălțat la Cer.

Abu Bakr – (n. 570 d.H., probabil Mecca – m. 634 d. H., Medina) – primul calif islamic ((632-634 d. H.), lider sunnit, contestat de šiiti, de origine arabă. Dimitrie Cantemir îl considera, în *Istoria religiei muhammedane*, acela care a consolidat în chip definitiv principiile comunității islamice sunnite față de aceea šiită. Una dintre soțiile sale a fost fiica lui Mahomed.

Abydos – numele greco-latin al uneia dintre cele mai vechi necropole ale Egiptului antic, a cărei existență se întinde între 4000 î.H. și 300 d.H. Numele vechi al locului era Abdjw, azi Umm el-Qaab. Se află la 500 km. sud de Cairo și 170 km. nord de Luxor. Se practica mai ales cultul lui Osiris, venit dinspre delta Nilului, nume prin care se desemnează la egipteni primul om, un adevărat Adam, întemeietor de neam. Principala formă a sitului a fost dată de marele Ramses al II-lea, care își are acolo cenotaful.

Achemenizi – v. Xerxes I

Acropole – numele celei mai înalte părți a Atenei antice, cetate stat. În perioada de aur, a lui Pericle, sec. 5 î.H., a fost edificată cea mai mare parte a construcțiilor, dintre care Parthenonul a rămas până astăzi un model de echilibru arhitectonic. Arhitectura ateniană a fost aceea care a definit construcția raportată la măsura corpului uman. Numită și "secțiunea de aur", această proporție a anulat pentru toată istoria viitoare a umanității ideea de megalitic, care făcuse temeiul civilizațiilor precedente.

Adamclisi – loc în Dobrogea (numită de greci și latini Scythia Minor), România,

unde s-a desfășurat în 101-102 d.H. una dintre cele mai crâncene bătălii dintre daci și romani. Decebal, aliat cu triburi de geți din sudul Dunării (numită de greci Istros), veghea spațiul dinspre nord-estul Dobrogei, în vreme ce romanii au venit cu două armate, una dinspre sud, traversând fluviul, iar alta cu ambarcațiuni, pe apă. Acolo au fost uciși 4000 de romani cu șeful oștirii cu tot. În final însă romanii au ieșit biruitori. În amintirea acestei bătălii a fost construit în acel loc monumentul Tropaeum Traiani. Metopele originale ale monumentului se află expuse la muzeul tomitan (mozaic) din Costanța. Romanii obțineau astfel controlul asupra gurilor Dunării și Mării Negre (Pontul Euxin), după ce obținuseră și controlul asupra Porților de Fier, integrând astfel Dacia spațiului roman, deoarece împăratul Traian intenționa să asigure granița răsăriteană a Imperiului – ceea ce a și făcut, cucerind în 106 d.H. zona de la răsăritul Iordanului, unde se afla Petra, vestita cetate nabateeană. Adevărul este că nemulțumirile popoarelor cucerite crescuseră într-atât, încât aduseseră la lumina zilei creștinismul, fapt care amenința însuși fundamentul imperiului. Iar lumile vechi, ca aceea a dacilor și semiților, continuau să-și apere identitatea în virtutea unui nexus ce lega spațiul geto-dacic și tracic de Asia Minor, Scitia, Sarmația.

Adena -cultură a nativilor de pe teritoriul continentului nord-american, de dinainte de venirea triburilor dinspre Asia. Ca perioadă se situează în intervalul 1000-100 î.H. Este vorba despre epoca pietrei cioplite (trebuie să menționăm că epocile preistoriei sunt cam cu 2500 de ani mai devreme în Asia decât în Europa și restul lumii), cultul morților în morminte megalitice de formă piramidală, credința în forțe ale naturii personalizate

(șamanism). Un fenomen caracteristic al acestui tip de șamanism a fost preferința pentru Zeul Șarpe (vezi și aborigen), moștenită și de azteci, ca și simbolizarea lui în stil megalitic. Cel mai cunoscut sit arheologic este acela de la Grave Creek Mound, Ohio, Virginia.

Adiabene - cetate-stat în Mesopotamia (sec. IV-I î.H.), mărginită de Ninive, Ecbatana și Gaugamela. A purtat în timp mai multe nume, cel mai cunoscut fiind Arbela (astăzi Arbil în Irak, zona kurdă). Aflată sub influența parților, apoi dominată de perși (dinastia Ahemenizilor). Regii cetății s-au convertit la mozaism, în virtutea faptului că, la origini, triburile lui Abraham veniseră în țara sfântă din Mesopotamia (în Irakul de azi), ca și pentru a rezista împreună asalturilor Imperiului Roman.

ADNmc – prescurtare pentru analiza mitocondrială a ADN-ului, un procedeu al geneticii de detectare a evoluției în timp a unui genotip plecând de la invariabila cromozomică Y (care definește linia feminină, maternă, nemodificabilă în timp). Acest fel de analize a dat rezultate notabile despre migrația și stabilitatea populațiilor de-a lungul istoriei, ajungându-se până la concluzia, surprinzătoare, că Homo Sapiens a apărut în Africa și de acolo au început migrațiile planetare. Sau, de pildă, s-a putut conchide că 15% din populația actuală a lumii se bazează pe genotipul fenician, popor nesemitic de navigatori și coloniști, dispărut ca entitate încă din istoria timpurie. Prin acest tip de studii se naște, de fapt, o nouă disciplină care reunește antropologia și genetica.

Adygeia – v. Maikop

Afganistan – stat în Asia Centrală. S-au găsit schelete ale Omului de Neanderthal, dar abia din Neolitic urmele de locuire sunt semnificative. În mileniul 3 î.H. se făcea comerț cu Mesopotamia și Egiptul. Primele centre urbane au fost la Mundigak, Deh Murasi, Ghundai. Milenii la rând acest teritoriu a funcționat ca o poartă de migrare dinspre centrul Asiei spre India. Acesta a fost și teritoriul de locuire inițial al triburilor ariene (care au început migrația cam în 2000 î.H.), drept care numele vechi al Afganistanului a fost Ariana. Un alt nume vechi folosit mai ales de arabi a fost Khorasan. Teritoriul a fost încorporat Imperiului Persan de către Cyrus cel Mare în secolul al VI-lea î.H. (perșii o numeau Bactria și arabii Balkh), iar vechea religie mithraică (Mithra era zeul Soarelui, în sens larg al focului) a început să funcționeze alături de zoroastrism. Trei veacuri mai târziu, Alexandru Macedon a cucerit zona și a edificat Alexandropolis (azi Kandahar). După moartea lui teritoriul a fost cucerit de Seleucizi, dinastie purceasă dintr-un general al lui Alexandru Macedon, al cărei centru de putere era Babilonul. În 250 î.H. guvernatorul grec al Bactriei a declarat teritoriul independent de Seleucizi, a făcut o „confederație” după modelul cetăților grecești, dar formată din triburile din zonă, arieni și kusiți, edificând Regatul Kush, tampon între China, India și aspirațiile Imperiului Roman. Acest regat a redeschis drumul mătăsii, pe rute se pare străvechi, folosite de numeroasele migrații neolitice ale triburilor asiatice. Imperiul Persan și-a anexat o parte din regatul Kush în secolul al III-lea d.H., iar mogulii din Mongolia o altă parte. Perșii au fost cucerți de diverse dinastii arabe, musulmane, în secolul al IX-lea. Afganii se consideră până astăzi, ca și iranienii, altceva decât islamici și socotesc istoria țării lor ca pe una a luptei

antimusulmane. Agatârșii au migrat dinspre Bactria în zona geto-dacică, iar numele Balkh a dat toponime (Balcani, Balcic, Balc) și nume proprii (Balc, Balica, Bălcescu). Trecutul zonei este izvor de conflicte permanente până în prezent.

Africa – este continentul unde a apărut ca specie omul, cu 5 milioane de ani în urmă, de-a lungul riftului afro-asiatic. Un schelet fosil feminin cvasi complet, Lucy, datând de 3 milioane de ani, a fost descoperit de curând în Etiopia. De altfel, acum 130.000 de ani, tot acolo a apărut și Homo Sapiens, din care se trag oamenii actuali. Vechimea civilizațiilor Africii este diferită de la o zonă la alta, migrațiile și contactele au fost numeroase între sudul, centrul și nordul Africii, între Africa și Australia pe de o parte, Africa și Eurasia pe de alta. În general, este convenit faptul că civilizația egipteană a atins cel mai ridicat vârf dintre toate civilizațiile Africii. Și, deși acest vârf este perceput în mileniul 4 î.H., totuși voci îndrăznețe afirmă că modelul piramidei ca tip cultural este cu mult mai vechi, ține de civilizațiile ultimei glaciațiuni, care s-a sfârșit acum 18.000 de ani, datarea lor fiind, în acest caz, mileniul 11 î.H. Dar astfel de voci leagă originea omului de migrația dinspre sud-estul Asiei, prin dispariția continentului Lemuria - Mu. Datarea după metoda înjumătățirii carbonului în timp, evocă totuși mileniul 5-4 pentru Egiptul vechi și cam 12.000 î.H. pentru migrația lui Homo Sapiens către Asia (via Europa, ori pe calea apei, din insulă în insulă). Evident, acolo, ca și în alte părți ale Africii, această civilizație a fost precedată de viața în caverne și de civilizația rupestră, a Omului de Neanderthal, una dintre cele mai bine reprezentate, mai interesante ca tematică abordată și mai rafinate de pe

pământ. Principalele bazine culturale ale Africii au fost Kush (Nubia sau Etiopia), Axum (regatul Meroe), Algeria, Sahara (care nu era deșertică), Egipt, Ghana, Kenya, berberii nomazi, Sudanul, Mali, Shongai, Swahili, Zimbabwe.

Agatârși – de la grecescul agatyrsos. Populație localizată de Herodot la izvoarele râului Maris (Mureș), în Dacia, unde se ocupau cu mineritul. S-au găsit obiecte aparținând acestei populații și în Moldova de nord. La origini triburi iranice, conform legendei grecești care spunea că fiii lui Herakles (zeul focului) erau Skithes și Agathyrsos (iar din acesta din urmă s-ar trage grecii înșiși, indo-europeni și ei, migrați din Asia spre Europa și în peninsula azi grecească, traversând zona balcanică și mergând apoi spre sud).

Agra – v. Taj Mahal

Ahei – populație indo-europeană venită din apusul Mării Negre sau din Anatolia la sfârșitul mileniului 3 î.H. Au trecut prin Scythia Minor (Dobrogea de azi) și au pătruns în peninsula Balcanică, precum și în insulele Mării Egee. După marele cutremur care a distrus insula Thera (azi Santorin) la 1400 î.H., au pătruns și în Creta și Cipru, care, cu timpul, a optat pentru identitatea grecească. În *Iliada* sunt numiți danai. Dinastia din care au făcut parte Menelaos (regele Spartei) și Agamemnon (regele din Mycene) erau dinastii de ahei. Ei au reputat, grație "calului troian", un cal uriaș din lemn plin cu hopliți (infanteria aheană) introdus în cetate chiar de troieni, victoria asupra Troiei (numită Illion în *Iliada*, fiindcă la origini troienii sunt illiro-pelasgi), marea cetate, fondată de hitiți. Războiul fusese pornit – în sens mitologic – pentru că un prinț troian, Paris, o răpise pe soția lui Menelaos, Elena. După ce grecii au

pătruns în Egipt, fiind acolo numiți "popoarele mării", alături de alte neamuri, precum hyksoșii — această perifrază s-a tradus prin filastin în arabă, palestin în latină, filistin în ebraică. Filistinii sunt pomeniți în *Biblie*, un regat filistin a existat și a fost cucerit de semiți. Astfel, biblicul Goliath era filistin, iar oponentul său, David, era semit. Capitalele filistine de pe țărmul mediteranean de răsărit, în Israelul de azi, au fost Ashdod, Ashkelon și Gaza. Numeroase urme ale civilizației grecești există în ele (Ashkelon este parc arheologic), iar marea aruncă și astăzi pe țărm bucăți strălucitoare de marmură din edificiile fostei cetăți.

Ahmed al III-lea ((1673-1730) – sultan al Imperiului Otoman (1703-1730), considerat cel mai important susținător al culturii otomane din întreaga istorie a imperiului. Această perioadă de aur a domniei sale se numește Epoca Lalelei, laleaua fiind simbolul cel mai folosit în lumea artelor. Până astăzi bancnotele turcești sunt ilustrate cu lalele. Brâncoveanu, ca și Dimitrie Cantemir, au folosit acest motiv: Brâncoveanu a edificat palatul fiilor săi de la Potlogi cu stucatură alb pe alb folosind motivul lalelei, iar Cantemir l-a cunoscut pe Ahmed al III-lea și a primit de la acesta titlul de mare maestru al muzicii otomane, ca și distincția de pașă cu trei tuiuri, în timp ce toți ceilalți domni ai țărilor române tributari Porții au fost pași cu două tuiuri. El a folosit motivul lalelei în palatul Moldovei (ambasada) de la Constantinopol. Totuși, în conflictul rusoturc, Cantemir a fost de partea rușilor, adică a creștinătății. Ahmed al III-lea a murit în închisoare, înlăturat chiar de otomani.

Ahura Mazda – cel mai important zeu în zoroastrism (religia focului). Zoroastru,

profetul, a fost acela care l-a proclamat zeu suprem pe Ahura Mazda, zeul focului la perși. Inițial era asimilat forțelor Luminii (diferite de ale Întunericului), după modelul chinez (Ying și Yang), fiind zeul Soarelui. Odată cu trecerea spre monoteism a devenit zeu suprem. Perșii au fost principalul popor care a răspândit zoroastrismul. Dar, la origini, indo-iranienii vin din Asia Centrală (azerii credeau în zoroastrism) și ajung până în India și în Thracia (agatârșii). Zarathustra însemna Zoroastru. În folosire modernă Mazda este o mare companie americană de produse electrice.

Ainu – grup etnic din Japonia. Existența lui a fost decelată din preistorie. Analiza ADNmc indică o ascendență în insulele Andaman (India) provenind din Africa, via Australia și apoi trecând prin Tibet. Limba pe care-o vorbesc este una izolată, are flexiune cu postpunerea a ceea ce în limbile indo-europene sunt prepoziții și nu are scriere. În intervalul de acum 100.000 - 50.000 de ani au traversat perimetrul mongol și s-au stabilit în zona Ohotsk. Erau vânători și pescari, animiști ca religie (totemul este ursul). Acestor triburi le-au aparținut primii colonizatori ai Americilor (care au traversat Behringia și Alaska), precum și triburile Ainu care au ajuns în Hokkaido (de altfel cucerită târziu de japonezi), Sahalin și Kurile. Cultura Jomon a vechilor japonezi își are originea în cultura ainu. Astăzi triburile ainu sunt populație protejată în Japonia.

Akenathon – a devenit faraon al Egiptului în perioada Noului Imperiu, cu numele Amenhotep al IV-lea. De origine feniciană, căsătorit cu frumoasa Nefertiti, a încercat să introducă monoteismul în Egipt, invocând ca unic zeu discul solar (adică un obiect, un corp ceresc): Athon.

Aken-athon înseamnă “cel care place lui Athon”. A edificat o capitală nouă, Tanis, azi Tell el Amarna, și a construit un templu grandios la Karnak, dedicat lui Athon. Spre sfârșitul domniei însă, din pricina victoriilor hitiților asupra regatului Mittani (hurriți aflați în nordul Siriei de azi, iar Nefertiti era la origini hurrită), a trebuit să revină la religia tradițională a Egiptului, pentru a obține o largă aderență a populației în vederea susținerii unei bătălii cu hitiții. Dar nu hitiții, ci hyksoșii amenințau, de fapt, Egiptul.

Akkad – prima atestare despre acest oraș-cetate este a arhivelor hitite și se referă la mileniul 3 î.H., când Lugal-Zage-Si din Umma a cucerit mai multe orașe-cetate unind Sumerul (partea de sud a Mesopotamiei) sub conducerea sa. Dar Sargon I cel Mare al Akkadului a atacat capitala Sumerului, Uruk, și a biruit-o, făcând astfel din Akkad un regat independent. Akkad este numele din *Vechiul Testament* al cetății, ea apare ca Agado în arhivele hitite. Perioada de maximă înflorire a fost pe vremea regelui Gudea, care a stăpânit și Lagashul. Akkadul a dispărut după numai 200 de ani în urma atacurilor kurde (iranice) venite dinspre nord-est (iranice=kurd=gud), prin celebra bătălie din munții Zagros. Din punct de vedere cultural, cea mai importantă moștenire akkadiană (și sumeriană în sens mai larg) este matematica în baza 6: cele 6 zile ale săptămânii, cele 12 luni ale anului, cercul de 360 de grade, gruparea perioadelor istorice în intervale de 600 de ani, numite sars, număratoarea în duzini. De asemenea, akkadienii moșteneau legenda potopului (Noe se numea Xisuthrus, mileniul 4 î.H., în *Epopoea lui Ghigamesh*), începând de când își numărau regii și zeii. Vorbeau o limbă din aceeași clasă cu limbile

semitice.

Aksum – numele unei cetăți înfloritoare în sec. 6 d.H., aflată în nord-vestul platoului etiopian, în lungul Marelui Rift African. Semne de locuire din mileniul 5 î.H., de către populații africane. Influențat de Egipt, la Aksum există o piramidă în trepte (7 trepte) ca aceea a lui Djoser. Surse grecești o menționează din sec. 1 d.H., când rege i-ar fi fost Zoskales. Regatul, având deschidere la Marea Roșie, a mijlocit comerțul dintre Imperiul Roman și Imperiul Persan. Ezana, regele Aksumului, a adoptat creștinismul în anul 330 d.H, puțin după Armenia. Până astăzi creștinismul copt din Etiopia păstrează semne ale vechimii sale, alături de crucea cu brațe egale care pleacă precum razele din centrul unei sfere, pe veșmintele prelaților figurează și steaua lui David. La origine, regatul Aksum s-a format cu triburi yemenite (numite Saba, Salhen, Himyar, Raydan, Habashat, Tiamo, Kasu) venite din Asia Mică (hamiți și semiți), la fel ca și Meroe (în vechime numit Kush, aflat în Sudan). Benito Mussolini a luat cel mai frumos obelisc aksumit din Lalibela, un monolit, și l-a dus la Roma. El a fost returnat Etiopiei în 2005.

Alani – triburi de origine iranică, sarmați care se autodenumeau Yasi – numele orașului lași este de origine alană. La fel denumirile Prut, Zarand. Au locuit în stepele de la nordul Caucazului, unde sunt menționați până în sec. 2 d.H. Împinși spre vest de popoarele năvălitoare, o parte dintre ei s-au asimilat cu hunii, alții cu avarii, pecenegii, cumanii, vandalii, de asemenea triburi migratoare. Cei care au rămas cu identitate proprie îi au drept urmași pe cei din Ossetia, în Georgia, zonă până astăzi conflictuală și care tinde să-și afirme identitatea diferită de a

georgienilor.

Alaric I – s-a născut pe o insulă numită de greci Peuce, la gurile Dunării, în 370 d.H. A fost regele vizigoților (neam gotic, adică germanic, originar probabil din Scandinavia și care a migrat spre sud-est, atingând Sciția, unde a aparținut culturii Cerniakov, fiind apoi împins de huni din nou spre Europa) și primul barbar care s-a aliat cu Roma ca „federat”, adică păstrând structura tribală și luptând numai când era solicitat. A apărut granița de răsărit a Imperiului Roman, Bizanțul, contra hunilor, purtând bătălii din Epir până în Siria. A invadat Italia în anul 400 d.H. și a cucerit Roma în 402. Reședința și-a stabilit-o însă la Ravenna, unde vor veni, pe urmele lui, și alte triburi de vizigoți. A favorizat intrarea alanilor, vandalilor și suevilor în Galia și Peninsula Iberică. A mai asediat Roma și în 408, dar operațiunea, prin care voia să silească imperiul să renunțe la domeniile din nordul Africii, n-a fost finalizată, Alaric murind în 410 d.H.

Alaska – astăzi unul dintre statele de nord ale SUA, aflat în nordul Americii de Nord. A fost descoperită de ruși în 1741 și a devenit stat american prin votul populației, cu sprijinul românului din emigrație, Pomutz, ambasador al Americii în Rusia. Nativii din Alaska sunt la origine insulari din Atlantic, peste care au venit triburi asiatice, siberiene, în 14.000 – 10.000 î.H. (Paleolitic) și rămase aici, în vreme ce altele au migrat spre Americi. Cultura Clovis, asiatică, are urme vizibile în Alaska. Cultura tradițională specifică apare în Alaska în mileniul 4 î.H., iar religia constă, în principal, în șamanism, după cum principala ocupație este pescuitul. Este vorba despre cultul morților (bijuterii și vase). Cele mai pregnante culturi istorice sunt a eschimoșilor și inuit (ai

căror strămoși aparțin culturii Thule, din primele veacuri d.H.). Mai târziu apare și creștinismul ortodox. Sub aspect lingvistic există mari deosebiri de la un loc la altul, din cauza slabei comunicări. Dar limbile vorbite sunt ale insularilor originari, nu fac parte din marile familii lingvistice.

Albanezi – la origini triburile indo-europene de alban erau venite din zona Caucazului. Albania caucaziană este Daghestanul de azi. Albanezii caucazieni sunt menționați în surse antice alături de ilirii de la sudul Dunării de Mijloc. Fiind puțini la număr, dar foarte buni luptători, au reușit să-și păstreze identitatea în timp, până astăzi, practicând sisteme de alianțe momentane, dar cu precădere aliindu-se cu dacii și tracii din Peninsula Balcanică. Elita armatei lor medievale era aceea a arbănașilor, făcută după modelul hopliților din Grecia antică, folosiți ca mercenari de domnii țărilor române pentru a se apăra de otomani. Civilizația albaneză a fost influențată, în perioada de formare, atât de substratul ilir, pelasgic, cât și de greci și romani. Albanezii au apărut, ca și alte neamuri balcanice, spiritul unitar al culturii și religiei ortodoxe. Vasile Lupu, cel mai bogat domn al Moldovei, albanez la origine, a folosit arbănași și fost singurul domn al țărilor române care a schimbat din tron un sultan.

Alep – una din cele mai vechi așezări atestate ale lumii, menționată ca cetate de către babilonieni, sub numele Hala, la sfârșitul mileniului al III-lea î.H., când era capitala regatului amorit. A fost cucerit de hititiți în 1595 î.H. și a devenit cel mai important nod comercial al căilor de uscat dintre Asia și Europa (pe Drumul Mătăsii). A fost cucerit pe rând de Asiria,

Alexandru Macedon, Seleucizi, arabi, romani (care-l numeau Beroea), otomani.

Alexandria – cetate fondată de Alexandru Macedon în 331 î.H., după ce se încoronase faraon. Acolo a făcut Farul din Alexandria (una din cele 7 minuni ale lumii antice) și a pus pe țărm chiar statuia sa în chip de faraon, cu supranumele Philadelphus, adică iubitorul de soră, fiindcă, după model egiptean, se căsătorise cu sora sa. Apoi și-a continuat campaniile, iar Philadelphus a dat numele Philadelphiei, fostul Rabbat Ammon, capitala amoniților din Asia Mică, azi Aman, capitala Iordaniei. Alexandria a fost edificată ca mare port comercial la vărsarea Nilului în Mediterana, iar nu departe de acest loc, la Rozetta, armatele lui Napoleon I au descoperit o piatră scrisă bilingv, în greacă și egipteană. Grație pietrei de la Rozetta Champollion a descifrat hieroglifele egiptene. Până astăzi, în apele mici ale golfului Alexandriei se descoperă vestigii însemnate ale perioadei antice.

Alexandru Macedon (356 - 323 î.H.) – supranumit cel Mare, fiul regelui Philip al Macedoniei și nepotul lui Cambyse. Macedonenii erau triburi de greci. A fost mai întâi rege al unui regat aflat în Thracia, numit Macedonia (336-323 î.H.), cu numele Alexandru III. Dacă principalele bătălii ale tatălui său au fost îndreptate contra Imperiului Bizantin, principalele campanii ale lui Alexandru au fost contra Imperiului Persan (Darius al III-lea, care ajunsese și el până la Dunăre), imperiu pe care l-a și cucerit în final, atingând granița Indiei spre răsărit, a Daciei și a Porții de Fier a Caucazului spre nord, a Egiptului spre sud, încercând să unifice micile regate ale Greciei antice sub conducerea sa și să

alcătuiască în zonă o forță capabilă să țină piept marilor imperii care luptau între ele pentru teritorii: Imperiul Persan și Imperiul Roman. Astfel, înainte de apariția creștinismului, care a fost tot un gest protestatar față de Imperiul Roman, Alexandru Macedon a făcut cel mai important gest al lumii vechi din sud-estul Europei pentru apărarea identității și integrității civilizației zonale. Este notabil faptul că principalul său sfătuitor a fost Aristotel. Acest lucru a fost observat de Dimitrie Cantemir, care, în campania lui Petru cel Mare al Rusiei din 1723 la Marea Caspică (pentru controlul Porții de Fier a Asiei și contra otomanilor) a căutat și a descoperit acolo fortificațiile lui Alexandru Macedon, le-a semnalat, a ridicat relevee ale edificiilor, a executat harta locului (dinspre Marea Caspică) și a copiat inscripții. Textele se află în *Collectanea Orientalia*, în arhivele Cabinetului lui Petru cel Mare de la Petersburg, dar au fost publicate cu desene cu tot de Grigore Tocilescu în ediția de *Opere* Dimitrie Cantemir, 8 vol., București, 1878.

Alfabet – cuvânt de origine grecească, venit de la denumirea primelor două litere ale alfabetului grec, alfa și beta. Desemnează modul de scriere bazat pe transcrierea aceluiași fonem (sunete articulate) prin aceleași semne. În sens larg, modurile de scriere nu sunt numai alfabetice, ci și pictograme, scrieri silabice, hieroglife, cuneiforme, glife ș.a. Primul alfabet care s-a păstrat a fost cel al limbii arameice, folosită în Sumer și Babilon, care folosea drept semne cuneiformele, apărute inițial ca pictograme, adică reprezentări desenate ale unui obiect sau acțiuni și devenite mai târziu silabe, apoi litere. Fenicienii au preluat (prin Thautos Biblos) alfabetul proto-canaanit și l-au răspândit în

Mediterranean. Acest alfabet arameic al fost preluat deopotrivă de semiți și arabi, fiind asemănător cu alfabetul brahmi, devenit baza scrierii pentru India, Asia de Sud-Est, Tibet, Mongolia. Cadmus, întemeietorul Troiei, fenician (cetatea însăși se așeza pe un loc hittit), ar fi răspândit, în sens mitologic, alfabetul. Legenda reproducă de Homer, conform căreia Cadmus a aruncat peste cap, în dreptul viitoarei Troia, dinții balaurului, este simbolul răspândirii literelor alfabetului și al divergențelor apărute din cauza diverselor lui forme. El a fost preluat de greci și, de la ei, de alfabetul latin (pe care-l folosesc și românii), chirilic și copt. În ordine temporală, prima scriere descoperită este cea de la Yonaguni (sit datat 12.000-9000 î.H.), apoi din India și China (mileniul V-III î.H.). Diversificarea alfabetelor în Asia Mică a avut loc în mileniul al II-lea î.H. (1500 î.H.). Scrierea s-a făcut inițial fără a respecta o ordine în câmpul vizual. Au existat scrieri care mergeau circular, de la centru spre margine, ca o spirală, scrieri care foloseau aleatoriu spațiul de scris (cel egiptean, hittit, incaș, dar acestea nu erau alfabetice, ci pictograme care defineau ordinea mesajelor prin înglobarea în cartușe a unor fragmente). Astăzi alfabetul grec, slav, latin se folosesc în scriere de la stânga la dreapta, cel arab și semitic de la dreapta la stânga. Există „alfabete pierdute” (ex. nabatean, etrusc) nedescifrate din cauza puținătății mesajelor rămase ori a lipsei unor texte bilingve, care să permită decodificarea. În sfârșit, trebuie să menționăm faptul că scrierea alfabetică este numai o parte din modul de comunicare folosit în evoluția civilizațiilor omenești. V. și Scriere.

Algeria – urme de viață pe teritoriul acestei țări din nordul Africii, mărginită

de Mediterana, există de acum 400.000 de ani (Paleolitic): schelete de *Atlantothropus* există în lacul preistoric Ternifine. Acest umanoid era contemporan cu *Pithecantropus*, găsit în insula Jawa și cu *Sinanthropus* din China. Acest strămoș cunoștea focul. Dar, din urmă cu 90.000 de ani, există urme de locuire continuă pe teritoriul Algeriei de azi de către populații asiatice, venite din zona Caspică, după cum atestă structura scheletului. Ei au conviețuit cu aceia veniți din zona iberică. În perioada neolitică zona Algeriei suferă influențe venite din sud, dinspre Africa. Numeroase petroglife aflate în deșertul Tradart (Tassili n'Ajjer) atestă acest lucru. Herodot se referă la astfel de vestigii. Începutul vremurilor istorice este marcat de regatul Numidiei aflat pe aceste locuri, regat mai mult mitic până la venirea romanilor, dar locuit de berberi, triburi africane nomade. În secolul 9 î.H. au sosit aici fenicienii, care au întemeiat Carthagina (în feniciană Kart Hadasht, ceea ce înseamnă așezare nouă). Romanii le spuneau puni. Acolo, la celălalt capăt al Mediteranei, s-a reeditat bătălia dintre romani și lumile Răsăritului. Cele trei războaie punice au păstrat până astăzi numele căpeteniei de oști a carthaginezilor, Hannibal, care a trecut Alpii pe elefanți, prin zăpadă, ajutat fiind de basci, spre a asedia Roma. În numai câțiva ani romanii au trecut prin sabie absolut toată cetatea Carthaginei, cea care întemeiasă așezările comerciale Annaba, Skikda, Collo, Jijel, Bejađa, Dellys, Alger, Tipaza, Cherchell, Tčnes, Bettioua, Ghazaouet și au înstăpânit în nordul Mediteranei civilizația romană. Mai târziu vor trece peste aceste locuri vandalii, celții, ostrogoții și vizigoții, care nu făceau decât să meargă pe urmele foarte vechilor drumuri dinspre Asia spre Europa și Africa. Iar în sens opus au

trecut vikingii, care au străbătut Mediterana până în Asia Mică. Pe pământul Algeriei de azi au venit arabii și apoi Islamul. Acolo este activă până astăzi moștenirea vechilor straturi de civilizație, iar lumile vechi coexistă cu cele noi.

Ali – (n. 600 d.H., Mecca – m. 661, Kufa) – al patrulea calif al Islamului (656 – 661 d.H.) și ultimul care i-a avut în subordine, deopotrivă, pe sunniți și șiiți. A fost vărul lui Mohammed. Până astăzi sunniții se consideră urmașii lui Ali, așa cum șiiții se reclamă de la Mahommed. Dimitrie Cantemir descrie pe larg diferența de cult dintre sunniți și șiiți în *Istoria religiei muhammedane*, iar în *Collectanea Orientalia* desenează simbolurile religioase ale celor două aripi ale islamismului descoperite de el pe Zidul Caucazian și identificat ca fiind construit de Alexandru Macedon, la Poarta de Fier a Asiei (zona Derbent).

Allah – cuvântul arab pentru Dumnezeu. Nu este un nume propriu, ci Al-lah înseamnă Zeul (*al* este articolul hotărât). Pe vremea politeismului era șeful ierarhic al celorlalți zei, ca și Zeus în religia grecilor antici, ori Ammon Ra în Egipt. Odată cu trecerea la monoteism a rămas singura divinitate a Islamului. Există alte 99 de nume simbolice pentru Allah, dar nici un nume propriu și, precum la semiți (verii arabilor după Noe), nici o înfățișare iconografică.

Almendres Cromlech – cel mai important complex megalitic (parte a unei civilizații planetare care o precede pe a noastră) din Europa, aflat în Portugalia. Cuprinde 92 de menhire care au în ele practicate mici găuri rotunde pe unde trece lumina în zilele echinocțiilor. Se presupune că serveau drept

observatoare astronomice și/sau locuri de cult. Datează din Neolitic (5000-4000 î.H.).

Altai – munți formați prin coliziune odată cu alipirea Indiei la continentul asiatic, aflați în centrul Asiei, la întâlnirea granițelor dintre Rusia, China, Mongolia și Kazahstan. Este zona de formare a populațiilor și limbilor altaice, ale căror subdiviziuni sunt limbile turcice (uiguri, kipceak-kimak, kirghizi, oguzi, kazahi, azeri, tadjici, uzbeki, nogai, kașkai, turci, khazari, balkhari, kazahi, turkmeni, găgăuzi, tătari, iacuți), mongolice, tunguse și, în parte, japoneza și coreeana.

Altamira – supranumită Capela Sixtină a Cuaternarului (epocă ce ține de acum un milion și opt sute de mii de ani până în prezent, dar vechimea umană în zonă este de circa 100.000 de ani), această peșteră bogată în picturi rupestre din Cantabria, Spania, aparține unei rezervații arheologice mai largi: Santaillana del Mar. Situri în aer liber, ca și alte peșteri (Salitre, Chufin, Juyo la Pila) alcătuiesc unul din cele mai importante spații de locuire ale Paleoliticului din Europa.

Amaleciți – trib nomad de ismaeliți din deșertul Neghev, Israel. Numele lor e dat de numele regelui Amalech, care a luptat cu fiii lui Israel, conduși de Moise și Ioshua.

Amazon – cel mai mare bazin fluvial al Americii de Sud: 700.000.000 km². Apele sale udă Bolivia, Brazilia (60% din bazinul fluvial), Peru, Ecuador și Columbia. Este al doilea ca lungime planetară după Nil. Nici până în prezent n-a fost inventariată complet flora și

fauna Amazonului, dar, prin masa mare de vegetație, este un adevărat plămân al planetei. Populația acestui teritoriu este formată din indigeni, urmașii celor care au venit odinioară din Asia și din Polinezia - dovezile de locuire au o vechime de 12.000 de ani. Până în prezent au fost inventariate cam 200 de triburi, dar numărul lor total nu e cunoscut. Există și populații mai noi, venite în timpii istorici. Descoperirea recentă, în 2006, a unui străvechi observator astronomic în principal pentru calcularea timpului terestru, la granița dintre Brazilia și Guyana franceză, format din 127 de blocuri megalitice din granit, în bazinul Amazonului, care precede cu mult civilizația Inca, atestând existența a numeroși locuitori în zonă, pare să așeze bazinul Amazonului alături de celelalte lumi pierdute ale civilizației megalitice (Yonaguni, Almendres Cromlech, Stonhenge, Bimini, Atlantis, apoi Egipt, Meroe, Serbia).

Americile – primele populații ale Americii de Nord, Centrale, de Sud și zonei Caraibelor datează de la ultima glaciațiune (50.000-14.000 î.H.) și sunt formate prin migrație din Siberia și din Oceania. Acești migratori sunt strămoșii nativilor amerindieni din Americi. Cei pătrunși din Asia, în general vânători nomazi, au intrat pe puntea intercontinentală dintre Asia și Americi înainte de a se fi creat strâmtoarea Behring și au lăsat în America de Nord Cultura Clovis (20.000-13.000 î.H.). Pe la 10.000 î.H. triburile migratoare au atins Capul Horn, colonizând astfel ambele Americi și fiind, în general, culturi ale înălțimilor muntoase. Au fost identificate numeroase culturi arheologice. Ideea de civilizație, care înfloarește odată cu așezarea stabilă într-

un teritoriu a unor grupuri de oameni, este înregistrată din Paleolitic, în munții Anzi, în America Centrală (aztecii și mayașii) și de Sud (incașii). Aceste civilizații au rezistat până în veacul al XV-lea, la venirea europenilor (Cristofor Columb, 1492 d.H.). În fapt, vikingii atinseseră cu mult înainte (sec. al X-lea î.H.) coastele Americii de Nord, dar acest lucru n-a avut impact în registrul modificării profunde a standardelor de civilizație ale localnicilor. După limbile vorbite astăzi în Americi, identitățile culturale sunt foarte diversificate: engleză, spaniolă, portugheză, franceză, limbi africane, ale unor triburi din Oceania.

Americo, Vespucci (n. 1454, Florența, Italia – m. 22 februarie 1512, Sevilla, Spania) – explorator. Plecat pe urmele lui Columb, a părăsit Spania (unde fusese trimis în 1492) în 1499 cu 4 corăbii conduse de unul dintre comandanții lui Columb. A debarcat la gurile Amazonului. A fost conștient că n-a găsit Indiile, cum crezuse Columb, ci un nou continent. Americile îi poartă numele. A revenit în a doua expediție, finanțată de Portugalia, 1501, încercând să găsească o strâmtoare care să-l ducă dincolo de Americi, spre India.

Amerindieni – nume generic pentru populațiile de substrat, indigene ale unei zone îmbogățite etno-lingvistic prin valuri succesive de migrație. Cuvântul este mai ales folosit pentru cele două Americi, dar și pentru arhipelaguri. În Americi amerindieni sunt considerați, de fapt, primii veniți din Asia, în urmă cu 12.000 de ani, pe când strâmtoarea Behring încă nu exista. Se crede că au

fost, la origini, 12 persoane, după analiza ADNmc. Ei au traversat istmul Suez cam în 11.000 î.H. și au colonizat și America de Sud. De asemenea, triburi din insulele Oceaniei – unele chiar venite pe apă dinspre Africa, cu opriri prin toate insulele Pacificului – au atins în vremurile preistorice coastele continentale și au fost asimilate amerindienilor. Dar primele trăsături de sedentarism apar în 6000-5000 î.H. (Neolitic, după reperele Asiei, dar în Americi decalarea temporală a neoliticului este cam de 2500 de ani). Numele acestor foarte vechi civilizații este, în general, acela al triburilor care le-au afirmat: paracas, mochica, moxos, nazca, tihuanaco, huari, chimus, maya, olmeci, zapoteci, tolteci, azteci, inca, toba, wicki, mocoví, pilagá, chulupí, diaguita, calchaquí, kolla, kayapo, guarani ș.a. În partea de nord a continentului american – Canada de azi – în afară de populații venite din Asia, mai exact din Siberia, au existat – și se numesc aborigeni, ca în Australia – triburile inuit, originare din Alaska. Cu un cuvânt generic, tuturor amerindienilor, aborigenilor, indigenilor li se spune astăzi, ca semn de recunoaștere a rolului lor fondator, „primele națiuni”.

Ammon Ra – cel mai important zeu al pantheonului egiptean, zeul Soarelui (ca sursă de energie, și nu zeul discului solar, Aton, așa cum preconizase Ackenathon) și creatorul universului. În ceea ce-l privește, s-a autocreat, răsărind dintr-o floare de lotus. Lotusul era și simbolul Egiptului de Sus, dar și al brahmanismului (poziția de meditație se numește „lotus”). Templele de la Abu Simbel aveau coloane terminate cu floare de lotus. Zeul era simbolizat printr-un om cu cap de berbec sau de șoim încoronat cu discul solar. Cel mai important templu se afla la Heliopolis.

Amman – în prezent capitala Iordaniei. A fost capitala regatului ammonit sub numele de Rabbat Ammon și este atestat chiar mai dinainte, cu 4000 de ani î.H. A fost cucerit de Alexandru Macedon, care l-a numit Philadelphia, după propriul lui supranume: Philadelphus, adică „iubitorul de soră” (în greacă), deoarece, după cucerirea Egiptului, Macedon s-a căsătorit, după modelul faraonilor Egiptului, în mod simbolic, cu sora lui. A făcut parte, în sec. I î.H., din Liga cetăților grecești numită Decapolis. A fost apoi cucerit de romani, care au construit în cetate amfiteatre, terme și apeducte. Cu numele de Philadelphia apare pe harta cetăților vechi de pe marele mozaic al catedralei creștinismului timpuriu din Madaba, aflată pe Calea Regilor, în lungul văii Iordanului, pe malul său răsăritean. În veacul al IV-lea d.H. a fost episcopat creștin. Cucerită de arabi în secolul al VII-lea d.H., Philadelphia era aproape pustie în veacul al XIII-lea d.H.

Ammoniți – trib semitic migrator descins din Ammon, fiul lui Lot, personaj biblic, ca și tribul de altfel. Probabil trăiau din pradă. Au fost biruiți în luptă, deși se aliaseră cu sirienii, de regele David al triburilor Israelului. Una din soțiile regelui Solomon, Naamah, era ammonită. Credeau în zeul focului, Moloch, după modelul triburilor asiatice (mithraismul), căruia îi sacrificau copii.

Amoriți (amarei) – popor biblic trăind într-o zonă muntoasă, în vecinătatea Iordanului. Abraham, a X-a generație după Noe și a XII-a după Adam conform *Bibliei* (*Geneza*), era amorit după tată și hittit după mamă, născut în Ur, Chaldeea. Mai târziu a făcut alianțe de apărare cu amoriții contra egiptenilor.

Anasazi – triburi de amerindieni din sud-

vestul Americii de Nord. Au rămas numeroase vestigii monumentale ale culturii lor. Nu se cunoaște numele pe care și-l dădeau ei înșiși, acesta e cuvântul prin care-l desemnau populațiile navajo și însemna „cei mai vechi dușmani”. Vechimea atestată a locuirii în zonă este de 20.000 de ani, iar sedentarizarea datează de 12.000 de ani. Originea populațiilor anasazi este incertă, dar tipul de civilizație este troglodit (civilizație de peșteră caracteristică Paleoliticului) și acoperă perioada 4000 î.H. -1000d.H.

Anatolia – teritoriu aflat în partea asiatică a Turciei de astăzi, mărginit de estul Mediteranei, Armenia, Iran și Irak. Numele provine din greaca veche, unde însemna „țara de la răsărit”. Există mărturii de viață vechi de 300.000 de ani (perioada cavernelor), dar, după revoluția produsă grație agriculturii și vieții stabile, în Neolitic, există așezări care au devenit cetăți-stat: Djarbekir, Tarsus, Mersin, Çatal Hoşuk ș.a. (mileniile 7-2 î.H.). Prima unificare politică a Anatoliei a fost înfăptuită de hitiți (mileniul 2 î.H.), imperiu cu capitala la Hattusha (ale cărei depozite de tăblițe scrise au fost descoperite nu de mult și se află la Istanbul) și care a făcut acorduri de război cu Urartu, apoi cu Asiria, Babilonul (800 î.H.), Phrygia, Lydia, Imperiul Persan. Cu hitiții au luptat deopotrivă egiptenii, grecii vechi, macedonenii și romanii. Alexandru Macedon a trecut de hitiți și de perși, înaintând spre estul Asiei și India. Anatolia a fost cucerită apoi de romani, iar în veacul al III-lea d.H., prin împărțirea lui în două, acolo s-a înstăpânit Bizanțul. În secolul al XI-lea d.H. au apărut turcii selgiucizi, iar la 1453 Constantinopolul, capitala Bizanțului, a fost cucerit de turcii otomani. În nordul Anatoliei este zona de

formare a limbilor indo-europene. Până astăzi Anatolia este una dintre cele mai complexe regiuni sub aspect cultural și etno-religios.

Andaluzia – provincie aflată în sudul Spaniei, remarcabilă prin cultura preistorică (perioada cavernelor, 30.000 î.H.). Cele mai cunoscute sunt Almería (peșterile Los Letreros, Vélez Blanco), Cordoba, Granada, Cadiz, Malaga. Pe coasta mediteraneană a Andaluziei au acostat, în mileniul 2 î.H., fenicienii (numiți puni de către romani), veche populație de navigatori care a uniformizat practic civilizația de jur împrejurul Mediteranei (și au navigat în lungul coastei de vest a Africii până la Capul Bunei Speranțe). Ei au fondat Gadir (azi Cadiz), cetatea din Extremul Occident a lumii cunoscute atunci, despre care Herodot și Strabo spuneau că se află la “Coloanele lui Hercules” (Gibraltar). Tartessos, o altă veche cetate, invocă civilizația din munții Tarsus, inclusiv prin nume, deși se crede că limba vorbită nu era indo-europeană, ci una izolată. În *Biblie* i se spunea Tarshish. Mai apoi grecii, romanii, vizigoții (care au ieșit din nou în Atlantic, la mult timp după fenicieni), celții și nu în ultimul rând vikingii (care au intrat în Mediterana venind dinspre nord, din Atlantic) au trecut prin aceste locuri. Arabii au avut aici una dintre cele mai importante prize, iar civilizația islamică și-a pus o amprentă de neșters asupra Andaluziei, ca și asupra întregii Spanii. De menționat și migrația masivă, încă din vechime, a Țiganilor, complet asimilați și care, în Portugalia de azi, au dat muzica națională a fadourilor). Abia din veacul al XIII-lea s-a impus, sub influența regatelor de la est și nord (de dincolo de Pirinei), creștinismul.

Andorra – cel mai mic stat al Europei, aflat în Pirinei, la granița dintre Cataluňa și Franța. Are 468 km² și este o monarhie constituțională la care sunt asociați șeful statului francez și al celui spaniol. Populația este sub o sută de mii de locuitori. În navareză „andorra” înseamnă loc acoperit de tufișuri. Primele semne de locuire datează din neolitic (5000 î.H.), iar populația originară era bască. A făcut parte din Imperiul Roman, apoi pe aici au trecut triburi de alani, vizigoți, vandali. Carol cel Mare al Franței a întemeiat statul propriu-zis, în anul 805 d.H., ca pe o „marcă” de apărare contra berberilor veniți din Africa și a arabilor veniți din estul Mediteranei, care înaintau spre Franța.

Andronovo – cultură din epoca bronzului – acolo mileniul 2 î.H. – numită astfel după locul unde a fost descoperită: satul Andronovo, pe cursul fluviului Enisei, Siberia de sud. Acoperă o bună parte din vestul Asiei și cuprinde schelete, vase, locuințe. În partea de apus se învecinează cu zona Volga-Ural, iar spre sud cu munții Pamir și Tian Șan. Este o cultură foarte importantă pentru analiza corectă a primei perioade din existența triburilor indo-iranice, generatoare ale limbilor indo-europene (de grupul cărora țin majoritatea limbilor actuale ale lumii) și iranice (perșii și multe alte populații din Asia Mică). Grupul culturilor Andronovo se desfășoară în timp pe mai multe linii: Petrovka-Sintashta (2000-1600 î.H.), Alakul și Fedorovo (1500-1300 î.H.) și Sargary-Alekseevka (1200-1000 î.H.).

Angkor – centrul cultural al civilizației khmere (50 km²), azi în jungla cambodgiană, înfloritor în perioada secolelor 9-11 d.H. A produs

capodopere de arhitectură ale civilizației planetare (în jur de 72 de temple). Zona aparține unei perioade culturale care precede, în timp, dispariția fluviului Sarasvati (ar fi izvorât din Himalaia spre a se vărsa în Golful Persic. El ar fi atins uneori 8 km lățime și ar fi dispărut pe la 1900 î.H.). Civilizațiile din lungul acestui fluviu au comunicat între ele, numele Indiei vine de la Sindi și evocă spațiul chinez. Cultura Angkorului se resimte și ea de influența Indiei de dinainte de buddhism. De altfel, revolta khmerilor, care au distrus nu de mult templele buddhiste ale Angkorului, se explică prin raportarea la un strat mai vechi de civilizație decât acesta, la religii originare, pe care buddhismul le-a desființat. Leul ca simbol solar, dragonul (răspândit ca mit din China veche până în Anzi), ca și piramida în trepte au preexistat buddhismului. Planul Angkorului reproduce situația constelației Drako acum 10.500 de ani, fiind o așezare pământeană, în oglindă, a ordinei cerești. Chiar cifra 72 (numărul templelor) înseamnă, pe de o parte, deviația în grade planetare longitudine est față de complexul Giza, în Egipt, pe de altă parte reflectă faptul că o dată la 72 de ani se schimba cu un grad poziția aparentă a Pământului față de constelații, deci modul de calcul al așezării lor. Angkor a fost părăsit de khmeri la jumătatea secolului al XV-lea d.H., fiind cucerit în veacul al XVII-lea de annamiți (vietnamezi).

Anglia – v. Briți, Stonehenge

Animism – ansamblu de credințe echivalente unei religii a cărei idee de bază este că natura și omul fac un singur întreg, că sufletul (anima, în latină) conduce deopotrivă toată lumea vie, indiferent de regn. O echivalență energetică este aceea care coordonează

sufletele, le permite comunicarea. În acest sens, moartea nu este un prag, o despărțire definitivă, ci o poartă deschisă către lumea sufletelor. Aceste credințe au condus numeroase societăți tribale, în Paleolitic, Neolitic și există până astăzi zone din Africa, Oceania, Australia, Indonezia, Siberia, Americi unde continuă să subziste printre aborigeni.

Annamiti - v. Vietnam

Antarctica – un continent aflat în emisfera sudică a Pământului, în mijlocul căruia se află și Polul Sud. Are o suprafață de 13 milioane km², comparativ cu Australia, care are 7,7 milioane km² și Europa, care are 10, 5 milioane km². Este format din suprafețe insulare unite de ghețuri, iar în perioada de formare a continentelor era unit cu Australia și Țara de Foc. În urmă cu 30 de milioane de ani s-a separat de Australia, pe atunci nefiind acoperit de ghețuri și având o floră și o faună comună, identificată astfel până în Tasmania. Ceea ce este însă surprinzător în legătură cu Antarctica, e faptul că există hărți ale acestui continent (descoperite și publicate în veacul al XVIII-lea) alcătuite cu mult înainte de descoperirea lui geografică. Primul care a estimat existența unei suprafețe de pământ la Polul Sud a fost Pithagora, care se gândea la faptul că, după uscatul cunoscut atunci, în comparație cu masa planetară pe care o calculase, lipsește ceva. Ptolemeu l-a reconfirmat pe Pithagora, susținând că Pământul ar trebui să echilibreze uscatul de la Polul Nord cu un uscat la Polul Sud. Primul care a desenat un contur precis pentru Antarctica (de altfel și pentru Americi), a fost geograful otoman Piri Reis (1465-1554). Iar primul care a publicat harta Antarcticii, la Paris în 1737

și la Londra în 1739, a fost cartograful francez Philippe Bauche. El a susținut că n-a avut documente mai vechi, ci că s-a bazat pe mărturii marinărești. Adevărul este că el desenează continentul aproximativ exact și fără ghețuri. Ori ultima mare glaciație a fost între 40.000-5000 î.H. De atunci până acum Antarctica este aproape în întregime înghețată. Abia după publicarea hărții lui Bauche, James Cook a dat ocol ghețurilor continentale, fără însă a alcătui o hartă.

Antichitate – este acea parte a istoriei care se ocupă de civilizația umană de la începuturi până în Evul Mediu timpuriu inclusiv. Ea se împarte în Preistorie (de la începuturi până la apariția scrierii, adică 400.000–6000 î.H.), Antichitatea clasică, din mileniul al VI-lea î.H. până la Grecia și Roma antică (770-753 î.H.) și Antichitatea târzie, care merge de la Grecia antică la Evul Mediu timpuriu (împărțirea Imperiului Roman în două, secolul al IV-lea d.H.).

Antikythera – insulă în Marea Egee, aparținând arhipelagului Insulelor Ionice, aflată în fața insulei Kythera (Cythera), cu o suprafață de 20,5 km² și 44 de locuitori. Ambele insule au fost colonii ale Cretei în epoca minoică. Devenită celebră pentru că lângă coastele ei s-a descoperit, în 1902, un adevărat calculator mecanic al lumii antice grecești, bazat pe îmbinare ce roți dințate, datând din sec. 1 î.H. și făcut din bronz. Originalul se află la Muzeul de Arheologie din Atena, iar reconstituirea sa arată cum funcționa. Dimensiunile sunt surprinzător de mici, funcțiile numeroase, iar finețea construcției a fost ceea ce a uimit. Are 33x17x9 cm+. Pe el sunt înscrise, în greacă, 15000 de caractere, din care 3000 au fost descifrate. Se bănuiește că a fost făcut

la Rhodos, de către înțeleptul Posidonios, ori de către matematicianul Arhimede. Cu el se poate calcula mișcarea constelațiilor și a planetelor sistemului solar după mișcarea lor aparentă, în funcție de timpul pământesc (heliocentric, dar și după mișcările lunii).

Antile – arhipelag aflat în apropiere de coastele Americilor, închizând Marea Caraibilor și separând-o de Oceanul Atlantic. Este compus din Antilele Mari și Antilele Mici. Antilele Mari cuprind Cuba, Hispaniola (statele Haiti și Republica Dominicană), Porto Rico, Jamaica, Insulele Cayman. Antilele Mici cuprind Anguilla, Antigua, Aruba, Barbados, Barbuda, Bonaire, Insulele Virgine, Curaçao, Dominica, Grenada, Guadelupe, Martinica, Montserrat, Antilele Olandeze, Redonda, Saba, Sf. Bartolomeu, Sfinții Kitts și Nevis, Sf. Lucia, Sf. Martin, Sf. Vincent, Sf. Eustatius, Trinidad-Tobago. Populațiile precolumbiene, amerindienii care au locuit aceste insule se numeau Taëno și limba vorbită de ei se înrudea cu a araucanilor din America de Sud. Acest tip de cultură a coexistat cu aceea columbiană practic până la venirea lui Cristofor Columb. O parte din triburile Taíno a migrat în America Centrală și de Nord (Florida). Ritualurile voodoo își au originea în religia animistă a vechilor triburi Taëno. Geologic vorbind, arhipelagul se află la limita a două plăci tectonice (Caraibe și Nayca) și arheologia subacvatică a descoperit vestigii megalitice (v. Atlantida).

Antiohia – cetate fondată de Antigonus, general al lui Alexandru Macedon, și mărită în 307 î.H. de Seleucus, un alt general al aceluiași, care a denumit-o după numele soției sale, Antiohia, de origine tracă. Cetatea ar fi fost făcută pe locul uneia persane, numită de greci

Artemis Persana, iar de localnici Meroe (alta decât Meroe din Africa, la cataractele Nilului). Mai târziu romanii au numit această Antiohia „de pe Orontes”, după numele râului care trecea pe acolo, spre a o deosebi de multe alte Antiohii ale lumii antice: Antiohia Mygdonia, în vechea Mesopotamie, Antiohia Pisidia, în Phrygia, Antiohia în Lydia, Antiohia în Troia, Antiohia în Cydnus (care se numea și Tarsus, după numele munților Tarsus, azi Caucaz), Antiohia în Taurum (probabil Alep), Antiohia în Susiana, Antiohia Semiramis (Accra, azi Akko, în Israel), Antiohia Margiana, azi Merv în Turkmenistan, oază în deșertul Kara Kum, Antiohia în Scythia (în Uzbekistan, lângă Tașkentul de azi) ș.a. Situația lingvistică a Antiohiei pare să probeze faptul că ea transcende cu mult în timp și spațiu numele soției generalului Seleucus. Dimitrie Cantemir, care a studiat mai în profunzime migrația toponimelor pe planetă, afirmă, în *Istoria Imperiului Otoman*, că ele migrează de la Est spre Vest, ca și populațiile, adică în sens invers mișcării de rotație a pământului, fiindcă această direcție dă mai multă stabilitate mișcării (e vorba de civilizația calului, sub imperiul căreia suntem până astăzi) și este mai favorabilă adaptării organismului la un alt fus orar. Așa pare să se fi întâmplat și cu numele Antiohiei, care vine dinspre centrul Asiei spre Asia Mică. Oricum, numele îl reproduce pe acela folosit de greci. Marea Antiohie, cetate creștină a începuturilor, a fost Antiohia pe Orontes, azi în Turcia, nu departe de granița cu Siria. Iar o legendă spune că Tigran, întemeietorul Armeniei, ar fi curtat-o pe frumoasa Antiohia, ceea ce, în ordine creștină, e adevărat, Armenia fiind creștină ca stat încă din 302 d.H. Pentru creștinism este importantă din cauza celor trei drumuri ale sfântului Pavel (Saul, după numele ebraic), care, însoțit

de Baraba cipriotul (semn al alianței inițiale a lumii din Mediterana de Est contra stăpânirii romane – de altfel chiar împărțirea în două a creștinismului poartă pecetea acestei falii inițiale, pre-creștine. Răsăritenii simțeau creștinismul apusean ca pe o tentativă a Imperiului Roman de a-și păstra identitatea inițială și de a-i domina). Sf. Pavel a propovăduit creștinismul în sec. I d.H. mergând pe toată aria dintre Antiohia, Troia și Cipru. Mai târziu cele șase cruciade (în principal ale Franței) au consfințit separarea creștinismului în ortodox și catolic. Antiohia a aparținut Bizanțului și ortodoxiei orientale. Nici chiar faptul că arabii au cucerit Ierusalimul (Salladin, 1187 d.H.), iar Constantinopolul a cerut ajutor Romei, n-a mai putut reface integritatea creștinismului. Schisma s-a pronunțat în 1204 d.H., iar urmașii Bizanțului (mulți refugiați în Cipru și de acolo în zonele Veneto și Friuli din Peninsula Italică) au reproșat întotdeauna Romei căderea cetății în mâinile otomanilor la 1453.

Antropologie – ansamblu de discipline științifice care se ocupă de studiul omului ca entitate fizică (evoluție, adică paleoantropologie; anatomie; fiziologie; patologie), socială, culturală (cultura materială și spirituală, deci tehnica și tehnologia, creația de orice fel, inclusiv religia), etnologică. Descinde din Secolul Luminilor, dar se consideră că este un produs al veacului al XIX-lea, modernizator, și care pune, pentru prima oară în istoria acestui ciclu al umanității, chestiunea unei viziuni globale asupra ființei omenești ca specie planetară.

Anzi – cel mai lung lanț muntos al planetei, așezat în lungul coastei vestice a Americii de Sud, având peste 7000 km lungime și 500 km lățime (în medie). Și înălțimile sunt mari (4 km în medie),

acest lanț fiind comparabil cu Munții Stâncoși din America de Nord, pe care-i continuă ca linie, precum și cu Munții Himalaia din Asia. Cel mai înalt vârf este Aconcagua, de aproape 7 km. Acest lanț muntos s-a format în Paleozoic prin încrețire, la confluența a trei mari plăci tectonice: Caraibe, Nazca și Antarctică. Mai multe civilizații au înflorit în acești munți aparent neprimitivi: Inca, Nazca, civilizații a căror origine este siberiană. După descoperirea Americii de către Columb s-au format civilizațiile Americii Latine, care numesc acest lanț muntos Cordiliera andină. Caracteristica ei este dată de numeroșii vulcani activi.

Arabia – teritoriu locuit de arabi, populație fără contur statal precis, definită prin suma vorbitorilor de arabă, cu toate variantele ei. Rădăcina cuvântului, în arabă, înseamnă „locuitor al deșertului” și, la origini, este vorba despre triburi nomade care trăiau din pastoralism. Conform *Bibliei*, arabii sunt ismaeliți, urmași ai lui Ismail, unul din fiii lui Abraham (deci, la origine, provin din Noe. Dacă chestiunea este abordată etnic, atunci se recunosc drept arabi 250 de milioane de locuitori al planetei. Dacă însă ne referim la Liga Arabă, aceasta admite ca locuitori ai unor țări arabe (fără diaspora) 300 de milioane de oameni. Centrul de iradiere inițial a fost Peninsula Arabică, din Mesopotamia (unde sunt pomeniți în texte din secolul al IX-lea î.H.) până în Siria. Ei au migrat în timp în toată Asia Mică (Peninsula Arabică), în nordul Africii și au ajuns, trecând prin Cipru, Sicilia etc. până în sudul Spaniei (secolul al X-lea d.H.). Iradierea s-a produs și spre estul Asiei, însemnate populații arabe existând astăzi în India, China și Indonezia. Arabii sunt musulmani sunniți (il recunosc pe Iisus ca profet al lui Dumnezeu, însă consideră că după el a apărut un alt

profet: Mahommed), dar și creștini (în Siria, Liban, Palestina, Irak, Iordania, Israel, Egipt, Algeria).

Aram - desemnează, tradițional, teritoriul regatului lui Aram, unul din nepoții lui Noe, localizat pe pământul Siriei. Cu timpul locuitorii au migrat spre sud, spre Mesopotamia (mileniul al II-lea î.H.). Vorbeau limba arameică, siriaca de azi fiind derivată din ea. Patriarhul evreilor, Abraham din Ur, provenea, după tată, din acei aramei. Babilonul și toată Asiria vorbeau arameica. Pe baza alfabetului arameic, inventat de fenicienii din Byblos din scrierea originală cuneiformă s-au format toate alfabetele limbilor actuale.

Arameică – limbă semitică a fenicienilor și vechilor evrei. La fel ca toate limbile vechi, în arameică (atestată cu 3000 de ani î.H.) se scriau doar consoanele, vocalele fiind interpretabile. Această neînțelegere a și dus la legenda Turnului Babel. Este și limba *Talmudului*. Arameica a fost prima limbă cu alfabet fonetic și scriere. A folosit un alfabet provenit din scrierea cuneiformă, a fost limba administrației pentru popoarele Asiei Mici (grație puterii Asiriei în zonă și înlocuind astfel akkadiana), până în secolul al VI-lea, la cucerirea arabă. Stă la originea tuturor alfabetelor moderne: grec, latin, slav. Legenda fenicianului Cadmus care a întemeiat Troia aruncând peste cap dinții balaurului, este legenda transmiterii literelor alfabetului arameic. Balaurul avea, în imaginarul colectiv al lumilor vechi, puteri magice: era dragonul la chinezi și semnul distinctiv a numeroase societăți secrete europene până în Evul Mediu. Cavalerii ai Ordinului Dragonului, ordin de luptă antiotomană cu sediul la Viena, au fost lăcașul de Hunedoara, Mihai Viteazul și Constantin Brâncoveanu. Dar puțini fac legătura cu civilizația

aramaică, deși urmașii Troiei, întemeiați de Cadmus, au fost chiar fondatorii Romei, iar dragonul figura și pe scuturile de luptă ale romanilor, ca și ale grecilor antici. Au derivat din ea limbile vorbite în Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Rusia, Iran, Irak, Israel, Liban, Siria, Turcia. În antichitate a fost vorbită și de nabateeni, iar acum mai este și limba cultului mandean din Siria. Diaspora vorbitorilor de arameică a dus această limbă, încă din perioada antică, în nordul Africii și sud-vestul Europei. V. Cadmus, Dragonul.

Ararat – munte vulcanic care are cel mai mare volum de pe Pământ. Se află în Turcia, la granița cu Armenia (căreia i-a aparținut, și azi apare pe stema Armeniei), Iranul și Nahicevanul. Există Araratul Mare și Araratul Mic. La poalele lui a existat unul dintre cele mai vechi regate, Urartu, și tot acolo este locul de formare al limbilor indo-europene. Se crede că acolo a debarcat Noe după potop, deși există și alte locații legendare. Araratul Mare are peste 5 km înălțime și cel Mic 3 km. Zona a fost considerată fabuloasă de multe regate și imperii care au dorit s-o cucerească. Alexandru Macedon (care n-a reușit), perșii, Imperiul Roman (care n-a reușit) și-au îndreptat săgețile către Ararat. Istoria creștină timpurie a Armeniei este strâns legată de vecinătatea Muntelui Ararat.

Araucani – populație originală găsită pe teritoriul actualului Chile de spanioli, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, odată cu înaintarea spre sudul continentului. În total erau cam un milion de araucani, împărțiți în triburile huilliche, picunche, mapuche. Originea lor este incertă, probabil au venit din Oceania. Existența lor o precede în timp pe aceea a incașilor, care i-au cucerit în

veacul al XV-lea d.H. După mai multe bătălii între diverși generali spanioli pentru cucerirea teritoriului, araucanii, care erau indigeni (amerindieni) au reușit să pună o barieră între ei și spanioli, aprinzând în toate așezările lor un brâu de foc în lungul râului Bio-Bio, după care triburile lor au continuat să se dezvolte în veacul al XVII-lea în partea de sud a statului Chile de azi și încă sunt numeroși chilieni care se declară araucani.

Arcaim – v. Arkaim

Arganthonios (630-550 î.H) – cel mai important dintre regii cetății Tartessos, aflată în sud-estul Spaniei de azi, deși numeroși alți regi ai cetății au purtat acest nume. De fapt acesta pare să fie un supranume, în etruscă arcont însemna argint, sud-estul iberic fiind foarte bogat în acest metal, după cum poate aminti și de Arghishti, regele din Urartu. Herodot descrie domnia acestui rege – el compara Tartessos cu Atlantis prin rafinamentul civilizației – peste un ținut care cuprindea Andaluzia de azi și o parte din Valencia. A fost înfrânt de cartaginezi (adică de fenicieni). Limba tartessienilor era una izolată, nu aparținea nici unei familii cunoscute (cuvinte din această limbă au fost transcrise și s-au păstrat mai ales grație fenicienilor și grecilor) și astăzi este dispărută. V. Tartessos.

Argentina – stat aflat în partea de sud-vest a Americii de Sud, între Chile și Uruguay. Suprafața este de 2.767.000 km², populația de 40.000.000 de locuitori. Sunt mai multe regiuni, dintre care menționăm Mesopotamia și Patagonia pentru rezonanța lor culturală. Cultura este stratificată în timp, ca și rasial. Există amerindieni (proveniți din Oceania, ca și originari din Siberia, veniți

cu 12.000 de ani î.H.), negri, albi și meșiși. Preistoria locului indică faptul că acolo au trăit acum 150.000.000 de ani dinozauri asemănători cu cei descoperiți în Mongolia. Nativii au lăsat urme începând cu Paleoliticul. Înainte de venirea spaniolilor predominau triburile diaguita și guarani, care s-au apărat bine de tendințele de extindere ale incașilor. De asemenea, primii spanioli veniți la începutul veacului al XVI-lea au fost uciși. Cucerirea teritoriului a durat cam o jumătate de secol. S-a trecut la creștinarea obligatorie a băștinașilor, ceea ce a dus la păstrarea culturii native numai în cercuri restrânse. Triburile quechua în nord-vest și mapuche în Patagonia sunt cele mai relevante în acest sens. Din combinația atâtor forme de cultură s-a format noua entitate argentiniană. Limba predominantă este spaniola. Independența față de spanioli a fost obținută în 1816.

Arheologie – este o disciplină, parte a istoriei după unii, a antropologiei după alții, care studiază cea mai veche parte a existenței umane materiale, de obicei prin săpături numite arheologice. O parte deosebită a arheologiei o constituie arheologia maritimă, care stabilește existența siturilor arheologice aflate cândva deasupra nivelului apelor, iar acum subacvatice. În cadrul arheologiei subacvatice relevăm, pentru amplitudinea culturală și de civilizație a fenomenului, descoperirea – și alcătuirea unor baze de date – a acelor situri care indică existența unui strat de civilizație megalitic, foarte vechi, de dinaintea ultimei glaciațiuni, acoperit astăzi de ape. Este seria de cetăți numite „Atlantis”, răspândite din Okinawa până în Cuba (Yonaguni, Bimini, lângă Ceylon, la gura de vărsare a fostului fluviu Sarasvati, din India, care se vărsa în Golful Bengal) și care

corespund ca standarde unor cetăți megalitice rămase pe uscat (delta Amazonului, Stonhenge, piramidele din Serbia, din Egipt, cele incașe).

Arhetip – este un concept al psihologiei și desemnează prototipul universal pentru o idee, un comportament. Sigmund Freud a definit ființele umane în funcție de arhetipuri, iar Carl Jung a definit societățile omenești în funcție de arhetipul colectiv, care cuprinde animus (partea masculină a ființelor, indiferent de sex) și anima (partea feminină a ființelor indiferent de sex), sinele (esența umană a ființelor) și umbra (spiritul critic al ființei umane). Arhetipurile se manifestă prin simboluri, deoarece, fiind subconștiente, adică stocate într-o parte pasivă a minții care stochează informația asupra evoluției speciei, ies la suprafață în condiții-limită și sunt „acordate” de creier cu ambientul cotidian. George Frazer în cartea *Creanga de aur* a studiat universul simbolic al umanității, comparând diverse civilizații, din care a extras simbolurile arhetipale, acelea care coordonează chiar dezvoltarea în timp a umanității: arhetipurile mitologico-religioase (potopul, șarpele sau dragonul, Adam și Eva, zeii veniți din Cer, renașterea, eroul etc.).

Arhimede (în greacă Arhimidis, n. 287 î.H., Syracuse, în Sicilia, colonie a Corintului – m. 212 î.H., Siracusa) – matematician și fizician al antichității grecești. S-a format la Alexandria, în Egipt, ca elev al lui Euclid. Vechea matematică latină și europeană, cea arabă se reclamă deopotrivă de la lucrările lui Arhimede, despre care se bănuiește că au avut surse și mai vechi, dispărute odată cu bibliotecile din Ninive și Alexandria. S-au păstrat și reeditat de numeroase ori lucrări ale sale precum: *Despre sferă și cilindru*, *Calcularea*

cercului, *Despre șuruburi*, *Despre corpurile plutitoare*, *Cvadratura parabolei*. Este de menționat faptul că Arhimede a rezolvat probleme care veneau din realitatea nemijlocită, legate de orientarea în spațiu după corpurile cerești, de calendar, de ridicarea și transportul unor mari greutatea pe uscat și pe apă, de pompa hidraulică, pârgă compusă, scripete.

Arian – apartenent la totalitatea triburilor iranice care au trăit în Asia Centrală în urmă cu 8000 de ani, identificate prin civilizația petroglifelor, ca și printr-un tip de scriere aparținând grupului de limbi numit mai târziu iranic. Migrația acestor triburi a fost spre sud-est (India), spre sud-vest (Marea Caspică), spre sud (Iranul) și spre nord. Cei care au mers spre India s-au amestecat cu triburile locale (civilizațiile din lungul fluviului Sarasvati) și, în confruntările ulterioare cu perșii, au fost apărători ai granițelor (Kshatria), înfrânți și deveniți nomazi (sunt șatrele ȝiganilor care se mișcă anual, în mod ritual, începând cu luna mai, dinspre răsărit spre apus). Cei care au mers spre Marea Caspică erau mezii, parții și perșii. Ei au intenționat să cucerească Peninsula Arabică și să atingă Mediterana și nordul Africii. Unii dintre ei sau stabilit în Iran și sudul Azerbaidjanului de azi și vorbesc vechea limbă iranică parsi (farsi), care se vorbește și în India. Acum 1400 de ani aceștia au fost cuceriti de arabi și trecuți cu forța la islamism. Alexandru Macedon purtase bătălii în acea zonă. O parte dintre oștenii lui traci au rămas acolo după moartea sa, unii definitiv, alții s-au întors în Tracia prin Epir, cu triburile Kshatria (și se spune că ei sunt ȝiganii blonzi). Perșii au alcătuit marele imperiu sassanid, iar Cyrus al II-lea a ajuns până la Dunăre. Au avut confruntări

numeroase cu grecii și Imperiul Roman (vreme de 300 de ani). Toate triburile ariene au dus cu ele religia originară, cel mai important zeu fiind zeul Mithra, al focului, deoarece pământul originar al triburilor era plin de gaze naturale care ieșeau din pământ și luau foc. Celelalte zeități erau tot întruchipări ale unor fenomene naturale, terestre. Nu se raportau la Cer, precum alte civilizații. Numai perșii și-au schimbat în timp accentul credinței, sub influența ambientului pe care voiau să-l asimileze, sintetizând focul terestru și focul ceresc, solar, în figura lui Zoroastru (la origini Zarhosht). Zoroastrismul a ajuns până în Dacia (Zarathustra) odată cu agatârșii și în nordul Europei. Este interesant de știut că zeul Mithra se considera că se născuse la solstițiul de iarnă, iar acest fapt a fost preluat de creștinism pentru sărbătoarea Crăciunului, Mithra fiind asimilat lui Iisus. Triburile ariene care au luat-o spre Nord îi au drept urmași pe scandinavi (vikingi, iar prin tribul viking rus, pe ruși), letoni, estonieni, finnici.

Arianism – o interpretare a creștinismului derivată de la preotul Arius din Alexandria, Egipt, secolul al IV-lea d. H., conform căreia Tatăl (Dumnezeu) și Fiul (Iisus) n-ar fi co-participanți egali la Eternitate, fiindcă acest lucru ar însemna că Fiul nu este creat de tată, ci este pre-încarnat. După legalizarea creștinismului de către împăratul Constantin I, acesta al Arienilor a fost cel mai puternic conflict din sânul Bisericii creștine, în principal cu Trinitarienii (pentru care interpretarea cea mai importantă era asupra naturii Sfintei Treimi). Misionarul Ulfila i-a creștinat pe goți în spiritul Arianismului, astfel încât, la cucerirea romană, aceștia erau de un veac creștini. În interiorul Imperiului Roman arianismul a câștigat teren mereu mai spre sud. Vandalii,

burgunzii, lombarzii și francii au adoptat creștinismul arian.

Aristarc din Samos (≈310 – 230 î.H., insula Samos) – astronom al Greciei antice, primul care a afirmat că sistemul nostru planetar este heliocentric, că Pământul se învâрте în jurul Soarelui, după cum a afirmat și că se învâрте în jurul propriului său ax, însumând, într-o rotație completă, o zi și o noapte. A realizat echivalența matematică a acestor afirmații, bazat pe matematica lui Euclid. A făcut parte din școala de matematică de la Atena, unde i-au fost profesori Straton și Lampascus (șef al școlii peripatetice). A fost numit un Copernic al antichității și, de altfel, teoriile lui le-a și reluat Copernic, demonstrând astfel că toată bătălia obscurantistă a creștinătății contra valorilor logicii și științelor lumii antice grecești nu puteau avea, în perspectiva timpului, sorți de izbândă.

Aristotel (n. 384, Stageira, Peninsula Chalcidică – m. 322 î.H., Eubee) – filosof al antichității grecești care a influențat, prin scrierile sale, întreaga istorie ulterioară a civilizației omenești, în principal europene, în asemenea măsură, încât se spune că actualul ciclu al civilizației umane purcede din antichitatea greacă. Tatăl său, Nicomachos, a fost fizicianul regelui Amyntas al Macedoniei. El însuși a fost elevul lui Platon la Atena și profesorul lui Alexandru Macedon, care l-a însoțit pe acesta în expedițiile sale. El a fost acela care a analizat și fixat pentru vecie categoriile logice ale gândirii omenești, modul de raportare a omului ca entitate la realitățile cotidiene, la semeni, la alte popoare, la istorie și la Univers. A fost deopotrivă preluat de filiera arabă și romană, a modelat gândirea Evului Mediu, a fost transmis în Americi odată

cu marile descoperiri geografice, iar, prin creștinism (care-l combătea), s-a răspândit în toată lumea și a modelat chiar felul de a gândi al omului ca specie. Lucrări: *Despre suflet, Constituția Atenei* (328325 î.H.), *Geneza animalelor, Istoria animalelor, Tratat asupra părților animalelor, Geneza corupției, Metafizica, Meteorologice, Organon, Fizica, Poetica, Politica, Retorica, Probleme homerice, Tratat asupra Cerului*. Poetul Ovidiu, în *Metamorfoze*, lucrare care prefigurează naturalismul medieval, s-a inspirat din Aristotel.

Ariușd, cultura – numele unei culturi neolitice din Carpații de curbură, județul Harghita, dat după numele localității unde s-au făcut descoperiri încă din 1909. Datările cu carbon indică o vechime a șezării situată în intervalul 15.000 – 3000 î.H., mai pregnant din Epoca Bronzului (contemporană cu Troia), ceea ce indică unitatea de civilizație a spațiului dintre culturile Tripoli (Republica Moldova) și Insula Banului (pe Dunăre, în fața orașului Turnu Severin), Macedonia, Bosnia, Albania, Morava, cele mai renumite aparținând acestui interval fiind Tripoli, Cucuteni, Ariușd, Malnaș, Brosneu Mare, Petrești, Tiszapolgár-Românești, Deva, Reci, Gornești, Cheile Turzii, Baba Veche, Cenad, Sânpetru German, Curtici, Maliq (Albania) ș.a. Vetrele locuințelor erau de tip megaron, acoperite cu țigle din lut ars.

Arkaim – cetate descoperită în 1987, cu suprafața de 20.000 m², din care s-au decopertat 800 m², aflată în sudul Munților Ural, în Asia, având drept vechime atestată 3800 î.H. și aparținând culturii Sintashta-Arkaim a vechilor arieni. A fost o cetate circulară, înconjurată de două ziduri de apărare,

cu lățimea de aproximativ 4 m. fiecare. Locuințele erau rectangulare, având suprafețe între 25 și 140 m². Necropolele erau concepute pe etaje, în partea de jos fiind războinicul, iar în cea de sus calul său, ambii echipați ca pentru luptă. Este considerată cea mai strălucitoare cetate a Epocii Bronzului, fiind în același timp fortăreață, templu, observator astronomic. Grupuri de cercuri săpate în piatră, cu sens nedescifrat încă, au fost decoperite și considerate asemănătoare cu acelea din Babilon, Egipt, Sarmisegetusa, Scoția, toate provenind din Neolitic, ceea ce duce la bănuiala că vechimea sitului este mult mai mare și ar putea fi, ca și Troia, așezat în mai multe straturi.

Armenia – se crede că numele vechi al țării, Hayastan, vine de la stră-strănepotul lui Noe, Haiq (filiația Noe – Iaphet – Gomer – Togarmah - Haiq), cu terminația sanscrită – stan (țară). Haiq a fost unul dintre regii din Urartu (4000-1000 î.H., când atinge maximum de extindere, nume provenit din akkadiană), aceasta fiind originea Armeniei. Pe muntele Ararat ar fi debarcat Noe după potop. Se pare că armenii erau cel mai puternic trib, condus de Aram (strănepotul strănepotului lui Haiq), care și-a impus numele asupra întregului teritoriu a ceea ce a devenit Armenia Mare, spațiul din jurul lacului Van (azi în Turcia), până la Ararat. Toată această istorie se află scrisă în limba arameică pe piatra de la Behistun, în Iranul de azi, datată fiind 521 î.H. Și se mai spune că Noe trăise în țara Paradisului, după ce trecuse 7 porți (strămtori), ceea ce duce spre India ori chiar dincolo de ea. Fondatorul Armeniei, dincolo de orice trecut legendar, este Argishti, regele urartian, în legătură cu care există o inscripție păstrată în muzeul din Erevan. Despre el se spune că provine din țara

Khaldi (Chaldeea) și în 782 î.H. a fondat regatul care se va numi Armenia. Dinastia Orontes a fost aceea care s-a impus asupra triburilor și cel mai important rege al ei a fost Tigran cel Mare (95-66 î.H.). Așezarea strategică a țării la Poarta de Fier a Asiei, poartă de control continental aflată între Marea Caspică și Munții Caucaz (Tarsus), i-a adus numeroase bătălii și i-a silit pe locuitorii ei la forme de rezistență care au produs faima și tragedia acestui popor de-a lungul timpului. Asirienii, grecii, Alexandru Macedon, romanii, bizantinii, arabii, mongolii, perșii, otomanii, turcii (care au provocat un genocid uriaș în 1915-1918) și rușii au încercat pe rând controlul asupra acestei Porți a Caucazului. În tentativa de a rezista, armenii au făcut cele mai neașteptate alianțe, dar, mai presus de orice, și-au unificat idealurile devenind primul stat creștin din istorie (302 d.H.). Creștinismul s-a altoit pe vechi credințe solare și pe o cosmogonie întâlnită în multe părți ale Asiei. Astfel, pomul vieții era simbolizat deja ca o cruce în clipa când sfântul Grigore a intrat pe teritoriul ei și a obținut creștinarea masivă. Diaspora armeană în lume este în prezent cam de 8 milioane de oameni. În prezent Armenia este o republică democrată (din 1991), capitala este Erevan, populația atinge 3 milioane de locuitori. O parte a Armeniei istorice, inclusiv lacul Van, este înglobată în Turcia.

Aromâni (sau macedo-români) – vorbesc unul din cele patru dialecte ale limbii române (mai sunt daco-româna, pe baza căruia s-a format limba română literară, istro-româna și megleno-româna, ambele la sud de Dunăre, spre Adriatică). Sau format ca etnie în sudul Dunării, în Macedonia, cu puternice influențe grecești. Există trei ramuri ale

aromânilor: grămuștenii și pindenii numiți și cuțo-vlahi și fărșeroții. În Evul Mediu li se spunea vlahi (de la *blah*, în greacă negru, brunet), termen inițial folosit de triburile celtice. În veacul al XII-lea d.H. au format Țaratul Vlaho-Bulgar al fraților Petru și Assan, care se considerau descendenți ai dinastiilor Bizanțului și au cerut Papei recunoașterea calității lor de împărați bizantini. Papa de la Roma i-a recunoscut ca regat, dar, în conflictul iscat cu Bizanțul și-au pierdut nu doar regatul, dar nu li s-a mai recunoscut nici măcar teritoriul de locuire. Ulterioarele conflicte din Imperiul Otoman i-au împrăștiat în toată Peninsula Balcanică (Albania, Bulgaria, Serbia), mulți au emigrat în spațiul românesc (ex. Emanul Gojdu, Floria Capsali, familiile Papahagi, Djuvara și Minovici, Caragiu au fost aromâni). Astăzi în Serbia li se spune vlahi românilor de pe Valea Timocului și ei nu sunt recunoscuți ca români, deși sunt, prin limbă, daco-români și nu aromâni. Mai există și teoria că aromâna nu este un dialect al limbii române, ci o limbă distinctă, fapt nesusținut de standardele lingvistice, ci de ideea lui Petru și Assan că aromânii au avut cândva atributele distincte ale unui imperiu.

Arrianus, Lucius Flavius (96-180 d.H.) – filosof grec (ionian ca origine, v. Milet) care a trăit în cetatea Nicomedia (cu excepția tinereții petrecute la Atena și Nicopole, unde a fost elevul lui Epictet). Lucrarea cea mai importantă este *Anabasis*, cuprinzând istoria vieții și luptelor lui Alexandru Macedon. A mai lăsat: *Indica*, o descriere a Indiei, scrisă în dialect ionic, *Periplus at Euxinus*, o lucrare despre Marea Neagră pentru uzul lui Hadrianus. A fost interesat de felul cum Imperiul Roman reușea să facă față năvălirilor barbare: alanii, parții.

Arrubium – cetate geto-dacică având nume celtic (celții au trecut prin aceste locuri în Epoca Fierului [Hallstadt] și au lăsat numeroase urme pe toată suprafața Daciei, unde au rămas cam 200 de ani), menționată în sec. III î.H. la Pontul Euxin, în Scythia Minor, apropiată de Măcinul de astăzi. Făcea parte dintr-o uniune tribală condusă fie de Rhemaxos, fie de Zyaraxes, care se întinde spre nord, cuprinzând Delta Dunării. Scythia Minor era o etapă importantă în drumul antic al chihlimbarului, de la varegi (vikingi, suezi) la greci. Locuințele dacice tradiționale, de formă dreptunghiulară, sunt aici însoțite de locuințe circulare, celtice. Abia uniunea tribală a lui Burebista înlătură pe celți. Cucerirea romană a vizat această cetate-port. Urmele castrului roman, 100 - 305 d.H., al Legiunii a V-a Macedonica, dublată de efective de dardani (triburi illire din sudul Dunării), se văd până astăzi. Locul era important fiindcă păstra deschiderea Imperiului Roman către Pontul Euxin și de acolo spre Mediterana și Asia Mică, deoarece Imperiul avea granița la răsărit de râul Iordan și viza Armenia. Dar, în același timp, rezistența subterană a triburilor locale la ordinea romană a dus la infiltrarea foarte timpurie a creștinismului în Scythia Minor (sec. II-III d.H.).

Asdingi – trib germanic (Hasdingi) aparținând vandalilor, aliați cu romanii (pe vremea împăratului Marcus Aurelius) și care au atacat triburile de costoboci aparținând dacilor. Ca urmare, costobocii s-au unit cu bastarnii și carpii (alte triburi de daci), făcând dese incursiuni în Imperiul Roman. Asdingii sunt pomeniți în istorie împreună cu silingii, alanii și suevii, care veneau din zona Iberia a Asiei Mici (dar la origini din Mongolia), trecuseră prin nordul Africii,

pe la gurile Dunării și au atins Spania la sud și Germania la nord (în secolul al V-lea d.H.).

Ashoka cel Mare – împărat. Numele lui înseamnă în sanscrită “cel neîntristat”. A condus (304-232 î.H.) Imperiul Maurya (după numele tatălui său, fondatorul dinastiei), care cuprindea sudul Asiei (cu Afganistanul de azi, Persia, Bengalul și Assam), impunând buddhismul în acest areal. Capitala imperiului era Patna. A edificat pretutindeni “stupa”, altare pentru credincioșii acestei religii care predica armonia între oameni și ideea că existența pământească se supune normelor cosmice, iar individul este parte reîncarnabilă a marelui Univers ca entitate energetică.

Asia – cel mai mare și mai populat continent al planetei (numai o singură țară, China, are peste un miliard de locuitori, dar și India, Indonezia, Pakistanul, Bangladesh și Japonia sunt foarte populate), este despărțit de Europa prin Canalul de Suez, Marea Caspică, Munții Caucaz, Munții Ural. Numele provine din greacă, fiind menționat de Homer că Asios troianul, fiul lui Hyrtacus, era comandant peste mai multe cetăți de pe acel continent. La origine cuvântul poate deriva din hittită, unde Assuva (mileniul al II-lea î.H.) însemna confederație de cetăți. Grecii antici nu cunoșteau mărimea continentului asiatic, ci se refereau doar la ținutul de la nordul Mării Caspice, care se numea Cimmeria în *Geografia* lui Strabo. Asia cuprinde cel mai înalt platou planetar (Tibet) și cele mai înalte vârfuri muntoase (Himalaia, Pamir). În mod simbolic Asia este împărțită în mai multe regiuni: Nord, Vest, Est, Sud, Sud-Est. Cuprinde cele mai vechi civilizații ale planetei, existența continuă a unora merge la 25.000 de ani î.H., și a fost

zona care a populat, prin migrație, tot Pământul. Toate perioadele (Paleolitic, Neolitic, Epoca Bronzului etc.) sunt cam cu 2500 de ani mai timpurii în Asia decât în Europa.

Asia Mică – partea de sud-vest a Asiei, aflată la sudul Mării Negre și vecină cu Mediterana. Atestarea primilor oameni datează din Pliocen (omul de Neanderthal), dar istoria cea mai complexă și mai bogată în urmări pentru civilizația zonei s-a desfășurat cu începere din mileniul al VI-lea î.H. Pe platoul Anatoliei s-a descoperit cetatea de la Cayonu Tepesi, având o vechime de 8000 de ani, de dinainte de Urartu, Ur, Ugarit, aparținând strămoșilor hitiților. De altfel, Asia Mică a excelat prin câteva mari civilizații: huriții, hitiții, Urartu, phrigienii, lydienii, ionienii, lycienii, Pergamul. Huriții au avut un areal care cuprindea nordul Mesopotamiei, Armenia, nordul Siriei de azi. Vorbeau o limbă aglutinantă, diferită de limbile indo-europene. În mileniul al II-lea î.H. regatele hurite au fuzionat sub conducere indo-ariană și limba de comunicare a devenit sanskrita. Erau buni călăreți și buni luptători. Regatul lor s-a numit Mitanni, iar capitala, încă nedescoperită, Washukanni, era între Tigru și Eufrat. Au făcut alianțe cu Egiptul pentru a lupta cu regatul hitit. Hitiții cuprind mai multe triburi indo-europene (luwiții, palaiții, nesiiți). Luwiții veneau dinspre Tracia, ceilalți din Asia. Regatul hitit cuprindea, la sfârșitul mileniului al II-lea î.H., bazinul lacului Urmia și al Siriei septentrionale de azi, la nord de fluviul Orontes (în arameică Typhon, după numele unui dragon, așa cum scrie Strabo). Au purtat bătălii cu armenii vechi (numiți Azzi-Hayasa). Capitala era Hattusha. Au fost cuceriti de Ramses al II-lea al Egiptului. Scrierea hitită folosea hieroglife reunite în cartuș,

ca și cea egipteană ori mayașă, numai că erau alt fel de hieroglife. Urartu a fost un regat important în secolul al IX-lea î.H. și a dispărut din cauza navălii mezilor și sciților. Se întindea în valea Araxului, în Azerbaidjanul iranian și în Turcia de răsărit, înglobând lacurile Van și Sevan. Este considerat strămoșul statului armean. Phrigienii sunt europeni (probabil illiri) care s-au infiltrat în zona regatului hitit și Urartu, pe urmele luwiților, proveniți din același areal, devenind importanți din veacul al VIII-lea î.H. Aveau probabil și o rudenie inițială cu grecii. Vorbeau o limbă indo-europeană. Capitala Phrigiei a fost Gordion. S-au aliat cu Troia în lupta contra grecilor. Asirienii îi numeau mushki sau moski. De altfel numele orașului Moscopole are o rezonanță care amintește de aceste origini illire). Cel mai cunoscut rege phrygian a fost Midas. Phrigienii au fost cuceriti de lydieni și perși. Ionienii (triburi de greci) au intrat dinspre Europa, după al doilea val al migrației vechilor triburi aheene (primele triburi de greci), și sau așezat atât în insulele Mării Egee, cât și în Asia Mică. Cele mai cunoscute cetăți ioniene au fost Milet, Efes, Colophon, Phoccea, Halicarnas, insulele Chios și Samos. Trebuie să menționăm faptul că toate coloniile grecești de pe țărmul Pontului Euxin, din Scythia Minor (Dobrogea de azi) au fost ale Miletului și datează din veacul al VI-lea î.H., perioada sa de maximă înflorire. Marele Cesus al ionienilor a fost biruit de Cyrus, conducătorul perșilor și numeroși ionieni au migrat din cetățile lor mai ales spre Tracia, dar și spre Corsica și Sardinia. Lycia, aflată la sudul Lydiei, se afla chiar pe țărmul muntos al Mediteranei și fluviul Xanthos trecea pe teritoriul ei. N-a strălucit mai mult de un veac (al VI-lea î.H.), fiind cucerită de perși. Cel mai cunoscut rege a fost Mausolus (secolul

al IV-lea î.H.), care a rămas în istorie prin cuvântul „mausoleu”, deoarece, se pare, mormântul său funerar a impresionat pe greci. Lycienii au mai avut un moment de înflorire, în secolul al II-lea î.H., când au alcătuit o confederație formată din 23 de cetăți, Letoon (Leto era mama lui Apollo și era numită Artemis în mitologia greacă). Regatul lydian s-a caracterizat prin spiritul de luptători și simțul practic al locuitorilor săi. La origine sunt arieni. Grecii îi considerau foarte bogați. Au avut acorduri diplomatice cu Asiria, mezii, perșii, Egiptul. Arta lor a influențat-o pe aceea a ahemenizilor (persană). Acestea au fost regatele Asiei Mici de dinainte de marele val persan. Ar mai trebui menționat sanctuarul de pe muntele Nemruth-Dag (Nimrod a fost marele rege al Asiriei), din munții Ankar, la est de Caucaz. El cuprinde statui ce reprezintă cultul solar la numeroase populații din Asia Mică: Apollo, Mithra, Helios, Ahura-Mazda. Numai capetele zeilor s-au conservat și ele sunt, se spune, reproduceri ale unor personaje reale: strămoșii traci și iranici ai vechilor locuitori din cetățile Asiei Mici.

Asiria – s-a dezvoltat în mileniul al III-lea î.H. (cu un mileniu după Sumer, care era sudul Mesopotamiei) în partea de nord a Mesopotamiei, în spațiul care cuprindea, din zonele actuale, Siria de la vest de Eufrat, Turcia de la nord de Harran, Edessa, Diyarbakir, lacul Van, Iranul de la est de lacul Urmia, Irakul până la sud de Kirkuk. A început cu un regat-cetate, Ninive, și s-a întins, cucerind sau edificând alte cetăți: Ashur, Nimrod, Arrapka (numite după conducătorii lor). În sudul Bagdadului de azi se învecina cu Babilonul. Asirienii erau populații semitice și caucaziene, care vorbeau limba akkadiană, scrisă în cuneiforme. Cum scrierea venise odată

cu limba arameică, aceasta a fost a doua limbă vorbită a regatului asirian. Vechea religie asiriană îl avea ca zeu suprem pe Ashur, fondatorul, fiul lui Sem și nepotul lui Noe, dar creștinismul a prins încă de la începuturi, asirienii fiind creștinați în anul 33 d.H. de către apostolii Toma, Tadeu și Bartolomeu, care se îndreptau către Armenia. În perioada de maximă extensie Asiria a devenit un imperiu ce a dominat zona din jurul Tigrului și Eufratului până la vărsarea în Golful Persic (deci a inclus și fostul Sumer), estul Mediteranei (Canaanul), precum și delta Nilului (adică nordul Egiptului). El a dispărut în secolul al VI-lea î.H. odată cu impactul persan. După creștinare se mai poate vorbi despre asirieni încă o mie cinci sute de ani, perioadă în care au întreținut relații culturale și comerciale cu Bizanțul și se poate vorbi despre influențe reciproce. Job din Edessa a dezvoltat o teorie asupra Universului bazată pe relația dintre forțe (energii), care o precede în timp pe a lui Aristotel (și se spune că acesta, cunoscând Biblioteca din Ninive, ar fi avut acces la lucrările asiriene). După 1300 d.H. numeroși asirieni au fost forțați de către arabi să treacă la islamism. Așadar, populații musulmane astăzi după religie, au cu totul alt substrat etnic decât cel arab și au suferit un adevărat genocid, pierzând controlul asupra propriului lor spațiu de locuire și asupra propriului lor destin.

Aspelta –cel mai cunoscut rege al kusiților, celebru prin bogăția lui. Regatul Kush (sau Nubia) a fost râvnit de egipteni pentru minele de aur. Aspelta era nepotul lui Taraqa, regele care a dat codul de legi al vechiului Kush. Piramida lui Aspelta a fost ultima care s-a construit. Peste 200 de obiecte din aur

au fost găsite în ea. Sarcofagul este atât de greu, încât a trebuit așezat la subsolul Muzeului de Arheologie din Boston, fiindcă nici un planșeu n-ar fi rezistat. Prin profil, piramidele kusite amintesc de acelea nabateene, suprafețele lor fiind triunghiuri isoscele cu unghiuri ascuțite orientate în sus, și nu triunghiuri echilaterale, ca în Egipt. Dimitrie Cantemir vorbește pe larg despre kusiți în *Istoria Imperiului Otoman*, numindu-i „negrii galbeni” și atribuindu-le o civilizație originară din Asia Mică. Fapt este că Hindu Kush este până astăzi numele unui masiv muntos din Pamir, iar Kush a fost un imperiu asiatic.

Assurbanipal – rege al Asiriei (668-627 î.H.), în vreme ce fratele său mai mare devenea regele Babilonului, ceea ce a creat condiții pentru crearea imperiului asirian. Era numit Sardanapal de greci. El a alcătuit Biblioteca din Ninive (capitala regatului) cuprinzând, după estimări, 25.000 de documente din Asia și, mai ales, Asia Mică despre artele și științele de până la el. 35 din acestea erau versiuni ale *Epopeii lui Ghilgamesh* (cu legenda originilor umanității, adică a Potopului). A organizat o cercetare sistematică a Cerului de către astrologi, care aveau posturi fixe pe toată întinderea regatului. În ultimii ani ai vieții a pierdut stăpânirea Egiptului și n-a reușit să facă față năvălirii sciților.

Assuva (mileniul al II-lea î.H.) – cuvânt hittit adoptat de greci, atestat din mileniul al II-lea î.H. Dar în hittită era un cuvânt de origine pre-persană, care desemna o cetate din Creta de dinainte de intrarea grecilor în Mediterana, loc unde s-ar fi aflat un templu al Soarelui, mai târziu identificat de greci ca Zeus. În traducere cuvântul ar însemna „locul cu pământ bun”. Georgicas, care povestește

despre această cetate, menționează că, după venirea grecilor în Creta, aceștia, orientându-se după răsăritul Soarelui, au deschis o rută maritimă traversând strâmțurile Mării Egee, Dardanelele, Marea Marmara și Marea Neagră, au trecut prin strâmtoarea Kerki ajungând până în Marea de Azov, ceea ce atestă faptul că Iason din Milet, cel plecat în căutarea Lânii de Aur, n-a făcut un demers singular, ci a mers pe o rută maritimă cunoscută: aceea a recuperării teritoriului originar de unde veniseră triburile de greci, trecând și pe teritoriul mtracilor, către peninsula și insulele azi grecești. Discul de la Phaistos, găsit în 1908 pe insula Creta, cu scriere grecească liniară B, atestă și el existența Assuvei.

Astarte – zeița feniciană a dragostei și fertilității. Pronunția derivă din greacă și e luată după akkadiană, dar în Mesopotamia i se spunea Ishtar și, ca tip de zeități, cu aceste atribuții, poate fi întâlnită în mitologia mai multor popoare din Asia și Africa. La egipteni a fost Isis, la greci Afrodita, iar la romani Venus.

Atena – astăzi capitala Greciei (3.700.000 de locuitori). A fost una dintre cele mai vechi cetăți ale antichității grecești, locul unde s-a născut democrația la care se raportează până astăzi toate civilizațiile lumii. Thomas Mann, în romanul *Iosif și frații săi*, susține – din acest motiv - că ne aflăm în interiorul unui ciclu al civilizației umane care începe cu Grecia antică, iar primul orizont temporal la care ne putem referi din punct de vedere uman este Atlantis. Poartă numele zeiței înțelepciunii a grecilor, Atena. Semne de locuire există din Neolitic, pe colina numită Acropole. Nativii acestui spațiu se numeau pelasgi și, la origine, se învecinaseră cu tracii. De altfel, în acea perioadă Marea

Mediterană se numea Mare Carpahticum (v. Carp). În mileniul al II-lea î.H. zona a fost invadată de triburile indo-europene ale aheenilor, veniți dinspre Asia Mică, urmate de eolieni, ionieni și doriani, după care, din acest amestec de triburi, s-au organizat cetățile grecești. Numele Atenei vine de la rădăcina indo-europeană *ath-*, care însemna vârf, probabil din cauza Acropolei, ori fiindcă, după legendă, cetatea izvorâse din capul lui Zeus. În antichitate Atena avea 300.000 de locuitori, care se identificau cu tăblițe de identificare din bronz, unde figura numele lor și al părinților (un fel de buletine de identitate!). Prin urmare populația cetății era înregistrată. Acolo s-au născut prima constituție (atribuită lui Aristotel), primul sistem administrativ, ideea de opțiune prin vot (se vota cu jetoane individuale și exista un juriu de numărare a voturilor), standardul de cetățean al cetății, ideea de barbar (nu inferior, ci doar aflat în afara cetății). Atena a atins maxima strălucire culturală în mileniul I î.H., dar mai ales în epoca lui Pericle (secolul al V-lea î.H.), care a format o ligă de cetăți, Liga din Delos (comercială, militară și culturală), pentru a rezista mai bine atacurilor dinspre răsărit. În secolul al IV-lea î.H. a fost cucerită de Filip al II-lea al Macedoniei (tatăl lui Alexandru Macedon), iar în secolul I î.H. de romani. Împăratul Hadrianus a făcut însemnate lucrări de urbanizare a cetății, mai ales aducțiunea de apă. Creștinismul n-a prins imediat, cum s-a întâmplat în Mesopotamia ori Armenia, dar sub stăpânirea bizantină Atena a rămas un mic oraș de provincie. A devenit sediul unui episcopat creștin în veacul al IX-lea d.H.

Athos - munte aflat pe brațul răsăritean al Peninsulei Chalcidice (în greacă Halkidiki), în estul Greciei. În greacă i se

spune Agios Oros, cu rezonanțe indo-europene provenind din Asia Mică (Orontes etc.; la români există Oros ca nume propriu). A aparținut Macedoniei până în Evul Mediu. Importanța locului este aceea de a adăposti cea mai veche comunitate monastică din lume, care aparține ortodoxiei răsăritene bizantine (continuată de cea grecească), Marea Lavra fiind construită în 963 d.H. de către Atanasios Atonitul. Modelul este al vechilor daci și traci, unde conducerea cetăților era duală, laică și religioasă, cea religioasă raportându-se la „magii” aflați pe înălțimi muntoase. Există în jur de 20 de mănăstiri, al căror centru administrativ este satul Karyes (amintește de vechiul regat Caria, ultim refugiu al hittitilor, de unde era originar Herodot). Comunitatea monastică este fie centrată în jurul câte unei mănăstiri, fie există anahoreți (călugări solitari). Arta acestor mănăstiri cuprinde în fapt istoria traversată: școala bizantină (mozaicul), macedoneană, cretană, est-europeană, grecească, după cum ortodoxia din diverse locuri a făcut danii Muntelui Athos. Apărută odată cu marele impact musulman asupra Mediteranei, acest tip de comunitate a fost păstrătoarea unor valori și credințe tradiționale ale Bizanțului, dincolo de care putem ghici rezistența unor vechi populații ale zonei la un nou val de migrație, rezistență care consfințește, în același timp, faptul că Mediterana de Est este altceva decât Mediterana de Vest, că există două creștinisme nereconciliate unul cu altul, ambele derivate din sfărâmarea Imperiului Roman. Și nu trebuie uitată contribuția substanțială a vechilor civilizații din estul Mediteranei la dispariția Imperiului Roman, protestul față de uniformizarea culturală, față de un tip de globalizare a civilizației (Constantin cel Mare era originar din Dardania, zona pelasgilor).

Mahommed însuși a consfințit dreptul la existență al acestei comunități care se auto-guvernează. El recunoștea astfel un protest care unise triburi și lumi diferite una de alta sub noul drapel creștin răsăritean, tolerant și dispus să accepte identități diferite ca origine și esență.

Atlantida – nu se știe dacă denumește un vechi continent, o insulă, o cetate sau este denumirea generică a mai multor cetăți asemănătoare prin tipul de civilizație. Referirea la ea apare pentru prima dată la Platon, sec. al IV-lea î.H., în dialogurile *Critias* și *Timaeus*. Datarea pe care o dă el așezării ar fi 9000 de ani, ceea ce ar însemna, astăzi, cam 11.000 de ani. Iar descrierea corespunde unei cetăți circulare de tipul Arkaim. Pentru acel palier temporal există o multitudine de cetăți, cu structură megalitică, plauzibile în opinia unora sau altora dintre cercetători, ca fiind Atlantis. În fapt, a existat, se pare, o civilizație care a dispărut cam atunci, fiindcă o bază de date alcătuită la nivel planetar atestă acest lucru: Bimini în Caraibe (scufundată), Atlantisul de lângă Gibraltar (unde o așeza și Platon), descoperit abia în 2005, fiind localizată prin satelit), cetatea din Golful Cambay (sudul Indiei), Yonaguni de lângă insula Okinawa (azi sub nivelul oceanului) sunt toate posibile Atlantide. Ceea ce au ele în comun este structura megalitică și faptul că își găsesc corespondențe în structuri megalitice de vechime comparabilă rămas pe uscat (una dintre locațiile „de uscat” este și sistemul de piramide descoperite în actuala Serbie). Comună le este chiar ideea de piramidă. Studiul comparat al locațiilor atestă geometrii pe care unii cercetători le consideră sugestive și care presupun o viziune din spațiu asupra planetei, deoarece așezarea piramidelor (China,

Egipt) reproduce în oglindă așezarea stelelor în constelații.

Atlas – unul dintre Titani, conform mitologiei grecești, născut de Gaea (Pământul) și Uranos (Cerul), conform *Theogoniei* lui Hesiod. Un nume alternativ pentru Atlas era Iapet, iar mama lui s-ar fi numit Asia. În bătălia dintre Giganți și generația următoare, a Zeilor, înfrângerea lui Atlas, conducătorul Giganților (sau Titanilor), a însemnat condamnarea lui veșnică, de către Zeus, la sprijinirea Cerului pe umeri (inițial a fost vorba doar de sprijinirea unui munte). Din cauza acestei conexiuni Atlas a fost perceput drept acela care studia Cerul și constelațiile, un super-zeu al Astronomiei (cf. lui Pausanias). Pleiadele ar fi fost fiicele lui Atlas, aruncate în Cer și devenite constelație după înfrângerea Titanilor de către Zei. Atlas a avut trei fii: Prometeu, Epimeteu și Menoitis. Hercule, la sfatul lui Prometeu, a fost ajutat de Atlas în unele dintre muncile sale (furtul merelor Hesperidelor). Se credea, conform mitologiei, că Perseu l-a transformat pe Atlas într-un munte arătându-i capul Meduzei pe care o ucisese.

Atlas - munte. Există cel puțin doi munți Atlas celebri: unul în Lybia și unul în nordul Africii (de altfel Osiris – Busiris după greci – și Aigyptos sunt parte din istoria Titanului Atlas). Un lucru e cert: că Atlas aparținea, după greci, unei lumi puternice și gigantice, care trăise pe pământ înaintea oamenilor și a zeilor lor. Munții Atlas africani se împart în Atlasul de Vest și Atlasul de Est, aproximativ paralel cu Mediterana), spre coasta nordică a Africii, fiind o porțiune de uscat foarte veche, ca și Marele Rift African, de pe vremea derivei inițiale a

continentelor și a formării Mediteranei însuși. Parte din masiv e cufundată azi în mare și formează insule (ex. Corsica).

Aton – numele discului solar în mitologia egipteană. A fost inițial unul din atributele zeului Ra (Soarele), apoi a devenit, sub Akenathon al IV-lea, zeul suprem, în tentativa acestuia de a înlocui politeismul Egiptului cu monoteismul. El a mutat capitala regatului la Tell el Amarna și a încercat să înlocuiască ascendentul preoților asupra populației cu propria sa dominație (cu atât mai mult cu cât, fiind al doilea fiu al faraonului Tutmoses, îi nfusese sortită viața de mare preot. Dar fratele lui mai mare, primul născut și urmașul la tron, a murit de mic). Aton, Adon, Aten au fost și unele din numele sub care evreii vechi îl numeau pe Iahve, unicul Dumnezeu (Adonai) și el își găsea corespondent în zeul focului (Baal) din religia Mesopotamiei și credința în focul veșnic din mithraism și zoroastrism (Ahura Mazda). Această foarte timpurie tentativă de unificare religioasă a populațiilor din Asia Mică și Nordul Africii sub copertina unui unic zeu, care era unul obiectual, vizibil, concret a corespuns unei mișcări profunde de instaurare a păcii în acea veșnic fragmentată zonă a tuturor migrațiilor. Religia n-a prins, iar faraonul a fost înlăturat de pe tron de mișcarea preoților Egiptului.

Attila (406-453 d.H.) – este porecla devenită faimoasă a ultimului și cel mai cunoscut conducător hun de hoarde. Attila însemna „cel bătrân”. A condus între 433-453 d.H. și a reușit să alcătuiască un adevărat imperiu al hunilor. Numele real nu i s-a păstrat. În tinerețe a trăit la Ravenna, ca ostatic al Imperiului Roman de Apus. Împreună cu fratele său, Bleda, a dus o politică de unificare a triburilor

de huni întinse între Caucaz (punctul de pornire al triburilor fiind zona munților Ural) și Rhin. Trebuie menționat faptul că, în același perimetru de timp, vandalii cucereau Carthagina, iar Sassanizii atacau Armenia. După ce a considerat că acest obiectiv e îndeplinit, Attila și-a ucis fratele. A atacat Gallia în 451 și a fost înfrânt în Cataluňa. În următorii doi ani a atacat Italia, dar n-a reușit să ajungă până la Roma, fiind ucis în noaptea nunții sale cu prințesa Krimhild (Ildikó), sora lui Siegfried (episod descris în *Cântecul Niebelungilor*). I-a urmat la tron fiul său, Ernac.

Aurignacian – denumește perioada Paleoliticului superior (situată între Musterian și Solutrean) din Europa și Asia de sud-vest până în Siberia. Este perioada pietrei cioplite, cuprinsă între 40.000-23.000 de ani î.H., cunoscută ca fiind a omului de Cro-Magnon. Zona din lungul Dunării, ca și aceea intra-carpatică excelează prin mărturii din Aurignacian (Giurgiu, Turnu Severin, Țara Hațegului).

Australia – continent în emisfera sudică a Pământului. Deși Vasco da Gama a mers către India ocolind Africa pe la sud, pe la Capul Bunei Speranțe (1497), avea să treacă mai bine de un secol până când un european va aborda coasta de vest a Australiei (1616, englezul Dirk Hartog), realizând astfel faptul că se află în fața unui nou continent. Complexul de insule care leagă Australia de Asia de sud a fost apoi investigat pe rând (deși unele insule fuseseră descoperite înaintea continentului) și regiunea a fost împărțită între puterile navale ale epocii: Marea Britanie (Cook, 1768-1772) și Olanda (Dampier, 1688-1699), care-și adjudecaseră și India, Indonezia. După războiul de Independență al Americii (1782), planul de colonizare al Australiei

a fost primul (Matra, 1783) care exterioriza intențiile noii puteri. Sydney a fost fondat în 1788. Din punctul de vedere al istoriei civilizației, Australia contează pentru tot ceea ce a existat înaintea marilor descoperiri geografice. Acesta este unul dintre primele suprafețe de uscat ale planetei, a făcut parte din compexul Laurasia (care unea întregul uscat planetar) și s-a separat de Africa după desprinderea celorlalte continente, păstrând faună și floră cu totul specifică și care-și datorează conservarea nu numai climei, ci și condițiilor de insulă ale Australiei. Dincolo de acest fapt, trebuie remarcat că omul ca entitate a beneficiat și el de conservatorismul insulei. Astfel, în Australia s-a păstrat un tip de umanoid pitic, de numai un metru înălțime, numit hobbit, din care provin boșimanii de astăzi. De asemenea, a păstrat forme de cult și de artă care-l identifică pe om ca apartenent al acestui continent special, legat inițial de Africa (este de menționat cultura Lapita, care amintește de Lapiți, personaje ale mitologiei antice grecești). Mai trebuie să remarcăm și faptul că, după ultima glaciațiune, puntea insulelor care leagă Australia de China și de India a funcționat ca un pod de comunicare culturală, astfel încât, începând cu Paleoliticul și Neoliticul, devin vizibile influențele culturale ale celorlalte continente.

Austrasia – v. Franța

Australasia – este denumirea geografică a unei regiuni insulare din emisfera sudică a Pământului. Insulele din sud ale planetei se împart în Oceania, Micronezia, Polinezia, Australasia. Australasia cuprinde Melanezia (Noua Guinee și împrejurimile ei, până la Sulawesi și Lombok, care aparțin Indoneziei), continentul Australia

(cu Noua Zeelandă și Tasmania). Linia de demarcație față de Asia e dată de insulele Borneo și Bali. Cea mai mare parte a Australasiei este parte a platoului indo-australian, flancat de Oceanul Indian, de Oceanul Austral, de Platoul eurasiatic și de Platoul Pacific. Toată această zonă este ceea ce a rămas prin scufundarea unui continent străvechi, pe care unii cercetători îl numesc adevăratul Atlantis sau Lemuria, Mu. Din punctul de vedere al istoriei civilizației, zona a fost influențată de civilizațiile africane din sud, de civilizațiile pre-harapeene din India, ca și de contacte cu insule din Oceania, beneficiind însă din plin de standardele pe care le oferea relativa ei izolare pentru a dezvolta coordonate specifice, atât în registrul vieții cotidiene, tehnologiilor (bumerangul e o invenție integral australiană), cât și al artei.

Austronezia – teritoriul unde se vorbesc limbi din grupul austronezian, cuprinzând insulele Oceaniei dintre Madagascar și Insula Paștelui. Fac parte din familia limbilor indo-europene și uralice. Primii vorbitori în timp ai acestei limbi au migrat din Taiwan cam în 6000 î.H., dar veniseră aici din Asia, în urmă cu 12.000 de ani. Migrația s-a îndreptat spre Philippine, Sulawesi, Madagascar, Borneo, Jawa, Sumatra, Malaezia, sudul Vietnamului, Micronezia, Polinezia, Hawaii, Noua Zeelandă.

Avari – triburi numite de europeni năvălitoare, originare din spațiul aflat la sud de lacul Baikal până la frontiera Iranului (aflată la nord de deșertul Taklamakan) și care s-au pus în mișcare către vest în veacul al V-lea î.H. Chinezii le spuneau ruran, iar neamurile turcice avari. Au fost triburi turanice, ca și hunii. Triburile originare ale tuturor acestora se numeau hephtaliți, iar avarii erau

heptaliții albi. În documente găsite la Bactriana (Balckh), aceste triburi erau numite čbodalo. Diferențele de pronunție provin din faptul că în limbile vechi scrierea folosea numai consoane, iar vocalele (de obicei în număr de trei) erau deduse. Izvoare chineze indică faptul că unii dintre heptaliți au migrat spre China, întemeind Imperiul Gansu (nord-vestul Chinei de azi) ori spre India (Punjab). Alții au migrat către Poarta de Fier a Caucazului, au traversat Asia Mică, în tentativa de a-i birui pe perși, și au intrat în Tracia, apoi în Dacia. Prin acord cu împăratul Justinian, care spera să apere astfel granița răsăriteană a Imperiului Roman de năvala slavilor, avarii au obținut (secolul al VI-lea d.H.) dreptul de a locui în Scythia Minor. Făceau incursiuni scurte, au luptat cu longobarzii (triburi de celți) din podișul transilvan și i-au înfrânt, unii dintre aceștia plecând către Peninsula Italică, alții asimilându-se în masa populației geto-dacice, a cărei romanizare începuse. Au luptat de asemenea cu gepizii și sclavinii. Au reușit să alcătuiască, sub Baian, un adevărat imperiu (khaganat) centrat pe stăpânirea Porții de Fier a Dunării. Supravegheau extragerea și comercializarea sării și mineralelor din Dacia (din Apuseni, zonă folosită cu mult înainte de ei de către agatârși). Imperiul Roman i-a orientat apoi către Apus, aruncându-i în luptă contra francilor (tot triburi de celți), pe care n-au reușit să-i biruiască, fiind asimilați în secolul al IX-lea d.H. de Charlemagne în regatul său. Au rămas avari și în Asia, în zona originală, limba avară se vorbește și astăzi (cam 600.000 de oameni), a existat o Republică Avară pe teritoriul Uniunii Sovietice. Există vorbitori de avară și în Azerbaidjan. Avarii erau poliandri ca tip de familie (femeia aparținea celui mai mare dintre frați, toți frații puteau avea copii cu ea,

dar bunurile aparțineau prin moștenire doar fiilor fratelui mai mare, pentru ca averea să nu se împartă), la fel ca și tibetani.

Avatar – în religia hindusă (India), bazată pe ideea reîncarnărilor infinite ale aceluiași spirit divin, este numele dat oricărei astfel de reîncarnări. Rama de pildă nu este un zeu, ci doar un avatar, una dintre cele mai cunoscute încarnări ale eternului spirit al lui Vishnu. Deva sau Dava (este de meditat asupra folosirii acestei teminții la numele cetăților dacice) înseamnă capacitatea de reîncarnare a fiecărui zeu, pantheonul hindus fiind alcătuit dintr-un zeu suprem și o serie de alți zei cu puteri mai mici, obținute prin delegare de la zeul suprem.

Avesta - v. Zend Avesta

Avicenna – v. Ibn Sina

Azerbaidjan – teritoriu mărginit de Marea Caspică, Rusia, Georgia, Armenia și Iran. Fostă republică sovietică, religie majoritar islamică, acum stat independent, Azerbaidjanul continuă să aibă conflicte aparent religioase cu Armenia și Georgia (v. Nagorno-Karabach), în fapt conflicte a căror origine este istorică, derivată din universul și timpul așezării originare a triburilor în această zonă. Acest stat este numai o parte din Azerbaidjanul istoric, cea mai mare, la sudul fostei republici, nu s-a aflat niciodată sub stăpânire sovietică. În persană azer înseamnă foc, principalul zeu al vechilor azeri era acela al focului. Acolo s-ar fi născut zoroastrismul și mithraismul. Ceea ce se explică mai ales prin faptul că pretutindeni țâșnesc gaze naturale din pământ și iau foc. Până astăzi

Azerbaidjanul are numeroase Temple ale Focului, spre care oamenii vin mergând în genunchi, cu trupul prins în lanțuri și brațele îndreptate spre cer. Primele semne de viață au fost descoperite în preștera Azikh, cu o suprafață de 8000 m², datată de arheologi 1,5 milioane de ani, cu urme de locuire urcând până la 700.000 de ani. Acolo au fost descoperite fosile umane (o femeie) datate 400.000 - 350.000 î.H., aparținând Omului de Neanderthal, a căror vechime este egală cu aceea a altor trei fosile descoperite pe Pământ: în Tanzania, Kenya, Franța. Zona în care se află această peșteră este aproape de granița cu Iranul, în enclava Nahicevan. Primul mare regat consemnat pe acest teritoriu a fost Mannes (strămoșii mezilor, secolul al IX-lea î.H., mai târziu parte a Imperiului Persan), în zona Albaniei Caucaziene (numai toponimul a migrat spre vest, albanezii actuali fiind iliri, dar locuitorii Albaniei caucaziene erau triburi venite din Asia). De altfel, în prezent populația Azerbaidjanului independent are 8.000.000 de locuitori, iar a Azerbaidjanului iranian 20.000.000. Vechii azeri au fost influențați cultural în perioada Neoliticului de sumerieni și elamiți. Fiind vorba despre Poarta de Fier a Asiei, pe acolo au trecut toate popoarele năvălitoare: hunii, avarii au lăsat urme importante (și acolo există până astăzi vorbitori de avară), chazarii (triburi turcice trecute la iudaism), bulgarii, sabirii, cumanii, maghiarii; acela a fost bazinul originar de formare a tuturor limbilor indo-europene, pe acolo a trecut Alexandru Macedon vrând să-i birui pe perși, apoi romanii, luptând cu aceiași perși. Ulterior au venit arabii și s-a produs islamizarea masivă și obligatorie a zonei.

Aztec – apartenent la civilizația aztecă

dezvoltată pe platoul mexican în secolele al XII-lea și al XIII-lea d.H. Legende spun că inițial aztecii ar fi venit din insula Atzlan (ceea ce însemna, în limba lor, albă, probabil Behringia), iar cei care au atins uscatul au fost „cei aleși”. Alungați de băștinași, s-au refugiat pe un pământ inospitalier, pe care l-au desțelenit și au construit în jur de 500 de cetăți, cu relații între ele (o bună infrastructură rutieră), afirmând o civilizație și o cultură care au percutat până la noi prin complexitatea fenomenului. Anul aztec era împărțit în treisprezece luni de câte 20 de zile, iar axa timpului era împărțită în cicluri de câte 52 de ani (secolul aztec). Exactitatea mare a măsurării timpului atestă o bună cunoaștere a mișcării Cerului și a matematicii (sistemul lor avea baza de calcul 20), piramidele aztece, asemănătoare ca siluetă cu templele tibetane, erau adevărate observatoare astronomice. Numeroasele sacrificii umane și strictețea legilor atestă o descendență asiatică a triburilor. Au fost un popor pragmatic, care a dezvoltat pe platoul mexican înalt o bună agricultură, folosind terasarea și irigațiile. Au avut drumuri pietruite, un sistem de educație, scriere hieroglifică (glife înconjurate de un cartuș, asemănătoare ca tip cu acelea egiptene, dar folosind alte simboluri și conținuturi). Cunoșteau hârtia, pe care o făceau din lemn). Legenda Creației în versiune aztecă indică faptul că Întinericul (Tezcatlipoca) și Lumina (Quetzalcoatl) s-au unit născând viața, legendă care amintește de principiile chineze Ying și Yang. Cel mai bătrân zeu era Huehuateotl, zeul Focului (ca și în Asia Centrală). Civilizația aztecă s-a înrudit cu civilizațiile maya, olmecă, toltecă, incașă din zonă, afirmând nu doar originea comună, ci și influențele reciproce. Toate aceste civilizații au

dispărut odată cu și din cauza descoperirii Americii de către europeni, care au intrat precum barbarii, creștinând cu forța populația și arzând tot ceea ce întâlneau în cale, inclusiv cărțile și dovezile de cultură în sens larg.

B

Baal – zeul suprem al unor triburi canaanite și feniciene. Era zeul Cerului, al fecundității și ploii. A fost preluat în zona Mediteranei grație navigației fenicienilor. Astfel, numele lui Hannibal, cartaginezul, îl are în componență pe Ba(a)l, orașul Baalbek la fel. Din această religie derivă credința în cei șapte ani buni urmați de șapte ani răi, preluată de creștinism.

Babilon – cel mai puternic imperiu din Asia Mică după căderea Asiriei (612 î.H), aflat între Tigru și Eufrat, în Mesopotamia (azi Irak). Etimologic Babilu înseamnă Poarta Zeului. A atins maxima înflorire odată cu regele Nabucodonosor (Nebo-kudur-usur, adică Nebo apără cetatea; până astăzi există limbi indo-europene în care Nebo înseamnă Cer). Apare menționat ca cetate în a treia dinastie (care conducea Ur, în Sumer sau Chaldeea, sudul Mesopotamiei), la sfârșitul mileniului III î.H. Dispare practic prin cucerirea de către amoriti, apoi hititi și kassiti și, în sfârșit, de asirieni. Sub Cyrus cel Mare al Persiei a fost capitala răsăriteană a Imperiului Persan. Regatul s-a remarcat prin apariția primului Cod de legi scris, acela al regelui Hammurabi (1792-1750 î.H.), de origine amorită (trib semitic). Religia babiloniană a influențat pe greci, egipteni, creștini. Astfel, Sin (Luna) și Samus (Soarele) au fost zei importanți în Egipt, Ishtar, zeița dragostei și războiului au devenit Afrodita și Atena la greci, după cum diavolii babilonieni ai lumii subpământene există în Iadul la care se referă creștinii.

Bactriana (Bactria sau Balckh) – capitala regatului cu același nume, situat între Hindu Kush și Oxus (Amu Daria), nu departe de munții Himalaia, în

Afganistanul de azi. Numele persan al Bactrianei, cetate a anticului Khorasan, a rămas, până astăzi, nume al unei provincii în nordul Afganistanului. Este asociat cu numele vedic Bhakri și zona aparține stratului arheologic Bactria-Margiana. Este asociat cu migrațiile indo-iranice și indo-ariene din Epoca Bronzului (civilizația Oxus). Numele Balcicului și Balcanilor, ca și Balica, Balc, Bălcescu vin de la Balckh (iar acesta de la lacul Balckhash, pe malurile căruia locuiau la origine triburile). Limba vorbită era de tip iranice – se presupune că de acolo au migrat în lume triburile ariene (cam 2000 î.H., spre India mai târziu) – și făcea parte din subgrupul lingvistic indo-iranice, ca și persana. Ele au răspândit credința în zoroastrism, pe care o aveau tracii, ca și germanii (Zoroastru – Zarathustra). Bactriana a făcut parte din imperiul mezilor, cucerit de Cyrus cel Mare și înglobat astfel în Imperiul Persan. A făcut apoi parte din Imperiul Seleucid (poetul Djalel El Din Rumi, fugit în Anatolia la invazia mongolă, a înființat acolo secta dervişilor rotitori, ale căror piese muzicale au fost strânse într-o culegere de Dimitrie Cantemir, care se credea urmașul hanului Timur Lenk: Han-Temir = Cantemir), apoi a făcut parte din Imperiul greco-bactrian și Imperiul indo-grec (sec. II-I î.H.). În China antică zona Bactrianei, unde se călătorea din interese comerciale, a fost numită Tocharistan (din sec. I î.H.).

Bada – vale aflată în insula Sulawesi, Indonezia. Ca și văile Napu și Besoa, dar mai celebră decât ele, aceasta are statui megalitice de o frumusețe inegalabilă, rămase până astăzi unul din marile mistere ale planetei. Cea mai mare are 4,5 m, cea mai mică 1,3 m. Nu se știe dacă sunt zei ori statui mortuare. Stilul lor abstract seamănă cu al statuiilor

paleolitice din insulele Mării Egee, dar dispunerea este asemănătoare cu a celor din Insula Paștelui. Sunt 14 statui dispuse pe o lungime de 15 km. N-au fost exact datate, dar probabil sunt din mileniul I î.H. Se presupune că e vorba fie de o migrație dinspre Mediterana spre Indonezia, fie de o unitate relativă la nivel planetar a civilizației megalitice.

Bahamas – arhipelag compus din aproximativ 700 de insule ieșite din Atlantic cu sute de mii de ani în urmă, în procesul de derivă a continentelor, dintre care cele mai cunoscute sunt Abaco, Andros, Bahama, Bimini, Cat, Eleuthera, Exuma, Long Island, Marea Inagua. Geografic sunt poziționate în golful dintre Florida și Cuba. Atestările arheologice spun că în largul insulei Bimini se află vestigiile unei civilizații megalitice, despre care unii cercetători afirmă că aparțin culturii de tip Atlantida. Arhipelagul este locuit 80% de populații originar africane, de populații tăino precolumbiene, originare din America de Sud, de sclavi fugiți și de urmașii unor pirați. Limba vorbită face parte din familia limbilor băștinașilor Americii de Sud. Din cauza Gulf Streamului care-i udă țărmurile, clima este deosebit de blândă. Cultural se observă influențe africane și europene. A fost descoperit de Columb, numele arhipelagului însemnând, la origine, Baja Mar (golf maritim). În prezent face parte din Commonwealth.

Bahreïn – insulă aflată în Golful Persic, nu departe de coasta Arabiei Saudite. Vestigii cu vechime de 4000 de ani. Numită Dilmun în *Biblie* (după *Epopoea lui Ghilgamesh*) și considerată Țara Paradisului (care cuprindea, după legendă, teritoriul dintre Mesopotamia și Indus), locul pe unde trecuse Noe odată

coborât pe uscat după Potop. Unii cercetători afirmă că acolo au poposit supraviețuitorii continentului dispărut dintre Australia și Indonezia de azi, făcând navigație de cabotaj și, după acest popas, intrând pe Tigru și Eufrat în interiorul uscatului. Insula a fost stăpânită pe rând de Asiria, Babilon, greci, perși, arabi. Numele ei provine din arabă, unde înseamnă „uscat aflat între două mări”. Dar există și teoria că numele provine din cuvântul bahran, termenul iranice pentru victorie, așa cum figurează numele din *Zend Avesta* al zeului victoriei, Varahrdn. Insula conține cel mai mare cimitir preistoric din lume: 170.000 de morminte și unii cercetători consideră că pe acolo au trecut supraviețuitorii continentului scufundat, Lemuria Mu, înainte de a intra pe Tigru și Eufrat.

Baikal – cel mai vechi lac cu apă dulce al planetei, aflat în lungul riftului asiatic, continuator al celui african (20-30 de milioane de ani, comparativ cu toate celelalte, care nu depășesc câteva zeci de mii de ani), cel mai adânc (peste 1600 m), conectat la numeroase izvoare de foarte mare adâncime, inclusiv termale, ceea ce a dus la presupunerea că pot exista forme de viață la adâncimi mari, încă nedescoperite. Lacul se află în Siberia de Est, între Rusia și Mongolia. Are un rol fundamental în istoria formării poporului mongol. Legenda spune că strămoșul mitic, lupul, cu soția sa, au venit din taigaua siberiană în zona cu ierburi traversând marea interioară (adică lacul). La coborârea pe uscat li s-a născut un fiu pământean, Batachikan. Acesta e strămoșul lui Gingis Han (Tenghiz), fondatorul Imperiului Mongol. În ordine simbolică apa este o punte între transcendent și realitate, traversarea ei înseamnă, aproape în toate culturile,

trecerea de la o stare la alta. Iar în limbile turcice, cum e mongola, Tenghiz înseamnă mare, ținut acvatic. Gingis Han era deci un fiu al mării, cel care desăvârșise trecerea de la o existență mitologică, transcendentă, la aceea pământească.

Balcani – peninsulă aflată în sud-estul Europei, unde se află și lanțul muntos cu același nume. Numele locului are origine iranică (în arabă Balckh era numită Bactriana). Din punct de vedere arheologic există atestări cu o vechime de 5000 de ani (culturile Hamangia, Tripolje, Vinča, Tărtăria, Butmir). Există o teorie a continuității culturale proto-indo-europene încă din Paleolitic pe un areal care cuprindea teritoriul dintre culturile Yamna (în sudul Uralilor), Golful Persic și Malta, în Mediterana. Dar există și o altă teorie, despre invaziile indo-europene care au început cam la 2000 î.H., cu aheii, care ar fi întâlnit în Peninsula Balcanică triburile din zonă, ilirii și tracii. Oricum, de Balcani au ținut deopotrivă culturile vechi: pelasgii, ilirii, tracii (daco-geții fiind o subdiviziune a lor) și triburile Greciei antice. Ceea ce dă o mare încărcătură spirituală Balcanilor, confirmată în timp.

Baleare – v. Ibiza

Balți – triburi de origine indo-europeană care au migrat către coasta de sud-est a Mării Baltice, din centrul Siberiei, cu 2500 de ani î.H. Țări baltice sunt numite astăzi Estonia, Lituania și Letonia, deși, dintre acestea, numai în Letonia și Lituania se vorbește limba balților vechi, în vreme ce în Estonia se vorbește o limbă fino-ugrică, având alte rădăcini decât limbile indo-europene, și anume uralică, la fel ca maghiara și finlandeza. Sarmații și sciții se pare că provin, la

origini, din aceeași zonă, adică Siberia vest-centrală (confluența Kamei cu Volga). În ordine istorică, primele atestări de locuire sunt de după ultima glaciațiune, adică 13.000-10.000 î.H., în Estonia și Lituania. Cultura Narva din țările baltice este o variantă a culturii Pit Comb Ware de la sfârșitul Paleoliticului (de pe continentul american).

Bangladesh – parte a subcontinentului indian corespunzând bazinului Bengal (capitala la Dakka), cel mai mare bazin din lume, format la confluența Brahmaputrei cu Gangele (aluvionile au fost continue 66 de milioane de ani). La nord bazinul e mărginit de centura munților Himalaia. Înainte de existența celor două fluvii ar fi existat un fluviu numit Sarasvati, care ar fi plecat din Himalaia, ar fi străbătut subcontinentul indian și s-ar fi vărsat în Golful Cambay. Vechiul fluviu ar fi dispărut din cauza schimbării înclinării plăcii tectonice în timp. În lungul presupusei lui albie s-au descoperit cele mai vechi semne de viață din această parte a lumii, și anume din Pleistocen (fosile pietrificate). În Bangladesh există sute de situri arheologice datând din Paleolitic (Epoca de Piatră).

Banpo – cel mai important sit arheologic al culturii Yangshao din China (10.000 – 4000 î.H.). Are aproximativ 3 km² și o vechime de 6000 de ani î.H. Este specific pentru epoca matriarhatului și cuprinde locuințe, morminte, unelte și vase deosebit de frumoase, ca și o primă formă de scriere, datată 3000 î.H., care era un oracol. I se mai spune, din cauza complexității sitului, Cultura Banpo.

Barbari – termen de origine grecească desemnând pe toți cei care nu erau

cetățeni greci. Termenul nu se referă neapărat la popoarele migratoare. Iason de pildă, la întoarcerea din călătoria făcută în căutarea Lânii de Aur (în Crimeea), a adus-o în Grecia pe barbara Medeea, fiică de rege din Colchida (Georgia de azi, pe țărmul răsăritean al Mării Negre). Dar se referă la faptul că limba și cultura barbarilor nu corespundea accepțiilor și standardelor democratice ale lumii grecești. Trebuie invocat aici rolul de filtru cultural al Greciei antice, care exclude simbolurile altor lumi vechi și afirmă primatul cultural al civilizației grecești, al logicii umanului față de logica simbolică, al rațiunii în fața percepției afective. Începând cu Grecia antică, în istoria lumii apare ideea de centru/margine, continuată de Imperiul Roman. Ea este încă activă în politicile lumii contemporane și generează atât conflicte – civilizațional vorbind – cât și tentative de globalizare prin pulverizarea conceptului de apartenență la o națiune, un stat, o cultură (drepturile omului sunt mai presus de drepturile națiunilor). În sens istoric barbari au fost desemnați de pildă (de către istorici) germanii, goții (vizigoții și ostrogoții), scoții, hunii, anglii, saxonii, celtii, vandalii.

Basarabi – complex de bisericuțe construite într-un deal de cretă (deci în regim de peșteră), la 15 km. de malul Mării Negre, nu departe de Murfatlar, în Dobrogea, funcțional în intervalul secolelor III-XI d.H., pe când zona era sub dominație bizantină. Interesant este faptul că ele erau un reper important al cunoscutului drum antic de la varegi (vikingi) la greci, cunoscut ca „drumul chihlimbarului”. În interiorul complexului sau găsit, pe lângă desene (de menționat simbolul Naga, al șarpelui-dragon) și semnul crucii ori al zvasticii indiene (ca roată a vieții), scriere glagolică, chirilică, rune vikingie, scriere

greacă, latină. Monument UNESCO.

Basci – locuitori ai Țării Bascilor, circa 600.000 în prezent, teritoriu aflat între Spania și Franța (cinci provincii aparțin Spaniei și două Franței), într-o zonă muntoasă cu ieșire la Mediterana. Originea lor este pelasgică, cea mai veche din Europa. Există mai multe teorii: că sunt urmași ai Atlantidei; că sunt urmași ai Sumerului, ai fenicienilor ori filistinilor; că sunt urmași ai aheilor sau frați ai ilirilor și ai etruscilor; că sunt urmași ai Omului de Neanderthal care a trăit chiar pe aceste locuri (40-50 de mii de ani î.H.). Limba pe care o vorbesc nu aparține nici uneia dintre familiile lingvistice care se vorbesc în prezent și seamănă doar cu malteză și albaneză. Numită euskera, această limbă este de tip aglutinant (cum a fost și aquitana, limbă astăzi dispărută, care se vorbea pe pământul Franței, ca maghiara, dar cu o gramatică diferită: există 13 cazuri pentru substantiv și primele cinci numerale au forme de plural, ceea ce atestă vechimea mai mare decât a slavonei de pildă, care are forme de plural numai pentru numeralele 1, 2, 3). Euskera are un vocabular fără corespondent nicăieri. Alfabetul nu conține consoanele c, v, q, w, y. În loc de v se pronunță b, ca în vechea greacă ori latină (sub influența etruscilor). În conflictul dintre romani și Cartagina bascii au fost aliații Cartaginei și ei l-au ajutat pe Hannibal să treacă elefanții peste lanțul muntos al Alpilor spre a ataca Roma. Au fost mari colonizatori de-a lungul timpului și se pare că au atins Americile cu mult înaintea lui Columb. Vasco (Basco) da Gama, de altfel, era și el basc. Cele mai recente cercetări, după metoda ADNmc, atestă faptul că majoritatea bascilor au grupa 0 cu RH negativ, o raritate ca fenomen de masă, care nu se mai întâlnește decât în

Himalaia. Din cauza acestei compoziții sangvine se nasc puțini copii, iar din cauza căsătoriilor între basci, toți seamănă puțin între ai: au nasul drept, urechile mari, sprâncenele îmbinate. Bascii sunt atestați în texte latine din sec. I î.H. ca popor distinct. Nu și-au pierdut niciodată identitatea, în ciuda faptului că, fiind puțini, au fost cucerți inclusiv de popoarele migratoare. Foarte buni negociatori și foarte uniți în a se apăra, au folosit cu succes spațiul muntos și trecătorile care-i leagă de restul lumii (sunt numite „porți”, iar golful care dă spre Mediterana se numește Biscaia). Și-au păstrat inclusiv vechea religie, deși s-au creștinat în sec. X-XI d.H. Soarele și Luna erau principalii zei, ca și dragonul-țap (având coarne arcuite, simbol al triburilor venite din Asia în Neolitic. De altfel și analiza ADNmc a sângelui acestor capre atestă diferența lor față de capra europeană). Până astăzi cimitirele basce au crucea doar sugerată în mijlocul unui disc solar. Din Țara Bascilor provine basca, pe care o poartă pe cap în general bărbații, dar și femeile.

Bastarni – triburi originare din vestul Vistulei. Migrația lor spre sud-estul Europei a început în secolul al III-lea î.H. S-au stabilit în nordul Moldovei de azi, cuprinzând și bazinul Nistrului mijlociu și au făcut incursiuni până în sudul Dunării și sub zidurile Olbiei (la vărsarea Bugului). Au avut conflicte cu regii daci de la Oroles până la Burebista, care i-a alungat, deși fuseseră aliații lor contra romanilor. Principalele triburi bastarne au fost ale atmonilor, sidonilor și peucinilor (nume dat de Strabo după insula Peuce de pe cursul Istrului, adică al Dunării, azi Insula Șerpilor). După date arheologice (cultura Poienești-Lukașevska) bastarnii erau triburi germanice. Unii au fost strămutați în 282

d.H. (circa o sută de mii) de către împăratul roman Probus în sudul Dunării, unde s-au asimilat.

Batavia – ținutul de la gurile Rinului locuit de triburile batavilor în secolele 3-2 î.H. La origini făceau parte din grupul mai larg al triburilor germanice chatti. Au intrat în componența poporului danez alături de frizi, franci și saxoni. Danezii consideră însă, până astăzi, că ei sunt, în principal, urmașii batavilor. Compania navală daneză care a ajuns în India s-a numit Batavia. Considerați de latini cei mai ordonați și mai buni luptători, n-au fost de fapt cucerți, ci folosiți ca aliați în lupte pentru apărarea graniței de nord-vest a Imperiului Roman. Tacit scrie în *De origine et situ Germanorum* că au fost transferați în cohorte inclusiv în Britania. După revolta batavilor din 68-70 d.H, care coincidea cu aceea a galilor, romanii au recunoscut independența batavilor și Legiunea a XIII-a Gemina a fost orientată spre sud-est (după ce i s-au adăugat luptători din nordul Africii și Canaan), unde avea să poarte lupte cu tracii și dacii. Lângă Turnu Severin au fost descoperiți tumuli mortuari ai unor luptători din Legiunea a XIII-a care erau africani și canaaniți.

Bayan Kara Ula – munți aflați la granița dintre Tibet și China. Acolo, într-un complex de peșteri despre care arheologii spun că sunt prelucrate artificial, deoarece erau suprapuse pe multe nivele, au fost descoperite de către arheologul Chi Pu Tei, în 1937-1938, o serie de morminte cu schelete foarte mici (între 60 cm și 120 cm), dar capete foarte mari în comparație cu ele. Pe pereții peșterilor au fost găsite pictograme care imaginau Cerul. Pe jumătate îngropate s-au găsit, în aceleași peșteri, 716 discuri de piatră,

de diverse mărimi, cele mai mari având diametrul de 30 cm și grosimea de 10 cm. Toate aveau o gaură rotundă în mijloc cam de 15-20 cm și semne dispuse în spirală, părând a fi o scriere necunoscută. Au fost numite discurile Dropa, după un trib descoperit în aceeași munți, în 1947, de cecetătorul chinez (dar cu nume japonez) Tsum Um Nui, care a afirmat că a descifrat semnele unuia dintre discuri și textul vorbește despre venirea „din stele” a locuitorilor peșterilor. Membrii tribului Dropa erau foarte mici, cu pielea galbenă și ochii albaștri, foarte deschiși la culoare, cu capul mare. Vechimea discurilor s-a stabilit a fi între 20.000 – 12.000 î.H. În 1968 profesorul V. Zaițev a supus discurile unei mișcări de rotație și a obținut sunete ca de sarcină electrică. Analiza lui de laborator a evidențiat urme de cobalt. Câteva din aceste discuri se află la Muzeul Banpo, altele la Moscova.

Beduin – de la cuvântul arab bedu, care înseamnă locuitor al deșertului. Astăzi însumează 1% din totalul populației arabe (adică 15-20 de milioane de oameni). Se referă la nomazii din Asia Mică și Sinai (migrați, cu începere din veacul al XIV-lea, tot din Peninsula Arabică). Mai mult decât în restul Asiei, pentru beduini calul, ca și cămila au fost și au rămas principalul ajutor pentru supraviețuire. Primele atestări despre existența lor datează de pe vremea perșilor, dinastia Sassanidă, cu care au avut conflicte deschise. Perșii le-au trasat rute fixe prin deșert, ca și puncte de întâlnire între triburi (conduse de șeici). După trecerea lor la islamism controlul populației se face prin religie, întâlniri la Mecca etc. Patria originară a beduinilor este Yemenul (până la granița cu Omanul) și se crede că ei provin din Yokhtan (Qathan), menționat în *Biblie* ca urmaș al lui Ishmael. Originar, ca religie,

au fost animiști. Din pricina condițiilor dure de viață există o puternică segregare a femeilor, dar și o virtute supremă: ospitalitatea. Dimitrie Cantemir îi menționa în *Istoria Imperiului Otoman* ca „negrii galbeni”, stabilind un ascendent rasial al lor față de arabi. Principala formă de cultură este cea transmisă pe cale orală, în versuri. Astăzi vorbesc araba.

Behring – stâmtoare care leagă Oceanul Arctic de Marea Behring, având unul dintre țărmuri la Capul Dejnev în Peninsula Ciuhotka (Rusia), iar altul la Capul Prințul de Walles în Peninsula Seward. Cazacul Simion Dejnev a fost primul care a trecut peste strâmtoare (1648), iar numele i-a fost dat după Vitus Behring, rus de origine daneză), care a traversat-o în 1728. În perioada ultimei glaciațiuni strâmtoarea nu exista, cele două continente erau unite printr-o punte de uscat, iar spațiul a fost denumit de geografii contemporani Behringia. Arheologii sunt majoritar de acord că aceea a fost calea colonizării Americilor (dinspre Siberia via Alaska, 14.000 î.H.), cei care au reușit să treacă, probabil vânători, fiind cam 12 persoane.

Bengal – regiune în India aflată în zona golfului cu același nume, mărginită la nord de Himalaia și Nepal. Se învecinează cu Bangladeshul. Există urme de locuire clare din Epoca Bronzului (acolo 4000 î.H.), când conviețuiau populații dravidiene, tibetane, austalo-asiatice. După sosirea indo-arienilor au apărut regatele Abga, Vanga și Magadha, pomenite în *Atarva Veda*. În 326 î.H. Alexandru Macedon s-a apropiat de granița Magadhei, devenită sediu al imperiului indian (Maurya) extins de Ashoka cel Mare (Imperiul Gupta) până la granița Persiei.

Berberi – populație care trăiește în țările din nordul Africii și Sahara, în sumă totală, astăzi, cam de 23 de milioane de oameni. Numele provine probabil de la cuvântul latin barbar(ius), folosit ca neologism. Vechii greci le spuneau libieni, romanii le spuneau numidieni sau mauri. Vorbesc limba berberă, din grupul limbilor afro-asiatice (dintre Kush și Chad, ambele în Africa), o limbă cu origini hamito-semitice (după Ham și Sem, fiii lui Noe). Prima oară sunt menționați de surse grecești cu referire la Egiptul predinastic (civilizația Naqada), dar evidențe genetice există din Paleoliticul superior și spun că populația provine din Africa și Asia Mică și s-a format cam în urmă cu 30.000 de ani. Un imperiu berber numit Garamantes a existat vreme de o mie de ani pe locul astăzi deșertic din nordul Africii. Și-au păstrat identitatea cu ajutorul tehnicilor de supraviețuire în deșert, traversând marile migrații din nordul Africii și tuturor colonizărilor, începând cu aceea feniciană, apoi romană și bizantină. Au fost însă islamizați și astăzi sunt majoritar islamici. Principalele ramuri ale berberilor sunt kabili, mozabiții, tuaregii.

Bes – zeu egiptean care veghea nașterile și copilăria. Era și protectorul casei. Originile lui însă nu sunt egiptene, existând și în Africa Centrală și de Sud. În Egipt a intrat probabil din Nubia, unde besa înseamnă pisică. Are o înfățișare comică și a fost preluat de fenicieni și ciprioți ca zeu al Pantheonului lor în perioada târzie a Epocii Bronzului.

Bessi – trib tracic perceput ca independent, care trăia în munții Rodopi și Moesia. Herodot îi descrie ca pe o castă a magilor pricepuți la oracole și ghicirea destinului. Istoricul bizantin Kekaumenos (sec. al XI-lea d.H.) îi

descrie pe aromâni ca fiind urmașii dacilor și bessilor. Creștinismul românesc a preluat preferința pentru adăposturi montane a sacralității. Se crede că lăcașurile de la Muntele Athos (la sud de de Rodopi) au ca explicație a alegerii zonei faptul că, în timp, continuă să se afle pe locul așezărilor sacre ale bessilor.

Biblia – culegere de texte scrise inițial în arameică și ebraică, descriind evenimente istorice care s-au dovedit, ulterior, prin descoperiri arheologice, a fi în întregime adevărate. Ele alcătuiesc *Vechiul Testament*, prima parte a *Bibliei*, unde capitolele sunt așezate în ordinea actuală, pentru prima oară, odată cu traducerea în greacă, sub numele *Septuaginta*, după cei 70 (sau 72) de traducători. *Noul Testament* a fost scris inițial în grecește (în intervalul 45-95 d.H.). *Geneza* a fost scrisă de Moise în ebraică în intervalul 1450-1400 î.H. *Cartea lui Daniel* a fost scrisă în arameică la jumătatea secolului al VI-lea î.H. Dintre manuscrisele intrate în componența *Bibliei* actuale mai există: o parte din *Manuscrisele de la Marea Moartă* (scrise cândva în intervalul 200-70 î.H.), fragmente dintr-o copie a *Genezei* din 400 î.H. în arameică și ebraică, precum și alte copii din primele veacuri d.H.

Bimini – unul din siturile megalitice aflate în ocean, lângă insula cu același nume din arhipelagul Bahamas, nu departe de coasta Floridei. Acest tip de structură megalitică precum a dalelor drumului de la Bimini atestă un strat de civilizație situat în intervalul marii glaciațiuni (50.000-7.000 î.H.), încheiat odată cu dezghețul (care a provocat potopul și a scufundat sub ape 3 milioane de km² de pământ). Tot sub

nivelul apei se mai află astfel de situri în Atlantic și în peninsula Yucatan din Mexic, între coasta Marii Britanii și a Spaniei, în Mediterana, lângă insulele Malta și Santorin, în golfurile Cambay și Bengal, lângă insula Yonaguni (arhipelagul Japoniei), ca și pe uscat, în sud-estul Asiei, în Africa, Peru, Egipt, Serbia, Marea Britanie, Europa de Vest, pe cursul Amazonului. Cea mai importantă structură a sitului Bimini (vechime estimată 17.000-7000 î.H.) este o șosea cu dale uriașe care traversa un mare lanț muntos, lung de 2000 km, aflat și el sub ape, în Pacificul de Sud. Se crede că, după potop, n-a dispărut complet informația despre existența vechilor cetăți, poate să fi existat și supraviețuitori, deoarece drumurile fenicienilor în Mediterana și de jur împrejurul Africii, ca și spre Americi par să ateste cunoașterea faptului că exista o destinație precisă a acestor călătorii. Analizele ADNmc din ultima vreme, au depistat, în Peru de pildă, mumii cu ADN fenician.

Birmania – v. Myanmar

Bithinia (Bythinia) – regat inițial independent format prin migrația triburilor trace ale thynilor și bithynilor (sec. V-IV î.H.) în Asia Mică (sec. III î.H.). Se mărginea cu Paphlagonia, Phrigia, Galatia, Misia și Propontida (Marea Marmara). Principalele cetăți ale Bithiniei erau Nicomedia (azi Izmir, în Turcia), Niceea, Heracleea, Prusa (Brusa, azi Bursa, fostă capitală a sultanatului otoman înainte de cucerirea Bizanțului), Calcedonia. A fost cucerit pentru prima dată de Cressus, regele Lydiei și devine provincie romană (achiziționată de la Mithridate, regele Pontului) în secolul I î.H., apoi devine provincie a Imperiului Bizantin. Dacă e

de presupus că dislocarea inițială a triburilor se datora incursiunilor perșilor, trebuie afirmat și faptul că aceste triburi au dus cu ele știința magilor traci, păstrătorii trecutului originar și profeții viitorului, știință pe care au transferat-o creștinismului. Nu întâmplător Conciliul de la Niceea (325 d.H.), convocat de împăratul Constantin (originar din Dardania, zonă pelasgică) rămâne unul de fundamentare a creștinismului. A existat chiar un Imperiu al Niceii, în prima parte a veacului al XIII-lea d.H., alcătuit de dinastia grecească Duca, după ce Constantinopolul căzuse în a patra cruciadă inițiată de creștinătatea occidentală. Este semnificativ că dinastiile grecești bizantine refac în sens invers drumul inițial al migrației bithynilor și se așează în țările române (Duca, Paleolog, Cantacuzino, Lascaride). V și Pont.

Bizanț – numele dat (după cetatea Bizantium de lângă Constantinopol) de moderni Imperiului Roman de Răsărit, după fragmentarea religioasă (și de facto) a întregului. În perioada existenței lui i se spunea, după traducerea grecească a numelui latin, Basileia Romaion. Fractura Imperiului Roman a avut loc în veacul al IX-lea d.H., între franci, care și-au ales un Papă cobnsiderat continuatorul Sfântului Petru, creștinătorul Romei, și romanii răsăriteni, care continuau tradiția creștină a Răsăritului (de tip grecesc). Fondatorul Bizanțului este considerat Constantin cel Mare (280-337 d.H.), cel care a impus creștinismul în partea de est a Imperiului Roman, sperând astfel să poată păstra ascendentul asupra numeroaselor revolte ale popoarelor cucerite, într-o lume deci multiethnică. În timpul unei existențe multisekulare (imperiul dispăre după căderea Constantinopolului sub otomani, în 1453

d.H.), Bizanțul asigură unitatea creștină a spațiului răsăritean al Mediteranei, cu extensii notabile în Balcani și spre Asia. Ca urmare a faptului că învățământul era cvasi-unitar și avea o tentă majoritar religioasă, beneficiul înregistrat a fost și de ordinul unificării standardelor de cunoaștere ale Estului (școlile, tipăriturile, formarea mentalităților), astfel încât lumea românească avea aceleași repere cu arhipelagul grecesc și lumea slavă. Fapt care ar fi separat-o poate de Occident, dacă n-ar fi fost originea latină a poporului, dar care a ajutat-o să reziste incursiunii otomane și să se constituie ca o barieră de apărare a Europei însăși de fenomenul numit islamizare. Deopotrivă, Bizanțul a trebuit să reziste cruciadelor Occidentului, care voia nu să reunifice fostul imperiu, cât să recucerească Răsăritul și locul nașterii Mântuitorului în numele catolicismului. Dispariția Bizanțului a însemnat și infiltrarea lumii românești cu migrația unor familii imperiale și aristocratice, tentativa de a păstra spiritul imperiului la gurile Dunării și Porțile de Fier (unde exista o cetate bizantină edificată în veacul al XII-lea, în perioada când Bizanțul s-a numit Imperiul Latin, iar din el făceau parte și Veneția și Genova, motiv pentru care genovezii au ajuns până pe țărmul azi românesc al Mării Negre, iar domnii români, tributari la Înalta Poartă, și-au plătit întotdeauna dările cu girul băncilor venețiene, unde se trăiau, de altfel, refugiații Bizanțului însuși și urmașii lor). Este iarăși interesant de observat că migrația bizantinilor după căderea Constantinopolului s-a îndreptat și către Veneția, influențând astfel creștinismul chiar occidental. Iar atunci când papalitatea a constituit în Transilvania o religie-interfață între Occident și Orient, numită greco-catolicism, acolo au fost aduși italieni din zona Veneto.

Blidaru – cetate dacică edificată după domnia lui Burebista (numele nu este cel original, ci al culmii cu același nume, 700 m. înălțime, din Munții Orăștiei, nu departe de Costești) în centrul Daciei Magna. Cuprinde două incinte fortificate cu șase turnuri de pază și o mare cisternă pentru apă aflată în afara zidurilor de incintă.

Boadicea – nume celtic Budica (ceea ce înseamnă în celtică Victoria), regină a britilor și altor triburi de celți, căsătorită cu regele icenilor Prasutagus. S-a opus cuceririi romane. Suetonius scrie că Legiunea a IX-a Hispanica și a XIV-a Gemina au fost măcelărite la Trinovantes, Camulodunum (Colchester) și Londinium (Londra), în 60-61 d.H. Au murit în jur de 70-80.000 de romani. Regina a rămas un simbol al Marii Britanii și nu întâmplător numele Victoria a fost, mai târziu, al reginei care a consacrat epoca de aur a civilizației britanice.

Bodh Gaya – localitate din India, statul Bihar, unde s-a născut religia buddhistă. Acolo, sub un ficus uriaș, după o meditație de trei zile, prințul Gautama Siddharta a fost iluminat de către Marele Buddha. Se întâmpla cam în anul 500 î.H., în luna mai. De atunci locul se numește Bodh Gaya, ziua a devenit o sărbătoare cunoscută cu numele Buddha Purnima. Pe locul acela s-a edificat templul Mahabodhi și se spune că există încă ficusul sub care a meditat prințul.

Boi – trib celtic menționat de Strabo ca locuind pe teritoriul actualei Bohemii (numele zonei derivă, de altfel, de la numele acestui trib). Au purtat bătălii cu dacii și au fost înfrânți de Burebista, fiind împinși până în Galia, unde împăratul

roman Cezar i-a bătut din nou. Au rămas populație de substrat și după venirea triburilor germanice și slave care au intrat în componența poporului ceh de azi.

Boian – cultură denumită după satul românesc din Câmpia Română unde a fost descoperită. Datează de la jumătatea până la sfârșitul Neoliticului. A fost contemporană cu Hamangia din Dobrogea și Vinča de la sudul Dunării, atestând o locuire compactă a acestui areal geografic. S-a caracterizat prin forme de artă și civilizație (vase, statuete, podoabe, unelte, locuințe, morminte) care sunt semnul unor populații ne fluctuante. Prin simbolistică și formele religioase cultura Boian are factori comuni cu siturile din Cipru. Culoarele și modelele ceramicii de Horezu par moștenite de la această veche cultură neolitică.

Bolivia – stat din America de Sud, care cuprinde o parte a înălțimilor Munților Anzi și bazinul Amazonului. A făcut parte, în perioada precolumbiană, din Imperiul Inca. Populația este formată din amerindieni, migratori veniți din Asia, africani și europeni ajunși în zonă după descoperirea Americii de către Columb. Înainte de imperiul Inca a existat imperiul Tiwanaku (Tihuanaco în spaniolă), o cultură precolumbiană care s-a dezvoltat în împrejurimile lacului Titicaca (3825 m deasupra nivelului mării), aflat pe înălțimile Anzilor Cordilieri Centrali, în mileniul al II-lea î.H. (Epoca Bronzului). Ca existență în timp cultura Tiwanaku s-a manifestat după culturile Chavin, Moche și Nazca, adică în orizontul mediu al culturilor precolumbiene, fiind urmată de culturile Inca și Maya. Tiwanacu datează de la 1500 î.H., dar a ajuns la maximă strălucire în zona andină la 400 d. H. Situl arheologic

Fuente Magna, unde sau descoperit în 2002 inscripții în limba arameică, se află încă în plină investigație.

Borobudur – monument buddhist celebru din Indonezia (insula Java), datând din secolul al IX-lea d.H. A fost construit în 75 de ani. Este în formă de piramidă în trepte, cu șase nivele pătrate, urmate de trei nivele circulare (la chaldeenii acestea erau cifre magice, trei era semnul familiei, preluat și de creștinism, iar șapte era cifra fericirii, formată din trei – triumful familiei și patru, patrulaterul perfecțiunii; cât despre cifra șase, ea era baza de calcul a matematicii chaldeenilor). Asigură, grație lui Buddha, raportarea omului la Cer. Stilul este al barocului extrem oriental (are 2672 de basorelieuri cu numeroase personaje și 504 statui ale lui Buddha), influențat de regatul indian din Java (declin în secolul al XIV-lea d.H., urmat de convertirea zonei la islamism). Este monument UNESCO și loc de pelerinaj pentru toți buddhiștii din sud-estul Asiei. Este interesant de remarcat că acest templu se află pe centura „de foc” a vulcanilor care au modificat de mai multe ori clima planetei cu începere din Pleistocen și, nu în ultimul rând, registrul civilizațiilor.

Bosfor – strâmtoare de legătură între Marea Neagră și Marea Marmara, lungă de 30 km., formată probabil cu 10.000 – 6.000 de ani î.H., când s-au despărțit Marea Neagră de Marea Egee prin creșterea nivelului apelor. Strâmtoarea se află pe teritoriul Turciei, provincia Rumelia fiind pe partea europeană și Anatolia pe aceea din Asia Mică. Mai mult, ea trece chiar prin Istanbul, fostul Constantinopol. A fost și a rămas de maximă importanță strategică, generând numeroase războaie de-a lungul timpului. În veacurile V-IV î.H. a

aparținut regatului grec Bosporus, condus, la un moment dat, de tracul Spartacus, biruit de romani, făcut sclav, și care a provocat cea mai mare răscoală a lumii antice contra Imperiului Roman (76 î.H.). După trecerea hunilor regatul cimmerician Bosporus (al grecilor care stăpâneau teritoriul de la strâmtoare până în Crimeea) și-a regăsit o prosperitate târzie sub protecția Bizanțului.

Brahmanism – v. hinduism

Brazilia – stat aflat în America de Sud, care cuprinde, în principal, cursul Amazonului, cel mai important fluviu al Americilor, cel mai lung de pe glob, cursul nu este în întregime explorat nici astăzi, fiind ascuns de cea mai mare pădure ecuatorială de pe glob. Acolo s-au găsit urme de locuire umană compactă (1300 km²) vechi de 50.000 de ani (Parcul Național Serra da Capivara, patrimoniu UNESCO), precum și cele mai vechi peșteri pictate ale Americilor (de pe vremea ursului de peșteră). De asemenea, în pădurea amazoniană a Braziliei s-a găsit un adevărat Stonehenge, un observator astronomic megalitic de tip circular. Toate aceste fapte contrazic teoria apariției omului în Lumea Nouă prin migrație din Asia doar după ultima glaciațiune, pe puntea unde se află acum stâmtoarea Behring.

Briți (britoni) – triburi care locuiau în insulele britanice. Numele lor are o rezonanță apropiată de a bretonilor din Bretagne, Franța, cu care, probabil, se înrudeau la origini. Există de altfel și o teorie care spune că briții ar fi migrat din Bretania în insule abia după cucerirea romană. Oricum, această teorie pare să

fie negată de argumente lingvistice, deoarece numele este pronunția latină a cuvântului grec bretanos, care, la rândul lui, transcrie cuvântul celt pentru triburile găsite de ei pe aceste insule. Migrații dinspre continent înspre insule și invers au existat cu 10.000 de ani î.H., după ultima mare glaciațiune, după cum arată mărturiile arheologice, dintre care Stonehenge și mumiile de la Cladh Hallan sunt doar cele mai cunoscute. Dar triburile briților ca atare sunt menționate de scriitorii latini (Tacit, care l-a avut drept sursă pe grecul Ptolemeu) ca viețuind acolo la 2000 î.H. De la ei provine numele Britania, care, inițial, a fost o entitate geografică, dar nu și una culturală sau politică. Abia invazia celților (în Epoca Bronzului) și cucerirea romană (secolul I î.H.) au unit triburile (trinovanții, selurii, cornovii, selgovii ș.a.) în efortul de a se apăra. V și Anglia.

Brussa – cetate în Bithynia, în nordvestul Anatoliei, la Marea Marmara, cunoscută în lumea antică sub numele de Prusa ori Bursa, după fondatorul ei, Prusias I, secolul al II-lea î.H. Cucerită de Bizanț în 204 d.H., apoi de otomani, a fost prima capitală a Imperiului Otoman la începutul secolului al XIV-lea î.H., înainte de cucerirea Constantinopolului.

Buddhism – religie al cărei nume vine de la Sakyamuni Buddha, care a trăit iluminarea supremă în nordul Indiei (azi în Nepal) acum 2500 de ani, ca fiu al reginei Maya. Această iluminare supremă nu se referă la faptul că el, ca om, a primit de la o entitate Cerească învățătura viețuirii pe pământ, precum în alte religii, ci la faptul că, prin meditație și concentrare proprie - adică prin forța minții omenеști - a înțeles ciclul morților și nașterilor care alcătuiesc perenitatea vieții. Același spirit migrează de la o generație la alta și toate se întâlnesc în

Marele Spirit al întregului, care este chiar Sakyamuni Buddha. Această iluminare supremă n-a însemnat însă și debutul religiei buddhiste. Abia odată cu gestul prințului Siddharta Gauthama (secolul al VI-lea î.H.), care a renunțat la condiția lui de prinț și s-a retras pentru meditație la Bodh Gaya, primind spre supremă iluminare, de la spiritul lui Sakyamuni Buddha, înțelegerea aplicării învățăturii sale la marile mulțimi, se consideră că această învățătură a devenit religie. Se năștea astfel o linie de rezistență la avansul perșilor, civilizație de războinici care se închina zeului Focului, printr-un răspuns tot religios la acest impuls, dar menit să creeze coeziune și armonie ca răspuns la acest impact venit de dincolo de Himalaia. Buddhismul s-a răspândit în Tibet, China, India, Japonia, Sri Lanka, Thailanda, Indonezia și, în prezent, există insule de adepți pe toate continentele. Nu sunt religii exclusiviste, ale unui întreg stat. Pentru fiecare dintre aceste spații a existat un mare învățător venerat ca atare până astăzi și care a adaptat buddhismul tradițiilor locale. Astfel, în India, împăratul Ashoka cel Mare a standardizat statutul călugărilor și l-a trimis pe fiul său, Mahindra, să inducă buddhismul în Sri Lanka. Buddhismul japonez se numește Zen, suferind influența școlii Ch'an din secolul al VI-lea d.H. Buddhiștii cred în: Buddha ca entitate; Dharma, adică învățătura lui Buddha promovată de Siddhartha Gauthama; Sangha, adică întreaga comunitate a călugărilor buddhiști. În Tibet buddhismul e numit la început lamaism (după numele călugărilor care-l practicau, apoi tantrism (din sec. V-VI d.H.). Din buddhism derivă, în China veche, doctrina shingon, a buddhismului esoteric, din care derivă shintoismul practicat în Japonia. Dar indiferent de localizare, buddhismul are aceeași

cosmologie centrată în jurul Muntelui (meru) Lumii (Su), adică Sumeru (vezi și Sumer), care străpunge Cerul și fundul mărilor. Ziua și noaptea ca alternanță rezultă din faptul că Soarele se învâрте în jurul lui (iar umbra muntelui, când el e de cealaltă parte, spre nord) produce noaptea (acest mod de a trata problema induce ideea de eclipsă a Soarelui în timpul nopții, dar nu din cauza umbrei Pământului, ci a lui Sumeru; afară doar dacă nu cumva Pământul, ca planetă, nu era înțeles ca un munte, o stâncă, o piramidă, așa cum apare la babilonieni, în Egipt și chiar la grecii antici, unde, conform mitologiei, era sprijinit pe umeri de titanul Atlas).

Bulgari – triburi originare din Asia (Siberia, zona Altai), a căror limbă făcea parte din grupul turco-altaic. Se înrudeau cu hunii, avarii, cumanii și pecenegii. Migrația bulgarilor a început în veacul al II-lea d.H. și a durat secole la rând. Istoricul armean Moses Horenaci îi menționează ca fiind în Armenia în veacul al IV-lea d.H. Alte triburi au asimilat sarmații și s-au stabilit la Marea de Azov și vărsarea Donului, fiind o vreme sub stăpânire chazară. Aceste triburi, împreună cu hunii, au migrat spre Europa și au ajuns până în Câmpia Panonică. Se pare că lor le-au aparținut ceea ce azi numim secui. S-au aliat cu Bizanțul în veacul al V-lea d.H. pentru a respinge atacurile goților, și ei triburi migratoare care veneau tot dinspre Asia. Din pricină că, astfel, au circulat liberi prin Imperiul Bizantin, au continuat să facă incursiuni și după plecarea goților și s-au stabilit în Tracia și Moesia. Bizanțul a reușit învărbirea triburilor bulgare între ele (kutrigurii și utrigurii) și a obținut deplasarea acestora către zona Veneto de pe coasta Adriaticii. Mulți au rămas fixați acolo și este interesant de observat

faptul că tot acolo au migrat triburile slave ale veneților, din nord-estul Europei, apoi bizantinii înșiși după cucerirea otomană, iar de acolo s-a constituit principala migrație a italienilor din secolul al XIX-lea și al XX-lea către România și gurile Dunării, fosta Tracie. Bulgarii rămași în Tracia au fost absorbiți cultural de venirea slavilor, în secolul al VI-lea d.H., astfel încât limba bulgară de astăzi nu este limba originală a triburilor bulgare, ci o limbă slavă.

Burebista – cel mai mare rege al geto-dacilor (82-44 î.H.). El a reușit unificarea tuturor triburilor într-un singur regat, care se întindea între Moravia de astăzi, malurile Bugului și Dunăre. Capitala era la Argedava, în Munții Orăștiei, nu departe de actuala localitate Costești. Marele preot (mag) al regatului (funcție de decizie spirituală și politică) era Deceneu. A făcut această unificare din nevoia de a asigura un răspuns mai puternic în fața conflictului dintre Mithridate, regele Pontului și Imperiul Roman, conflict care atinsese zona strategică a Dunării. În plus, celții aveau tendința să se stabilească definitiv în spațiul Daciei. Și-a asigurat spatele cucerind coloniile grecești de la Pontul Euxin, Tomis, Callatis, Olbia inclusiv (la vărsarea Bugului în mare). Foarte bun diplomat, s-a aliat cu Pompei în conflictul dintre acesta și Iulius Cezar. În anul 44 î.H., ieșit biruitor în acest conflict intern, Cezar și-a trimis legiunile să-l bată pe Burebista, dar acesta a fost asasinat înainte de bătălie, integritatea statului dac rămânând astfel neatinsă, mai ales că și Cezar avea să fie asasinat în același an la Roma, în Senat, se bănuiește că și prin influența dacilor.

Burgunzi – triburi germanice care locuiau în veacul al III-lea d.H. în insula Bornholm din Marea Baltică, după cum

atestă surse vikinge. Ei au luptat cu alte triburi germanice aflate pe continent: alemanii, goții, gepizii, fiind dispersați. Astfel a început migrația lor spre sud, către teritoriul francilor (care erau celți), unde s-au așezat pe valea Rinului, luptând (aliați cu galii, tot celți), cu Imperiul Roman, aflat acolo din anul 124 d.H. Ei au dat numele provinciei franceze Burgundia. Romanii i-au chemat în ajutor pe huni, în veacul al IV-lea d.H., ceea ce n-a împiedicat însă întemeierea regatului burgund în prima parte a aceluiași veac. Acesta s-a întins cu timpul până la Mediterana, unde a fost cucerită colonia grecească (a phoceenilor veniți de pe coasta Asiei Mici și care se așezaseră astfel pe teritoriul ligurilor) Massalia (Marsilia), în aria de vorbire a limbii occitane. Mănăstirea Cluny din Paris este la origini burgundă.

C

Cahokia – cetate a nativilor din America, de pe fluviul Misissipi, în vestul său de mijloc, adică estul și sud-estul SUA de azi). Cetatea este numită de arheologi Woodhenge, din pricina formației circulare, asemănătoare cu Stonehenge, dar construită din lemn. Situl cuprinde cea mai mare structură de tip piramidal din America de Nord, o piramidă cu patru trepte, având laturile de bază de 316x241 m, înălțime 30,5 m pe latura de sud. Pe latura de vest a fost construcția circulară menită să calculeze solstițiile și echinocțiile. În interiorul ei a fost găsit mormântul unui personaj sub care se aflau 40.000 de mărgelile făcute din scoici și așezate în formă de șoim. Cetatea avea și cea mai mare piață din lume, de 19 ha. Au mai fost identificate, pe lângă această movilă, alte 109, din care 68 au fost excavate. Multe erau depozite de alimente. Așa cum se prezintă, cetatea putea adăposti între 8000 și 40.000 de oameni. Intervalul probabil în care cetatea a fost activă este 1500 î.H. – 1400 d.H.

Calcholic – numele grecesc pentru Epoca Aramei, cunoscută în istoria civilizației ca perioadă de trecere de la Epoca de Piatră (finele Neoliticului) la Epoca Bronzului, adică în intervalul 6000-2000 î.H., perioadă mai veche în Valea Indusului și Anatolia (este și perioada de formare a proto-indo-europenilor) decât în Europa occidentală cu 2500 de ani. Cele mai vechi artefacte din lume evidențiate arheologic și care aparțin acestei perioade, datate 6000 î.H., sunt cele din Peninsula Michigan, partea dinspre Alaska.

Calendar – mod de măsurare a timpului care a început, în toate civilizațiile, odată cu înțelegerea condiției de corp ceresc a

Pământului. Măsurarea timpului s-a bazat pe repetabilitatea ciclului lunar și solar. Astfel, încă din Neolitic, s-au găsit calendare care fixau anul la 12 sau 13 luni de 29 de zile ori 30 de zile. La 1500 î.H. în China exista un calendar de 365 $\frac{1}{4}$ zile, cu 13 luni de câte 29 și 30 de zile, stabilite după un ciclu lunar de 29 $\frac{1}{2}$ zile. În peșterile din complexul Lascaux s-au găsit calendare care măsurau ciclul lunar la 29 de zile și repetabilitatea anului la 12 luni. Mayașii și aztecii au avut cel mai perfecționat calendar al lumilor vechi. Ei au calculat în funcție de lună, soare și constelații (mersul aparent pe cer), stabilind cicluri de 52 de ani solari (acesta era secolul lor). Un ciclu de secole măsoară chiar ciclul vieții omenești (și implicit al civilizației) pe Pământ, conștiința începutului și sfârșitului, dar și a repetabilității (asemănător cu buddhismul). Toate calendarele vechi (chinez, indian, babilonian, persan – nu se cunoaște originea calendarului zoroastrian – asirian, hittit, egiptean, macedonean, grecesc, mayaș, aztec) au avut o unitate surprinzătoare, raportabilă la observarea Cerului (Luna, Soarele, constelațiile Orion și steaua Sirius etc.). Anul cosmic varia între 254 și 365 de zile. El se împărțea în anotimpuri acolo unde clima permitea acest lucru și devenea și an agricol. Cel mai plin de erori a fost calendarul roman, propus de Romulus, fondatorul cetății, care avea 10 luni de câte 29 de zile. Ulterior Numa Pompilius a adăugat două luni: ianuarie și februarie. Perfecționările în timp ale calendarului roman au dus la acela folosit astăzi aproape pe toată planeta: calendarul gregorian (dat de papa Grigore al XIII-lea în anul 1582 d.H., care este luni-solar. Islamul se ghidează în mod tradițional după un calendar lunar, chinezii încep măsurarea anului primăvara, conform calendarului agricol,

iar evreii continuă măsurătoarea de la începuturile apariției propriului lor calendar (de la Facerea Lumii).

Callatis – colonie întemeiată în secolul al IV-lea î.H. de Milet (cetate ioniană din Asia Mică, edificată pe locul unei vechi cetăți hittite) la sugestia unui oracol care vestea semne rele pentru cetate odată cu venirea ca rege a macedoneanului Amyntas al III-lea, bunicul lui Alexandru Macedon (numit de greci Panglicara, de romani Tomisovara și de neamurile turcice Pangalia ori Pancalia), pe locul Mangaliei de azi, în Dobrogea (fosta Scythia Minor). De altfel, cetatea a și ajuns sub dominația regelui macedonean și a rămas astfel până la Lysimah (281 î.H.). A făcut parte din Liga coloniilor Miletului de la Pontul Euxin, formată spre a elibera Tomisul (tot colonie a Miletului, pe locul Constanței de azi) de sub controlul cetății Byzantion (260 î.H.). A făcut parte și din Liga pontică, de luptă contra Imperiului Roman, înființată de Mithridates al VI-lea al Pontului. Momentul indică o judecată globală asupra valențelor geo-politice ale Pontului Euxin, care putea fi ocolit pe la sud, trecând prin Poarta de Fier a Caucazului, ca și pe la nord, cale urmată de altfel de multe triburi venite din Asia, iar pe de altă parte atestă conștiința popoarelor din Asia Mică și din Grecia că se află deopotrivă în situația de front deschis în fața migrațiilor ca și în fața abordărilor Imperiului Roman. De la întemeiere și până astăzi colonia, devenită oraș în epoca romană, a fost continuu locuită, aparținând pe rând macedonenilor, dacilor, romanilor, otomanilor.

Calul - numele popular al constelației Leului la români (numele latin era Equuleus, ceea ce înseamnă cal, dar tot

Calul se numea și la chinezii vechi). Calul Mic este constelația Pegasus. Din punct de vedere mitologic, calul se raportează la cele mai vechi structuri ale mentalului uman. Pentru numeroase triburi indo-europene, regele s-ar fi cuplat cu iapa divină (constelația!) și aceasta ar fi dat naștere la doi gemeni, deveniți eroi. Acest mit s-a transmis până la greci și latini, unde exista mitul centaurului și unde gemenii sunt crescuți de o lupoaică. Tot în sens magic, calul era sacrificat odată cu regele. Calul ca piesă în jocul de șah, întâlnit în China antică și Egiptul vechi, avea tot un sens magic, ca, de altfel, întregul joc. Era o translare a destinului în lumea cotidiană. De la mijlocul Neoliticului, în Asia, la sciți (kurganele) și indieni s-au găsit morminte unde omul și calul erau așezați împreună. La indieni era pus și carul, roata fiind și ea un simbol magic foarte prezent: roata vieții (brațele yvasticii indică un om care aleargă înainte, spre deosebire de zvastica fascistă, care indică un om alergând înapoi, semn al întoarcerii simbolice la origini). Dintre populațiile indo-europene care au diseminat cel mai mult mitologia calului, trebuie menționate ale sciților și triburile turcice. Civilizația calului este, generic, civilizația în interiorul căreia trăim și astăzi. Primul automobil a fost creat având lățimea a două funduri de cal, după acest model a fost făcut trenul, la fel ca și prima rachetă cosmică.

Cambodgia – acum 6000 de ani cea mai mare parte a Cambodgiei de azi se afla sub ape. Datarea cu carbon atestă o vechime de 4200 de ani pentru cele mai vechi artefacte descoperite, ca și pentru așezări. Despre istoria poporului și a civilizației se poate spune că există o linie istorică și una mitologică. Ele au mers împreună în timpurile vechi și s-au separat târziu. Fapt este că un rege

numit Kambuja (așa se pronunța în persana veche Cambyse) a migrat din India (provincia Gujarat, adică Sri Lanka de azi) spre sud-est, împreună cu supușii lui, *Kshatria* (păzitorii de granițe, care au dat și migrația spre Europa a *șatrelor* de țigani). De la numele său și-a luat numele țara de azi, în vreme ce poporul se numește khmer, după numele celui mai mare trib venit în zonă (triburile khmere venite dinspre Malaezia) și vorbește o limbă din grupul sud-asiatic. Iar influența Indiei e clară în opțiunile culturale și religioase ale locului. Aceștia au organizat primele cetăți după model indian și au întemeiat regatele Funan și Chenla, care acopereau zona de azi a Cambodgiei, Vietnamului, Laosului și Thailandei (adică Indochina). Dar lucrurile nu sunt atât de simple. Acest rege originar s-ar fi cuplat cu Naga, șarpele mitologic născut pe Sumeru (centrul Cer-Munte-Ocean al mandalei în hinduism), șarpe devenit dragon în mitologia chineză, și au avut urmași care s-au luptat – episodul apare în *Mahabharata* – cu omul-pasăre Garuda, la origini văr cu Naga. Mitologic, această istorie transcrie mixtura de mituri rezultată din apropierea între triburile care acopereau sud-estul Asiei, din India și Himalaia până la ocean. Dar cambodgienii de azi mai sunt și rezultanta unor migrații dinspre Australasia, fiindcă, după legendele cambodgiene, Naga sunt o rasă reptiliană venită pe apă (v. și tamil). De altfel, aborigenii din Australia au și ei legende despre zei-reptile, perpetuare posibilă a însăși legendei Potopului. Toate aceste întâmplări și mitologii acoperă spațiul temporal al mileniului I î.H până în anii 500 d.H. Aici se va naște în veacul al IX-lea d.H. miraculoasa civilizație de la Angkor.

Cambyse – în persana veche Kambuja
Mai mulți regi au purtat acest nume, dar cel mai cunoscut a fost fiul regelui Cyrus din Anșan (partea centrală a Persiei), pe când perșii erau sub stăpânirea mezilor. Herodot menționează faptul că acest Cambyse s-a căsătorit cu fiica regelui Mediei și l-a avut fiu pe Cyrus cel Mare, întemeietorul dinastiei Achemenizilor. Acesta a cucerit Cappadocia, Armenia, Parthia, Hyrcania, Lydia, Bactriana, Babilonul. Și-a stabilit capitala la Pasargades, unde se află și mausoleul lui, așezat pe o mică piramidă în trepte. Fiul lui Cyrus, tot Cambyse, a cucerit Egiptul. Un urmaș mai târziu al Achemenizilor, Darius, a atins Dunărea și a luptat cu dacii, pe care nu i-a putut birui. Credința perșilor în zeul focului, Mazda, s-a împrăștiat pe măsură ce se extindea dominația lor, a fost și parte a credinței în Zoroastru, numit de daci Zamolxis ori Zalmoxis, învățăcelul lui Pitagora după Herodot, devenit zeu deoarece fusese fondatorul unei religii unitare a triburilor.

Canaan – teritoriul Cisiordaniei, Israelului, Libanului, Siriei și Iordaniei (în termeni moderni întreg spațiul este numit și Levant) ocupat între 3000 și 1000 î.H. de canaaniți, triburi băștinașe, peste care au venit ocupanții de mai târziu (David, regele semiților, l-a ocupat în anul 1000 î.H., inclusiv Ierusalimul, care a fost edificat la 1800 î.H., în plină Epocă a Bronzului). Grecii i-au spus Phoenicia (Fenicia). Cea mai importantă cetate a Canaanului a fost Ugarit, altele fiind Armaghedon și Kadesh, ambele locuri ale unor însemnate bătălii pentru controlul zonei între hitiți și egipteni, mai ales din cauza minelor de cupru. Dar cea mai veche cetate (locuită continuu până astăzi) a fost Byblos, în munții Libanului; în vechime se numea Gubla, Gebal). Este interesant de știut că

fondatorul Byblosului se numea Cronos (nume important în mitologia Greciei antice, născut din Gaia – Pământul – și Uranos – Cerul, aparținând celor mai tineri Titani, care preced în timp pe zeii din Pantheonul grecesc). Prin 2300 î.H. în Canaan au venit dinspre munții Zagros, aflați la est de Tigru, hurriții, care s-au alăturat amalgamului etnic al zonei, format din canaaniți, hittiti, aramei, moabiți, ammoniți și alte triburi. Numele Canaanului este transcrierea greacă a cuvântului akkadian „ținutul de jos” (care, în timp, a desemnat Fenicia), în comparație cu Aram, care însemna „ținutul de sus” (Babilonul). Deoarece Sidonul era cea mai importantă cetate a Feniciei care exporta purpură de jur împrejurul Mediteranei, phoiniki a ajuns să însemne în greacă chiar purpură. Conform *Bibliei*, Canaan este tatăl lui Sidon și fiul lui Ham (avându-i ca frați pe Kush, care i-a dat pe kusiți, Mizraim, care i-a dat pe egipteni și Puth, care i-a dat pe etiopieni). A fost deci nepotul lui Noe (ai cărui fii erau Sem, Ham și Iafet). Pe la 1900 î.H. în Canaan, Țara Făgăduinței, a ajuns Abraham, cel venerat până astăzi ca patriarh a trei religii – iudaică, islamică și creștină – venit din Ur (Sumer).

Canada – partea de nord a continentului America de Nord. În perioada 20.000-11.000 î.H. au migrat acolo, din Asia, pe puntea care este acum strâmtoarea Behring, vânători. Nativii din nordul Americii de Nord (paleo-indienii) sunt arheologic evidențiați ca existând cu 9000 de ani î.H. în zona Ontario. Cu 3000 de ani î.H. au venit triburile inuit (dinspre Alaska), pecum și triburi de pescari din Thule, în Groenlanda. Acestea din urmă erau în contact și cu vikingii, astfel încât, pe la 1000 d.H., vikingii înșiși au atins țărmul Americii de Nord în zona Canadei de azi, iar după ei

fenicienii, care colonizaseră Mediterana și cunoșteau ruta către vikingi, după cum și aceștia străbătuseră Mediterana până în Fenicia. Primii arabi din Spania au ajuns și ei pe coastele Canadei de azi în 889 (Khashkhash Ibn Saeed Ibn Aswad din Cordoba) și 990 (Ibn Farrukh din Granada, care este menționat ca întors în Spania în același an) d.H. La începutul veacului al XV-lea ajung pe țărmul Canadei de astăzi bascii. Colonizarea franceză se face în primii ani ai veacului al XVII-lea, după alte numeroase incursiuni (briții, portughezii), iar procesul de colonizare continuă cu noii veniți din Marea Britanie până în veacul al XIX-lea. În prezent Canada este o țară independentă și biculturală, deși aportul cultural al lumilor vechi în lumea prezentului este cert. Nu se știe prea mult despre vechea cosmologie a băștinașilor sau primelor valuri de migrație. Dar, deoarece au dezvoltat cultura de tip kurgan, ca în Asia, atestă unitatea planetară a Paleoliticului. Se pare că se practica animismul, judecând după urmașii de azi ai acelor băștinași, care păstrează astfel de obiceiuri religioase (mai ales al măștilor totemice).

Canare – arhipelag format din 11 insule, aflat în Mediterana, la 100 km nord-est de Maroc, cele mai mari fiind Gran Canaria, Tenerife, Fuerteventura, Lanzarote, La Palma, Gomero, Hierro. Se pare că, la origini, aceste insule făceau punte cu Munții Atlas, deoarece compoziția și vechimea solurilor o atestă. În ce privește locuirea, nativii n-au fost africani, ci oameni cu pielea albă. S-a speculat vorbindu-se despre refugiați din Atlantida ori despre substratul pelasgic. În Gomero se vorbește până astăzi, de către populația numită guanche (conform ADNmc este vorba de omul de Cro Magnon), o limbă originală, care conține 2 vocale și 4

consoane și se cântă, înălțimea, lungimea și tonalitatea sunetelor având rol semantic (ca în chineză). Thor Heyerdahl a făcut investigații arheologice și a descoperit la Guimar un complex de piramide în trepte, după modelul celor din Mesopotamia și Peru, cu 4 (ca la Yonaguni, în Japonia) sau 7 trepte (ca piramida lui Djoser, cea mai veche din Egipt). A fost găsite mumii, tehnicile de îmbălsămare fiind altele decât în Egipt ori America de Sud. În Gran Canaria a fost descoperită o peșteră pictată cu motive geometrice (roșu, negru și alb) înfățișând concepția și stadiul descoperirilor astronomice ale băștinașilor. Este vorba de un calendar care se ghida după Lună și Soare (avea 12 luni de câte 29 de zile), dar, pentru stabilirea unor perioade mai lungi de timp (33 de ani solari echivalați cu 408 eclipse lunare) și după stele, în principal după Sirius. Calendarul atestă nu doar felul cum se număra, ci și un calcul combinat. De altfel piramidele canariene sunt orientate spre sud, unde se vedea Sirius. Paleoliticul Canarelor seamănă cu acela al Cicladelor și al tracilor. Religia lor însă era monoteistă. Aflate în calea marilor drumuri comerciale ale antichității, Canarele au fost colonizate, pe rând, de fenicieni, greci, romani și arabi. Evident, berberii făceau dese incursiuni în Canare. Mai târziu, Cristofor Columb și-a stabilit acolo prima bază de alimentare cu apă și hrană înainte de a ieși în Atlantic.

Cappadocia – teritoriu astăzi aparținând Turciei, și care, în antichitate, cuprindea – conform lui Herodot – zona dintre Munții Taurus (Caucaz, la est de Eufrat) și Pontul Euxin (Marea Neagră). A fost locul unei formidabile civilizații troglodite a omului de Cro Magnon, cu peșteri create artificial pe 7-8 nivele, cel mai de jos fiind nivelul apei potabile, apoi a fost

patria hitiților, fiind numită Hatti, iar după căderea imperiului hittit a aparținut regatului Mushki, apoi Lydiei (regele Cressus), Imperiului Persan (Darius), lui Alexandru Macedon, regatului Pont (Mithridate al V-lea), Armeniei (Tigran cel Mare), Imperiului Roman, Imperiului Bizantin și Imperiului Otoman. Foarte bogată sub aspectul civilizațiilor, zona este și geologic un pământ foarte vechi, de origine vulcanică, datând din Pliocen.

Capsian – numele culturii care s-a dezvoltat în nordul Africii la jumătatea Epocii de Piatră (Mezolitic, 10.000-6000 î.H.), dată după numele localității Gafsa din Tunisia, unde a fost descoperită mai întâi. Omul de Neanderthal, cu două ADN-uri puternice, proto-mediteranean și Mehta-Afalou (de origine africană, în principal omul de Cro Magnon, care, din 10.000 î.H., a și început să dispară probabil din cauza imperfecțiunilor craniului) a lăsat morminte ce atestă credința în viața de după moarte. În peșterile din Sahara, în principal la Tassili-n'Ajjer, se găsesc cele mai interesante mărturii despre această cultură.

Caraibe – arhipelag aflat în marea cu același nume, în estul Americii Centrale. Sunt mai mult de 7000 de insule, care ies la suprafață din Platoul subacvatic al Caraibelor, placă tectonică rămasă între plăcile Americilor după ce a început desprinderea Africii și migrarea ei spre est în perioada mezozoică (triasic, jurasic, cretacic) – cenozoică (terțiar, cuaternar), adică de acum 200 de milioane de ani. Cele 7000 de insule sunt împărțite la rândul lor în arhipelaguri mai mici, cunoscute fie după numele date de Columb, fie după posesorii lor europeni sau americani. Cele mai cunoscute din aceste insule și sub-arhipelaguri sunt: Antigua și

Barbuda, Barbados, Insulele Virgine, Insulele Cayman, Cuba, Guadelupe, Hispaniola, Jamaica, Martinica, Antilele Neerlandeze, Porto Rico, Santa Lucia, Trinidad Tobago. Triburile indigene cele mai cunoscute – la origini au migrat în general de pe coasta Americii Centrale și de Sud în perioada precolumbiană (vechimea de locuire este de 9000 – 5000 î.H., dar unele insule au o vechime de locuire de doar 800 de ani î.H.) – sunt: arawak, caribi, ciboney, galibi, garifuna, igneri, lucayan, taïno, acesta din urmă fiind cel mai răspândit și mai semnificativ cultural (Porto Rico, Hispaniola, Jamaica și Cuba). S-au găsit artefacte din perioada petroglifelor, prezente pretutindeni pe pământ, dar și ceramică influențată mai ales de cea aztecă.

Caria – regat neo-hittit în Asia Mică (secolul al XI-lea î.H.-545 î.H.), apărut după prăbușirea imperiului hittit (cucerit de perși). Este pronunția grecească a numelui său din luwită (una dintre cele două limbi oficiale ale imperiului hittit, moștenită de la regatul Mittani), Karuwa. Se învecina cu Ionia, Lycia și Phrigia, iar spre Marea Egee cu arhipelagul Cicladelor. Herodot, care era născut în Caria (la Halicarnas, cetate ionică), precizează în *Istoriile* sale că acolo s-au refugiat și au făcut parte din plasma formatoare supraviețuitorii civilizației minoice după ce Mycene a căzut în mâinile grecilor, veniți ca triburi migratoare. De altfel, întreg demersul lui Herodot, părintele istoriei ca știință, și-a avut temeiul în tentativa sa de a descifra raporturile de forțe ale Puterii, nu odată etnic vizibile, de jur împrejurul Mediteranei, adică de a evidenția rădăcina lumilor mai vechi decât aceea greacă. În Caria au întemeiat grecii înșiși numeroase colonii, dar a existat și o insulă ne-grească, a hittitilor și

mycenienilor, centrată pe cetatea cariană Europus sau Euromus, în vecinătatea Lyciei, unde artefactele indică o artă de tip geometric, ca în Ciclade. *Iliada* lui Homer mărturisește alianța dintre carieni și Milet în războiul troian (troienii erau hittiți). Carian a fost regele Mausolus, căruia soția s-a i-a construit un mormânt impresionant, devenit substantiv comun în Imperiul Roman și folosit până astăzi: mausoleu. După perși regatul a fost cucerit de Alexandru Macedon (334 î.H.). Zeița Hecate (Luna) a fost adoptată de greci de la carieni. Scrierea, deși alfabetică, a fost descifrată abia în 1980, de un egiptolog, pe baza unui text bilingv, cariano-egiptean. Literale, deși se scriu ca în alfabetul grec, transcriu sunete diferite (cu excepția vocalei a): b din cariană este g în greacă; r din cariană este w în greacă etc.

Carnac – cel mai complet sit megalitic (datare 5000-2500 î.H., adică Neolitic) aflat lângă satul Carnac, în Morbihan, Bretagne, Franța. Cuprinde peste 3000 de megaliți așezați în alinamente, dolmene, tumuli și menhire. Face parte din stratul de civilizație al Neoliticului, foarte bine reprezentat în toată Europa. Complexul este mai mult decât un calendar astral, este un sistem de raportare a omului la cosmos și la cotidian, o legătură între aceste două lumi. Se presupune că a fost construit de indo-arienii migrați aici din Asia (probabil triburi pre-celtice) în chip de zodiac, conducea viața pământenilor după mișcarea Soarelui, a Lunii și a stelelor. Trebuie remarcat faptul că unul dintre simbolurile-cheie este șarpele (sau dragonul, ca și în Asia de Sud-Est).

Carp – rădăcină lingvistică având șase semnificații majore legate de culturile vechi. Se pare că ea a migrat dinspre

estul spre vestul Europei, fiindcă prima folosire este în zona Mediteranei de est, și anume insula Karpathos (azi Pigadia), din Mare Carpathicum, care desemna în lumea antică spațiul dintre Creta și Rodos Influențată de regatul Caria). Conform mitologiei grecești, primul locuitor al insulei a fost Iapetus, din generația Titanilor (Lapetii) care-i preced pe zei, fiul lui Uranos (Cerul) și Gaia (sau Gea, Pământul), ceea ce este o referire la mitul originar al migrației triburilor grecești către insule. Comunicarea culturală cea mai intensă a fost cu Mycene și cultura cretană. În 400 î.H. a intrat în stăpânirea Rodosului. Munții Carpați au aceeași rădăcină lingvistică, semnificând fie originea iliră, unde carp însemna piatră, fie originea pelasgică, unde însemna același lucru. Mitologia populară spune că în Carpați, al doilea mare lanț muntos al Europei după Alpi, a trăit – ca specie – singurul dragon de pe continent. Ceea ce, în ordine istorică, este chiar adevărat, fiindă acesta a fost primul uscat ieșit la suprafață din Mare Sarmaticum și în Țara Hațegului de azi au fost descoperite oseminte de dinozaur pitic, care a trăit în condiții de insulă. Dincolo de acest fapt însă, mitul dragonului leagă cultural spațiul dintre Dunăre și Carpați, ca și spațiul intracarpatic (Transilvania) ori trans-carpatic (Transcarpatia) de mitologiile extrem-orientale, cu originea în Himalaia, India și China, semn, poate, al unor migrații foarte vechi. Nu trebuie confundată Carpatia cu Carpasia, cetate fondată de regele fenician Pygmalion în peninsula Carpass din nord-estul Ciprului. A treia semnificație a acestei rădăcini lingvistice este aceea menționată de Ptolemeu, în legătură cu triburile carpilor, care s-au aliat cu dacii și goții contra romanilor și au intrat în Moesia în secolul al III-lea î.H. Există păreri conform cărora carpii

au fost fie o ramură a dacilor, fie una a suevilor (vikingii), migrați apoi spre nord-vestul continentului în secolul al V-lea d.H. din pricina atacurilor Bizanțului în zonă. A patra semnificație a acestei rădăcini lingvistice se întâlnește în Italia, unde a existat o localitate antică numită Carpi, aparținând Epocii Fierului (secolul al XI-lea – al VII-lea î.H.), cucerită apoi de triburile etruscilor, venite dinspre răsărit. O localitate cu acest nume există și astăzi nu departe de Modena, iar surse latine indică faptul că numele ei vine de la copacul cu același nume (carpen, încă o semnificație a rădăcinii lingvistice), care crește foarte mult în zonă. Legat de carpen, trebuie să menționăm faptul că și numele lui are un sens mitologic și magic. Din carpen se extrăgea o substanță halucinogenă (se făcea un vin) pe care o foloseau șamanii și preoții triburilor pentru a comunica astfel mai ușor cu zeii. Există și astăzi în Brazilia triburi de aborigeni numite hupda care folosesc acest vin pentru a identifica lumile suprapuse ale cosmologiei lor și a le face să comunice: lumea corpului omenesc și aceea de deasupra, a Cerului infinit. Și anatomia folosește acest nume, carp și metacarp, pentru cele două oase care alcătuiesc încheietura și podul palmei la om sau laelele din față la mamifere. Sunt oase foarte importante pentru mișcările complexe ale mâinii, ea însăși piesă axială în formarea și evoluția omului ca specie. În sfârșit, rădăcina lingvistică este întâlnită în vechea Iberie, unde Carpia a fost identificată cu așezarea peste care s-a suprapus Tartessos. Se presupune că El Carpio, nu departe de cotul Guadalquivirului, este o supraviețuire contemporană a numelui vechii cetăți.

Cartagina – colonie feniciană (Kart Hadasht însemna în feniciană Orașul

Nou; la origine fenicienii erau canaaniți) pe coasta Africii de nord, azi în Tunisia. A fost colonie a Tyrului, întemeiată în secolul al IX-lea î.H. de către prințesa Elissar, sora lui Pygmalion, regele Tyrului. Noi moștenim pronunția grecească preluată de latini, care însă pe locuitorii cetății îi numeau puni, după limba punică – un dialect fenician – pe care o vorbeau. Cartagina a fost pentru lumea antică a Mediteranei ceea ce a fost Veneția pentru lumea medievală: un mare port comercial, o turnantă pentru călătoriile fenicienilor care au ieșit în Atlantic și au mers în lungul țărmului Africii până la Capul Verde, iar spre nord până în țara vikingilor și, mai departe, pe coasta continentului american. Tartessos, insulele Baleare, bascii, Malta, erau parteneri comerciali și puncte de sprijin în această investigație geografică a lumii. Au ajuns până în Numidia (Etiopia) pe Nil, în porturile căreia veneau nave din Ceylon și China. Coloniile grecești din Siracusa au purtat trei războaie împotriva cartaginezilor în veacul al V-lea î.H., iar în veacul al III-lea î.H. Imperiul Roman, care dorea să facă din Mediterana o Mare Nostrum, a atacat în mai multe rânduri Cartagina. Au fost încă trei războaie punico-romane, în care s-a remarcat Hannibal, conducătorul de oști fenician care a trecut Alpii pe elefanți (sprijinit fiind la trecători de către bascii) pentru a cădea Romei în spate, după metoda pe care avea să o folosească și trucidarea Spartacus în vremea marii răscoale din anul 76 î.H. Totuși Cartagina a fost înfrântă și rasă de pe fața pământului, ceea ce face foarte anevoioasă cercetarea existenței sale. Se știe că existau un port comercial și unul militar. Că dispuneau de vase cu trei nivele, care-i ajutau să poată sta pe apă multă vreme și că cetatea era condusă de un consiliu de preoți, după modelul lumilor vechi, care puneau în

acord faptele pământești și oportunitatea lor legată de mișcarea astrelor. Credeau în Tanit, principala zeitate a orașului, soția lui Baal, simbolizată printr-un Ankh de tip egiptean (crucea vieții), dar, ca toți fenicienii, aveau un pantheon format din Adon, zeul frumuseții, Anath, zeița iubirii și a războiului, Astarte, zeița Cerului, Baal, zeul fertilității ș.a.

***Cartea morților* – v. Egipt**

Cataluña – teritoriu aflat în nord-estul Spaniei de azi. A fost inițial locuit de triburile iberilor (indigeții, ausetanii), nume dat de grecii antici locuitorilor originari din peninsulă, dar același cu numele dat iberilor caucazieni (strămoșii georgienilor de azi), fără să mai știm dacă exprima sau nu o conexiune legată de origini. Iberii erau pre-indo-europeni, ca și bascii, vorbeau limba iberică, dispărută astăzi. Există expresii culturale ale iberilor din mileniul al IV-lea î.H. Fenicienii, grecii, cartaginezii, celții și romanii au colonizat apoi, pe rând, începând cu Neoliticul, acest teritoriu. Această combinație insolită a alcătuit, în timp, una dintre cele mai complexe civilizații europene. Limba iberică era scrisă cu alfabet fenician influențat de cel grecesc.

Catolicism – una din cele două ramuri mari ale creștinismului, ortodoxia (orientală) și catolicismul (occidental), despărțite în 1054 d.H., consfințind și pe această cale împărțirea în două a fostului Imperiu Roman. Termenul exprimă religia și Biserica ce oferă armătura de organizare a religiei. În secolul al XVI-lea din catolicism s-a desprins o dizidență puternică: protestantismul. În fruntea Bisericii catolice se află Papa de la Roma, șeful Vaticanului (Cetatea Sfântă), care este infailibil conform hotărârii Conciliului de

la Vatican din 1864. Principiul de bază al acestei Biserici derivă din afirmația făcută de Iisus, care-l încarna pe fiul lui Dumnezeu, către discipolul său, pescarul Simon, devenit Sf. Petru: te numesc piatră (Petru) și pe această piatră îmi voi construi Biserica. Astfel, Sf. Petru este considerat primul Papă. Papa (ales pe viață) numește cardinalii, cei mai mari în rang după el, alcătuind împreună Sfântul Conclav, care se reunește pentru alegerea noului Papă după decesul celui precedent. Numai bărbații pot accede la onoarea de a fi aleși în acest rang (ca și în celelalte creștinisme, unde funcția supremă este de asemenea rezervată bărbaților). Papa numește de asemenea arhiepiscopii care conduc diocese și episcopii, deoarece catolicismul nu respectă granițele statale, ci se consideră un tip universal de instituție, cu răspândire pe mai multe continente. De altfel misionarismul, convingerea și trecerea la catolicism a cât mai multor oameni, este una din acțiunile cele mai tenace ale Bisericii Catolice. Întregul Bisericii Catolice este dat de totalitatea credincioșilor, majoritatea, la origine, celți, care aveau de asemenea un pantheon religios supra-tribal.

Caucaz – (în antichitate grecii i-au spus Taurus) este zona muntoasă dintre Marea Neagră și Marea Caspică, locuită încă din Paleoliticul superior (Omul de Neanderthal), după cum arată dovezile arheologice (dolmene, peșteri locuite, petroglife), de numeroase triburi. Din Neolitic există artefacte de artă: vase, bijuterii de mare calitate și finețe. În Epoca Bronzului și a Fierului arta locuitorilor din Caucazul de Nord și de Sud capătă o amprentă care o singularizează pentru totdeauna în arealul aflat la Poarta de Fier continentală dintre Munții Caucaz și

Caspica. Diversitatea populațiilor a rămas până astăzi impresionantă. Acela este bazinul de formare al limbilor indo-europene și locul de unde au migrat spre Europa și Africa, odată cu triburile, adevărate arhetipuri lingvistice și civilizaționale. Dar continuă să existe până astăzi vorbitori ai limbilor originare ale zonei, de dinaintea venirii indo-arienilor. Acestea se numesc limbi caucaziene, au aceeași vechime cu unele limbi locale din vechea Europă, precum a pelasgilor și sunt grupate astfel: în Caucazul de Nord-Vest: grupa limbilor abhaze vorbite de abhazi, abazi, adigi (cunoscuți în Europa ca circazieni; din Adigheia au migrat triburile aflate azi în Italia, zona Alto Adige), cerchezi, kabardini și a mai existat limba ubikh, care a dispărut în 1992. Limbile din grupa abhază, ca și celelalte, din alte grupe ale zonei, sunt diferite între ele, atât în registrul fonetic (unele au peste 30 de consoane), cât și morfologic (unele au 19 clase de substantive). O altă grupă lingvistică este a limbilor vorbite în Caucazul de Nord-Vest: grupa nakh, care cuprinde bații, kișii, cecenii (ei își spun nocși, după Nox, numele lui Noe, și se cred chiar urmașii acestuia), ingușii. Grupa limbilor vorbite în Caucazul de Nord-Est este lesgiana și cuprinde limbile avară, angulă, dargină, laklesgina propriu-zisă, vorbită în Daghestanul de Sud și Azerbaidjanul de Nord, rutula, tabarasana, țakhurs, udina și arhina. În Caucazul de Sud se vorbesc limbile din grupa ibero-caucasiană: georgiana (triburile proto-georgiene se numeau daiaeni, colchizi și iberi, după surse grecești), mingreliana, svan, laz. *Biblia* atestă și ea fermentul uluitor cultural și lingvistic al zonei, acolo fiind muntele Ararat, pe care ar fi ancorat Noe după potop, ca și Elbrus ori lacul Urmia, unde vechea cetate Urartu, ca și asirienii, au pierdut bătălii în fața

triburilor caucaziene. Tipul uman al zonei se numește caucazian sau circazian. El provine, în linie directă, din Omul de Neanderthal și este răspândit, în mod surprinzător, în straturi arheologice, pe toate continentele.

Celți – triburi care au acoperit toată suprafața Europei între Ucraina, Carpați și Balcani la răsărit și Irlanda și Scoția la apus, între Danemarca la nord și Spania la sud. Istoria și religia triburilor celtice sunt strâns legate între ele. Un loc important al civilizației celte, unde a apărut cultura Epocii Fierului (Halstatt, La Tène), a fost în Austria și Elveția de azi (helveții erau celți). Proto-celții au migrat din Asia în mileniul II î.H., mergând în lungul Dunării spre izvoare și, în ciuda numărului foarte mare de triburi cu obiceiuri și zeități diferite (un inventar din secolul XX atestă câteva sute de triburi), au avut un mod de abordare net indo-european, în triade, a religiei și a vieții sociale. Se numeau pe ei înșiși Tuata De Danann și, așa cum în *Biblie* Paradisul era străbătut de patru râuri, celții au cucerit prin luptă cei patru munți ai nordului ((Falias, Gorias, Murias, Findias), noul lor Paradis. Cei mai buni luptători au devenit cei mai importanți zei: Lug (zeul suprem), Dagda, Nuada. Societatea s-a structurat după acești conducători, astfel încât Dagda a condus sacerdoții (preoții numiți druizi), Nuada a condus luptătorii, iar meseriașii și artiștii au fost conduși de Goibniu, Credne, Luchta. Acest lucru a dat identitatea celților veacuri la rând și a atins, în Epoca Bronzului și a Fierului (secolul al IX-lea î.H.) cea mai mare înflorire, ceea ce a permis extinderea triburilor în sens invers, mergând pe vechile urme, dinspre Europa spre Asia (până în Anatolia, spre locul originar care a plăsmuit indo-europenii,

întemeind acolo Galatia). De altfel Galiția, Galați sunt și ele cuvinte celtice (deși, în bătăliile cu dacii galii au pierdut, Burebista i-a înfrânt și i-a făcut aliați pentru a lupta contra altor triburi), după cum, sârbii, ca populație de substrat, au în componență și scordisci, alt trib celtic. Trebuie să observăm și rezonanța lingvistică asemănătoare între Danann și Fenomenul migrației a fost salutar pentru transmiterea tehnologiilor în lumea veche, ca și pentru conexiunile cu alte triburi, care au dat, în timp, entități culturale diferite de aceea a celților. Există texte scrise în limba celtică din veacul al VI-lea î.H. cu alfabetul etruscilor (și ei aparțin ai zonei inițiale de migrație indo-europeană), grecesc, latin, dar și cu alfabet propriu, numit oghamic (scriere fonetică), Ogme fiind un alt nume, folosit în Irlanda, pentru Nuada. El are la bază alfabetul latin, dar fonetica specifică celților, adică cinci grupe de câte cinci sunete: B L F S N; H D T C Q; M G NG Y R; A O U E I; grupul diftongilor: EA, OI, UI, IO, AE. Textul se așează în stânga și în dreapta unei presupuse linii verticale, ca în Frigia. Urmele celților în istoria Europei sunt atât de clare, încât putem să menționăm mitologia, istoria și civilizația celtică după repere indubitabile. În Dacia au stat două veacuri, dar principalul areal de răspândire a fost în Franța, sudul Germaniei de azi, arhipelagul britanic, bună parte a Spaniei și Italiei, Elveția, Austria de azi.

Ceylon – v. Sri Lanka

Chaldeea – ținut din Asia Mică, în sudul Mesopotamiei (Sumer), cucerit de un subgrup arameic, de origine semită – cele mai importante triburi al căror nume a ajuns până la noi sunt bitamukani, bitakuri, bit-yakin – grup care a devenit activ în istorie în veacurile IX-VIII î.H.

Geografic se află în sudul Irakului de astăzi. Ei au cucerit Uruk, Ur și Babilon, pe care l-au reconstruit. Sunt edificatorii Turnului Babel și Grădinilor suspendate ale Semiramidei. Ei au dat primul Cod de legi cunoscut în istorie: *Codul lui Hammurabi*. Cel mai important conducător suprem (militar și religios totodată) a fost Assurbanipal al II-lea, care a cucerit Ierusalimul. Chaldeenii au dispărut din istorie prin cucerirea lor de către perși. Trebuie menționat faptul, atestat de *Biblie*, că Abraham era chaldean ca origine, fugit probabil din cauza migrațiilor care amenințau habitatul de origine, provenea din familia lui Hammurabi. În Chaldeea s-au făcut observații astronomice foarte exacte pentru instrumentele de atunci, care au dus la conștientizarea repetabilității fenomenelor cerești, a dependenței Pământului de Cosmos, a structurării calendarului așa cum va fi preluat de greci și romani. Există o hartă a lumii pe o tăbliță de lut ars, unde orizontul este împărțit în patru câmpuri distincte (ca în hinduism), două deasupra orizontului terestru (Cerule) și două sub el. Acest sistem de axe reproduce simbolic și corpul omenesc și simbolul mai târziu al crucii. Este interesant de observat că tăblițele de la Tărtăria, care erau amulete, aveau acest tip de desen. Legenda romană a Lupoacei care hrănea doi copii a fost la chaldeenii una a leoaicei care adoptase doi gemeni. De asemenea, scrierea arameică a fost una literală, a avut un alfabet format din 22 de litere care erau, în același timp, și cifre, exact cum se va întâmpla în toate limbile vechi scrise cu alfabet. Legenda lui Cadmus, care arunca peste cap (ca în basmele românești) pietre pentru a construi Troia, este o transcriere prin simboluri a diseminării alfabetelor moderne care provin, aproape toate, din cel arameic. Zeii lor – de origine animală

– exprimau fenomene naturale (focul, ploaia, vântul) și erau conduși de o entitate supremă, un „omen”. Innana era zeița fecundității. De la chaldeenii datează număratoarea cu baza de calcul 6 (duzinile, cercul de 360 de grade, anul de 12 luni, zodiile), astrologia ca mijloc de predicție a viitorului. Chaldeea a fost un punct de răscruce în lumea Neoliticului, producând un forțaj modernizator care a adus în orizontul istoriei noi popoare și un fel nou de a percepe și asimila lumea exterioară.

Chandela - numele unei dinastii care a stăpânit partea centrală a Indiei, cu capitala la Khajuraho, în perioada secolelor IX-XVI d.H. La origini migraseră din Asia intrând prin nord-vest în secolele V-VI d.H. (triburile Huna, Gujara ș.a.). Ca și alte triburi de arieni, s-au remarcat printr-un mare apetit artistic și războinic. Cele 85 de temple (dintre care mai există 22) ridicate în zonă au dat pentru totdeauna stilul brahman al construcțiilor. Ei venerau femeia și dragostea, în amintirea originilor asiatice venerau focul și, de asemenea, ca toate popoarele vechi, Soarele și Luna. Aceste elemente au dat principalii zei, care, la origini, fuseseră chiar conducători ai triburilor ce se considerau reprezentanți ai forțelor naturii și cosmosului. Aceste triburi sunt, în principal, responsabile pentru distrugerea castei Kshatria, care a migrat spre apus, intrând în Europa și Africa (și a dat migrația ȝiganilor: șatrele).

Charles Martel (686-741) – conducător al francilor (celți, strămoșii francezilor) care și-a extins stăpânirea asupra a trei regate: Austrasia, Neustria și Burgundia. Foarte important prin victoria pe care a obținut-o la Tours în 732 contra arabilor

islamici veniți dinspre Spania și care voiau să cucerească Europa. De altfel, Martel înseamnă ciocan, e o poreclă dată pentru forța atacurilor sale. La origini era fiul illegitim al lui Peppin Mijlociul și se născuse pe teritoriul Belgiei de azi. El a deschis calea consolidării imperiului franc.

Chauvet -v. Franța

Chavin – v. Peru

Chazari – populație de origine turcică trecută la iudaism în secolul al VII-lea d.H., după cum menționează surse armenice antice. Istoricii armeni din veacul al III-lea îi numeau „ugrii albi”, fiindcă erau blonzi. Triburile ugrice erau de origine mongolă. Zona de locuire a fost la Poarta de Fier a Asiei, dar triburile veniseră din Asia Centrală. Au fost un factor important al echilibrului de forțe din zonă pentru 800 de ani și au avut un mare regat având capitala la Atel sau Itil, numit khaganat, ca și la celelalte triburi turcice (cuceriseră pe ugri, bulgarii de pe Don și Nipru, unele triburi slave). Hanul chazar avea aceleași puteri ca și mikadoul la japonezi, fiind, în principal, un șef militar care putea ordona supușilor dezonoarați sinuciderea. Cultivau orezul, grâul și vița de vie. Au luptat cu perșii, fiind aliații armenilor, iar aceștia ar fi construit Zidul caucazian de la Derbent, descoperit de Dimitrie Cantemir (care credea însă că era zidul lui Alexandru Macedon) și descris de el în *Collectanea Orientalia*. În veacul al X-lea au fost înfrânți de Rusia kievleană și alungați de venirea pecenegilor și maghiarilor împreună cu care au ajuns la Dunărea de Jos și în Câmpia Panonică. Unii dintre ei, tributari lui Attila, i-au urmat pe huni până în Cataluña (Peninsula Iberică). În Evul Mediu, într-un sat spaniol care cuprindea și chazari,

Inchiziția a vrut să-i ucidă pe aceștia ca având religia „diavolului”, dar tot satul s-a solidarizat cu ei și au pierit astfel cu toții arși pe rug. În secolul al X-lea d.H. puterea lor a început să slăbească, fiind absorbiți de alte popoare și dispărând din istorie. Chazarii i-au dat pe evreii europeni (blonzi cu ochi albaștri) și, probabil, pe secui.

Chersones - v. Crimeea

Chichen Itza – v. Maya

Chile – stat în America de Sud care cuprinde lanțul Anzilor Cordilieri, fiind o fâșie îngustă în lungul țărmului Oceanului Pacific, până aproape de Polul Sud. O bună parte din Țara de Foc face parte din acest stat, ca și fosta Patagonia, numită astfel de Magellan, după numele pe care tot el îl dăduse locuitorilor. În legătură cu istoria acestui spațiu există două teorii ale migrației: una se referă la venirea unor triburi din Siberia, peste istmul Behring, la sfârșitul ultimei glaciațiuni, acum 13.500-12.000 de ani. Trecerea lor dinspre Alaska până în America de Sud ar face ca ei să fi ajuns acolo cam în urmă cu 11.000 de ani. Această ipoteză este susținută de analiza ADNmc a omului de Kennwick, care avea caracteristici caucaziene (de fapt, cum s-a demonstrat de către arheologii japonezi, caracteristici ainu, adică asiatice). O altă teorie susține colonizarea acestui spațiu pe calea Pacificului, dinspre Asia de sud-est, din insulă în insulă, ca și din sud-vestul Africii. Mumiile Chinchorro, din nordul țării, printre cele mai vechi din istorie, circa 5000 î.H., fiind mai vechi decât cele din Egipt (dar nu și decât unele din Africa Centrală). Caracteristicile celor mumificați sunt africane. Trăsăturile negroide ale olmecilor, ca și cele

asiatice ale pre-incașilor, ar fi argumente pentru susținerea acestei teorii. În sfârșit, aborigenii din Australia ar fi, la origini, triburi care au acoperit inițial și America de Sud (de altfel Australia s-a desprins, ca și Țara de Foc, din Antarctica, la rândul ei unită cu Australia). Mai există și teoria migrației dinspre vestul Europei: fenicienii, vikingii, celții), dar nu ea explică pe deplin bogăția etnică a zonei, ci doar colonizarea dinspre multiplă. Oricum, toate teoriile, susținute de prezența unui sit ca Monte Verde, evidențiază faptul că zona a fost locuită înainte de cultura Clovis (a aborigenilor din America, maximum 10.500 de ani). Un fapt e cert: până în urmă cu un deceniu au existat triburi care vorbeau limbi izolate (neapartenente la vreun grup): selknam, chon, tehuelche, kawesqar, semn al unei foarte mari vechimi în timp, diferită de migrația indo-europeană, ariană ori asiatică în sens mai larg. Cucerită la nord de Imperiul Inca și la sud de Moche, vechiul teritoriu al Republicii Chile cuprinde până astăzi una dintre cele mai complexe tipologii etnografice.

China – cea mai veche civilizație planetei cunoscută până în prezent, a cărei continuitate de locuire a fost evidențiată arheologic. Fosile de Homo Erectus, predecesorul lui Homo Sapiens, au fost găsite și datate cu o vechime de 1,36 milioane de ani. Schelete de Homo Sapiens au fost datate cu o vechime de patru sute de mii de ani. Vase de ceramică au fost folosite de acum 19.000 de ani (se locuia în peșteri). Marea Piramidă de la Xian, mai mare (latura are un km., înălțimea este de 500 m) decât piramida lui Keops și mai veche decât ea cu o mie de ani, ca și a celor o sută de piramide mai mici aflate în jurul său și așezate ca o reproducere

în oglindă a marilor constelații, Dragonul fiind una de referință, atestă stilul unei civilizații pe deplin formate cu 5000 de ani î.H.. De altfel împărații Chinei erau fii ai Cerului, nu ai Soarelui, ca în Egipt. Astrologia, adică determinarea vieții individului de către constelația sub care s-a născut, a fost folosită de chinezi. Deși calendarul era luni-solar, ciclurile temporale erau împărțite în câte 12 ani, fiecare ciclu așezat sub semnul unei zodii anuale simbolizate de un animal și o culoare (ideea zodiilor și a culorilor și mineralelor legate de ele s-a transmis până în Sumer). Scrierea a fost folosită cu 3000 de ani î.H. (v. Banpo), când s-au editat primele istorii (*Analele pe bambus*, *Cartea peșterilor*). Eclipsa de soare au fost descrise și prezise cu o mie de ani î.H. Societatea feudală a început la 2000 de ani î.H. Structurile statale ale diverselor zone s-au unit, prin cuceriri făcute de dinastia Qin contra altora, într-un imperiu, în mileniul I î.H., având o administrație bine structurată și un sistem unitar de școlarizare. Tot atunci au început „marile descoperiri geografice” făcute de chinezi pe uscat și pe mare. La anul 1000 d.H. China avea o flotă de 52.000 de marinari care foloseau instrumente de navigație orientându-se după polul magnetic al pământului (busola!) și descărcau mărfuri folosind pârhia și catapulta. Marele Zid Chinezesc a fost edificat în secolul al III-lea î.H. Prima hartă a constelațiilor datează din anul 700 d.H. (peșterile Du Huang). Primele muzee integrate în muzee mai mari datează din secolul XI d.H. Relații cu Imperiul Roman au fost stabilite în secolul II î.H. (Drumul mătăsii), Roma a trimis o delegație în China în 98 d.H. Această stare a civilizației trebuie atribuită pe de o parte combinației fericite dintre triburile migrate spre China din centrul Asiei cu 40.000 de ani î.H. și care au intrat în

plasma civilizației chineze încă din Paleolitic, precum și organizarea socială foarte minuțioasă, care a reglementat raporturile dintre oameni încă din perioada matriarhatului. Analiza ADNmc arată că principalele grupuri etnice (care există până azi) ale Chinei vechi au fost, pe lângă localnici, laoțieni, uiguri, manciurieni, mongoli, turci din Transoxiana, ca și mai multe etnii a căror origine rămâne necunoscută, ca de pildă ramuri ale dravidienilor sau altă etnie, cu oameni foarte mărunți, de 60-70 de cm, care a coborât dinspre Tibet (v. Bayan Kara Ula, Dropa). Limbile vorbite pe teritoriul Chinei aparțin grupurilor altaic, australo-asiatic, austronezian, tai-kadai, indo-european. Se vorbesc și limbi izolate, care nu pot fi alăturate nici unui grup. Scrierea se face cu mai multe alfabetice: tibetan (silabic), uigur și kazah (ambele arabe), manciurian, mongol, latin și altele de mai mică întindere. Evident, precumpănitoare sunt pictogramele chineze, singurele care unifică teritoriul țării sub aspect lingvistic, pronunțiile fiind foarte diferite de la o regiune la alta, dar pictogramele aceleași pentru aceleași conținut. Originea pictogramelor se pierde în timp, dar, cu 3.000 de ani î.H., când a apărut scrierea chineză, existau 8500 de pictograme. Scrierea chineză este bazată pe memoria prin adăugare. Dacă, de pildă, vezi o linie verticală, ea înseamnă trunchi de copac. Dacă îi adaugi un semn jos, înseamnă copac cu rădăcină. Un semn sus, copac înfrunzit. Numele de familie sunt și ele Copac, Funză, Rădăcină. Limba are puține consoane, nu distinge consoanele surde de cele sonore, iar distincția semantică între aceleași pictograme care înseamnă lucruri diferite se face în chip muzical, prin patru tonuri: urcător-coborător, coborător-urcător, urcător-coborător-urcător, coborător-urcător-coborător. Ca

într-o mișcare de flux și reflux, primele „descoperiri geografice” pe uscat ale chinezilor au mers spre recunoașterea locurilor de origine ale migratorilor originari (Tibet, Asia). Pe apă au fost adevărați exploratori. Au colindat Oceanul Indian și Pacific. Toate aceste contacte au rămas scrise în istoriile vechiului imperiu chinez. Varietatea etnografică atestă toleranța conviețuirii (bazată pe gândirea întregii civilizații chineze, după care omul trebuie să se integreze mereu, prin tot ce face, în armonia cosmică), religiile fiind multe și diferite, dar nu în concurență una cu alta: taoiști, buddhiști, brahmani, islamici, creștini. Dincolo de acest fapt însă, chinezii nu au, ca alte popoare, un mit al Creației.

Chinchorro – v. Chile

Ciclade – arhipelag în Marea Egee locuit în Paleolitic de triburi de pelasgi, despre care sursele antice grecești spun că erau barbari, adică non-greci, probabil locuitorii autohtoni ai zonei, care puteau fi găsiți din Tracia până în insula Creta, ca și în alte părți ale zonei mediteraneene. Numeroase surse grecești vechi numesc pe autohtonii zonei minieni (dar se referă probabil la ionienii care au ocupat regatul regelui Minos) veniți la origine din Asia Mică. Argonauții și Iason sunt numiți minieni de pildă, dar se știe că aparțineau triburilor ioniene ale grecilor așezate pe țărmul răsăritean al Mediteranei. Alte surse spun însă că și pelasgii aparțin unor migrații dinspre Asia, dar situate după ultima glaciațiune (19.000-13.000 î.H.). Oricum ar fi, triburile care locuiau în insule au intrat în compoziția civilizației Cicladelor, alături de mai noi veniți. Cert este că triburile ionice ajung în zonă în mileniul III î.H., iar civilizația cicladică este matură în intervalul

mileniilor III-II î.H., adică în Neolitic și Epoca Bronzului. Ea este o mixtură între civilizația anatoliană și aceea insulară, cu rezultate notabile în registrul artistic prin marea forță de sinteză a liniilor, de abstractizare a formelor. Vechea civilizație a Maltei seamănă surprinzător cu aceea a Cicladelor. Constantin Brâncuși este, aparent inexplicabil, cel mai nou reprezentant al acestui tip de abstractizare.

Cilicia – teritoriu din Asia Mică ce cuprindea în antichitate două părți: partea muntoasă (Munții Taurus), unde se afla Poarta Ciliciei (Canemir o numea în *Istoria Imperiului Otoman* Poarta de Fier a Asiei, prin comparație, ca rol strategic, cu Porțile de Fier ale Dunării), important loc strategic pentru cucerirea spațiului indo-european dintre Marea Neagră și Marea Caspică și partea de câmpie, Cilicia de Jos, care o lega de Cappadocia. În partea de sud era mărginită de Mediterana, cea mai apropiată insulă fiind Ciprul, iar la apus se mărginea cu Mesopotamia. În a doua parte a mileniului al II-lea î.H. ambele Cilicii erau parte a Imperiului Hittit, având oarecare independență, deoarece erau conduse de un mare preot (după modelul tracilor), iar limba vorbită era luwita. Principala zeităate era Cybele, zeița vânătorii, preluată cu numele Artemis de greci. După căderea Imperiului Hittit cele două Cilicii s-au numit o vreme (nedeterminată strict istoric) regatul Tarhuntassa (trei regi, Radu Tarhuntassa, sunt menționați de surse grecești). În secolul al IX-lea î.H. a început cucerirea asiriană, care s-a mărginit la partea de câmpie, cea muntoasă rămânând independentă, dar înfruntând atacurile armenilor și cimmericienilor. După căderea Asiriei sub atacurile mezilor (612 î.H.) cele două Cilicii s-au unit stabilind capitala la

Tarsus. În 540 î.H. Cyrus cel Mare a adăugat Cilicia Imperiului Persan, dar cultul zeiței Cybele a continuat să existe. A fost apoi cucerită de Alexandru Macedon în 333 î.H. și, după moartea lui, o parte a revenit Imperiului Seleucid, alta Imperiului Ptolemaic, cum s-au definit cele două părți ale Imperiului Macedonean. În secolul I î.H. Cilicia muntoasă a devenit parte a Imperiului Armean al lui Tigran cel Mare. Ulterior a devenit parte a Imperiului Bizantin, a traversat cucerirea arabă și grecească, dar și-a păstrat identitatea. Abia odată cu înglobarea în Imperiul Otoman și-a pierdut-o (secolul al XIII-lea d.H.), iar zona a fost islamizată.

Cimmerieni – zonă geografică pe care grecii antici o localizau la nord de Marea Caspică și Marea Neagră. Se presupune că este vorba de triburi indo-europene, a căror limbă era asemănătoare cu a tracilor și triburilor iranice, dar diferită de a sciților. S-a emis teoria că ar fi vorba de bulgarii vechi, care au migrat pe teritoriul de locuire de astăzi, unde au fost absorbiți în masa tracilor, apoi a slavilor. Originea numelui nu este însă grecească, ci provine din surse asiriene (gimiri), care descriu alianța acestora cu sumerienii pentru apărarea cetății Urartu. Cum însă sicambrii, un trib celtic care locuia la gurile Dunării, este menționat în sursele regilor franci (tot celți) ca fiind cimmericieni, se presupune și că aceștia erau un amalgam de triburi, din care sau desprins celți, germanici, bulgari. Din punct de vedere arheologic urmele de locuire s-au definit prin Cultura Novocerkask dintre Prut și Don, din mileniul I î.H.

Cipru – a treia insulă din Mediterana ca mărime, după Sicilia și Sardinia, astăzi locuită de o comunitate grecească și una turcă. În Holocen trăiau acolo animale

crescute în condiții insulare, adică elefanți și cai pitici. Cea mai mare exportatoare de cupru a lumii vechi (mine atestate în mileniul al IV-lea î.H.). Numele insulei provine de la denumirea antică a cuprului. Așezată la intersecția unor mari drumuri pe apă ale antichității, adică între Egipt, Asia Mică și Europa, a fost locul a numeroase peregrinări și bătălii (Mycene, fenicienii, grecii, Alexandru Macedon, perșii, Egiptul, Roma, Bizanțul, otomanii). Primele migrații atestate arheologic datează din mileniul IX î.H. și existența celor mai vechi mine de cupru din zonă explică și interesul triburilor continentale pentru ea, deoarece cuprul a intrat în compoziția bronzului, acela care a dat numele unei întregi epoci istorice. Cele mai vechi locuințe, din Paleolitic, erau pe jumătate îngropate în pământ și pe jumătate zidite (fiind printre primii pereți din lume ridicați în vremurile preistorice). Aveau o formă circulară, ca și iurtele ori locuințele celților. Ciprul a dezvoltat o civilizație de sinteză, de mare rafinament, din Paleolitic până în Epoca Bronzului. Ceramica este și ea foarte veche și ingenioasă, datată 6000 î.H. A avut o scriere silabică derivată din cuneiformele arameice.

Çatalhöyük (scris și Çatal Höyük sau Çatal Hüyük) – sit chalcolitic și neolitic din sudul Anatoliei, în Turcia, Asia Mică. Are o vechime estimată de 8000 de ani. După ce locația a fost abandonată în Epoca Bronzului, a fost recuperată ca așezare în perioada bizantină. Se estimează că în Neolitic așezarea avea cam 10.000 de locuitori, casele fiind zidite din chirpici, cu vetre la interior. Produsele culese ori obținute din agricultură erau depozitate în încăperi care aparțineau comunității, morții erau incinerati. Principala zeitate era feminină, probabil comunitatea era

matriarhală, ca și la Cucuteni, Tripolje, ceea ce dovedește un areal comun de civilizație al lumilor vechi, o comunicare de informație. Trebuie de asemenea spus că acest sit se află în aceeași arie cu Kamyana Mohyla (Kamennaia Moghila) din Ucraina, pe locul unor blocuri de nisip pietrificat provenite din Marea Thetys (200 de milioane de ani vechime, înainte de constituirea continentelor), cu petroglifele considerate cele mai vechi din lume, 20.000-9000 î.H., o proto-scriere cuneiformă care a fost folosită de sumerieni în mileniul al IV-lea î.H. Situl este foarte important pentru dovedirea revoluției neolitice a civilizațiilor, care înlocuiește un mod de viață bazat pe vânătoare cu unul bazat pe cultivarea pământului și creșterea animalelor, ceea ce a dus la sedentarizarea societăților omenești și dezvoltarea unor centre de locuire mai mari. Arhitectura zonei, ca domeniu, își are originea în această perioadă.

Chavin – v. Peru

Cleopatra (n. ianuarie 69 î.H., Alexandria, Egipt – m. 12 august 30 î.H., Alexandria, Egipt) – ultimul faraon al Egiptului, co-regentă cu tatăl său, Ptolemeu al XII-lea (la 17 ani) și cu frații ei, Ptolemeu al XIII-lea și al XIV-lea. Era macedoneană din stirpea lui Ptolemeu I Soter, general al lui Alexandru Macedon, întemeietorul dinastiei ptolemeice în Egipt, aceea care a făcut să strălucească elenismul în Mediterana de Est. Cleopatra este ultima din dinastia ptolemeică și cu ea se încheie elenismul în Mediterana de Est și începe epoca romană. Vorbea nouă limbi (dar nu latina) și știa matematică și astronomie. A reușit să păstreze identitatea Egiptului în fața invaziei romane prin procedee feminine: i-a făcut să se îndrăgostească

de ea, deși avea trăsături destul de aspre, pe Caesar (împăratul Augustus), care a bătut monedă cu chipul ei, ucis chiar pe când Cleopatra venise la Roma cu fiul lor Ptolemeu Caesar zis și Cesarion; Augustus a fost ucis în același an cu Burebista și cele două morți au o conexiune între ele, legată de stăpânirea zonei traco-dacice) și pe Antonius (a avut cu el trei copii crescuți de Octavia, soția lui Antonius și sora lui Octavian): Cleopatra Selene, măritată cu regele Mauritaniei (cu care a avut doi copii), Ptolemeu Philadelphus, Alexandru Helios. Trei dintre ei n-au lăsat urme în istorie: Cesarion, Ptolemeu Philadelphus, Alexandru Helios.

Clisura Dunării – valea Dunării Mijlocii, între Baziaș, locul pe unde intră în România, și până dincoace de Porțile de Fier și Cazane. Geologic varbind a rezultat prin Încercare, la ciocnirea plăcii tectonice a Africii de aceea a continentului european. Este valea celui mai lung fluviu al Europei. Încă din preistorie acest perimetru a fost locuit. Există vetre de locuire datate 50.000 î.H., pictură rupestră în peșteri, unde, mai târziu, dacii au așezat sanctuarele lui Zalmoxis, (discipol al lui Pithagora, pe care l-a servit în tinerețe, șef religios – mag – fondator al triburilor dacice, devenit zeu). Ceramică, unelte și statuete antropomorfe, asemănătoare cu *Gânditorul de la Hamangia*, au fost date ca aparținând Paleoliticului superior din lungul Clisurii. Dunărea, axul continentului european, deține, prin Porțile de Fier, controlul asupra Peninsulei Balcanice și Mediteranei de Est. Este vorba despre o cheie de control continental, ca și Poarta de Fier a Caucazului, dintre Marea Caspică și Munții Caucaz, locul de formare al popoarelor indo-europene. De aceea, tracii, dacii, grecii, celții, hunii, grecii,

romanii, Bizanțul, slavii, imperiile mai târzii au acordat deopotrivă importanță acestui loc și au dorit să-l aibă. Pe acolo au intrat în Dacia oștile lui Traian, acela născut în Peninsula Iberică și care avea să stabilească la răsărit de Iordan (unde a și murit) granița răsăriteană a Imperiului.

Clovis – civilizație preistorică a nativilor din America de Nord, Centrală și partea de nord a Americii de Sud, având o vechime atestată de 11.000 de ani. Poartă numele sitului unde a fost descoperită și indicii clare ale migrației dinspre Asia spre Alaska (triburi de vânători ainu), pe puntea care unea cele două continente care formează acum strâmtoarea Behring, înainte de ultima mare glaciațiune (care a ridicat cu 60 de m. nivelul apei). Analiza ADNmc a dus la concluzia că, inițial, cei care au traversat erau cam 150, în principal vânători de mamuți, dar au traversat în mai multe etape, în grupuri de 6-15 oameni. A existat și teoria, nu lipsită de susținere faptică, după care au fost migrații dinspre Asia de Sud-Est și Africa spre Americi, care o preced în timp pe aceasta, având o vechime estimată între 50.000 și 35.000 de ani. Aceste migrații (perioada solutreană) ar explica unitatea demersurilor civilizației omenești de pe cele două părți ale Atlanticului încă din Paleolitic (locuințele în peșteri – Epoca de Piatră, a civilizației troglodite). În final, aproape toți cercetătorii sunt de acord cu ipoteza unei migrații cu sursă unică – plecarea lui Homo Sapiens din Africa – bazați fiind pe analiza ADNmc a haplogrupului X, care identifică linia maternă a evoluției umane, neschimbată în timp.

Coasta de Fildes – țară aflată în Africa de Vest, între Tropicul Capricornului și

Ecuador, mărginită de Atlantic, Liberia, Guinea, Mali, Burkina Faso și Ghana. Existența omului este atestată încă din Paleoliticul superior, deși puține artefacte au rezistat în timp climei umede. Teritoriul este locuit de numeroase comunități, expresie a triburilor care au venit în epoci diferite, ca urmare a deșertificării Saharei: We, Senufo, Agno, Malike, pigmei ș.a. Istoria apariției omului așa cum a păstrat-o mitologia locului este însă printre cele mai complete din câte există și ilustrează asemănări surprinzătoare cu India și Egiptul antic. Se spune că ar fi coborât din cer câțiva Tinion care țineau în mână un qba, simbolul alianței viitoare dintre ei, rasa cerească, și natura animală a oamenilor. Acesta a este *totemul*. Rasa Tinion a stabilit legătura între Kele, zeul lor ceresc și Zede, simbolul pământean al veșnicei renașteri, prin intermediul unor materializări sub formă umană (mărunți, roșcați, puternici) a spiritelor cerești (kosri). Fiecare dintre acestea fiind – ca în buddhism! – o mască a esenței (figurată până astăzi ca mască în religia animistă), au dat oamenilor unul justiția, altul toleranța etc., adică legile după care trăiește societatea.

Colchida – v. Georgia

Coloanele lui Hercule - v. Gibraltar

Colorado – v. Mesa Verde

Columb, Cristofor (n. 1451, Genova, Italia - m. 1506, Valladolid, Spania) – navigator spaniol de origine italiană. Considerat, în cadrul marilor descoperiri geografice, acela care a descoperit continentul american. În fapt, ghidat de hărți foarte vechi (vikinge ori arabe), pe care le deținea fie de la unchiul său, translator în Imperiul Otoman, fie din

propria sa călătorie în Africa, fie chiar din Spania, deoarece călători arabi de acolo, ghidați de surse vikinge, atinseseră coastele Americii încă din veacul al X-lea. A refăcut calculele lui Ptolemeu cu privire la masa planetară, calcule care afirmă existența unor pământuri la vest de Atlantic și a crezut că, pământul fiind rotund, a atins coasta de răsărit a Asiei. N-a obținut finanțare pentru proiectele sale în țara de origine, ci de la regii Castiliei, aflați în mari dificultăți financiare și care căutau noi surse de bogăție. Navele lui Columb, Pinta, Niña și Santa Maria, au fost construite în Cataluňa, la Barcelona, machetele lor se află în Muzeul Naval din portul orașului, iar aprovizionarea a fost făcută în Insulele Canare. Columb a ancorat de fapt în insulele de lângă Americi (San Salvador, Cuba, Hispaniola, Trinidad), convinși fiind că a ajuns în India și numindu-i pe băștinași indieni (nume care le-a rămas pieilor roșii până azi). A întreprins patru călătorii, prima în 1492, cu cele 3 nave menționate, a doua în 1493, cu 17 nave, a treia în 1498 cu 8 nave și a patra în 1502, când a ajuns în Honduras și Panama. Deoarece ultima călătorie a fost făcută în nume propriu, fiindcă fusese numit viceguvernator (își făcuse un drapel!) al noilor teritorii, regii Castiliei l-au readus în Spania în 1504 și i-au interzis s-o mai părăsească. Principalul scop al tuturor acestor călătorii a fost obținerea de aur, motiv care a dus la distrugerea barbară a vechilor civilizații (inca, maya), inclusiv prin arderea cărților și impunerea catolicismului.

Columbia – vezi Pre-Columbia

Confucius (n. 27 august 551 î.H., Tuo – m. 21 noiembrie 479 î.H., Qufu) – fondatorul școlii chineze umaniste de filosofie cunoscută sub numele de

confucianism. A trăit în veacul în care China a început să se dezintegreze într-o multitudine de cetăți-state, după ce, vreme de 500 de ani, fusese un mare imperiu. Confucius, un mic profesor de provincie, a sesizat acest lucru și s-a gândit să le ofere chinezilor o unitate spirituală prin apelul la înțelepciunea trecutului. A alcătuit o sinteză între etică și filosofie, adevărată cetate-stat a spiritului, bazată pe buddhism, care a ținut unită identitatea chineză și continuă să fie un permanent mijloc de regenerare a spiritului chinez până astăzi. Ba, chiar mai mult, a chinezilor, japonezilor, vietnamezilor și coreenilor, ceea ce înseamnă apelul la o unitate originară a Extremului Orient. În timp, confucianismul a devenit un conglomerat doctrinar care reunește taoismul și buddhismul, căpătând numele de neo-confucianism. *Analectele* care se păstrează sunt dialoguri între profesor și învățăcei bazate pe întrebări și răspunsuri, folosind aforismul, analogia și chiar tautologia spre a da explicații. Din pricina contextelor care se referă la evenimente locale, a fost intens interpretat și mai greu de înțeles pe măsură ce receptorii erau mai depărtați în timp și în spațiu. Dar fundamentul doctrinar face unitatea Chinei pe baza păcii și armoniei, a respectului valorilor tradiționale aglutinate într-o administrație puternică, bazată pe legalitate și pe datoria individului față de lume, mai mult decât pe dreptul lui față de ceilalți. O serie de ritualuri certifică și susțin stratificarea socială.

Constantin cel Mare – v. Constantinopol

Constantinopol – v. Bizanț

Copan – v. Maya

Copți – v. Creștinism, Egipt

Coran – v. Islamism

Corduene – nume menționat ca atare de Xenophon în *Anabasis*, scris și Gorduene, ori pronunțat Korchayk sau Girdyan de către perși, Kurdistan de chinezi, a fost o regiune activă pe vremea Mesopotamiei, așezată între aceasta și Armenia, la sud de lacul Van. Până acolo a ajuns Imperiul Roman (provincia Pontus) și a cucerit-o, după ce făcuse parte din imperiul lui Tigran cel Mare al Armeniei. Era o satrapie ai cărei locuitori știau să facă mașini de război, după cum scrie Ammianus Marcellinus, care o vizitase. Kurzii sunt originari din această provincie și numele lor vine de la ea. Populația a fost împrăștiată de numeroasele năvăliri și războaie, deoarece pe acolo au trecut asirienii, armenii, perșii, Alexandru Macedon, romanii și arabii, totul între 800 î.H. și 700 d.H. Astăzi majoritatea kurzilor sunt islamici sunniți, aflați în conflict deschis cu islamicii šiiti, majoritari, mai ales în Irak, fosta Mesopotamie.

Coreea – țară peninsulară din Asia de sud-est. Pe teritoriul ei a fost atestat *Australopithecus* în urmă cu 700 de mii de ani, iar așezări stabile, cu preocupări pentru agricultură și producerea vaselor, sunt atestate din Mesolithic, cu 8 mii de ani î.H. A existat o cultură de tip megalitic (dolmene, piramide) în mileniul 4 î. H. Este atestată cultura Pit-Comb, când ajunge la maturitate ceramica de Jelmun. În mileniul 3 î.H. este fondat regatul Gojoseon, care unește triburile existente până atunci și le dă conștiința apartenenței la o singură entitate. Nevoia de a se uni a venit din conflictele cu chinezii, care-i considerau barbari, deoarece, la origini, migraseră din Manciuria (Altai). De altfel chinezii susțin

și azi că ei au întemeiat regatul Gojoseon, chiar contra acelor triburi (*Analectele* lui Confucius). Legenda Creației (care la chinezi nu există) seamănă cu a mongolilor și spune că întemeietorul regatului, Dangun Wanggeom, a fost nepotul Stăpânului Cerului, descins lângă Lacul Cerului de pe muntele Baekdu, și care a luat formă pământească, rugat fiind de tigrul și de urs (animale de peșteră), ambele devenite animale sacre, din tigrul provenind bărbatul, iar din urs femeia. Asemănător, legenda există și la mongoli (unde Lacul Cerului e Baikal) ori la triburile ainu, ca și în India, la buddhiști. Influența culturală a regatului Gojoseon s-a întins spre China și Manciuria. Epoca bronzului a început odată cu mileniul I î.H., iar Epoca Fierului cam la anul 300 î.H. În anul 200 î.H. în peninsula exista o confederație de regate. Aveau structuri statale și administrative definite. Perioada primului mileniu d.H. a însemnat o confruntare permanentă cu vecinii, în lungi războaie de uzură.

Corfu – insulă grecească din Marea Ioniei (mare deschisă aflată în Mediterana de răsărit), despărțită de Albania printr-o strâmtoare îngustă. Locul unde s-au așezat triburile ionice, triburi grecești migrate dinspre Asia Mică. Ei au creat în arhitectură stilul ionic, cel mai simplu ca formă dintre stilurile Greciei antice. Numele insulei este citirea italiană a numelui bizantin, Corifu, la rândul lui o pronunție coruptă a grecescului antic Kokyra. Acesta era numele unei nimfe din mitologia greacă a Antichității, căreia zeul mării, Poseidon, i-a dăruit un fiu, Phaiakes (de unde umele de feaci dat de Homer locuitorilor insulei Corfu). În amintirea ei Zeus a numit insula Kokyra, iar pe locuitorii ei faiaci, cuvânt preluat de latini

ca feaci. Insula a avut un rol important pentru navigația antică și medievală în Mediterana, reper al avansului grecilor către Marmara, Marea Neagră, către Colchida, țărmul răsăritean al Mării Negre. Insula cucerită de romani, a aparținut Bizanțului, apoi statului venețian și a fost folosită ca rețea de aprovizionare și punct de apărare strategică împotriva năvălirilor venite dinspre Asia Mică.

Corint – cetate-stat în Grecia antică. A fost întemeiată în Neolitic, 6000 î.H. Numele ei vine din limba pelasgilor, ceea ce atestă o vechime de locuire și mai mare. Legenda e ambiguă. Ea spune că întemeietorul ei, Corinthos, era fiul Soarelui, alături de zeița Ephira, fiica lui Okeanos. Oricum, dintre triburile grecești, aceia care au colonizat istmul au fost dorienii. Ei au adus stilul doric. Dar faptul că istmul a fost dintotdeauna un important perimetru de trafic comercial, a dus la înflorirea Corintului și la apariția unui stil arhitectonic propriu, un fel de baroc grecesc, stilul corintic. Acolo a adus-o Iason din Colchida (Crimeea) pe barabara Medeea și Corintul a fost scena tragediei povestite de Eschil. Hopliții (mai ales perechi de homosexuali, ceea ce dădea mare forță de coeziune și de penetrare atacurilor lor) corintieni au luptat contra perșilor și Corintul a făcut parte, alături de Sparta, din Liga Peloponeziacă. Orașul a dispărut și a renăscut de mai multe ori: în 2000 î.H., în secolul 5 î.H., în 146 î.H., fiind ras în final de pe fața pământului de romani. Iulius Caesar a refondat Corintul în 44 î.H., cu puțin înainte de a fi ucis. Între anii 52-58 d.H. acolo a locuit Sf. Apostol Pavel, care a creștinat zona și a scris două epistole către corintieni și una către romani.

Corsica – a patra insulă ca mărime din Mediterana (după Sicilia, Sardinia și Cipru), locuită în urmă cu 8000 de ani, după cum o atestă megaliții găsiți la Filitosa. Există de asemenea peșteri în care locuiau oameni în urmă cu 7000 de ani. Perioada neolitică a lăsat numeroase unelte și arme făcute din obsidian, iar tipul de statui amintește de perioada natufiană (Ain Mallaha) din Egiptul de dinainte de piramide. Insula a fost colonizată de feaci (greci din Corfu), care au făcut la Aleria mine de cupru în urmă cu 3000 de ani. În Epoca Bronzului și a Fierului au existat comunități ierarhizate, care creșteau animale și făceau agricultură. Ca și la basci, țapul era considerat un animal sacru. Insula a fost veacuri la rând sub influența Cartaginei, a romanilor, a Pisei și Genovei. Numeroase popoare migratoare au lăsat urme, dar mai ales vandalii și ostrogoții. Creștinismul a pătruns, grație Bizanțului, din veacul al II-lea d.H. În timpul luptelor dintre arabi și franci, din veacul al VIII-lea, longobarzii au cucerit insula. În prezent aparține Franței. Napoleon I s-a născut în Corsica.

Cosmologie – termen originar din greacă pentru a desemna știința despre Univers ca întreg. Astăzi este folosit în sens științific, ca parte a fizicii care se ocupă de studiul Universului (aparitie, evoluție, corpuri cerești, formațiuni cosmice: nebuloase, găuri negre, sisteme solare, planete); în sens mitologic, creaționist, ca ansamblu de vechi istorii, mituri ale Creației Universului de către forțe superioare omului, dar care-i pot influența existența; în sens esoteric, ca o corelație ocultă între teoria numerelor și evoluția Universului, ceea ce-i dă omului predictibilitate (de la chaldeenii și magii antici la masoni, iluminați și diverse

forme de ghicitorie); în sens filosofic, ca meditație asupra condiției umane în Univers și, în sfârșit, în sens religios, Universul fiind conceput ca faptă a Creatorului (sau Creatorilor, în religiile vechi) care-și obiectualizează astfel gândirea. Toate aceste accepții au fost funcționale și în vechile civilizații. Trebuie să menționăm mai ales China, Egiptul, Grecia, Maya în mod deosebit pentru accepția matematică, științifică a Universului. Aristarchos din Samos a descoperit că Pământul e o planetă care se învâрте în jurul Soarelui (ceea ce Evul Mediu religios a negat) și Erathostene din Cyrene a măsurat diametrul Pământului, distanța dintre el și Lună, dintre el și Soare, precum și diametrul celor trei corpuri cerești. Mayașii au avut un calendar terestru (agricol) și unul astronomic, bazat pe o îmbinare de roți dințate astfel calculate încât indicau ciclurile cosmice de rotire aparentă a constelațiilor pe Cerul nocturn. Vechile observatoare megalitice de genul Stonehenge (mai ales două: unul în Marea Britanie și unul în pădurea amazoniană), ca și toate construcțiile de tip circular presărate pe toată planeta, indică, pe lângă o surprinzătoare unitate de civilizație a lumilor vechi, fiindcă ele măsurau puncte obligate ale trecerii timpului (solstiții, echinocții, folosind ca repere Soarele, Luna, dar și anumite constelații ori stele: Orion, Sirius), o origine cosmică prin chiar forma lor: aceea a craterelor lăsate de meteoriții căzuți pe pământ, adică o legătură cerească percepută de omul primordial. Toate aceste observatoare erau bazate pe mituri precedente, care aglutinau în sens magic observații empirice. Din ele s-au născut deopotrivă religiile și știința. Cât despre filosofie, sensul vechi era acela de ansamblu al gândirii omenești despre lume și viață, care compara date de toate felurile pentru a ajunge la o

esență gândită a lucrurilor, la rădăcina primară a ființei (la observatorul uman) ca parte a unui întreg. Din acest concept filosofic s-au născut deopotrivă Platon și Erathostene. Iar lumea Evului Mediu, a Renașterii, ca și cea modernă, pleacă în chip absolut de la gândirea greacă, mai ales de la sintezele lui Aristotel. Acest ciclu al civilizației omenești a început pentru europeni atunci și acolo. Ceea ce nu înseamnă că nu coexistăm până astăzi cu lumi mai vechi și ne-grecești.

Cosquer – v. Franța

Costa Rica – stat aflat între Nicaragua și Panama, în centrul istmului care unește America de Nord cu America de Sud. Istoria geologică a zonei este cu mult mai veche decât aceea arheologică. Și astăzi în Costa Rica există 7 vulcani activi, din pricină că plăcile tectonice ale zonei continuă să se miște ca și în urmă cu 3 milioane de ani. Cu 50.000 de ani în urmă suprafața actualei țări se afla în ocean. Numeroșii vulcani activi au ridicat platoul dinspre Caraibe în urmă cu 40.000 de ani. Data probabilă a existenței omului în zonă este 20.000 î.H., dar certitudini pentru așezări stabile există numai pentru o vechime de 2000 de ani î.H. Cele mai cunoscute situri arheologice sunt Guayabo și Nicoya. Influențele culturale venite dinspre mayași, azteci și alte civilizații precolumbiene sunt evidente. Limba de comunicare a relațiilor de schimb era nahuatl (azteca). Există totuși trăsături specifice acestui spațiu, care țin de substratul precolumbian. Cele mai relevante sunt sutele de sfere perfecte, din granit, cu dimensiuni între câțiva centimetri și 2,4 m, care se întind în regiunea Diquis. Nu se știe ce sunt și de ce au fost făcute. Se presupune că semnalizau morminte. În aceeași linie, dar, se pare, în întregime contrafaceri

moderne, sunt craniile de cristal (n.b. cristal de stâncă), despre care s-a afirmat că ar avea o vechime între 2000 și 500 de ani, ar fi extraterestre, ar proveni din Lemuria, deși analiza carbonului le-a indicat ca fiind contemporane cu noi. Inițial a fost vorba de 7 cranii, astăzi sunt mii, în toată lumea. Triburile Bribris și Cabecar și-au păstrat până în prezent credința într-un unic zeu, Sibú, creator al Universului. Ca și pentru mayași și azteci, jadul era mai prețios decât aurul, având proprietăți curative și de apărare de rele. Acest fapt indică originile îndepărtat asiatice ale locuitorilor, fiindcă în China jadul păstrează până astăzi aceste proprietăți magice. Numele actual i l-a dat țării Cristofor Columb în ultima sa călătorie spre Lumea Nouă.

Costoboci – uniune tribală a tracilor aflați la nord-estul regatului dacic, pe Nistru și în Ucraina de azi. Se considerau ca fiind de aceeași origine cu dacii, drept care au atacat constant Imperiul Roman după ce acesta a cucerit Dacia, ajungând până în Grecia, la Eleusis. Romanii s-au folosit de vandali (triburile asdingilor) pentru a-i opri. Au creat în nordul Moldovei o cultură neolitică numită Lipita și au viețuit alături de sarmați până la intrarea carpilor pe teritoriul fostei Dacii (secolul al II-lea d.H.).

Craniile de cristal – v. Costa Rica

Creația – v. Cosmologie

Creștinism – religie monoteistă foarte răspândită astăzi pe Pământ, sinteză a preistoriei și istoriei Asiei Mici așa cum a fost percepută de vechii evrei (în *Vechiul Testament*), îmbogățită cu experiența primelor lui secole de răspândire (în *Noul Testament*), alcătuind împreună *Biblia*,

text de referință al creștinismului. Numele creștinismului vine din greacă, iar acolo din ebraică, și desemnează pe „cel ales să salveze” lumea. Temeiurile apariției lui Iisus din Nazareth, creatorul doctrinei în lumea iudaică, a fost desprinderea de dogmele iudaismului care nu mai reușea să apere identitatea ebraică în fața invaziei romane. Majoritatea temeiurilor doctrine este formată de experiența umană a acelei părți de lume, cea mai framântată din pricina numeroaselor migrații și războaie, experiență concentrată în mitologii și arhetipuri. Prigoniți de romani și de evreii vechi deopotrivă, primii creștini s-au împrăștiat atât spre răsărit, către zona de formare a popoarelor indo-europene, spre Africa, unde triburile semitice mai fuseseră (în robia egipteană), cât și spre Europa, după modelul navigației de cabotaj a lumilor vechi, adică în lungul țărmurilor. Primii profeți au mers paralel cu țărmul Mediteranei, acest ochi planetar al reflectării reciproce a civilizațiilor unele în altele. Nu este cazul detalierii doctrine a creștinismului, cu timpul înflorit în Biserici diferite, organizări ecleziastice responsabile pentru ținerea împreună a numeroși credincioși. Dar principalele Biserici sunt romano-catolică, ortodoxă și protestantă, aceasta din urmă fiind inițial desprinsă din catolicism, care căpăta tendințe dictatoriale. Toate creștinismele au în comun credința într-un Dumnezeu unic, în consubstanțialitatea dintre Dumnezeu-Tatăl și Iisus-Fiul (care, precum în miturile cosmogonice din vechiul Extrem Orient, este o întruchipare pământeană a unui spirit superior, nevăzut și aflat în Cer. De unde și taina botezului, care înseamnă investirea cu spirit divin a fiecărei ființe pământene, făcute la origini de Dumnezeu din lut). De altfel chiar

simbolul crucii precede cu mult creștinismul și vine de asemenea din adâncimile Orientului, el fiind deopotrivă copacul care-l leagă pe om de Cer, o altă întruchipare a muntelui Sumeru, ca și profilul însuși al omului invocând Cerul (vezi harta chaldeană a Lumii). Dar subsecvențe doctrinare ale acestor aserțiuni care-i unesc pe creștini diferă de la un creștinism la altul. Ca fond general, în vreme ce catolicismul se bazează pe comuniunea tuturor credincioșilor, indiferent de locul unde trăiesc, ortodoxia se bazează pe Biserici aparținând popoarelor, națiunilor din lumea modernă. La ortodoxie mai mult decât la catolicism se raportează, în această ordine de idei, creștinismele de dinainte de schisma între catolici și ortodocși: armenii, sirienii, coptii. Nu toți creștinii se conduc după calendarul gregorian (care este luni-solar), ci există și adepți ai vechiului calendar iulian (solar). În acest sens trebuie să ne referim de asemenea la faptul că, în timp, calendarul precede creștinismul (de la care începând numărăm Era Noastră, față de tot ceea ce a fost înainte de nașterea lui Iisus), astfel încât calendare solare au mai existat (de pildă Egiptul), dar și luni-solare (Mesoamerica).

Creta – cea mai mare insulă din Mediterana. Numele este grecesc – de altfel acum aparține Greciei – venețienii și turcii i-au spus Kandia. Este cea mai veche civilizație atestată cu argumente arheologice din zona Europei, datând din Paleolitic și ajunsă la strălucire în Epoca Bronzului. Capra cretană, kri kri ca specie, nu provine din capra sălbatică. Analiza ADNmc a constatat că provine din capra domestică existentă cu 8000 de ani î.H. în Asia Mică (Levant). Ca și pentru basci, pentru cretani capra este un animal mitic, benefic, semn

originar al migrației triburilor. Acest lucru ne spune ceva despre vechimea migrației oamenilor de jur împrejurul Mediteranei (la hittiti, în Etiopia, Creta, Maramureș și Țara Bascilor capra este venerată până azi ca simbol al vechimii triburilor). Aflată la răscrucea dintre Asia Mică, Africa și Europa, Creta a beneficiat de toate aporturile de civilizație, dar a și fost obiectul a numeroase conflicte de posesiune. A avut o civilizație foarte avansată, unele surse o consideră ca fiind apropiată de a Atlantidei, poseda o scriere, Lineară A, din Epoca Bronzului, care n-a fost încă descifrată. Este vorba de hieroglife asemănătoare cu scrierea etruscă, nici ea descifrată. Această civilizație precede în timp apariția triburilor de greci în Mediterana. Primele informații coerente despre Creta provin totuși din surse antice grecești. Conform cu ele s-au făcut săpături arheologice și s-au găsit situri și artefacte relevante. Civilizația minoică (numită după regele Minos) era una de sinteză între Asia Mică, Mediterana (Mycene mai ales) și Egipt. Palatele și ceramica din Knossos, capitala regatului, atestă și moștenirea culturală proprie, așa cum o indică peșterile de la Lera și Gerani. Legenda Minotaurului, jumătate om și jumătate taur, biruit de Theseu, este, în fapt, legenda lui Ammon Ra, zeul-Soare al egiptenilor, simbolizat printr-un taur, legendă care s-a deplasat mereu mai spre nord (ultima lui expresie a fost bourul de pe stema Moldovei). Toată mitologia spațiului mediteranean absoarbe însă, odată cu venirea grecilor, animalele mitice ale Asiei și Africii (dragoni, hidre, lei, elefanți, tauri) și le conferă raportarea la om, măsura umană a vieții, i le subordonează acesteia. De altfel, chiar fauna animalieră a Cretei atestă viața animalelor în condiții de insulă, acolo trăind, înainte de venirea omului, cai

sălbatici și elefanți pitici. Nefiind nici om nici taur, Minotaurul a fost deci ucis de un om, un erou. Alături de Knossos, situl de la Phaistos (Phaistos) este printre cele mai vechi din insulă prin arta prelucrării pietrei și prin faptul că acolo au fost găsite primele texte cu scriere Lineară A (Discul de la Phaistos). Insula a fost invadată de triburile grecești ale dorienilor, care i-au dat identitatea grecească, dar pe acolo au trecut și fenicienii spre Coloanele lui Hercule pentru a întemeia noi colonii, Alexandru Macedon în drum spre Egipt, egiptenii în drum spre Hattusha, Mithridate încercând să țină piept romanilor, romanii încercând să ajungă până în Armenia, Bizanțul vrând să-și asigure supremația asupra celeilalte jumătăți, de Apus, a Imperiului Roman, arabii avansând spre Egipt și Peninsula Iberică, vikingii visând să ajungă în Levant pe apă, longobarzii încercând să le țină piept, venețienii așezându-se pe insulă, otomanii încercând să-și adjudece Mediterana de Est și cruciații vrând să se înstăpânească pe locurile unde se născuse Mântuitorul. Din această plasmă umană miraculoasă s-au născut mari valori culturale, în diverse epoci istorice: Epimenide în veacul al VI-lea î.H., El Greco, marele pictor care a trăit în Spania, Vizentzos Kornaros, poetul renașterii naționale a Greciei, autorul poemului *Erotocrithos*, care a circulat și în țările române, Nikos Kazantzakis, mare scriitor și Odiseas Elitis (1911-1996), poet, Premiul Nobel pentru literatură.

Cretacic – perioadă geologică a planetei Pământ cuprinsă între 146 de milioane și 65 de milioane de ani î.H. Se împarte în mai multe sub-perioade (Superior, Mediu, Inferior), iar pe axa Timpului vine după Jurasic și înainte de Paleozoic.

Este important de menționat acest interval deoarece la finalul Cretacicului a căzut în peninsula Yucatan (azi Mexic) un mare meteorit, bogat în iridiu, care a distrus flora (angiosperme, conifere mai ales) și fauna (dinosaurii) existentă până atunci, dând curs, în timp, apariției de noi forme de viață care vor avea pe axa lor inclusiv apariția omului. Planeta începe să se răcească, nivelul apelor planetare scade, lanțuri de vulcani activi duc la apariția de noi pământuri, deriva continentelor continuă, de la Pangea inițială, spre ceea ce cunoaștem astăzi. Situația uscatului în Cretacic indică deja ansambluri care vor deveni continentele lumii de azi.

Crimeea – zonă peninsulară din Marea Caspică (legată de continent prin strâmtoarea Pericop), locuită din Paleoliticul Superior de Omul de Neanderthal. Acum 40.000 de ani zona a fost locuită. În ordine istorică, Homer și Herodot sunt primii care vorbesc despre cimmerici, locuitori ai peninsulei, dar și ai spațiului mai de la nord, dintre Marea Neagră și Marea Caspică. Mai târziu, o parte dintre ei, fugiți în munți din pricina venirii sciților, secolul al V-lea î.H., au fost cunoscuți sub numele de tauri. După ce marea glaciațiune ia sfârșit, acum 20.000 de ani, urmează mai multe perioade de încălzire, când apele mării cresc și inundă uscatul, alternate de răcirii care reduc volumul apelor (20.000, 11.400, 6200, 5600 î.H.), ceea ce modelează habitatul și stilul așezărilor omenești. Epoca Bronzului, care a început în Asia Centrală cu 2000 de ani î.H., a înaintat odată cu migrația triburilor spre cimmerici, care controlau inclusiv Pontul. În veacul al VI-lea î.H., după ce întemeiasse coloniile din Scythia Minor, Miletul întemeiază colonii și în Crimeea (Olbia). După numai un veac ajung acolo sciții. Ei vor lupta cu perșii conduși de

Darius, acela care a ajuns până la Dunăre. În veacul al II-lea î.H. ajung în Crimeea sarmații și arienii, care vor lupta cu Mithridate al VI-lea, regele Pontului. Vor urma, odată cu era noastră, marile migrații: goții (ostrogoții, apoi vizigoții), alanii, hunii, avarii. În această situație incursiunile Bizanțului de îndesesc, zona e creștinată în tentativa de a-și asigura vecini prietenoși. Chersonesus Tauricus devine episcopat în veacul al III-lea d.H. Chazarii, care sunt triburi turcice, aleg însă ca religie iudaismul, pentru a-și păstra esența și a nu fi absorbiți de Bizanț ori de amenințarea islamică pe cale de a veni dinspre Asia. Au întemeiat un regat care s-a întins până în Georgia (zona Derbentului, unde a ajuns Dimitrie Cantemir însoțindu-l pe Petru cel Mare al Rusiei) și ei au fost principalii apărători ai Crimeii și ai teritoriului de formare a popoarelor indoeuropene odată cu năvălirile arabe, fiind însă împinși în final către Europa (inclusiv în Dacia). Ultimii veniți, tătarii, sunt până astăzi populația majoritară a Crimeii. La origine componența populației este dată de amestecul dintre bulgari, chazarii, pecenegi (neamuri turcice) și sciți, sarmați, alani, greci, goți, asdingi, venețieni.

Cro-Magnon – v. Omul

Cronos – v. Titani

Cucuteni – cultură neolitică din Moldova (4500-3000 î.H.). Face parte din același areal cu Ariușd, în Transilvania, Tripolie (Ucraina, Republica Moldova) și Vinča (nordul Serbiei, Clisura Dunării). Ca origine toate se raportează la Yamna, cultură din regiunea Ural și stepa pontică, aparținând proto-indoeuropenilor. Se caracteriza prin credința într-o zeiță mamă, înhumarea în tumuli (kurgane) a luptătorilor împreună cu caii

lor. Sunt considerate primele așezări de tip urban din Europa și aveau cel mult 50 de case puse concentric, cu fața spre interior. Ceramica folosea ocru și negru, motive geometrice, ca ale grecilor care au migrat dinspre Asia Mică spre Marea Egee.

Cueva del Moro – v. Spania

Cumani – triburi migratoare turcice, originare din spațiul Asiei aflat între Siberia și Kazahstan, care s-au deplasat în primele secole d.H. la nordul Mării Negre întemeind o uniune tribală cunoscută sub numele Cumania, care cuprindea spațiul dintre Moldova, Ucraina și Volga. În veacul al X-lea d.H. i-au absorbit pe pecenegi, tot triburi de neam turcic, care au avut și ei un imperiu și au avansat până în pusta ungară. Dinastia Basarab (în documente de epocă Basaraba), întemeietoare a țărilor române, era cumană. *Basar* înseamnă în cumană stăpân, iar *aba* înseamnă tată. Era fiul lui Thocomer. La origini erau nomazi, aparțineau culturii kurganelor din Asia și au lăsat pretutindeni în drumul lor menhire care pot fi văzute și astăzi. Cumanii au apărut Crimeea de bizantini, ca și spațiul țărilor române, fiind aliați cu maghiarii, vlahii și bulgarii). Abia de la Neagoe Basarab boierii Craiovești au substituit dinastia (legenda fondatoare a lui Negru Vodă). Cumanii din vest au trecut la catolicism, cei din est la ortodoxie (găgăuzii din Republica Moldova sunt cumani și limba găgăuză este cea cumană), iar cei din Asia au trecut la islamism. În secolul al XIII-lea d.H. au fost împinși spre vest de mongoli și au întemeiat o Cumanie Mică și una Mare în pusta maghiară, după care au fost absorbiți în masa popoarelor mai noi. Au lăsat urme clare mai ales în toponime și nume proprii (Comănești, Coman, Comana) în special

la cotul Carpaților, dar și în zona de atingere cu celții (Galiția în Ucraina și Galați la noi).

Cuzco – v. Peru

Cyrene – v. Libya

Cyrus din Anšan – rege elamit. Tatăl lui Cambyse și bunicul lui Cyrus al II-lea supranumit cel Mare, fondatorul Imperiului Achemenid al perșilor. Rege al Anșanului, prima capitală a Elamului, teritoriu dominat mai târziu de Persepolis.

Cyrus al II-lea (cel Mare) (n. ≈ 600 î.H. 530 î.H.) – împărat al Peșilor, fiul lui Cambyse. A domnit între 559-530 î.H.). A scos regatul Anšan de sub dominația mezilor și a întemeiat dinastia persană a Achemenizilor, care a dus la strălucire și întindere maximă Imperiul Persan, luând Armenia, Cappadocia, Parthia, Drangiana și Ariana. I-a pus la respect pe sciții ajunși în Bactriana și a făcut expediții în India. A pus capăt regatului babilonian. A fondat Sogdiana. A fost îngropat la Passargade, într-un sarcofag de aur, așezat într-un mausoleu sprijinit pe o mică piramidă cu trei trepte. Ca religie perșii erau zoroastrieni, ceea ce e vizibil în simbolistica înaripată a cultului focului și evidențiază originile central asiatice ale triburilor.

D

Dacia – teritoriu de formare a poporului român. Triburile natice erau majoritar daci și aparținând la familia indo-europeană a geto-tracilor. Ca și la celti ori germani, au existat numeroase triburi: albocensii, ansamensii, apulii, bieții, britolagii, burii, calipizii, carpii, caucoensii, ceiagizii, costobocii, obulensii, odrysii, piageții, piedavensii, potrulatensii, predavensii, racataii, ratacensii, sacii, sargeții, tagrii, tirizii, tyrageții ș.a. Aparțin perioadei de migrare a indo-europenilor și sunt în principal din ramura indo-ariană. Au dezvoltat o cultură neolitică semnificativă prin faptul că este parte a unui areal foarte larg, cuprins între Malta și Oxus. În spațiul carpato-danubiano-pontic triburile dacice și-au definit o civilizație distinctă sub raport material și spiritual. Peste 40 de așezări fortificate au fost investigate până în prezent, atestând deopotrivă standarde ridicate ale artei războiului (fortificații de trei feluri: din blocuri de piatră legate cu lut, din blocuri de calcar, din ziduri duble de lemn cu lut între ele, arme, armament), ca și o religie politeistă întemeiată pe raportarea omului la Cer. Despre principalul zeu, Zalmoxis, se știe că a fost elevul lui Pithagora, ceea ce este semnificativ, știut fiind că, în drumul lor spre peninsulă, triburile de greci au trecut mai întâi prin Dacia. De altfel, se consideră că acesta a fost doar primul rege și mag, devenit zeu, al triburilor geto-dacilor. Au urmat alți 16 regi, dintre care cei mai cunoscuți au rămas Dromichete, Burebista și Decebal. Primul, care a domnit în veacul al III-lea î.H., a rămas vestit prin diplomația lui, evidentă în cazul războiului cu Lisimach, regele tracilor. După ce l-a înfrânt nu l-a luat prizonier, ci l-a invitat la un ospăț pilduitor: în vreme ce el, învingătorul și

toate căpeteniile dacilor mâncau cu linguri de lemn din vase de lut, lui Lisimah, care venea dintr-un regat bogat, i-au pus vase de argint frumos lucrate. Pilda era: de ce tu, bogatul, vii să furi sărăcia noastră? Al doilea, Burebista, care a domnit între 82-44 î.H., a reușit să unească triburile dacilor (albocensi, buri, costoboci, piefigi, ratacensi, saboci ș.a.) pentru a putea replica numeroaselor năvăliri dinspre răsărit. A atașat regatului său coloniile grecești de la Pontul Euxin, sudul Ucrainei de azi, Câmpia Panoniei, o bună parte din teritoriul Bulgariei de azi. Capitala se afla la Helis, încă nedescoperit arheologic. Regatul său a ținut piept sciților, celtilor, taurilor, germanilor, romanilor (de altfel, a fost amestecat în jocurile de culise care au dus la asasinarea lui Caesar, fiind asasinat el însuși nu mult după aceea). A domnit vreme de 40 de ani și n-a suferit nici o înfrângere. A construit principalele cetăți de apărare ale regatului și a edificat unitatea spirituală a dacilor după model celtic, nelimitat la hotare geografice, ci în jurul muntelui mitic Kogaion (care avea atributele muntelui magici Sumeru din buddhism). Decebal a fost ultimul rege dac, acela care a avut de înfruntat atacurile concentrice ale romanilor, veniți cu armate dinspre sud-est, sud-vest și nord-est către Sarmisegetusa, capitala din Munții Orăștiei. A fost înfrânt în al treilea război, 105-106 d.H., motiv pentru care s-a sinucis prin otrăvire împreună cu toată cetatea, după model sumerian. Romanii aveau nevoie să-și asigure controlul Porților de Fier și al gurilor Dunării, protecția arcului carpatic, deoarece Traian era atacat dinspre Asia Mică. De altfel, el a și cucerit spațiul de la răsărit de râul Iordan și a stabilit granița de răsărit a Imperiului pe așa numita Cale a Regilor, pe unde urcase

Moise cu triburile după fuga din robia egipteană și căutând Țara Făgăduinței (Canaanul). Din plasma comună a dacilor și romanilor s-a născut poporul român. Dacii vorbeau o limbă indo-europeană dispărută probabil în veacul al VI-lea d.H. și care – afirmă majoritatea istoricilor - nu avea scriere proprie, deși tăblițele de la Tărtăria (4000 î.H.) au semne scrise pe ele, asemănătoare cu scrierea din Sumner, dar n-au putut fi descifrate.

Daghestan – v. Albanezi

Danai – neam originar și mitic al spațiului antic grecesc Nume folosit de Homer. El vine de la personajul mitic Danaos, frate geamăn cu Aegyptos (Egipt) și fiul lui Achiroe și Belus (rege mitic al Egiptului, fiul Lybiei și al lui Poseidon). Belus a avut un frate, Agenor, care a avut patru copii cu Telephassa: Cadmus, Phoenix, Cilix și Europa. Dincolo de numele grecești, faptele sunt asemănătoare cu acelea relatate în *Vechiul Testament*, adică mitologia apariției neamurilor de jur împrejurul Mediteranei e comună. Danaos ar fi întemeiat Argosul (cetate care ține de civilizația myceniană), în Peloponez, zonă stăpânită până atunci de regele Pelasgus (pelasgii). Una din fiicele lui Danaos, Hypermnestra, s-a căsătorit cu Perseus, fondatorul cetății Mycene. Astfel fixează mitologia greacă neamul grec în timpii preistoriei civilizației mediteraneene, adică urmarea migrației dinspre nordul Africii către insule și continentul european, amestecul triburilor care vor face joncțiunea cu ionienii și aheii veniți dinspre nord (Asia, apoi Thracia) pentru a alcătui chiar poporul grec.

Danemarca – vechimea locuirii umane pe teritoriul de azi al țării este estimată la

100.000 de ani. Dar, practic, în timpul glaciațiunilor el a dispărut sub ape, pentru a reapare în urmă cu 12.000 de ani, dată de la care apar tumuli și morminte de incinerare ca și în restul Europei (Paleoliticul este datat 12.000 – 9.500 î.H.). Epocile istorice sunt mai târzii, poate și din cauză că, în perioada încălzirii globale (6.300 – 3.900 î.H.), când au crescut apele Atlanticului, zona a fost din nou prefăcută în insule. Pe Zealand, una din insulele mari, au fost găsite morminte de înhumare datate 5000 î.H., care țin de cultura numită Ertebølle. Epoca Pietrei (cultura Dagger) este datată 2400-1700 î.H.), Epoca Bronzului între 1700 – 500 î.H., iar a Fierului între 500 î.H. – 750 d.H.). Contactele cu vikingii, celții și triburile germanice ale cimbrilor și teutonilor le-au oferit modele de arme și tactici pentru a rezista avansurilor Imperiului Roman. Perioada de strălucire a vechii Danemarce a fost sub regele Canute, un adevărat Burebista al danezilor, care a extins regatul danez (creat în veacul al X-lea d.H.) unind teritoriul Marii Britanii, al Danemarcei și insulei Zealand (a rezistat 30 de ani și s-a întâmplat în veacul al XI-lea d.H., fiind menționat ca atare pe un tumul inscripționat cu rune). Perioada de maximă strălucire a civilizației vechii Danemarce a fost aceea vikingă (veacurile VIII-XI d.H.), ceea ce a dus la similitudini de religie, cultură scrisă, navigație, arme și armament, agricultură, stilul așezărilor omenești, de la locuințe la ceramică și bijuterii). Creștinarea danezilor s-a făcut pe linie germanică, iar în prezent majoritatea sunt lutherani.

Dardani – triburi indo-europene formate din amestecul dintre iliri și traci (ramura tribalilor) care locuiau în partea de sud a Serbiei de azi, în provincia Kosovo. Dardanii înșiși s-au format ca entitate pe

un teritoriu locuit din Paleolitic și Neolitic (o piramidă a Soarelui și una a Lunii, mai mari decât aceea a lui Keops din Egipt, au fost recent descoperite), unele surse spunând că este vorba de pelasgi, cei mai vechi locuitori ai Europei. După alte surse însă, antice grecești, termenul dardan este sinonim cu troian, adică originar din Troia, în Asia Mică. În colindele românești persistă încă referirea la împăratul Troian, care nu este nici Traian, nici personificarea troianului de zăpadă, ci originarul Tros. Decăderea Dardaniei (capitala la Skupi, Skopje de astăzi) începe odată cu venirea oștilor lui Alexandru Macedon, în veacul al IV-lea î.H. Peste ei au venit ulterior triburi de celți. Imperiul Roman a divizat Dardania între Moesia și Dalmația. În secolele 6-7 d.H. au venit slavii, care au definit componența etnică a populației până astăzi. Perioada de strălucire a fost însă 1200-1000 î.H. S-au găsit așezări, ceramică, morminte de incinerare, se făcea agricultură, se creșteau animale, mai ales capre. Despre Ganymede (care vâna cu un vultur), personaj cunoscut al mitologiei grecești (cel mai frumos dintre pământeni; a fost dus de Zeus în Olimp și prefăcut apoi într-o stea, iar vulturul într-o constelație, Aquila, care a dat zodia Aqvarius), se spune că era fiul lui Tros, regele Dardaniei. Onomastica românească are până astăzi, în partea de sud a țării, prenumele Darda. Constantin cel Mare, împăratul care a creștinat Bizanțul, reușind astfel ruperea lui în două, era născut în Dardania.

Darius cel Mare – v. Persia

Demeter - v. Persefona

Deucalion – echivalentul mitologiei grecești pentru Noe din *Biblie* și pentru

Utnashtim din *Epopeea lui Ghilgamesh*. Fiul titanului Prometheu cu Pronoia. Legenda spune că Zeus, mâniat pe pelasgi, a adus pe lume Potopul. Prometeu l-a sfătuit pe fiul său să construiască o arcă și să se salveze. S-a urcat pe arcă numai cu soția sa, Pyrrha, fiica lui Epimetheu, și a ajuns pe muntele Parnas. Acolo oracolul l-a sfătuit, din partea Gaiei (mama planetară, simbol al Pământului, aparținea rasei Titanilor) să arunce, împreună cu soția lui, pietre peste umăr (ca și Cadmus mai târziu dinții balaurului ucis, spre a întemeia Troia). Astfel s-a născut o nouă stirpe de bărbați și femei. Perechea primordială însăși a avut un fiu, Hellenus, și o fiică, Protogenea. Descendenții lor, deucalionizii, au fost aceia care au dat numele triburilor grecești: Eolus, Dorus, Grecus, Makednos ș.a. Din același Potop a scăpat, pe alte căi și independent de Deucalion, Megarus, fiul lui Zeus cu o nimfă, fondatorul Megarei.

Devonian – perioadă a Paleozoicului ce caracterizează evoluția planetei Pământ în intervalul 359 -316 milioane de ani î.H. Atunci existau doar două supercontinente, Gondwana și Siberia, iar între ele Euroamerica. Se împarte în Devonianul superior (cu trei perioade: Lochkovian, Pragian, Emsian), mediu (cu două perioade: Eifelian, Givetian) și inferior (cu două perioade: Frasnian, Famennian). În acel interval de timp primii pești au ieșit din ape și au început să respire pe uscat, căpătând membre adecvate. Au apărut insectele și pădurile, principalul mediu de mai târziu pentru perpetuarea vieții. Au apărut rechinii, singura specie planetară care a rezistat până astăzi. La sfârșitul Devonianului dispar foarte multe specii de plante și animale (în principal marine), din cauza mării scăderi a nivelului oceanului, ca și a răcirii

substanțiale a climei. Astfel încât perioada Carboniferului, care urmează, a fost aceea care a definit parametrii viețuitoarelor din care se va trage și omul.

Dilmun – transcris și Telmun. Grecii antici îi spuneau Tylos. Cetate stat. Veche civilizație de pe teritoriul insulei Bahrain de azi. A fost, din cele mai vechi timpuri, un excelent mediu comercial între India și Asia Mică, Mediterana de Est. Unii cercetători consideră că acolo au ajuns, prin navigație de cabotaj, supraviețuitori ai continentului scufundat între Australia și Indonezia de azi (Lemuria Mu), aceia care, intrând apoi pe Tigru și Eufrat, au legitimat legenda Potopului ca mit creator și pe Noe ca părinte al noii umanități. Acest spațiu asigura transportul cuprului din Cipru spre India, al colților de elefant dinspre Africa și al mătăsii dinspre China și al păunilor dinspre India spre Africa și Europa. Civilizația bronzului s-a dezvoltat acolo cu 3000 de ani î.H. Enkidu și primul mit al Creației înregistrat în textele sumeriene, *Epopeea lui Ghilgamesh* (prima istorie scrisă a Potopului, unde Noe se numea Xisuthrus) țin de acest spațiu unde se spune că a fost țara Paradisului, Elysium (texte datate 3100 î.H.), nume care apare apoi la greci (Câmpiile Elysee). În Dilmun oamenii credeau că muntele Mashu (Meru în buddhism) este magic, așa cum și dacii, mai târziu, au crezut despre Kogaion. De asemenea, credeau că oamenii au fost aduși pe acel munte de o pasăre de pe Nibiru (corp ceresc care înseamnă „loc de trecere” și este inscripționat în cuneiformele akkadiene de acum 5000 de ani printr-o cruce (harta Lumii), ca și în buddhism ori pe tăblițele de la Tărtăria).

Dinosaur – v. dragon

Discul de la Phaistos – primul demers cunoscut prin care omul a încercat să tipărească un text. Aparține civilizației minoice din insula Creta, mileniul III î.H. Acesta are cam 30 cm diametru, seamănă cu discurile Dropa din Tibet și e scris circular, de la centru spre margini, cu foarte mare economie de spațiu, pe ambele fețe ale discului, folosindu-se matrițe din lemn ale literelor, care au fost înfipite într-o suprafață de lut moale. Trebuie menționat că pentru a putea fi citite aceste litere, matrițele trebuie să fi fost negativul lor, în oglindă. Acest disc este considerat și strămoșul gravurii. Între altele, pe el se află mărturia despre districtul maritim Assuva (independent de stăpânirea hittită și a cărei principală cetate era Taroisa. Assuva a dat numele Asiei – continent, iar Taroisa a fost modelul și a dat numele Troiei de mai târziu). Assuva se afla în Creta înainte de ajungerea grecilor antici pe insulă. Dar grecii din Creta au fost aceia care au deschis ruta maritimă cu plecare din Creta, traversând Marea Egee, Marea Marmara, Marea Neagră și strămtorea Kerki de azi, până în Marea de Azov, orientându-se după Soare (la Assuva exista un străvechi templu al Soarelui, ceea ce i-ar fi inspirat). Iason, ionianul din Milet, s-ar fi folosit mai târziu de aceste informații plecând în căutarea Lânii de Aur.

Djibuti – țară aflată nu departe de Cornul Africii, având Etiopia la granița de nord. Așezată în lungul Marelui Rift African, care a condus migrația omului dinspre Africa spre Asia încă din perioada de formare a lui ca specie, conține unele dintre cele mai vechi schelete umane găsite în lume, 4.500.000 de ani (*Australopithecus Afarensis*). Afarii (de unde numele continentului, Africa), principalele triburi

care au populat zona și au trăit acolo acolo cam 3 milioane de ani – au definit în timp stilul civilizației. Limba este kushită, din familia limbilor afro-asiatice care se vorbesc numai în Cornul Africii, cu o subspecie vorbită numai în lungul Marelui Rift Afro-Asiatic, acela care s-a definit geologic în Cuaternar. Au fost nomazi care creșteau capre și oi. În veacul al IX-lea d.H. zona a fost islamizată, dar există și afari creștini copti. Mormintele afare se fac însă în virtutea tradiției străvechi: cel care a murit de moarte bună este îngropat într-un cerc (rai arebi, semn că începutul și sfârșitul se continuă unul pe altul), iar cel care a murit de moarte rea are deasupra trupului un horn circular din pietre, pentru ca sufletul să meargă la Cer spre a se purifica.

Djoser – v. Egipt

Dogon Nommos – v. Mali

Dorienii – Unul din cele patru mari triburi originare ale grecilor, alături de aheii, ionienii și eolienii, așezat într-o zonă muntoasă (Lakmon, fapt pentru care Homer îi și numește lacedemonienii). Doris vine din rădăcina indo-europeană a cuvântului arbore. Erau indo-europenii care și-au început călătoria din Asia Mică spre Mediterana. Migrația dorienilor spre sud-vest a început odată cu dispariția imperiului hittit, care a pus în mișcare numeroase triburi împinse spre sud în jur de 1200 î.H. Legenda păstrează raportarea la foc ca zeu primordial al triburilor ariene din sfera pelasgică, deoarece Doris, întemeietorul triburilor doriene, ar fi fost fiul lui Hellenos (de unde Hellada, hellenii), la rândul lui fiul lui Deucalyon, iar acesta fiul titanului Prometheus, cel osândit în Scythia fiindcă adusese oamenilor focul. Hellen dăduse și numele centrului

așezărilor doriene de dinainte de migrație, Hellas, nu departe ca pronunție de Helis (capitala dacilor menționată de Herodot drept locul unde dacul Dromihete l-ar fi dus pe învinsul Lisimach – v. Dacia). Este important de observat că Herakles, zeul focului la greci, era originar din Hellas. Dorienii au ajuns până în insula Creta (reușind înlocuirea limbii vorbite de mycenieni cu aceea vorbită de ei), sudul peninsulei italiice și Sicilia (siracusanii ca trib sunt doriene). Au întemeiat colonii: Sparta în Peloponez (sub regele Leonidas au reușit victoria de la Termopile, contra persilor, 480 î.H.; zeul cetății era Ares, al războiului, iar zeița era Artemis, a pădurii și animalelor, mai ales capra, zeiță originară din Asia Mică). Dorienii au creat stilul arhitectonic numit doric, foarte simplu și solid.

Dragon – unul dintre cele mai vechi simboluri ale umanității, născut în mediul acvatic unde a apărut din haos viața primordială. Era simbolul zeiței-mame. Mitologiile tuturor popoarelor au acest mit (vezi aborigenii, Adena, uroboros). Mai există și dragonul de uscat, a cărui imagine, transmisă prin timp, este a dinozaurului. Unitatea surprinzătoare a civilizațiilor în jurul acestui simbol atestă raportarea la un trecut atât de îndepărtat și care-l precede pe om în timp, încât nici nu se știe cum de s-au putut face referiri la el. Dinosaurii, care sunt dragoni, au trăit în Cretacic, acum 65 de milioane de ani, fiind distruși de o minge de foc căzută din Cer, un mare meteorit care a modificat axa planetară și a schimbat clima. În vreme ce omul (*Australopithecus*) a apărut acum circa patru milioane de ani. Și astăzi mitul dragonului și festivitățile legate de el sunt vii în numeroase țări, China fiind cea mai mare dintre ele (alături de alte trei mituri fundamentale: broasca

țestoasă, inorogul și pasărea Phoenix). Există dragoni de apă, de uscat (care scot flăcări pe nări), deci simboluri ale apei și focului, două din cele patru elemente primordiale ale planetei. Există și șerpi care pot fi asimilați cu dragonii (uroboros, credințele maya, ale afarilor etc.). Doi șerpi încolăciți pe lung simbolizează lanțul ADN (în sanskrită Kundalini, procedură Yoga, apoi caduceul zeului Greciei antice Neptun, toiagul lui Moise), ca și Ying și Yang din vechile credințe chinezești. Simbolul farmaciei ca domeniu este până astăzi o cupă în jurul căreia stă încolăcit un șarpe. În mitologia românilor dragonul este de uscat, Zmeul care scuipă foc, simbol al forțelor distructive ale Întinericului. Ca în toate celelalte mitologii, el se opune forțelor constructive, ale Luminii, ale Creației. Fapt este că, pe când din Marea Sarmatică a ieșit primul pământ al țării noastre de azi, și anume Țara Hațegului, acolo au trăit dinozauri în condiții de insulă, adică de cel mult 3 m lungime, după cum o atestă scheletele găsite. Pentru creștini Dragonul a devenit Diavolul. Dar a existat și un Ordin al Dragonului, medieval, cu centrul la Viena, de luptă a creștinilor contra Imperiului Otoman. Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul și Constantin Brâncoveanu au fost membri ai acestui ordin.

Dravidieni – civilizație ale cărei origini se pierd în timp, dar există și astăzi urmași ai ei în India de sud și Sri Lanka (NASA a descoperit și fotografiat din satelit, ghidată de vechea scriere indiană *Ramayana*, podul azi subacvatic care lega Sri Lanka de India, un istm lung de 39 km). Triburile au ajuns acolo cu 9500 de ani î.H., în urma unui cataclism (cutremur, vulcanii din centura activă și astăzi a ecuatorului, potop - adică

tzunami) care au făcut să dispară prin implozie uscatul din Oceanul Indian (legendarul continent Mu sau Lemuria, pe care ar fi fost și Atlantida). Ei vorbesc câteva zeci de limbi dravidiene, din care 5 recunoscute oficial în India (tamilii sunt cel mai mare grup), limbi fără nici o legătură cu grupul indo-european, dar apropiate de grupul senegalo-guinean. În Neolitic dravidienii, mari navigatori, au ajuns în Mediterana făcând navigație de cabotaj și intrând pe cursul fluviilor și au făcut comerț în Mesopotamia. Textele vedice menționează o cetate, Antes, unde era venerat zeul An (care a existat în Sumer!). Insulele Man înseamnă pământ, uscat. Rădăcina lingvistică Dm însemna sânge (în toate limbile vechi vocalele nu se scriu), de unde (a)d(a)m(a)h - roșu, (A)d(a)m - cel roșu, iar în ebraică adom – fierar, edom (cetatea celor roșii). De asemenea, Comore, Kumr, Qumran provin din rădăcina dravidiană a continentului dispărut sub ape și din care ar fi rămas, ca insule, Madagascar, Ceylon, Borneo, Java, Sumatra. Pe baza acestor scrieri sanskrite arheologia subacvatică a descoperit în golful Cambay uriașe structuri subacvatice, mult mai vechi (cam cu 5000 de ani) decât cele din Egipt. Ele fac parte din stratul megalitic al civilizației omenești, ca și Yonaguni, Bimini, Stonehenge, piramidele din Bosnia, Nan Madol etc., strat de civilizație de dinaintea ultimei glaciațiuni. Cu 1700 de ani î.H. dravidienii (negri, dar nu africani) au fost împinși spre sudul Indiei de triburile ariene (blonzi, înalți) venite din zona indo-europeană dintre Marea Neagră și Marea Caspică (dar, la origini, din Asia Centrală și Pamir). Ei au migrat atât pe uscat, cât și pe apă. Edomul și Elamul sunt moștenitoarele dravidienilor (Elam era în dravidiană numele Ceylonului, iar apetitul pentru decorațiuni cu șerpi de

apă este cu totul notabil în civilizația Elamului), dar și, de pildă, civilizația din Insula Paștelui. În Etiopia există până în prezent o grupare politică extremistă numită Tigrii Tamili ai Elamului, deoarece regina Sheba a Elamului (în toate civilizațiile vechi femeile și bărbații erau egali, numai religiile monoteiste au pus femeia pe un loc subordonat bărbatului). După cum spune *Biblia*, ea a trecut uscatul cu bărcile puse pe spinarea cămilelor și a migrat în Africa. Mai mult: aviația israeliană a salvat, în plin veac XX, pe etiopienii de religie ebraică, aducându-i în Israel, ceea ce atestă o bună cunoaștere a originilor și reaspectul pentru ele.

Dromihete – v. Dacia

Dropa – v. Bayan Kara Ula

Druid, druizi – v. Celți

Drumul mătăsii – înseamnă, de fapt, o multitudine de drumuri ce au legat între ele Asia, Africa și Europa, pe uscat și pe apă, pe parcursul mai multor milenii ale civilizației lumilor vechi. Rolul de unificator al demersurilor culturale, de comunicare a tehnologiilor și de perpetuare a informației despre stadiul diverselor civilizații a permis astfel senzația de comunitate planetară care a definit dintotdeauna existența omului pe Pământ. Mătase e un termen generic pentru vase, țesături, animale și păsări vii (capre, pisici, păuni, cămile, cai, câini), pietre prețioase, materiale cu puteri magice (ivoriu, jad, carapace de broască țestoasă, colți de elefant), lemn (mai ales cedri de Liban), sclavi, grâne, ulei, vin, ambră, cupru, argint, aur, fier, lacuri, meseriași deosebiți pentru construirea palatelor, a rezervoarelor, a zidurilor de apărare, a armelor și armamentului, pentru instruirea

pedestrașilor și cavaleriei. În acest trafic au fost implicate China, Indo-China, India, Scythia, armenii, perșii, Asia Mică de la Poarta de Fier la Petra, Bahrain, Arabia, Africa (Kush, Egipt, Cartagina, Trans-Sahara, triburile afare), Europa până în Tartessos, Roma, Britania și țara vikingilor. Pe uscat mergeau caravane de cămile (nabateenii erau cei mai iscusiți), cai sau elefanți, pe apă mai ales joncile chinezești. Primele care au fost transferate din Asia în Africa au fost animalele vii, studiul ADN-ului atestă acest lucru pentru intervalul 7000 - 4000 î.H. Faraonul Senusret al III-lea, din a XII-a dinastie, a încercat să construiască un fel de Canal de Suez, pentru a lega Nilul de Marea Roșie, fapt menționat în scris pe sarcofagul său. Jad chinezesc prelucrat după modele scite a fost găsit dincolo de munții Pamir, în centrul Asiei. În sfârșit, mumiile din bazinul Tarim, în China, datate 1600 î.H., ale unor oameni blonzi și înalți, atestă faptul că drumurile au fost practicate în toate sensurile, iar Marco Polo, ca și Columb, n-a făcut decât să redescopere ceea ce istoria păstrase milenii la rând. Aceste drumuri au rămas, de altfel, active până la marile invazii mongole și odată cu definirea parametrilor de forță ai Imperiului Bizantin. Ruperea acestor drumuri în două a și generat demersul de acoperire a rotundului planetar de către regii Aragonului, folosindu-l pe Columb spre a aborda India – marea sursă a bogățiilor cunoscute până atunci – călătorind pe o rută nouă, de la vest la est, acceptat fiind faptul că planeta e o sferă. Și astfel au început marile descoperiri geografice.

Dunărea – cel mai lung fluviu al Europei după Volga, pe o lungime de 2860 km., legând 10 țări și patru capitale (Viena, Bratislava, Budapesta, Belgrad). Cel mai lung parcurs (10%), ca și vărsarea în Marea Neagră sunt pe pământ

românesc. Așa cum, în lungul marilor cursuri de apă s-au așezat din vremuri străvechi toate marile civilizații ale lumii (pe Sarasvati, Nil, Indus, Fluviul Galben, Amazon, Tigru și Eufrat, Huang Ho ș.a.), la fel s-a întâmplat și în lungul Dunării. La Porțile de Fier, nu departe de Turnu Severin, a fost găsită o așezare veche de 50.000 de ani. Tot în dreptul Porților de Fier, pe malul sârbesc, la Lepenski Vir, s-au găsit artefacte din Mezolitic (6000 de ani), ca și la Gumelnița, în Câmpia Română. Porțile de Fier ale Dunării au fost comparate încă de Dimitrie Cantemir cu Poarta de Fier a Asiei, dintre Caucaz și Marea Caspică, zona de formare a popoarelor indo-europene și de trecere a tuturor migrațiilor dinspre Asia spre Europa. Este o poartă de control continental al cărui impact se întinde asupra Mării Negre și Mării Mediterane deopotrivă. N-a existat nici o civilizație a lumii vechi care să nu fi dorit stăpânirea Porților de Fier și a gurilor Dunării. Migrația neolitică, apoi grecii antici, perșii, Alexandru Macedon, romanii au luptat cu regatul dac pentru aceste două chei de control ale fluviului. El a fost, de asemenea, din cele mai vechi timpuri, un adevărat „drum al mătăsii” pentru migrațiile continentale. Celții au folosit calea de apă atât în drumul lor spre Britania, cât și înapoi, spre a ocupa teritoriul din Asia Mică numit până azi Galatia (după numele triburilor celtice ale galilor), acela din zona Ucrainei numit Galiția, ca și la cotul Dunării, orașul Galați. Hunii au mers în lungul fluviului până la granița Imperiului Roman, avarii au parcurs în lungul lui o bună parte a drumului până în Spania de azi etc. Plasma formativă a fluviului a dat amprenta stilistică a vechilor culturi riverane, astfel încât artefactele de la Lepenski Vir seamănă în mod surprinzător cu acelea de la Hamangia.

E

Ecuador – țară din America de Sud al cărei nume vine de la ecuatorul aflat aproximativ la mijlocul ei. Columbia se află la granița de nord, Peru la sud și este deschisă către Pacific la vest. Insulele Galapagos sunt ecuadoriene. Majoritatea teritoriului este ocupată de munții Anzi. Locuitorii sunt în principal veniți, la origine, pe puntea Behring, în urmă cu 12.000 de ani, din Siberia. Vânătorii și pescarii băștinași pe care-i vor fi întâlnit au lăsat urme puține în istorie și au fost absorbiți cultural de noii veniți. Dintre civilizațiile pre-columbiene în Ecuador n-au ajuns decât incașii, dar târziu, în secolul al V-lea d.H. Colonizarea spaniolă a făcut din ecuadorieni creștini catolici, dar care păstrează încă vechi obiceiuri șamanice, descinse din cultura aborigenă, ca și credințe incașe. Cea mai veche cultură arheologică investigată este Valdivia, 3500 î.H., iar cele mai mari situri sunt Ingapirca și Aqua Blanca, unde s-au găsit așezări de tip circular, ca Arkaim din Asia, dar cu o piramidă a Soarelui în centru, precum în credințele incașe.

Edom – triburile urmașilor biblicului Esau (probabil dravidian), reunite într-un regat (capitala Busheira) cu acest nume cu 400 de ani înainte de robia egipteană a semiților din Israel. Grecii și romanii îl numeau Idumea. În chestiunile legate de toate marile migrații și războaie din zonă, inclusiv atacurile Imperiului Roman, Edomul a fost contra triburilor lui Israel. De altfel Herod împărat era pe jumătate edomit și jumătate nabatean. Edomul a dispărut din istorie în secolul al II-lea d.H., fiind cucerit de nabateeni și absorbit de aceștia. Vorbeau o limbă din care n-au mai rămas decât câteva nume proprii, cel mai cunoscut fiind Antipa.

Efes – una dintre marile cetăți ioniene, fondată după căderea Troiei, care a dislocat numeroase triburi, prin asimilarea culturii localnicilor cu a noilor veniți (triburile grecești ale ionienilor). Zeița cetății era Artemis, semn al originilor pelasgice ale locuitorilor cuceriti de ionieni. Templul dedicat zeiței a fost una din cele șapte minuni ale lumii vechi. În timp Efesul a aparținut Lydiei, Persiei, Macedoniei, Imperiului Roman, care a făcut din el capitala părții sale asiatice. Două fapte sunt de menționat fiindcă ilustrează conștiința originilor identitare ale efesienilor, păstrată în ciuda trecerii timpului. Astfel, Lisimach a ajuns până în Dacia și a fost învins pe Dromihete, care însă nu l-au ucis, ci i-a dat doar o lecție de bună purtare, oferindu-i celebrul ospăț unde învinsul a mâncat cu tacâmuri de aur, iar învingătorul cu tacâmuri de lemn. Și tot astfel, oștenii lui Alexandru Macedon, rămași pe teritoriul actualului Pakistan la moartea împăratului macedonean, au recuperat, prin urmașii lor, spațiul traversat și au refăcut drumul în sens invers, spre vest, odată cu triburile ariene. Ei au ajuns în Efes și nordul Africii, apoi în Macedonia. Acestora li se spune țigani, fiindcă vin tot dinspre India, dar sunt blonzi, fiind pelasgi ca origine. Li se mai spune și faraoni, pe de o parte pentru că Alexandru Macedon fusese faraonul Egiptului, pe de altă parte pentru că ei înșiși au migrat, înainte de a reveni în Macedonia, spre Efes și Egipt.

Egipt – unul dintre cele mai bine articulate administrativ, etajate social și solid implantate în teritoriul său dintre regatele lumii vechi. Nu s-a numit niciodată imperiu, pentru că imperiul aparținea Cerului dominat de Amon Ra (Soarele), în vreme ce Osiris (un fel de Adam egiptean apărut după potop din peșterile de la izvoarele Nilului) crease

regatul pământean al oamenilor. Înainte de perioada Regatului Vechi (Egiptul de Sus) și a Regatului Nou (rezultat prin unificarea celor două regate, de Sus și de Jos, adică de la vărsarea Nilului în mare), a existat o perioadă pre-dinastică, a Paleoliticului și Neoliticului, Perioada Natufiană, când acumularea de civilizație a continentului, concentrată în jurul Nilului, al doilea fluviu ca lungime al planetei după Amazon, pe cursul căruia au apărut primii hominizi, în urmă cu aproximativ 4.000.000 de ani, își spune cuvântul, vestind parcă apariția regatului Egiptului. Cele 30 de dinastii, desfășurate pe trei milenii, din 2920 î.h. și până la Cleopatra, ultimul faraon al Egiptului (macedoneană ca etnie), au reușit o sinteză unică în istorie a civilizațiilor lumii vechi, venite din Africa de Mijloc și din străfundurile Asiei, atât din nordul cât și din sudul Himalaiei, ca și din Tibet. În Egipt se exprimă plenar raportarea omului la Cer și la Cosmos ca entități majore, existența terestră e văzută ca un pasaj de trecere între două reînvieri. *Cartea Morților, Cartea peșterilor, Cartea Porților și Cartea Cerului* concentrează știința despre viață și despre trecerea pasageră pe pământ a omului. El traversa Nilul ziua de la răsărit la apus (în sensul Soarelui), iar noaptea reînvia treversându-l de la apus la răsărit. De aceea toate piramidele sunt pe stânga Nilului, iar așezările celor vii pe dreapta. Nilul trece pe pământ pe axa nord-sud, ca și Calea Lactee pe Cer. Sarcofagul era deci pus în lungul acestei axe, iar înăuntrul lui erau scrise toate pasajele *Cărților* care aminteau traseul de traversare. Barca era și ea pusă lângă sarcofag. Canalele deschise ale piramidei îl conectau pe cel dus cu lumina stelei Sirius (care dă periodicitatea astronomică valabilă și pentru Pământ ca planetă) și a stelei polare din acel timp. Ele erau călăuzele.

Piramida însăși mai fusese folosită, încă la Yonaguni ori în China veche, dar acum atinge plenitudinea și perfecțiunea geometrică. Matematica egipteană lucra cu baza de calcul $1/7$ (*Papirusul Rind*, lucrare de matematică egipteană, aflat la Berlin, detaliază acest lucru) și ajunsese la sisteme cu două ecuații. Hieroglifile nu erau menite comunicării uzuale, ci erau magice: înconjurată de mici sarcofage ovale (specialiștii le spun cartușe), trimiteau cereri de ajutor zeilor. Zeii înșiși erau organizați în triade (la indieni și chaldeenii la fel) și subordonați unii altora. Grecia antică, apoi creștinismul (Sfânta Treime, traversarea cu barca în lumea de dincolo) au preluat multe dintre simbolurile Egiptului antic. De altfel, creștinismul copt, unul din primele la nivel planetar, a apărut tocmai în Egipt. Crucea coptă este una așezată în sferă, cu brațe egale intersectate în centrul sferei și este o multiplicare a muntelui magic Meru, înconjurat de Univers (Su), adică Sumer(u), ca și pe vechea hartă mesopotamiană amintind de similitudinile cu buddhismul. Construcțiile piramidale au existat practic pe toată planeta, la Yonaguni (în ocean, lângă Okinawa) a fost descoperită una sub apă, precum și un sfinx, cu o vechime de aproape 10.000 de ani. În Serbia, China, Canare, Americi sunt piramide de diverse vârste istorice, dar atestând o circulație a informației și o unitate surprinzătoare a civilizației omenești din lumea veche. În cursul lungii sale istorii Egiptul a avut de rezistat multor confruntări cu triburi sosite dinspre Asia (erau numite popoarele mării, pentru că veneau dinspre Mediterana. Hiksoșii au trezit cea mai vie împotrivire. A rămas remarcabil primul tratat de pace al istoriei omenești semnat de Ramses al II-lea cu hititiții (după celebra bătălie de la Kadesh, un adevărat masacru, și azi

rugăciunile semiților leagă ritualul mortuar de cuvântul Kadesh, pentru că fusese o cetate canaanită la origini, ca și Meggido, biblicul Armagedon). Dintre confruntările trecutului două au fost cu totul remarcabile: aceea cu hyksoșii și aceea cu popoarele mării (grecii și romanii), care vor schimba fața nordului Africii și a popoarelor de jur împrejurul Mediteranei în ansamblul lor. Trebuie menționat însă că anul nou începea, după calendarul egiptean, pe 19 iulie, în zodia Leului, când soarele și Sirius apăreau pe Cer la aceeași înălțime. În anul următor începea pe 20 iulie, când cele două corpuri cerești apăreau la aceeași înălțime. Și tot așa, în cicluri de câte 1461 de ani, când anul începea iar pe 19 iulie. Anul nou coincidea și cu revărsarea Nilului (era deopotrivă an cosmic și an agricol). În Saqqara, pe stânga Nilului, la Memphis, unde se aflau lăcașurile celor morți) au fost descoperite texte care menționează 40 de cicluri, adică o vechime mult mai mare în timp a civilizației de la apariția omului (aproape 60.000 de ani). Trebuie iarăși menționat faptul că au fost descoperite lentile din cristal de stâncă șlefuite manual cu oxid de cerium, obținut electrolitic (deci cu pilă electrică), datate cu radiocarbon și având o vechime de 6.300 de ani. Astfel de lentile au fost descoperite și în Australia și Mesopotamia, iar Ovidiu povestește în *Metamorfozele* sale despre un împărat roman care putea produce focul cu astfel de lentile.

Elam – cuvânt persan care desemnează una dintre cele mai vechi civilizații, localizată pe o parte a teritoriului Iranului de azi și înseamnă „țara de sus”. În dravidiană Ceylonul se numește Elam. A avut una dintre primele limbi scrise. Proto-elamita (mileniul IV-III î.H.) face parte dintr-un foarte vechi grup al

limbilor dravidiene, numit chiar elamo-dravidian. A fost o limbă de tip aglutinant, iar forma scrisă a fost dezvoltată din proto-cuneiforme, ca și akkadiana. Prima capitală a Elamului a fost Anšan (locul unde s-a născut Cambyse, tatăl lui Cyrus cel Mare), a doua și cea mai cunoscută Susa (ori Susiana). Elamiții s-au impus în zonă în urma a numeroase conflicte cu Sumerul, Babilonul, Akkad, în milenii IV-I î.H. Civilizația elamită parcurge drumul de la folosirea simbolică a limbajului scris și a artelor (pictură, basorelief, sculptură, arhitectură) la folosirea socială, ca mijloc de comunicare și de trai, de educare în sensul formării spirituale a omului ca apartenent la valorile comunității. Peștele, capra, taurul, arborele sunt simboluri perene pentru toate civilizațiile, dar numai în Elam ele apar la început combinate, apoi se separă de ființa umană și o lasă liberă în universul terestru. Motivul șarpelui de apă a fost cel mai frecvent folosit. Faptul că Elamul a fost cucerit de asirieni (Assurbanipal) la jumătatea mileniului I î.H. a dus la deplasarea triburilor iranice pe platoul de azi al Iranului și la modificarea configurației zonei. Au urmat apoi perșii, (dinastia achemenidă), care au spulberat practic Elamul și l-au făcut să dispară din istorie. Forme insolite ilustrează evidente relații culturale cu Indusul (cultura Harappa). Ca religie elamiții au fost politeiști, dar este evidentă superioritatea lui Ahura Mazda (zeul focului) asupra tuturor celorlalți. Acest lucru se explică prin contactele imediate cu perșii, care venerau mai ales pe zeul focului, dar și prin tentativa de abstractizare a minții omenești, care ajunge la esența elementelor primordiale. Zoroastru s-a născut pe pământul Elamului (în 630 î.H.) și puterea mesajului său a fost dusă mai departe de triburile ariene. Elamul a fost

contemporan cu Ghilgamesh, Mesopotamia, deplasarea dorienilor spre Grecia, înființarea coloniilor ioniene la Marea Neagră și Mediterana, începutul mișcării sciților către vest, cucerirea Babilonului de către mezi. Cyrus cel Mare însuși, elamitul, a fost împărat persan, a cucerit Sogdiana, Bactriana și s-a deplasat către ionieni, fiind ucis în luptele cu masageții (triburi de traci). Lui i-a urmat Darius, care a luptat cu sciții și a atins frontiera Daciei pe Dunăre. Acesta a finalizat una dintre cele mai mari lucrări ingineresti ale lumii vechi, canalul Nil-Marea Roșie, un fel de Suez al trecutului, la care visaseră și faraonii Egiptului.

Elenism (Hellenism) – perioadă a civilizației mediteraneene din intervalul secolelor IV – I î.H., adică dintre moartea lui Alexandru Macedon și cea a Cleopatrei. Prin cucerirea Imperiului Persan, Macedon dăduse cale liberă răspândirii valorilor lumii grecești spre Asia Mică, Asia, nordul Africii și Europa. Un regat greco-bactrian și unul indo-grecesc acoperă teritoriile asiatice, apar curente de gândire care ilustrează marea derută a lumilor vechi la impactul germenilor lumii noi, pe care o numim încă a noastră: cinismul, scepticismul, epicureismul, hedonismul, sofismul, stocismul și mai ales neoplatonismul, sintetizat în *Enneadele* lui Plotin, filosof născut în Egipt din părinți greci, considerat fondator a diverse școli metafizice și mistice. Atunci a funcționat Biblioteca din Alexandria, științele și tehnologiile s-au separat de arte, măsura omului a început să primeze asupra măsurii zeilor în toate lucrările cotidiene. Modelul grec a devenit – grație și răspândirii de către romani (împăratul Traian, născut în peninsula hispanică, a cucerit Dacia, Memphisul, Petra și Pergamul, a edificat Noul

Babilon pe locul unde se află astăzi Cairo) – modelul lumii de azi. Civilizațiile lumilor de până atunci ating ultimul nimb de strălucire înainte de a se stinge. Alexandria, Antiohia, Pergam, Scythopolis sunt cetăți elenistice prin excelență, sinteze culturale care anunță decadența unui fel de a fi a omului. Rădăcina profundă a umanității se modifică de jur împrejurul Mediteranei, provoacă apariția noilor religii și a noilor lumi care-și vor purta sămânța pretutindeni pe pământ.

Elveția – v. helveți

Englezi – sunt rezultanta unei îndelungate istorii. Primele unelte omenești în Britania datează din Epoca de Piatră, în urmă cu 15.000 de ani. Stonehenge aparține civilizației străvechi a locului și este parte a unei civilizații planetare, despre transmiterea căreia dintr-un loc în altul nu știm încă decât foarte puțin. Atunci Anglia era legată de continent. Ea a devenit insulă pe la 8.500 î.H., când încălzirea climei a dus la creșterea nivelului apelor care au acoperit istmul. În Epoca Bronzului (care aici însemna 2000 î.H.) triburi de vânători și pescari locuiau insula. Briții au fost primii locuitori care au cultivat pământul cu 4500 de ani î.H. În veacul al VII-lea î.H. au venit celții, odată cu Epoca Fierului (Hallstatt). Dar briții n-au fost cucerți nici de celți, nici de romani, nici de angli, nici de saxoni, nici de vikingi ori danezi, și-au păstrat identitatea și limba până astăzi și sunt numiți welși (adică străini), iar zona muntoasă unde locuiesc Wales. Nici triburile picților (au trăit și pe pământul Italiei de azi) și scoților n-au fost cucerite de romani, care au făcut un zid pentru a se izola de briți, scoți și picți și pentru a apăra teritoriile romanizate. Dar în veacul al V-lea au venit triburile

germanice ale anglilor și saxonilor care au cucerit Britania și au schimbat turnanta civilizației. Toți aceștia au intrat în plasma poporului englez de astăzi.

Eolieni – cuvântul vine de la zeul vântului, Eol, din Grecia antică, fiul lui Hellenos (și nepotul lui Poseidon) cu nimfa Orseis și denumește triburile care au invadat, după aheeni și doriene, peninsula grecească și insula Rodos. Istoria menționează sub acest nume teritoriul de origine din Asia Mică al migratorilor, coloniile eoliene din Grecia și coloniile din Marea Tireniană, de pe Insulele Eoliene (insule vulcanice, locuite încă din Neolitic, doi vulcani sunt și astăzi activi: Vulcano și Stromboli), unde erau trimiși în veacurile 6-4 î.H. condamnații din Rodos. Numeroase alte personaje mitologice au purtat numele Eol în antichitatea greacă, dar toate aparțin aceleiași unde generatoare, menționată mai sus. Limba eoliană, pe care-o vorbeau triburile eoliene, s-a pierdut în timp, nu fără a-și fi dat măsura prin versurile poetesei lesbiene (locuia pe insula Lesbos și a dat chiar numele deviației cunoscute ca lesbianism) Sappho.

Epictet (n. 55 d.H., Hyerapolis, Phrygia – 137 d.H., Cappadocia) – frigian, aparținător al școlii de la Roma (filosofie stoică), unde era sclav. Eliberat, a fost profesor de filosofie la Roma (93 d.H.), expulzat de Domitianus la Nicopole, unde a rămas în timpul domniei lui Hadrianus, care l-a numit guvernatorul Cappadociei, unde a rămas și în timpul domniei lui Antoninus Pius și Marcus Aurelius, 131-137 d.H.). A fost profesorul lui Arrianus.

Epir – teritoriu aparținând Greciei, mărginit la nord de Albania și Macedonia. La origine, conform lui

Tucidide, epiroții erau molossieni. Nicopole, fondat de Octavian August, se afla în Epir. Un Epirus a fost, în mitologia greacă, însoțitor al lui Cadmus și al Harmoniei când s-au dus să-l îngroape pe Pentheus. A murit acolo și ținutul a căpătat numele său. Epiroții înșiși se consideră urmașii lui Achile, dintre care cel mai cunoscut a rămas regele Pyrrhus (319 – 277 î.H.). Pyrrhus s-a numit și soția lui Deucalion, un fel de Eva, prima femeie de după potop a mitologiei grecești. Epirul a purtat bătălii cu macedonenii, a apărut Siracusa contra fenicienilor (Carthagina), a încercat extinderea granițelor regatului luptând cu ilirii pe linia munților Pind. Triburile dorienilor au trecut prin Epir înainte de a coloniza peninsula grecească și insulele Mediteranei. Regatul a fost cu adevărat puternic în veacul al III-lea î.H. A făcut parte apoi din Imperiul Roman și Bizantin. După căderea Imperiului Bizantin Epirul a avut o nouă perioadă de strălucire, devenind despoție independentă (1205-1479 d.H.) și apoi pașalâc în Imperiul Otoman. În Epir a fost unul din cele mai importante și lungi popasuri ale țăganilor blonzi care reveneau dinspre India și fuseseră, la origini, oșteni ai lui Alexandru Macedon rămași acolo după moartea împăratului. Tot acolo este leagănul de formare al aromânilor, numiți și români macedoneni.

Epoca Bronzului – perioadă din istoria civilizațiilor omenești care urmează după Neolitic și e continuată de Epoca Fierului, caracterizată prin folosirea extensivă a bronzului pentru arme, artă și vase. Cuprul, care a fost și el o scurtă perioadă de timp, centrul civilizației omenești de după Edoca Pietrei lustruite, a intrat în aliajul bronzului, un produs mai dur, mai rezistent la impact, iar minele de cupru din Cipru au

funcționat în continuare (sunt atestaste din mileniul al IV-lea î.H.), ca și acelea de lângă Ierihon (Jerico), în Asia Mică. Metalul era exportat departe, în Asia, dar și în tot spațiul Mediteranei și debutul Epocii Bronzului variază de la un loc geografic la altul. Cel mai timpuriu începe această epocă în Asia de Sud-Est (Thailanda, mileniul al V-lea î.H.), iar cel mai târziu în civilizațiile andine (mileniul I î.H.), ceea ce dovedește, implicit, un centru de inovații culturale în Asia și o iradiere ulterioară în toată lumea, fapt care nu exclude însă descoperiri locale.

Epoca de Piatră – v. Paleolitic

Epoca Fierului – cuprinde două perioade mari, una de început, cunoscută sub numele Hallstatt (localitate în Austria unde a fost centrul de dezvoltare celtic al prelucrării fierului, prelucrare răspândită apoi de aceștia în toată Europa și iradiind în lume) și perioada târzie sau La Tène, (după numele unei localități din Elveția unde galii - tot triburi celtice - au perfecționat arta prelucrării fierului, producând obiecte și decorațiuni artistice). Prima perioadă este datată între 750-450 î.H., iar a doua între 450-58 î.H. Mai ales această a doua perioadă a însemnat un forțaj modernizator. Deoarece erau foarte rezistente, obiectele și armele din fier eliberau timpul omului pentru a produce altceva, pentru a se dezvolta ca individ și comunitate. Denumirile epocilor istorice au fost date, pentru prima oară, de scriitorul latin Titus Lucretius Carus în lucrarea *De rerum natura* (Despre natura lucrurilor).

Eratosthenes din Cyrene (n. 276 î.H., Cyrene – m. 194 î.H., Alexandria) – unul dintre cei mai mari savanți ai antichității grecești. Tot din Cyrene, cetate

grecească din Libia, a fost Socrate. Cetatea a fost fondată de refugiații de pe insula Thera (azi Santorin), vecină cu Antikythera (v. Antikythera; unii cercetători consideră că acolo a fost Atlantida), insulă dispărută pe jumătate în urma izbucnirii unui vulcan și, ca urmare, a unui uriaș cutremur de pământ. A fost al treilea director al celebrei Biblioteci din Alexandria. A fost astronom, matematician, geograf, poet. Se crede că a avut în bibliotecă surse științifice istorice, provenite de la Ninive și din cetăți asiatice. Primul de la care au rămas: măsurarea circumferinței Pământului (ceea ce implica știința faptului că planeta este o sferă. De altfel a împărțit Pământul în paralele, a indicat Ecuatorul și Tropicul Cancerului), a măsurat distanța dintre Pământ și Soare, dintre Pământ și Lună. În funcție de aceste măsurători a încercat să stabilească așezarea pe planetă a uscatului și oceanelor (fapt criticat mai târziu de Strabo) și a înțeles că, în comparație cu greutatea rezultată din calcule, lipsește cunoașterii omului o mare masă de uscat, ceea ce l-a făcut să bănuiască existența și a altor continente decât Europa, Asia și Africa, pe care le cunoșteau grecii antici în acel moment. Eratostene însuși s-a numit pe sine beta, aceasta fiind a doua literă a alfabetului grec, o recunoaștere implicită a faptului că a avut indicii în celebra Bibliotecă din Alexandria despre un predecesor pe care l-a urmat în lucrările sale, alfa, dar care n-a ajuns până la noi (mai ales că Biblioteca din Alexandria a ars). A scris o lucrare, pierdută, *Catasterismi*, despre raportarea mitologiei grecești la denumirile constelațiilor și calitățile de document istoric ale acestei mitologii.

Ermitaj – cel mai mare muzeu de anticități din Asia, aflat la Petersburg,

Rusia. Este găzduit în fostul palat de iarnă al lui Petru cel Mare și a devenit muzeu deschis publicului în 1852. Conține peste două milioane de piese – unele unicate – legate de evoluția vieții și a societăților omenești din Asia cu începere din 22.000 î.H. Primele donații au fost ale Ecaterinei, împărăteasa Rusiei, și cuprindeau inclusiv piese care aparținuseră lui Petru I. Sunt reprezentate Paleoliticul, Neoliticul, Epoca Bronzului, a Fierului, triburile migratoare și mișcarea lor spre Asia Mică și Europa de Est, situația unor mari situri arheologice care definesc civilizația continentului asiatic în raport cu celelalte, sensul de comunicare al standardelor culturale în timp și spațiu, contribuția fiecărei civilizații – inclusiv artele – la bogăția continentului. În prezent Ermitajul desfășoară proiecte de așezare pe o linie temporală comparativă a vechilor civilizații asiatice, a conexiunilor dintre ele, folosind piesele din colecțiile proprii, dar și colaborând cu alte mari muzee ale lumii, în principal Metropolitan Museum, pentru obținerea unei imagini pertinente asupra trecutului și, mai ales, a continuității civilizațiilor omenești.

Eschimoși – termen generic pentru populațiile care trăiesc în nord-estul Siberiei (peninsula Ciuk), nordul Canadei (aceștia și-au luat numele Inuit), Araucani, Cheyenne, Nunivak, Chugach, Nunamiut, Alaska de Nord, Mackenzie, Copper, Caribu, Netsilik, Iglulik, Baffinland, Labrador, Cercul Polar de Nord, Groenlanda de Est și de Vest, cuprinzând comunități mici cu nume diferite, dar particularizate, toate, prin vorbirea limbii eskimo, din grupul aleutino-eskimo), particularități de fizionomie, practicarea șamanismului și a acelorași tradiții de viață (pescuitul, alimentația, construirea locuințelor,

îmbrăcămintea). Se presupune, nu fără temei, căsunt urmașii (mai ales triburile inuit) celor care au traversat spre coasta Americii de Nord (Canada de azi) prin istmul (azi strâmtoarea) Behring, în urmă cu 12.000 de ani și au colonizat Americile, alcătuind substanța unor viitoare civilizații.

Esenieni – v. Qumran

Etiopia – numele actual al Abisiniei, țară aflată în Cornul Africii, învecinată cu Eritreea, Djibuti, Somalia, Kenia și Sudan. În vechime i se spunea Nubia. Una din cetățile celebre a fost Aksum, fondată de refugiați kushiți, care vorbeau o limbă semitică, tigray. Vor fi printre primii creștini ai zonei (coptii), la începuturile răspândirii creștinismului. *Cartea morților*, a Egiptului antic, spune că acolo, în peșterile de sub cataractele Nilului, au coborât din Cer primii oameni. Ceea ce, conform descoperirilor arheologice, este, adevărat, deoarece acolo au debarcat unii dintre supraviețuitorii Lemuriei Mu și tot acolo, în lungul Marelui Rift, a fost găsit un schelet umanoid (*Australopithecus*) cu o vechime de trei milioane și jumătate de ani. Egiptenii numeau acest teritoriu Punt, adică „țara Zeului”. Adevărul arheologic (v. Africa) atestă existența predecesorilor lui *Homo Sapiens* în urmă cu 5,8 – 5,2 milioane de ani (*Ardipithecus Ramidus Kaddaba*) și 4,2 milioane de ani (*Australopithecus Anamnesis*), adică cele mai vechi schelete găsite pe Pământ. A fost influențat de civilizația egipteană a piramelor, dar, fiind zona unor însemnate mine de aur ale lumii vechi, regatul Aksum a deținut veacuri la rând controlul pe ambele maluri ale Mării Roșii. Egiptul antic făcea comerț cu China, India și Ceylonul prin porturile aksumite. Regina Hatsepsut a Egiptului

își construisese o flotă proprie, cu care prelua din Marea Roșie produsele importate. Puterea regatului aksumit era considerată comparabilă cu a perșilor, manneanilor, chinezilor și romanilor. Întemeietoarea legendară a regatului a fost regina Sheba a Edomului, venită din zona Yemenului de azi (Cantemir îi numea pe yemeniți „negrii galbeni”, după culoarea pielii, kushiți ca origine, urmași ai lui Kush, fiul lui Ham și nepotul lui Noe) trecând corăbiile din Asia Mică peste deșert, pe cămile, pentru a ajunge, prin Marea Roșie, în Africa, la rudele ei de sânge. Iar regele Solomon i-ar fi trimis meșterii care au făcut corăbiile, ca și lemnul de cedru, fiind plătit în aur (conform *Bibliei*). Primul creștinism din Africa a fost acela intrat în Etiopia, creștinismul copt, păstrat până astăzi. Pe veșmintele preoților sunt deopotrivă figurate crucea coptă și steaua lui David. A intrat sincron în Armenia și Etiopia, semn că ambele teritorii aveau nevoie de valori care să unească oamenii în fața unei mari primejdii, care se numea pierderea identității prin absorbția de către Imperiul Roman.

Etrusci sau tusci – numele dat de romani unei vechi populații din peninsula. De la ei vine numele provinciei Toscana. Grecii îi numeau tyrenieni, iar ei înșiși își spuneau Ras(e)na. Vorbeau o limbă aglutinantă asemănătoare cu elamita, care nu făcea parte din grupul limbilor indo-europene. După analiza ADNmc, provin din Asia Mică și traseul lor către peninsula italică a trecut prin ținutul pelasgilor. Această migrație trebuie să se fi întâmplat în mileniul II-I î.H., deoarece au adus cu ei, din zona Dunării, arta de a lucra fierul. Zeul focului se numea Velch (ceea ce amintește și de velșii din Britania). Perioada de înflorire, datorată mai ales

comerțului, a fost în secolele 9 – 8 î.H. Au existat mai întâi cetăți-state, care s-au unit, după model grecesc, într-o ligă, Dodecapolis (12 cetăți), pentru a rezista atacurilor cartagineze. Actualele Florența, Bologna, Perugia, Mantua au făcut parte din ligă. Etruscii n-au venit însă pe un loc gol. Civilizația neolitică (6000-5000 î.H., numită cultura de Villanova) exista acolo, precum și, în apropiere, în Sardinia, o civilizație paleolitică, numită Nuraghe, a tumulilor și mormintelor în formă de movilă. În final, până la fondarea Romei de către fugiții din Troia, etruscii obținuseră o sinteză culturală a tuturor componentelor de populație din zonă și cunoșteau scrierea (încă nedescifrată). Etruscii erau politeiști. Credeau, ca și egiptenii, în Soare și Lună, aveau zei pentru iubire, război, căsătorie, ca și grecii. Se știe puțin despre tehnologiile etrusce, dar este sigur că ei au inventat proteza dentară.

Euclid (n. 325 î.H., Damasc – m. 265, Alexandria, Egipt) – matematician. Influențat de predecesorul său, Eudoxus din Cnidus, a pus bazele geometriei și aritmeticii de până astăzi în sub-domenii precum: geometria plană, proporțiile, spațiul (volumele), numerele raționale și iraționale (primul tratat de teoria numerelor care a ajuns până la noi). Axioma sa, despre cele două paralele care nu se întâlnesc, ca și figurile poligonale, au avut efecte uriașe în arhitectură. Pentru prima oară este definită noțiunea de raport între suprafețe, raport între corpuri. Principala sa lucrare, *Stihia (Elementele)*, are 13 cărți care conțin enunțuri, teoreme, axiome, teorii și demonstrații. Ele au inspirat matematicienii și astronomii tuturor timpurilor, de la greci, latini și arabi până la Newton și până în veacul al XIX-lea. A lăsat și alte lucrări, despre

conuri (*Conica*) și despre suprafețe (*De locis ad superficiam*), pe care le moștenim doar în traduceri latine.

Europa – continentul unora dintre cele mai vechi civilizații ale lumii (după Africa și Asia). În sens mitologic numele continentului vine de la Europa, sora lui Cadmus, fenicianul. Ea a fost răpită – conform mitologiei cretane – de Zeus, transformat în taur (animal simbolic, indică Soarele) și dusă pe insula Creta, unde a născut trei fii: Minos, devenit regele Cretei, Radamanthes, regele Cycladelor și Sarpedon, regele Lyciei. Mai apoi s-a măritat cu Tectamus (din stirpea lui Deucalion, supraviețuitor al Potopului după greci) și care navigase către Creta cu eolienii și pelasgii. Conform mitologiei grecești propriu zise, ea era fiica lui Okeanos (Oceanul), unul dintre titanii care-i preced pe zei și a Telephassei (Luna), împreună cu care a locuit, pe când era copilă, în Tracia. Etimologic, numele înseamnă „față albă” și este probabil simbolul Lunii, așa cum taurul era simbolul Soarelui, zei comuni pentru toate civilizațiile aflate de jur împrejurul Mediteranei. Geografic vorbind, continentul Europa era un atribut al Lunii, iar Africa al Soarelui (rapostat la tipul de abordare al lumilor vechi). În mitologia feniciană, de unde provenea Cadmus, fondatorul Troiei și cel care a răspândit în lume alfabetul, Europa era urmașa lui Io (preoteasă a Herei într-un templu din Argos). După *Metamorfozele* lui Ovidiu, Zeus ar fi urmărit-o, iar Hera, geloasă, a prefăcut-o într-o vacă nebună, care a fugit dincolo de insulele Mediteranei, pe pământul unde se afla înlănțuit Prometeu (adică în Tracia). În sens istoric, în urmă cu 50.000 de ani omul de Neanderthal a pătruns în Europa dinspre Africa, pe fondul încălzirii globale a climei. Odată cu marea glaciațiune situată în intervalul

25.000-18.000 î.H., așezările omenești din Europa s-au restrâns la zonele mai calde din jurul Mediteranei (Peninsula Iberică) și a Mării Negre, ale Dunării (pelasgii, tracii). Din acest perimetru de adăpostire s-au răspândit apoi în urmă cu 16.000 de ani din nou, pe toată suprafața continentului, pe măsură ce se încălzea clima. Structura ADN a actualei populații a Europei indică, prin marea ei diversitate, puterea civilizatoare a continentului, care a atras, amalgamat, combinat numeroase neamuri până la obținerea diversității actuale. O analiză ADNmc, din păcate fără Europa de Est și Balcani, unul din locurile începuturilor omenești pe continent, ilustrează totuși această diversitate. Paleoliticul european atestă o surprinzătoare unitate cu civilizația aflată de jur împrejurul Mediteranei: megalitiții, piramidele, tumulii, kurganele, semn al provenienței din zona asiatică (Ural, mai târziu indo-europenii), dar și al unor standarde pe care planeta le va fi avut în întregul ei prin migrația dravidiană, ori chiar de dinaintea ei, înainte deci de marea glaciațiune. Diversificarea culturală a continentului începe în Neolitic (8000 – 6000 î.H.) și aventura spiritului uman de atunci până acum definește, de fapt, popoare, mentalități, oameni diferiți, expresii ale locului unde s-au format.

Evreii – v. Israel

Extremul Orient – Orientul (Extrem)

F

Faistos – v. Discul de la Phaistos, Creta

Fayum – oază în Egipt. De fapt, nu este în sens real o oază, adică un teren cu vegetație și animale în plin deșert, grație unui lac alimentat din surse subterane. Există un lac, dar depresionar și reminescentă a conexiunii cu Mediterana, adică are apă sărată. Depresiunea Fayum fiind sub nivelul uscatului din jur, este alimentată doar la revărsările anuale ale Nilului cu apă dulce. Zona este – în ordinea Timpului – printre primele uscături ale Africii de Nord și datează de la alipirea continentului de blocul care a format chiar Marea Mediterană. De aceea, aici au viețuit primele mamifere (strămoșul elefantului, al rinocerului) încă din Eocen. Și omul primitiv a trăit aici ca vânător și pescar, făcând apoi agricultură rudimentară. În perioada Egiptului pre-dinastic (cultura natufiană). Aici a existat o civilizație influențată de Nubia (Etiopia) și Mesopotamia. Din punctul de vedere al civilizației, Fayum a atins maxima strălucire după intrarea popoarelor mării (grecii și romanii) în Egipt, când interferența celor trei civilizații a dus la apariția sarcofagelor greco-romane în stil egiptean, dar pictate cu ceea ce putem numi primele portrete realiste din lume.

Feaci – v. Corfu.

Fenicieni – numele unor triburi din Canaan (Libanul și o parte a Siriei de azi) despre originea cărora se știe prea puțin. Este numele pe care îl dădeau grecii, ei se numeau canaaniți. Surse egiptene și grecești antice îi indică venind dinspre Cornul Africii, dar puteau fi și dravidieni. Nu sunt indo-europeni

după analiza ADNmc. Rasă de mari navigatori, au inventat primul alfabet literal al lumii (reducând arameica scrisă în cuneiforme, cu 500 de semne, la 22 de litere, toate consoane, abia grecii vor nota și vocalele) și au fost primii care au produs sticlă, precum și purpură. De altfel Phoiniki în greaca veche însemna purpuriu. Au colonizat Mediterana de jur împrejur, au ieșit în Atlantic, au ajuns în Britania și în țara vikingilor de mai târziu (unele surse spun că au ajuns în Americi), au ocolit Africa făcând navigație de cabotaj pe coasta ei occidentală până la Capul Bunei Speranțe. După analiza ADNmc, prin comparație și însumare, s-a ajuns la concluzia că 15% din populația actuală a planetei are cromozomi fenicieni pe linie maternă (care nu se schimbă în timp). După mitologia greacă regele Cadmus (întemeietorul Troiei) și sora lui, Europa (mama regelui Minos al Cretei) au fost prinți fenicieni, mama Europei, Telephassa, a locuit în Tracia. Principalele colonii feniciene au fost Gadiz (Cadix), Carthagina (Kart Hadasht, adică orașul nou), Cipru, Corsica, Sardinia, Canare, Ugarit (în Canaan), Joppa, Accra (în Israelul de azi), Tarshish (Tartessos în peninsula hispanică). Faraonul Akenathon (Amenhotep al IV-lea) al Egiptului și Hannibal au fost fenicieni. Principalele cetăți-stat ale Feniciei au fost Tyr, Sidon, Arad, Byblos (de unde cuvintele biblie, bibliografie, bibliotecă). Fenicia a fost rasă de pe hartă de greci, apoi de perși (Cyrus cel Mare), de la care a cucerit-o Alexandru Macedon, care a și ucis populația în masă, așa cum romanii i-au ucis pe cartaginezi. V. și Filistini.

Filipine – arhipelag în Oceanul Pacific, în sud-estul Asiei, format din 1707 insule. Zona a făcut parte – și face și acum – din centura ecuatorială de

vulcani a planetei, unii dintre ei încă activi. Acest lucru a modificat înfățișarea uscatului și a provocat marile migrații ale dravidienilor. Filipinezii sunt în majoritate populații austroneziene, adică urmași ai unor triburi din Asia, ajunse în China pe platoul Yunan și de acolo în Taiwan, apoi în Australia, care s-au întors către continentul asiatic pe când uscatul era mai întins decât azi, iar Sri Lanka (Ceylon) era legată de India printr-un istm. Teoretic, strămoșii omului trebuie să fi existat acolo în urmă cu aproape două milioane de ani, dar arheologic prezența lui dovedită are o vechime de 50.000 de ani (zona Palawan, peștera Tabon Man). Limbile vorbite sunt numeroase, diferențele mari dintre ele fac ca să fie limbi diferite, și nu dialecte ale limbii oficiale, filipino. Dar toate aparțin ramurii malaezo-polineziene a limbilor austroneziene. Scrierea cu alfabet literal a fost folosită din mileniul al II-lea î.H. Vechile cetăți erau protejate de ziduri (după model chinez) care se numeau kota, cuvânt dravidian ce desemnează una dintre populațiile și limbile dravidiene vorbite și azi în India de sud-est. Epocile civilizației omenești sunt cu mult mai timpurii decât în Europa sau Americi, semn că originile umanității au fost mai timpurii. Astfel, Epoca de Piatră are o vechime de 30.000 de ani (deci înainte de ultima glaciațiune).

Filistini – popor biblic (numele vine din greacă, unde însemna străin, barbar, sens preluat apoi de grecii antici), care a locuit în Canaan înainte de venirea triburilor lui Israel. Nu erau semiți ca origine, își spuneau canaaniți, alții le-au spus fenicieni, dar erau, după unele teorii, băștinași din Creta, alungați de venirea triburilor grecești (mileniul 2 î.H.). După alte teorii ar fi fost triburi turanice, venite dinspre Asia Mică. În Egipt li se spunea Palusata și probabil

acesta e numele pe care și-l dădeau ei înșiși. Palusata a dat în ebraica veche Pelesh, a invada. Scrierea lor ar fi fost aceea descoperită și în Creta și nedescifrată, numită scrierea lineară A. Ei s-au așezat pe un teritoriu de locuire arheologic mai vechi, întemeind cetățile Ashdod, Ashkelon (Ashka), Gaza. În *Biblie* filistinii sunt considerați urmașii lui Misr (numele pe care-l are și azi Egiptul în arabă). Au fost cucerți de asirieni în secolul al VIII-lea î.H. și apoi de perși și de Alexandru Macedon. Numele actual al Palestinei vine de la filistini. Uriașul Goliath, din *Biblie*, era filistin. El a fost biruit de mărunțul, dar istețul David, semitul.

Flavius Josephus – v. Josephus, Flavius

Franci – v. Franța

Franța – țară aflată în Europa de Vest. Numele țării vine de la tribul germanic al francilor. Pe teritoriul Franței de azi prima atestare este a lui Homo Erectus, 950.000 de ani, apoi a Omului de Cro Magnon (el este, ca specie, un amestec între Omul de Neanderthal și Homo Sapiens), care a apărut acum 100.000 de ani. Paleoliticul (27.000 – 9.000 î.H.) este foarte bine reprezentat, printr-o serie de peșteri (Lascaux, Cosquer sunt cele mai cunoscute) și așezări cu tumuli și menhire (Carnac e celebră în toată lumea), ceea ce demonstrează gustul artistic, viața așezată a vânătorilor și pescarilor, ca și raportarea la Cer într-o religie probabil șamanică. Revoluția neolitică, desfășurată în intervalul 7000 – 4000 î.H., a însemnat începutul agriculturii și domesticirii animalelor, apariția așezărilor sedentare, a ceramicii, calendarului. În mileniul al II-lea î.H. au ajuns dinspre sud-vest iberiei (triburi băștinașe, vorbeau o limbă

izolată, nu erau indo-europeni), iar dinspre sud-est ligurii (probabil indo-europeni ca origine), care au ocupat sudul Franței de azi. Ei au fost împinși înapoi către sud de celți, veniți în mileniul I î.H. și care au ocupat Galia (de altfel chiar numele Galiei provine de la triburile celtice ale galilor). Erau triburi asiatice la origine, formate din oameni blonzi și înalți, rasă de colonizatori prin excelență. Dintre aceștia, tribul Parisiilor a întemeiat Parisul de azi. La jumătatea mileniului I î.H. au ajuns în sudul Franței de azi grecii. Marsilia (Massalia) a fost colonie ioniană (a phoceenilor) la origini, dar așezarea s-a constituit pe un vechi teritoriu locuit din Paleolitic (peștera de la Cosquer). Primele confruntări cu romanii au avut loc după anul 120 î.H., dar Galia (centrul și nordul) au fost cucerite abia de către Iulius Caesar. Războaiele care l-au făcut faimos pe galul Vercingetorix au avut loc în intervalul 58 î.H. – 50 d.H. și Galia a devenit provincie romană cu capitala la Lugdunum (azi Lyon), iar creștinismul a intrat în veacul al II-lea d.H. (Clovis). Începând cu veacul al IV-lea d.H., ajung acolo popoarele migratoare. Cele mai importante pentru istoria țării au fost acelea ale francilor (uniune tribală germanică, cele mai cunoscute fiind triburile chatti, hatterii, sicambrii, batavii), apoi ale vandalilor și vizigoților. Ei au cucerit de la romani Galia și au întemeiat dinastia Merovingienilor. De la ei se moștenesc cuvintele Franța, franc (adică liber) și Legea salică (a egalității între sexe pentru ascensiunea la tron). Au reușit să creeze un regat puternic, care cuprindea și Belgia de azi, ca și Austria de azi, atunci Austrasia.

Frigia (Phrigia) – regat din Anatolia constituit în mileniul al II-lea î.H. (cam 1200) prin migrație indo-europeană venită din Tracia și zona Dunării de Jos

(care începe la Galați și sfârșește cu vărsarea în mare). A atins maxima strălucire în secolele 8 – 7 î.H., când a stabilit bune contacte cu arienii la est și cu grecii la vest. Troia a fost parte din Frigia. Paris, fiul regelui Priam al Troiei, avea o mamă frigiană. Dispariția imperiului hittit în urma migrațiilor egeene a consolidat noul regat. Capitala regatului era Gordion, după numele întemeietorului, care fusese țăran. Acesta, împreună cu zeița Cybele, au adoptat un fiu, Midas, care i-a urmat la tron. Toți regii frigieni sau numit Gordion sau Midas. Ultimul Midas, al VI-lea, acela care prefăcea în aur tot ce atinge, conform legendei, și care prin atingere și-a ucis astfel fiica, a devenit adeptul lui Apollo, fiind inițiat în muzică de Orfeu. A murit ca și regele dacilor, prin sinucidere cu otravă, după înfrângerea de către romani. Frigienii au fost influențați cultural de Urartu (de unde vine simbolul taurului) și de perși (simbolul grifonului înaripat, semn al lui Ahura Mazda) și au influențat, la rândul lor, pe etrusci. În veacul al VII-lea î.H. au venit dinspre Europa de Vest triburile celtice ale galilor, care au întemeiat în Asia Mică Galatia (perioada helenistică a Frigiei). Alexandru Macedon tăiașe, la Gordion, faimosul „nod gordian”, intrând în altarul lui Zeus, semn al cuceririi cetății. Au urmat Seleucizii (dinastie elenistică), Pergamul, apoi romanii. Recunoașterea bravurii frigienilor i-a făcut pe romani să adopte căciula frigiană ca semn al sclavilor eliberați. A rămas în istorie drept semnul distinctiv al tuturor revoluțiilor și războaielor de eliberare ale națiunilor. Frigienii aveau o limbă proprie, indo-europeană, dispărută în veacul al VI-lea d.H., scrisă cu un alfabet propriu, influențat de cel grec. Semnele erau dispuse la stânga și la dreapta unei linii verticale. Nu este descifrată. Ceramica stă deopotrivă sub influența

Cicladelor și a Elamului. Cybele era principala zeiță, iar Pantheonul zeilor a fost, în liniile importante, preluat de la greci. Simbolul regal al Frigiei era păunul. De altfel de acolo (dar și din Ceylon) se importau păuni până pe coasta de nord a Africii, pe acolo treceau spre Egipt transporturile de pisici albe și roșii venite din Abhazia, în Caucaz.

Frizia – a denumit – în scrierile istoricilor latini – coasta de est a Mării Nordului. Cuprindea Frizia de Nord (azi Schleswig Holstein în Germania), Frizia de Est (azi Saxonia Inferioară), Frizia de Vest (azi provincia Friesland în Olanda). Originea triburilor friziene este situată în Neolitic – mai mult teoretic, mai puțin susținută cu argumente arheologice. Au rezistat ca identități până la impunerea Epocii Fierului în Europa. Limba frizienilor era apropiată de a triburilor germanice. Istoricii latini îi considerau germani. Dar istoricii bizantini îi considerau mai apropiați de scoți și de briti.

Fuente Magna – numele unui celebru sit arheologic din Bolivia, unde s-a găsit în 2002 un vas inscripționat în două limbi, arameică și o limbă semitică, probabil feniciană, precum și un monolit înalt de 2 m, reprezentând o figură umană, inscripționat în întregime cu o scriere necunoscută, care seamănă cu tăblițele de la Tărtăria (probabil ale geto-dacilor) și cu prima scriere din Sumer.

Funan – v. Vietnam

G

Galatia – v. Celți, Frigia

Galia – v. Celți

Galla Placidia (n. 390, Roma – m. 450, Ravenna) – fiica împăratului roman Teodosius, după moartea căruia imperiul s-a împărțit în două: de Răsărit și de Apus, împărați fiind frații Gallei. Ravenna a fost capitala întregului imperiu în veacul al V-lea și apoi numai a părții răsăritene (Bizanțul) cu intermitențe până în veacul al VIII-lea. Odată cu intrarea vizigoților, Galla a devenit soția lui Alaric și regina vizigoților. Apoi, după moartea acestuia și a urmașului său Ataulf (căruia i-a fost de asemenea soție), s-a măritat cu un general al fratelui său și a fugit la Constantinopol. A fost regenta fiului său Valentiniano, la Ravenna, în perioada intrării vandalilor dinspre Africa. Fiind creștină ferventă, a apărut religia și a fost considerată printre fondatorii catolicismului. Mausoleul său (424-426 d.H.) din Ravenna, cu superbe mozaicuri din malachit și aur, cu ferestre din folii de agat, este patrimoniu UNESCO.

Gange – fluviu în India, care izvorăște dintr-o peșteră din Himalaia și se varsă în golful Bengal. Impreună cu Brahmaputra, care se varsă nu departe de el, alcătuiește cea mai mare deltă din lume. Gangele are 2506 km. lungime, cam cât Dunărea (2680 km). Este mai mult decât un fluviu, este o entitate a religiei brahmane, Ganga fiind și numele unei zeițe. Pe malul Gangelui se află Agra, cu templul de la Taj Mahal. Este important de observat că Indusul, care se varsă în Marea Arabiei, ca și Brahmaputra și Gangele izvorăsc din Himalaia din locuri foarte apropiate unul de altul, susținând astfel vechile scrieri

indiene care menționează un fluviu, Sarasvati, lung de 8000 km., cu izvorul în Himalaia și vărsarea în Golful Cambay. A dispărut cam în 7000 î.H. din cauza modificării axei de înclinare a planetei. În lungul lui ar fi avut loc toate marile migrații preistorice și s-ar fi constituit civilizația Harappa (a începuturilor Indiei), venită prin urmare din Tibet, dar și de dincolo de Himalaia, din Asia.

Garamantes – v. Libya

Georgia – țară așezată în spațiul dintre Marea Neagră și Marea Caspică. Este parte a leagănului de formare a popoarelor indo-europene. S-au găsit așezări omenești de la jumătatea Paleoliticului, din Mezolitic și Neolitic. Cultura Maikop (a kurganelor), în plină Epocă a Bronzului (3500-2500 î.H.), acoperea nu doar teritoriul Georgiei de azi, ci și al Azerbaidjanului și o parte a Armeniei. Primul regat, rezultat dintr-o uniune tribală, a fost Diaochi, în secolul al XIII-lea î.H. El a fost absorbit în veacul al VIII-lea î.H. de Colchida, care a rezistat până la cucerirea romană din secolul al II-lea î.H. A rămas menționată în literatura Greciei antice prin călătoria lui Iason în căutarea Lânii de Aur și aducerea Medeei, fiica regelui Colchidei, în Elada. Colchida s-a aflat în partea de est a Georgiei de azi. În vest era regatul Iberia, mai târziu, în Evul Mediu, chiar nume al Georgiei (Iberia sau Iveria, de acolo a fost originar Antim Ivireanul, mitropolit al Țării Românești). Ambele regate au fost cucerite de perși și și-au păstrat cu greu identitatea în fața zoroastrismului. De altfel, legenda spune că titanul Prometeu, cel care a dat omului focul, se născuse în Colchida. După cucerirea Imperiului Persan de către Alexandru Macedon, Colchida și Iberia au devenit independente.

Colchida s-a creștinat încă de la începutul veacului al III-lea d.H. pentru a rezista ca identitate spirituală religiilor venite dinspre Asia, dar și apropierii Imperiului Roman.

Gepizi – v. Germani

Germani – triburi ariene migrate mai întâi, cu diverse nume, din centrul Asiei către Europa, la sfârșitul Paleoliticului și începutul Neoliticului. Oameni blonzi și relativ înalți, spre deosebire de indo-iranici, aveau cultura studierii Cerului (Goseck este cel mai vechi sit neolitic cunoscut ca observator astronomic). Așezate în nord-vestul continentului, au început să migreze din nou către est la începutul mileniului I î.H. Fiind foarte numeroase și purtând nume diferite, aceste triburi germanice au fost grupate de istorici în general în triburi de apus (frizii, saxonii, francii, anglii, suebii or suevii, thuringii, teutonii, alamanii, marcomanii, bavarezii, quazii, longobarzii) și triburi de nord și răsărit (bastarnii, burgunzii, danezii, anglii, varegii, adică vikingii, goții cu ramurile ostrogoți și vizigoți, gepizii, herulii, vandalii). Fiecare dintre aceste triburi s-a împărțit de-a lungul timpului și a circulat prin Europa purtând nume diferite. Goții de pildă (loc originar de așezare în nord-vestul Germaniei de azi, Gotha e un toponim rămas de la ei) au migrat spre sud-est și avut ramura ostrogoților spre răsărit și a vizigoților spre apus. Vandalii au fost cunoscuți și ca asdingi, taifali. Marea confruntare a triburilor germanice a fost aceea cu celții și apoi cu Imperiul Roman. În ciuda strălucirii unor regate care au reunit fiecare mai multe triburi, în ciuda spaimei pe care vor fi trezit-o în lumea veche (vezi Galla Placidia), care s-a fortificat spre a le rezista printr-o religie comună, aceea creștină catolică, aceste triburi se fixează, dezvoltă

așezări stabile, se ocupă de agricultură și de creșterea animalelor. Multe au pierit. Tezaurul de la Pietroasa, numit Cloșca cu puii de aur, a fost un tezaur gotic, după cum arată inscripția în rune de pe una dintre piese, al unui trib care a pierit în lupta cu dacii. Imperiul Roman s-a protejat, cu începere din secolul I d.H., printr-un limes (zonă de protecție; și Dacia a fost concepută ca un limes), dincolo de care cele 2-3 milioane de germani circulau liber. Acest lucru a permis stabilirea unui echilibru de forțe chiar între triburile germanice, definirea unor identități care anunță intrarea în istorie a unor noi popoare (danezii, germanii, suedezii, francezii, longobarzii, burgunzii, englezii etc.) Ultimele triburi germanice care s-au așezat în Peninsula Iberică au fost vandalii. Ei au fost absorbiți odată cu venirea arabilor, în veacul al VII-lea d.H., nu fără a fi lăsat numele lor Andaluziei (Vandalusia, cum ziceau arabii). Triburile germanice practicau șamanismul, erau indo-europeni și cunoșteau scrierea cu rune (mileniul I î.H.). Rafinamentul lor artistic a supraviețuit vechilor triburi, iar Evul Mediu creștin și european a preluat arta și arhitectura gotică și a dus-o la o mare strălucire. Palatul lui Theodoric (rege vizigot) din Ravenna cuprindea mozaicuri cu figuri simbolice în genul fenician – zeița Tanit – și piese care amintesc de arta etruscilor. Relația franco-germană din Uniunea Europeană are prin urmare date foarte vechi, care țin inclusiv de apartenența comună a celor două națiuni la lumea germanică. V. și Goseck.

Geți – denumire generică dată de greci triburilor tracice de la sudul și nordul Dunării de Jos, inclusiv Scythia Minor (azi Dobrogea). Dacii (cuvânt roman care desemna aceleași triburi) însă considerau pe geți ca fiind de aceeași

origine cu ei, romanii (originari din Troia) desemnând un întreg din care și dacii erau parte (acesta fiind probabil întregul pelasgic). În intervalul secolelor 5-3 î.H. au fost uniți cu odrysii (tot traci) pentru a rezista atacurilor perșilor (care vizau, de fapt, pe sciți, dar și gurile de vărsare în mare și Porțile de Fier ale Dunării). Mitul dragonului, moștenit de noi de la geți sub forma de balaur, indică originea orientală (indo-iranică) a triburilor. La fel lupul, care figura pe drapelul geto-dac (la origini central-asiatic) și vulturul (hultanul), protectori ai munților sacri.

Ġgantija – v. Malta

Ghana – v. Mali

Gibraltar – strâmtoarea dintre Marea Mediterană și Oceanul Atlantic, aflată între Africa și Europa (Spania), în prezent teritoriu al Marii Britanii, ceea ce constituie un permanent conflict latent între Spania și Marea Britanie. Primul nume păstrat a fost acela dat de fenicieni, numind Calpe și Abyla cele două stânci ale strâmătorii. Grecii antici le spuneau Scylla și Caribda. De altfel, înainte de a ieși în Atlantic, navigatorii fenicieni lăseau în peștera din strâmtoare amulete care să-i ajute să se întoarcă. Fiind unul dintre popoarele decimate de greci, perși și romani deopotrivă, aceste vestigii au ajutat la reconstituirea obiceiurilor și portretului fenicienilor. Platon și Herodot numesc strâmtoarea Coloanele lui Hercule, atribuind legendarului erou grec faptul că ar fi depărtat cele două stânci una de alta creând astfel strâmtoarea. El pomenește de Atlantida ca fiind așezată dincolo de Coloanele lui Hercule, locul până unde navigaseră grecii antici. Zona a fost locuită din Paleolitic de Omul de Neanderthal și a fost, din cele mai vechi timpuri, o legătură cu Africa. Toate

popoarele migratoare au folosit această cale pentru accesul spre Europa. Vikingii au intrat pe acolo în Mediterana. Punct geo-strategic în trecut, ca și astăzi.

Giganți – v. Titani

Gilgamesh – rege în Uruk, Sumer, la 2700 î.H. De atunci și până în jurul anului 2000 î.H. au fost strânse și scrise sub forma unui poem mai multe legende puse pe seama lui Gilgamesh. Cea mai însemnată, fiind preluată de *Biblie*, este legenda Potopului. *Epopoea lui Gilgamesh* a fost scrisă în sumeriană pe 11 tăblițe de lut (nu era o limbă indo-europeană și n-a putut fi clasificată ca aparținând vreunui grup după clasificările actuale), în akkadiană și în hittită, care era o limbă indo-europeană. Arealul planetar al circulației legendei Potopului a indus ideea că n-a fost vorba despre un potop provocat de Tigru și Eufrat, nici de o creștere a apelor maritime, ci despre altceva, mai vechi și mai însemnat ca proporții (v. Ainu, Atlantida, dravidieni). Gilgamesh l-a avut alături pe Enkidu, un sălbatic ori un robot în termenii de azi (mit perpetuat și el până la povestea despre Robinson Crusoe), care l-a ajutat să obțină mântuirea de la Taurul Ceresc (zeul suprem, Soarele) și să debarce pe uscat.

Ginghis Han (nume la naștere: Temujin; n. ~ 1162 d.H., un loc lângă râul Onon, Mongolia – m. 18 august 1227, China) – fondator al hanatului mongol și acela care a asigurat cea mai mare continuitate de tradiții și mărire ca suprafață din istoria imperiului. Se spune că, asemeni lui Gilgamesh, regele Urukului, la moartea sa unui râu i s-a schimbat albia spre a-l acoperi, ca să nu fie găsit niciodată. Avea părul roșu, ochii verzi și era înalt, după descrierile

contemporanilor. Religia inițială a fost șamanismul. Ca om matur a apreciat buddhismul și taoismul. În 1206 a reunit sub conducerea sa mai multe triburi turcice: mekriții, naimanii, uigurii, keraiții, tătarii. A organizat armata în 1211 și a cucerit partea de nord a Chinei (jumătate din ceea ce conducea dinastia Jin). În 1218 și-a extins dominația asupra lacului Balkhash. Din pricina atacurilor repetate dinspre vest, care vizau Drumul mătăsii, Gînghis Han, în fruntea unei armate de 200.000 de oameni, a trecut munții Tian Shan și a atacat Samarkandul (atunci capitala de răsărit a Imperiului Persan), cucerindu-l complet în 1220, stabilind granița hanatului în zona caspică (bulgarii de pe Volga). În 1226 a trecut Fluviul Galben din China și, după un an de campanii, a evacuat întreaga dinastie chineză Tangut. A alcătuit astfel un imperiu care a fost condus nu după coduri rasiale ori religioase, ci după legi civile și militare care permiteau afirmarea prin merit a oamenilor, inclusiv a femeilor, pe atunci la mongoli, ca și la chinezi, egale în drepturi cu bărbații. Capitala imperiului său a fost la Karakorum, fondată pe locul unei mici așezări mongole care data din 750 d.H. V. Mongolia.

Giza - v. Egipt

Golful Persic – aflat între Peninsula Arabică și Asia Mică, este o prelungire a Oceanului Indian în Golful Oman, de care-l desparte strâmtoarea Ormuz (după numele unuia din cei doi zei pereche, Binele și Răul, din zoroastrismul persan, respectiv Ormuzd - Binele și Ahriman- Răul). În Imperiul Roman a circulat harta care indică exact golful ca un punct strategic însemnat pentru chiar siguranța Imperiului. În creștinism cei doi zei persani au devenit Sf. Gheorghe și Dragonul, ori chiar

Dumnezeu și Diavolul. În golf se varsă Tigru și Eufratul. Pe acolo ar fi intrat, făcând navigație de cabotaj, supraviețuitorii continentului scufundat care fusese între Australia și Indonezia de azi (Lemuria sau Mu), aceia care vor fi fondat Sumerul (Uruk) și au împrăștiat în lume legenda Potopului. Cele două fluvii au asigurat și avansul Asiriei către sud, ca și stăpânirea, pentru o bună bucată de timp, a Egiptului în zonă (după înfrângerea hitiților). În acest golf se află insula care, după *Biblie*, ar fi fost Țara Paradisului, aceea pierdută de Adam prin alungarea lui pe Pământ (cei vechi o numeau Dilmun, azi insula Bahrain). În textele sumeriene acest Adam e numit Xisuthrus. Alexandru Macedon a trimis, din golf, flota pe Tigru și Eufrat pentru a cuceri teritoriile de formare ale indo-europenilor. El lupta cu Imperiul Persan, acela care a stăpânit toate țărmurile golfului și i-a dat numele atât lui, cât și strâmtoarii. Este până astăzi un punct strategic planetar, de control continental (Africa/Eurasia), dar important și din pricina marilor rezerve de petrol din Irak (fosta Mesopotamie) și a rezistenței iranice (fosta Persie).

Gondwana – unul din cele două continente ale Pământului din urmă cu 600 de milioane de ani. Celălalt se numea Laurasia. Împreună alcătuiau Pangea. Gondwana a primit numele la începutul veacului XX, când s-a descoperit că o parte a Indiei este locuită încă de triburile dravidiene ale gonșilor (azi triburi protejate). Aparține perioadei de formare a uscatului planetar, conținând sedimente nemarine, din Pre-Cambrian. În jurul ambelor continente, evidențiate doar prin studiu comparat și asimilare de date obținute în diverse specialități, există adevărate mitologii. Una dintre teoriile despre Gondwana este că acest continent ar fi

dispărut grație centurii de vulcani activi ai ecuatorului, lăsând doar insulele Australasiei. O altă teorie susține că vechea Gondwana este chiar teritoriul locuit de gonzi și care se numește, în India actuală, chiar Gondwana. Mitologia despre atlanți și civilizațiile megalitice are un punct de susținere în relatările despre Gondwana. Războiul relatat în *Mahabharata*, considerată în India lucrare istorică, datat 5200 î.H., este unul cu atlantii. În *Biblie*, David, semitul, luptă cu Goliath (filistinul, uriașul).

Gond (pronunție gand, plural gonzi, pronunție ganzi) – cele mai numeroase triburi din lume a căror existență în timp este continuă de la prima semnalare (continentul dispărut) și până în prezent. Ocupă Peninsula Deccan din India și sunt numiți și Koi sau Koitur. Locul originar de așezare a fost Madhya Pradesh, Andhra Pradesh, Orissa și, între secolul al IX-lea și al XIII-lea, regatele gond s-au întins în toată partea centrală a Indiei. Au construit numeroase temple și lacuri artificiale, au fost cucerii de musulmani în veacul al XVI-lea d.H. Zeul lor suprem a rămas Persa Pen, iar credința populară cea mai răspândită este aceea în șarpele sacru (dragonul de apă). Limba gond este dravidiană. După numele lor a fost dat numele regiunii din India unde locuiesc, precum și al continentului dispărut: Gondwana. În *Mahabharata* se povestește despre lupta cu uriașul Gadotkatch, un gond, cu o statură cam de 10 m. după măsurătorile actuale.

Gonur – v. Oxux

Goseck – sit arheologic neolitic aflat în Saxonia, Germania. Avea structură circulară, precum Arkaim, formată din două structuri de lemn concentrice, între care se putea circula. Avea practicate

deschideri pe unde soarele putea intra la solstițiu și la exinnox. Era deci un fel de calendar, ca și Stonehenge. Nu departe de acest sit a fost descoperit Nebra Sky Disk, un disc din bronz care are încrustate cu aur soarele (ori luna plină) și primul pătrar al lunii, precum și stelele constelației Pleiadelor.

Goți – v. Germani

Grecia – zona actualei Grecii a fost un teritoriu locuit cu 8000 de ani î.H. La sfârșitul Epocii de Piatră și începutul Epocii Bronzului strălucește civilizația Cicladelor, venită dinspre Asia Mică (mileniul al III-lea î.H.), arhipelag din Marea Egee. Sub influența lor, ca și a Egiptului, se afirmă, cu 2000 de ani î.H., civilizația minoică din insula Creta. La mijlocul mileniului al II-lea î.H. apar, venind dinspre nord, triburile aheilor, primele triburi grecești, care dau substanță nouă civilizației myceniene și a Eladei în totalitatea ei. Au venit apoi dorienii, ionienii, eolienii și corintienii. S-au extins către Pergam, Rodos, Cipru, Creta, Antiohia. În următorul mileniu grecii vor coloniza Marea Egee, Mediterana până în Sicilia și Peninsula Iberică, Marea Neagră până în Colchida (Georgia), vor impune un model de civilizație (democrația, liga împotriva războiului, jocurile olimpice) și un model cultural (care a însemnat separarea științelor: matematica, arhitectura, fizica, filosofia, istoria, geografia, literatura) din ansamblul magmatic al lumii vechi, în principal feniciene, unde mitologia și adevărul erau una. Logica, marea cucerire a societății grecești, duce la dispariția simbolurilor fantastice (sfînxul cu trup de leu și cap de șoim, pasărea cu cap de om, dragonul cu cap de țap etc.) care sunt fie trimise în Cer, unde devin constelații, fie în Hades (Lumea subpământeană). Mitologia greacă

Însăși separă definitiv Binele de Rău, Cerul de Pământ și de zona subpământeană a celor morți (adică muntele Meru, care unea Cerul cu lumea subpământeană în buddhism și Mesopotamia este negat în esența lui). Omul va deveni măsura locului în care trăiește. Creștinismul va prelua foarte mult din acest fel de mitologie, astfel încât putem spune că lumea prezentului creștin se reclamă, ca punct de început, de la lumea greacă. Evident, nu socotim aici India și lumile necreștine, care au alte puncte de început. Grecii și-au păstrat identitatea în Mediterana cu prețul unor războaie care, prin disproporția forțelor angajate în luptă – pentru că cetățile grecești nu erau mari numeric – au ilustrat strategia și puterea solidarității umane în fața primejdiilor. Grecii au luptat cu persii – în acest sens se poate spune că Alexandru Macedon a fost creația lor, a tipului grec de civilizație – și cu romanii, urmași ai Troiei (hittiti), cucerită tot de greci. Puterea de asimilare a modelului grec s-a ilustrat prin regate precum greco-bactrian, greco-indian. Nu trebuie iarăși uitat că Ciprul, Frigia, Lydia, Cilicia, Epirul, Efesus au folosit modelul grec, după cum l-au și influențat. Până în îndepărtata Chină grecii au refăcut drumul propriilor lor origini (al Lapiților). Chiar după dispariție, prin absorbția de către Imperiul Roman, apoi Otoman, Grecia a transmis modelul ei de lume imperiilor și, mai târziu, după apariția Bizanțului, l-au recuperat prin modelul creștin ortodox, care a preluat masiv modelul grec, comentându-l în principal pe Aristotel. Grecii au urmat alfabetul fenician, dar au notat și vocalele, nu doar consoanele. Este primul alfabet al lumii moderne și din el provin alfabetele latin și slav.

Grenada – v. Spania

Guatemala – v. Maya

Gudea – rege al Lagashului, cetate-stat din vechea Mesopotamie, aflată între Tigru și Eufrat, nu departe de Uruk și Ur. Nu era de neam regal, era din triburile Guti (la origine Yuezii din India), căsătorit cu o fiică de rege. A condus Lagashul între 2144 - 2124 î.H. și a luptat cu Elamul și Anšan. El însuși a cerut să fie zeificat. Încă de pe când trăia și-a făcut multe temple (Lagash, Ur, Uruk, Nippur, Adab) și statui. A făcut zeilor daruri de preț: cedri din Fenicia, aur din Canaan, aramă din Ierihon, pietre prețioase din Egipt și lemn pentru corăbii din Dilmun. A dat o mare importanță contractelor scrise, s-a descoperit o arhivă de 30.000 de tăblițe. Lagashul a fost cucerit de triburile semite în jurul anului 2000 î.H.

Guti – triburi indo-europene, probabil de origine tochariană (înalți, blonzi, zona Mongoliei de azi), care trăiau în Munții Zagros pe vremea Imperiului Akkadian. Făceau dese incursiuni și astfel l-au destabilizat. După bătălia de la Agade (2215 î.H.), cetate sumeriană aflată între Tigru și Eufrat, au devenit stăpânii Akkadului. Au dispărut din istorie după confruntarea dintre semiți și sumerieni, iar cetatea s-a numit Akkad. N-a fost încă descoperită arheologic.

H

Hallstatt – v. Epoca Fierului

Ham – v. Noe

Hamiți – după *Biblie* sunt urmașii unuia dintre fiii lui Noe, Ham. Dar în sens istoric, prin comparație de ADN și comparație lingvistică, semiții și hamiții au aceeași origine, coborâți fiind din Akkad spre sud-est, în amestec cu populații indo-europene. Arheologii și lingviștii îi împart pe hamiți în ramura de est, care-i cuprinde pe vechii egipteni, nubieni (etiopieni), abisinieni, galla, danakil, somali, triburile beja, masai, wahuma (ori watusi) și ramura de nord, care-i cuprinde pe berberi, triburile tibbu, fula și guanches (populația originară a insulelor Canare, azi dispărută). Sunt oameni cu pielea închisă la culoare și părul negru, creț, cu ochi mongoloizi. Vechiul Kush, care se întindea deopotrivă în Peninsula Arabică și în Cornul Africii, era prin excelență un regat hamitic și de aceea regina Sheba a migrat spre Cornul Africii. Meroe a fost un regat hamitic. Arabii, în sens larg, au fost la origine hamiți. Araba însemna, în limbile hamitice, stepă. Hamiții aveau o societate matriarhală, zeița-Lună și femeile conduceau triburile și nu bărbații ori zeul Soare. Numai răspândirea islamismului a dus, prin insistențe de generații, la pierderea ideii de diferență între arabi și islamici, ca și la înlăturarea poziției femeilor în comunitate, deși s-a păstrat până astăzi, ca urmare a moștenirii arabe, dreptul femeii islamice de a-și păstra averea după căsătorie numai pe numele ei. Au fost și numeroase triburi care au adoptat limbile semitice fără să fie hamiți ori semiți. Canaaniții și vechii cretani nu erau la origine semiți. *Cartea morților*, a Egiptului antic, hamitic prin excelență

(conform *Bibliei*, Misr - azi numele egiptean al țării - era urmașul lui Ham), pomenește despre nașterea omului în peșterile de unde izvorăște Nilul. Ceea ce este adevărat și în sens istoric, deoarece Nilul Albastru izvorăște din Nubia, iar Nilul Alb din Zambezi, ambele având populații originar hamitice.

Hammurabi (1810 – 1750 î.H.) – al șaselea rege al Babilonului din dinastia amorită fondată de Shumu-Abum în 1894 î.H. Atunci când a devenit rege, Babilonul era doar o cetate-stat, dar, luptând cu Elamul și apoi cu Larsa, a asigurat expansiunea Babilonului Asiriei. Pentru a ține în frâu numeroasele conflicte izvorâte din diversitatea triburilor, a dat un cod de legi, printre primele din istorie, scris pe tumuli de bazalt în arameică (se foloseau cuneiformele. A dispus să fie așezat câte un stâlp cu legile în fiecare cetate, până în Susa, capitala Elamului (azi Kazahstan). Centrul de greutate al legilor sale era familia și codul așeza raporturile economice și de comportament în viața cetății. Abraham, cel care a dus triburile semiților în Canaan, era amorit, urmașul în linie dreaptă al lui Hammurabi.

Harappa – cea mai veche civilizație de tip orășenesc din India, care ocupa un milion și jumătate de km², în lungul Indusului (fluviu izvorât din platoul Tibetului și care se varsă în Marea Arabiei, încrucișând tropicul). Harappa a ocupat Pakistanul de azi și nord-vestul Indiei. Indusul merge aproximativ paralel cu albia secată a fluviului antic Sarasvati, care izvora din Himalaia și se vărsa în Golful Cambay, avcând o lungime de aproape 8000 de km. El a asigurat, de fapt, răspândirea celor mai

vechi culturi ale lumii și, probabil, o parte din migrația pe uscat a dravidienilor spre Asia și Asia Mică. De altfel, cultura Harappa are un corespondent la fel de vechi și de fabulos: civilizația Oxus, pe Amu Daria de azi, în Afganistan. Ambele civilizații au apărut după Epoca de Piatră (Paleolitic), au ajuns la strălucire în Epoca Bronzului și au dezvoltat gustul pentru artă miniaturizată. Civilizația Harappa a avut o perioadă incipientă, una de strălucire și una de apogeu, fiind situată cu totul în intervalul 3000-1400 î.H. Scrierea n-a fost încă descifrată, dar datează din anul 3000 î.H. Au avut planning și administrație pentru cetăți care asigurau viața a sute de mii de oameni, controlați nu prin forță, ci prin religie, adică pe cale psihologică. Religia îmbina șamanismul și raportarea individului la Cosmos. Carl Sagan a conștientizat faptul că scala Timpului corespundea în cosmologia vedică scalei științifice actuale a Timpului cosmic. Au avut calendar și matematică avansată, deoarece opera cu cifra 0, pe care, mai târziu, Imperiul Roman n-a avut-o, a fost redescoperită abia de arabi. Aveau relații comerciale cu Elamul, Mesopotamia, Creta și Egiptul. De altfel, în jurul anului 1500 î.H., triburi indo-europene au migrat spre ținuturile Indusului. În acest fel, civilizația vedică, pe care a reprezentat-o civilizația Harappa, a luat sfârșit, nu fără a transmite Indiei și lumii un set de cunoștințe și un mod de a fi și de stăpâni viața în societățile omenești.

Hattusha – capitala Imperiului Hittit, aflat pe teritoriul Turciei de azi, între Munții Taurus (Caucaz) și Golful Persic. Imperiul vechi (secolele XV-XIII î.H.) și Imperiul Nou (secolele XIII-XII î.H.) sunt precedate de civilizația paleolitică (mesotitică), începută cu 40.000 de ani î.H. și care era una locală (a Omului de

Neanderthal, din timpul mării glaciațiuni). Se pare că ei diferă de triburile hattii ori chatti de la începutul mileniului al II-lea î.H. pe acele locuri, fiind „fiii lui Heti” (egiptenii le spuneau kheti, iar *Biblia* hetii). În limba hattii zeiței Lunii i se spunea Kashku, un cuvânt care desemna, în scrierile hittite, triburile pala, venite dinspre Imperiul Pala (India). Vorbeau o limbă indo-europeană, hittita, limba cultă, a diplomației, formată din două limbi de bază, luwita (pe care, apoi, au vorbit-o lydieni) și palaiana. Aveau o scriere proprie, hieroglifică, dar foloseau și cuneiformele arameice. Textul se citea de la stânga la dreapta primul rând, de la dreapta la stânga al doilea rând, deci în formă de șarpe. Erau foarte buni administratori, arhivele din Hattusha, descoperite nu de mult, aveau 10.000 de tăblițe care reglementau vânzările, cumpărările și actele de mariaj. Se pare că Troia și Babilonul le plăteau tribut. Au reușit să-i țină la distanță pe asirieni și pe egipteni, deopotrivă interesați de spațiul Golfului Persic. Cu egiptenii, mai exact cu Ramses al II-lea cel Mare, au încheiat primul tratat de pace scris al istoriei omenești, după ce au pierdut marea bătălie de la Kadesh (1274 î.H., loc aflat în sudul Israelului de azi și care controla marile rute comerciale dinspre Asia spre Africa și Europa). Au consolidat o civilizație neobișnuit de tolerantă prin combinația de simboluri și prin mulțimea zeilor (câteva mii). Nu se știe dacă vin din centrul Asiei ori dinspre India. Hattusha era formată din două părți, una de Sus, cu palate, temple, depozite de hrană, arhive, și alta de Jos, cu locuințe. Abraham, profetul evreilor, era amorit, dar soția sa, Sarah, era hittită. Imperiul Hittit a dispărut la impactul cu popoarele mării, probabil primele triburi de greci care i-au atacat venind dinspre Mediterana a dus la

războiul Troiei (în hittită Willusha, numită de greci Ilion) descris de Homer în *Iliada* și care a dus la migrația către Peninsula Italică a troienilor, fondatorii Romei.

Hazari - v. chazari

Helveți – v. Celți

Hephtaliți – popor care a jucat un rol important în veacurile 5–6 d.H. în istoria Indiei și Persiei. Surse vechi chineze îi menționează la începutul veacului al II-lea d.H. ca fiind hunii albi, care locuiesc în Dzungaria, dincolo de Marele Zid. Au cucerit Sogdiana și Khorasan și s-au deplasat astfel mai spre sud. Aparțineau fie triburilor est-iranice, fie tocharienilor. Perșii le-au spus hephtaliți (după simbolul vulturului care era al acestor triburi), indienii și armenii huni albi, fiindcă erau înalți și blonzi, îi credeau strămoșii parților, iar chinezii le-au spus Yuezhi, ceea ce însemna închinătorii Lunii (sunt menționați din secolul al VI-lea î.H., iar în secolul al II-lea î.H. sunt vizitați de o misiune chineză care a menționat cinci triburi mari, ocupând Balc sau Bactria(na), numită de chinezi Daxia, Oxus (azi Amu Daria), Parthia, Sogdiana și Iaxartes (azi Sâr Daria).

Herakles (Hercules la romani) – erou al Argosului, în Grecia antică, devenit zeu pentru marile sale înfăptuiri în favoarea atenienilor. Numele real era Alcides, iar Herakles însemna „faimos datorită zeiței Hera”. Deoarece ea, aflând că Zeus a păcătuit cu o muritoare (din stirpea lui Perseu) care avea să nască acest copil, i-a provocat toate necazurile acestui copil, devenit tânăr luptător. Și biruindu-le, el a devenit faimos. Personaj nu doar mitologic, cum se acreditează adesea, Herakles (pentru romani Hercules) este un personaj parabolic pentru toate

civilizațiile Mediteranei de la sfârșitul celui de-al doilea mileniu și începutul celui dintâi mileniu î.H. Nici nu mai are importanță dacă a fost sau nu, la un moment dat, regele Argosului. Cele 12 victorii ale sale au vizat, fiecare în parte, distrugerea unui standard al lumii de până la el și curățirea bazinului mediteranean de simbolurile pluri-animale venite din Asia ori India, în favoarea logicii omenești. După uciderea leului din Nemea, prima cetate unde se desfășurau jocuri olimpice, acestea au fost inaugurate la Atena; după uciderea Hidrei din lacul Lerna (dragonul cu 9 capete), acest vechi simbol venit din Extremul Orient a dispărut din reprezentările Greciei. Grație lui au dispărut centaurii, pe jumătate om și jumătate cal (Chiron, Eurythion, Nessus), iepele, vacile, taurii (inclusiv Minotaurul) magici care veneau din Egipt ori India, traversau Bosforul, simbolizau Soarele ca zeu suprem și avansau spre Europa (în ordine mitologică bourul de pe stema Moldovei a fost cea mai nordică și ultima reprezentare a acestui simbol), păsările Stymphaliei care, de fapt, simbolizau vulturul (venit din Asia cu mezii și parții). El a ucis deopotrivă monștrii tereștri, acvatici, aerieni și subpamânteni, a separat viața omului de viața celorlalte regnuri. Titanii au căpătat, grație lui Herakles, funcții limitate și și-au pierdut din puteri: Atlas, Anteu, Prometheu. Toate civilizațiile mediteraneene l-au acceptat și l-au folosit. A fost în Thracia, Macedonia, Misia, Troia, Theba, Sparta, în Lidya, în Tartessos. l-a ajutat pe argonauții lui Iason să aducă Lâna de Aur din Colchida. Numele soțiilor lui au devenit nume de cetăți, simboluri ale extinderii influenței grecești în Mediterana. El ar fi construit cele două coloane care separau Mediterana de Okeanos (Atlanticul), Coloanele lui Hercule, azi

stâmtoarea Gibraltar. A primit de la Helios (Soarele!) unul dintre caii lui Ganymede și a traversat oceanul (!), iar la întoarcere a înapoiat calul (acesta e un simbol care indică înțelegerea sfericității Pământului). Datorită regatelor greco-indian și greco-bactrian, influența limpezitoare a faptelor lui Herakles s-a întins către Asia spre nord-est și sud-est, modernizând - dacă putem spune astfel - standardele lumilor vechi (Japonia, China, India), oferind, dacă nu o alternativă, un termen de comparație cu propriile standarde.

Herodot (n. 484 î.H., Halikarnas, în Caria – m. 430 î.H., insula Samos) – primul istoric al lumii, fondatorul domeniului, acela care, prin *Istoriile* sale, a dat chiar numele domeniului. După tată era carian din Caria, un regat din Asia Mică apărut după dispariția Imperiului Hittit și unde se vorbea luwita, iar după mamă grec. Deoarece Caria însăși a dispărut în urma impactului cu perșii, care au atacat și cetățile grecești, problema *Istoriilor* lui Herodot este aceea a inventarierii forțelor din estul Mediteranei pentru a ține piept acestui atac. El descrie civilizațiile, potențialul armat, etnografia zonei și încearcă tot timpul să separe mitul de realitate, să transfere în registrul realității umane ceea ce e de transferat. El compară și declară sursele folosite, adică face operă științifică. Apariția lui Herodot în lumea greacă a fost posibilă după existența lui Herakles. Așa cum reiese din *Istorie*, cercetătorii ulteriori au desenat o hartă a lumii cunoscute de Herodot care nu este nici pe departe cea mai completă pe care o dețineau grecii antici (v. Strabo), dar este o hartă întinsă și amănunțită a evenimentelor, o sursă valabilă până astăzi, deoarece, pe baza ei, au fost făcute ulterior importante

decoperiri arheologice: Troia, Atlantida (văzută din satelit în 2005, în spațiul din Atlantic aflat între Marea Britanie și coasta spaniolă, exact unde o plasase Herodot, „dincolo de Coloanele lui Hercule”. Evident, nu luăm aici în considerare ceea ce s-a întâmplat în China veche, ori în India, unde scrierile care aveau drept obiect evenimentele istorice au fost mult mai vechi, ci valoarea originală a lui Herodot pentru cultura europeană ori de influență europeană.

Himalaia – cel mai mare masiv muntos al lumii, format prin încrețire, datorită alipirii plăcii tectonice a Indiei de Asia, în urmă cu 70 de milioane de ani (Cretacic). Numele înseamnă Malaya de Sus, cea înaltă, în comparație cu Malaya de Jos, propriu-zisă, peninsulară, alcătuind azi statul Malaezia, ce cuprinde o parte a peninsulei și o parte a insulei Borneo. Himalaia are 40 de vârfuri muntoase înalte de peste 8000 de metri. Lanțul muntos este mărginit de Tibet la est și de deșertul Taklamakan la vest. Everestul este numit „acoperișul lumii”. Împreună cu masivul Pamir a reușit să protejeze viața oamenilor la începuturile ei, pe când centura de vulcani ecuatoriali ai planetei – în zonă încă activi și astăzi – a dus la cutremure și inundații (și post-glaciațiune) în urma cărora în zonă s-a scufundat un continent, iar nivelul apelor planetare a crescut, acoperind o serie de așezări de tip megalitic. Patru mari fluvii (ca și cele patru fluuvii menționate în Biblie!) izvorăsc din Himalaia: Indus, Gange, Yang Tze, Mekong. Șase țări au acces la părți ale masivului: Afganistan, Pakistan, Nepal, India, Buthan, China. Ele sunt moștenitoare ale civilizațiilor care s-au dezvoltat și au avansat în spațiu și timp în lungul acestor fluvii, precum și în lungul fluviului Sarasvati,

dispărut în mileniul VIII î.H. Strămoșii nepalezilor se numeau newar și urmași ai lor încă există. Dintre ei s-a născut, în 560 î.H., acela care avea să devină Buddha, capăt de religie (de fapt filosofie transferată în registrul credinței) pentru mare parte a zonei sud-est asiatice. Surse indiene menționează, pentru estul Nepalului, triburile kirata, care aveau încă vorbitori în secolul XX. Principala alimentație era asigurată de creșterea caprelor, un soi de capre cu coarnele curbate, altele decât caprele domestice de mai târziu, având coarne drepte. Acest lucru trebuie menționat deoarece în Nubia (Etiopia) și Țara Bascilor trăiesc până astăzi caprele de Himalaia, având coarne îndoite și alt ADN decât cele domestice mai târziu. Iar capra a fost un animal sacru pentru aproape toate vechile civilizații ale lumii, a traversat perioada Paleolitică a șamanismului și s-a infiltrat în religiile cosmogonice ale Neoliticului. O altă populație veche a Himalaiei a fost confederația de triburi fără autoritate centrală numită regatul Ladakh, ai cărei locuitori își spuneau dard, nume generic pentru conviețuirea dintre newar și arieni. Pentru răspândirea buddhismului acest regat a fost cel mai bun mediu, asigurând traversarea în toate sensurile, mai ales prin relații de schimb de mărfuri. În Ladakh religia era transmisă prin gompas, forme de teatru popular cu improvizații de actualizare, așa cum au rămas și la noi, până de curând, formele de teatru popular cu Marioara și Vasilică, ori în Veneția teatrul cu măști. Mai trebuie adăugat că darzii au fost și o populație străveche în Serbia de azi, iar numele Darda se dă și în prezent copiilor din Câmpia Română. Schimbări dramatice în viața acestor populații au avut loc în mileniul al II-lea d.H., când arienii au început să se miște din locurile originare spre sud și vest. Totuși, dovezi

etnografice implicite atestă comunicarea parametrilor culturali – probabil odată cu purtătorii lor – până în zona Munților Anzi, care are aceleași motive decorative ca și în Himalaia, după cum unele pot fi întâlnite în cultura etiopiană ori a tracilor, apoi în America Latină. Arheologii și istoricii numesc cultura vârfurilor acest mod de viață al comunităților omenești. Nu este însă mai puțin adevărat că, din pricina climei, investigațiile arheologice sunt puține și masivul Himalaia păstrează încă numeroase secrete ale vechilor civilizații.

Hinduism – religie adoptată de o bună parte a Indiei, de unde și numele ei. A fost inițiată de Brahma, care este, ca și Iisus mai târziu pentru creștini, o reprezentare a divinității: Vishnu. Brahma (nume de autentificare dat de Vishnu) s-a născut în Nepal, la Lubimi, cu numele Siddhartha Gautama (cca. 563-483 î.H.) și era prinț. Conform mitologiei consoarta lui se numea Sarasvati (v. Harappa). A alcătuit o sinteză a mitologiilor locului capabilă să asigure controlul majorității populației din lungul marilor fluvii care izvorăsc din Himalaia (azi două miliarde și jumătate de oameni) nu pe calea armelor, ci prin controlul comportamentului și al minții omenești. Sinteza lui s-a bazat pe cunoașterea perioadei vedice a Indiei (cultura Harappa), a *Mahabharatei* și *Upanishadelor*, a gomapsurilor care circulau ca sinteze de informație și coduri de comportament venite din trecutul zonei. Pentru un hindus zeii (deva) sunt instrumentele folosite de Brahma spre a asigura, în diverse zone ale realității, implementarea acțiunii omenești și bonusul datorat acesteia. Hinduismul a asigurat astfel un avans concertat al civilizațiilor din lungul marilor fluvii care pleacă din Himalaia, vizibil și astăzi, ca și o comunicare prin timp a

parametrilor bine fixați inițial. Un cod de norme peste care n-au putut trece nici perșii, nici creștinismul, nici islamismul și nici o altă religie. Cele patru elemente primordiale (apa, aerul, pământul și focul), lotusul (care va fi un simbol și pentru Egipt), Binele și Răul, Cerul, Infernul și cercurile intermediare, câte 7 pentru fiecare sferă, asigură pașii de traversare ajutându-l pe om să-și măsoare capacitatea de perfecționare în raport cu eternitatea. În sfârșit, continua renaștere a ființei esențiale, nemateriale, în forme trupești diferite, până la purificarea ei completă, care o face capabilă să intre în lumina eternă a Cerului (citește Universului) prin Brahma (colectorul), puternic el însuși grație energiei feminine primordiale, Maya, asigură perenitate chiar doctrinei brahmane, care a făcut din hinduism o religie puternică până astăzi.

Hittiți – v. Hattusha

Hobbiți – v. pigmei

Homo Sapiens – v. Omul

Huni – sunt menționați pentru prima oară ca entitate de surse chineze vechi (secolul al II-lea d.H.), care precizează că Huna (în limbile turcice vechi hun însemna om) sunt așezați dincolo de marele Zid, că sunt înalți și blonzi (li se spunea hunii albi pentru a-i deosebi de alte neamuri tucice), iar teritoriul lor de origine este deșertul Ordos, care leagă Himalaia de China, în lungul fluviului Yang Tze. Începutul mișcării hunilor, vorbitori ai unei limbi altaice, ca și traseul lor spre Europa pot fi măsurate grație unei invenții tehnice: arcul făcut din fâșii suprapuse de lemn, prin aglomerare. Mișcarea lor către vest a început în veacul al IV-lea d.H., pe când hephtaliții se pregăteau, aproximativ pe

aceleași teritorii, să se constituie într-un regat. Nu se știe nici până astăzi dacă, la origini, hephtaliții și hunii sunt același triburi, sunt înrudite ori doar aliate, provenite din mai multe neamuri. Fapt este că hunii au fost împinși spre Bactriana (Balckh), pe care o cuceresc aliindu-se cu sarmații. Valul hunilor, după o așezare pasageră în spațiul dintre Marea Neagră și Marea Caspică, a împins mereu mai spre vest diversele triburi germanice. De altfel, în perioada de maximă strălucire, când au fost conduși de Attila (434 – 452 d.H.) și au constituit un imperiu, hunii au ajuns până pe teritoriul Spaniei și Franței de azi. Dar deschiderea conflictului cu celții (triburile de gali cu care au luptat în zona Cataluñei) a dus la refularea lor din nou spre răsărit, unde au fost o vreme clienți (termenul desemna supunerea în fața unui suzeran) ai Imperiului Roman și diverse alte triburi migratoare, au făcut incursiuni de pradă în Imperiul Bizantin și au dispărut din istorie la puțină vreme după moartea lui Attila, grație alianței contra lor a tuturor triburilor germanice, care au reușit să-i înfrângă.

Hurriți – triburi venite în nord-estul Mesopotamiei pe la 3000 î.H. (urme hurrite se găsesc în Siria, Irak, Turcia) dinspre India. Atestări arheologice de locuire există însă de la 8000 î.H.: megaliți, unelte din piatră. Despre noii locuitori nu se știe sigur că sunt indo-aryeni. Aveau o civilizație avansată, s-a descoperit o așezare de tip orășenesc datând din mileniul al treilea î.H. numită Urkesh: palate, temple, ziduri întărite. Acest tip de așezare s-a multiplicat în mileniul al II-lea î.H. Nu vorbeau o limbă indo-europeană și nici semitică, ci una aglutinantă, care a fost moștenită de cetatea-stat Urartu și de armeni. Hurriții au avut două regate cunoscute, unul cu numele de Arrapha și altul cu numele

Mittani, precum și regatul hurrito-amorit cu numele Yamhad, care le precede în timp pe cele două. Capitala regatului Mitanni a fost Washukanni, cuvânt sanskrit, care însemna „o mină de sănătate”!. Una din tăblițele de la Tell el Amarna, capitala edificată de Amenhotep al IV-lea în Egipt, ca și mai multe texte bilingve din arhivele de la Hattusha, au dus la descifrarea dialectului hurrito-amorit. Au luptat cu Babilonul, Akkadul și cu hitiții și au câștigat controlul zonei, cu intermitențe, în mileniul al II-lea î.H.

Hyksoși – au existat păreri care au susținut că aceștia erau, în fapt, hurriții (ca teritoriu o parte a Imperiului Hittit), care au pătruns în Egipt cam în 1700 î.H., an când începe să se scrie despre hyksoși (aceasta fiind denumirea din sursele grecești). Alte surse consideră că aceștia a fost canaaniți (cu deosebire edomiți), dar, oricum, de influență hurrită. Un lucru este cert: dinastiile a XV-a – a XVI-a a Egiptului antic au avut faraoni din rândul hyksoșilor (1648-1540 î.H., dar ei n-au cucerit nicodată și Egiptul de Sus, de la izvoarele Nilului). De altfel, își constituiseră un regat puternic, care cuprindea sud-vestul Asiei Mici și delta Nilului. Capitala acestui regat se numea Avaris (1640 – 1560 î.H.), săpăturile arheologice au identificat-o pe teren. Acest fapt i-ar identifica cu strămoșii avarilor. Hyksoșii au adus pentru prima oară calul în Egipt. Au fost alungați de egipteni, în final, în timpul dinastiei a XIII-a, în deșertul Neghev, din Israelul de azi, unde au fost înfrânți și au dispărut.

I

Iafet – v. Noe

Iapet – v. Prometeu

Iazygi – triburi de sarmați (care sunt iraniene ca origine), ca și alanii. În drumul dinspre Asia spre Europa s-au oprit mai mult lângă Marea de Azov în secolele II – I î.H., unde s-au aliat cu regele Pontului, Mithridate al VI-lea, pentru a rezista atacurilor Imperiului Roman. Erau foarte buni călăreți și purtau armuri din zale. Apoi au fost folosiți de către romani pentru a-i înfrânge pe daci. În acest sens au fost aduși și așezați în Câmpia Panonică, între Dunăre și Tisa, pentru ca Burebista să fie prins între două fronturi. Numai că, odată ajunși în noua locație, iazygii au refuzat cooperarea cu Roma. După cucerirea Daciei de către romani au hărțuit continuu Imperiul, astfel încât, în 170 d.H. l-au ucis pe guvernatorul roman al Daciei și Moesiei, Claudius Fronto. Alianța subtextuală a dacilor cu iazygii venea pe fondul lor indo-iranice comun. După anul 230 d.H., venirea vandalilor i-a împins spre nord pe iazygi, nu fără a fi lăsat urme în istoria românilor. Până astăzi în Ungaria există o minoritate iasică (iazygă), iar limba pe care au vorbit-o a fost preservată până la 1876.

Iberia – este spațiul numit astfel în vechiul Caucaz, ca și în vechea Peninsulă Iberică, desemnând astfel o filiație a populațiilor identificată de grecii antici (Herodot, Ptolemeu). Iberia Caucazului se afla pe locul actualei Georgii, pronunțat de sciți Gurj (de unde, astăzi, gruzin în rusă). Ei înșiși își spuneau kartveli, după numele primului rege al triburilor, devenit zeu. Vechea

Iberie se întindea și pe teritoriul actualelor republici autonome Abhazia și Ajaria. Tot acest teritoriu era numit de greci Colchis (Colchida), regat în care erau cuprinse triburile mushki și meskhs. Capitala se afla la Mtskheta. Medeea, fiica regelui Colchisului, a fost adusă în Grecia de Iason, plecat după Lâna de Aur, de la Mtskheta. Deși zona a fost locuită încă din Paelolitic, totuși semne scrise despre regatul Colchidei apar abia datorită coloniilor Miletului, edificate în lungul țărmului Mării Negre în secolul al VI-lea î.H. Acei iberici au luptat cu regatul Pontului, Imperiul Persan, Imperiul Roman, Imperiul Bizantin, arabii și Imperiul Otoman, aliindu-se, în cele mai multe cazuri, cu armenii. Nevoia de a rezista, nu în ultimul rând cultural, deoarece zoroastrismul făcea mari presiuni, i-a făcut să adopte devreme creștinismul oriental (la începutul secolului al IV-lea). Vechiul drapel al Colchidei ilustra originea iberilor din Caucaz, veniți probabil în cursul marii migrații a Neoliticului: o capră având coarnele curbate, originară de la poalele Himalaiei, ca și semnul zeiței lunii, în care credeau triburile. Regele Vahtang I (447-502) a reformat regatul (administrația și scrierea), făcând la Mtskheta (aflată pe un vârf muntos) patriarhatul, iar capitala administrativă la Tbilisi (aflată în vale, la confluența dintre Kura și Arakvi). Vahtang I a rezistat în fața perșilor într-un război de uzură de 20 de ani fără nici un sprijin din afară și a fost ucis în final.

Iberia din Peninsula Iberică desemna spațiul de locuire al unor vechi triburi pre-indo-europene care au trăit în sud-estul peninsulei, numită – din cauza lor – Iberia de grecii antici, dar probabil și de fenicieni. Drumul mediteranean dinspre Fenicia și Grecia spre iberii din peninsulă este atestat de numeroasele

artefacte găsite. Probabil însă că iberii din peninsulă au migrat dinspre Asia cam în același timp cu aceia din Caucaz, adică în Neolitic. Unii au rămas în Caucaz, alții au urmat calea țărmului mării și a cursurilor mari de apă, odată cu încălzirea vremii de după marea glaciațiune. La începutul mileniului I î.H. au ajuns acolo celții și s-a format plasma civilizației celt-ibere. Vechea lor limbă a dispărut în secolul III d.H., fiind înlocuită cu latina. Pare să fi fost o limbă izolată, care nu aparținea grupului indo-european, fiind conectată mai degrabă cu limba bascilor ori a etruscilor (ambele teorii sunt disputate), adică pelasgilor ca populație de substrat a țărmului nordic al Mediteranei. Au lăsat morminte de tip kurgan și artefacte care vădese un grad înalt de civilizație. Celebru în toată lumea a rămas orașul-cetate Tartessos (datorită minelor de argint a fost colonizat foarte timpuriu de fenicieni).

Ibiza – una dintre insulele din arhipelagul Baleare din Mediterana, aflată între Italia și Spania, alături de Mallorca, Minorca, Formentera ș.a. mai mici. Arhipelagul a apărut ca urmare a activității vulcanice din Pleistocen, ce a dus la apariția faliei subacvatice care le-a separat de Sicilia. Au fost locuite din Neolitic, împărțându-se cu Malta și Canarele, dar și cu sudul coastelor Franței și Spaniei de azi, viețuirea în peșteri și tumuli megalitici. Prima colonie feniciană a fost Carthagina, 814 î.H., pe țărmul nordic al Africii, apoi Ibiza, 700 î.H. După războiul troian a fost colonizată de grecii din Rodos (Poseidonia, astăzi sub ape). Dar, chiar înainte de asta, Strabo a dat insulei numele oștenilor ei îmbrăcați în zale: Gymnatas. Cuvântul Baleare vine de la zeul fenician Baal, fiindcă aici se făceau jertfe către zeu înainte de ieșirea în larg

a navigatorilor fenicieni. Ibiza s-a opus, ca toți fenicienii din zonă, Imperiului Roman. Vandalii din nordul Africii au cucerit Ibiza în 455 d.H., apoi s-au îndreptat spre sud-estul Peninsulei Iberice. Alte insule au fost ocupate de bizantini (535 d.H.), dar nu Ibiza. În perioada arabă a depins de Valencia, iar la 1235 au cucerit-o regii Aragonului și au introdus creștinismul. Columb, finanțat de Castilia și Aragon pentru călătoriile sale, înainte de a ieși din Mediterana, a făcut aprovizionarea corăbiilor în porturile Ibize, apoi în Canare.

Ibn Sina – numit în latină Avicenna, a fost părintele științelor, medicinei și filosofiei, folosit ca sursă până în secolul al XIX-lea. Era persan trecut la islamism, a scris în persană și arabă. S-a născut la Bactriana (Balckh), în 980 d.H. (370 anul Hegirei) și a murit la Hamedan, azi în Iran, în 1037 d.H. A scris în jur de 450 de volume, din care 240 i-au supraviețuit. 150 dintre ele erau de filosofie (logică, științe), iar 40 de medicină. Este considerat inițiatorul mai multor domenii de cercetare și tehnologii, metode, experimente. A studiat la Bactriana (azi în Afganistan) și la Bukhara (azi Uzbekistan), unde se născuse și a avut acces la biblioteca regală a Samanizilor (prima dinastie persană trecută de la zoroastrism la islamism), care a ars chiar în timpul vieții lui Ibn Sina, dar avea manuscrise chineze, turcice, iranice, indiene mesopotamiene foarte vechi, precum și lucrările lui Aristotel, Platon, Ptolemeu, Strabo, Erathostene, Galenus și altor învățați din antichitatea greco-latină, inclusiv ale unor filosofi arabi din Spania. Sinteza culturală pe care a făcut-o Ibn Sina pe baza acestei cunoașteri a făcut din el un Leonardo da Vinci al Evului Mediu timpuriu al lumii arabo-persane. Iată pe scurt domeniile și stadiul lor așa

cum le-a fixat el în veacul al X-lea d.H.: medicină - *Canonul medicinei* este o enciclopedie în 14 volume scrise în arabă, bazată pe experimente proprii, pe scrierile lui Galenus, ale medicinei indiene din *Sushruta* și *Charaka*, pe vechea medicină persană și arabă. În această enciclopedie își au originile cercetările asupra corpului uman adică viitoarea chirurgie (inclusiv, în veacul al XV-lea, studiul globului ocular) ca și instrumentarul legat de ea, studiul și cuantificarea substanțelor, adică viitoarea farmacie și viitoarea alchimie, predecesoarea chimiei; studiul bolilor infecțioase și folosirea carantinei ca metodă de păstrare a sănătății sociale, urmărirea clinică a pacientului, adică stabilirea sindromului bolii și a diagnosticului, a factorului de risc, a definit ce înseamnă dieta. A distins între bolile trupului și ale minții, ocupându-se de ceea ce numim azi tuberculoză, pleurezie, infecții pulmonare, dar și de devierile sexuale, perversiuni, neurastenii, boli neuro-psihiice. Este, până astăzi, prin conexiunile dintre seriile de fapte (fiziologie, patologie, igiena personală și colectivă), cel mai important tratat de medicină scris vreodată; filosofie, în sensul vechi, de atocuprinzătoare cunoaștere a soluțiilor pe care omul trebuie să le aplice pentru a viețui în acord cu sine și cu lumea. În zona filosofiei s-a ocupat de logică, metafizică, cosmogonie, etică, politică. L-a contrazis pe Aristotel și a introdus ideea de diferență între esență și existență, între minte și suflet, ca și ideea silogismului temporal, conform căruia ceea ce este valabil la un moment dat poate să nu fie valabil la alt moment dat; a făcut deosebirea între logica inductivă și deductivă. În ce privește științele naturii, a rămas tratatul în nouă volume intitulat *Cartea tămăduirilor*, o enciclopedie a științelor naturii, în sensul

că sunt menționate produsele naturale care conțin elemente tămăduitoare pentru suferințe umane; matematică – îndeosebi aritmetică, teoria numerelor (a lucrat cu baza de calcul decimală, în sistem indian, dar și sexagesimlă, în sistem mesopotamian); fizică – în acest domeniu s-a ocupat de studiul luminii și al naturii ei materiale, de precipitații, de optică (despre lentile și viteza finită a luminii care decurge din natura ei materială); psihologie, astronomie, geologie (natura cutremurelor, modificări planetare, Pământul ca planetă sferică alături de alte planete de pe Cer); inginerie – despre natura mecanismelor simple și compuse, despre proiectile, traiectorii, pârghii. Menționează șapte planete: Saturn, Jupiter, Marte, Soarele, Luna, Venus și Mercur și stabilește în ce fel fiecare din ele influențează psihicul uman și îl determină după semnul (emanația) planetei sub care s-a născut o ființă, ca și în zodiacul mesopotamian. În sfârșit, s-a ocupat de arte, mai ales de muzică, pentru care a definit natura sunetului și a alcătuit un sistem de notație după înălțimea tonurilor.

Ierusalim – v. Israel

Iliri – triburi care apar, ca proto-iliri, în Peninsula Balcanică, la sfârșitul Epocii Bronzului și începutul Epocii Fierului, adică spre sfârșitul mileniului al II-lea î.H., atât în Dalmația, cât și în Panonia. Erau triburi venite probabil dinspre Anatolia. Unii specialiști consideră că aveau legătură cu frigienii, deși Poarta de Fier a Caucazului, cum e numit spațiul dintre Munții Caucaz și Marea Caspică, a excelat prin numărul foarte mare de triburi, care s-au antrenat unele pe altele în a migra dinspre Asia spre Europa, începând cu ultima parte a Paleoliticului și până în Epoca Fierului. Triburile cele mai des menționate ale

ilirilor au fost: albanoi (care au dat și numele actualei republici Albania), andizeți, dezițiți, dalmați, dardani, docleți, iapigi, otariați, panonieni, taulanți. Denumirile au fost date de istorici mai târzii. Ca și în cazul celților, tracilor și germanilor, ilirii aveau legături tribale prin rădăcina lingvistică ce forma un trunchi lingvistic originar, diferit de cel indo-european. În secolul al IV-lea î.H. au format un regat puternic în sud-vestul Peninsulei balcanice, care avea să reziste atacurilor repetate ale macedonenilor, inclusiv Alexandru Macedon. Au fost pirați neîntrecuți în Marea Adriatică, ceea ce a provocat atacurile Imperiului Roman și înfrângerea lor în 165 î.H., devenind astfel provincia romană Illiricum, divizată mai târziu în Dalmatia și Pannonia. Au dat Imperiului Roman numeroși împărați: Claudius al II-lea, Aurelian, Probus, Diocletian și, mai ales, Constantin cel Mare, acela care avea să provoace marea fractură a imperiului, separând Bizanțul de partea vestică și, mai ales, introducând creștinismul pe o arie atât de întinsă, încât, pur și simplu, harta lumii s-a schimbat radical. A fost, într-un fel, revanșa lumilor vechi asupra noii ordini romane, deși, în perspectivă, lumea va continua să se cristalizeze tot după noile tipare.

Imperii ale stepei – v. Mongolia

Imperiul Achemenid – v. Persia

Imperiul incaș – v. Inca

Imperiul Mog(h)ul – v. Mongolia

Imperiul Otoman – este un imperiu al neamurilor turcice care a rezistat până în secolul XX. Evoluția viitorului imperiu a început în veacul al XIII-lea, când sultanatul selgiucid al Rume(liei) s-a

divizat în 10 formațiuni mai mici, numite emiratele ghazi (ceea ce înseamnă luptător, formațiune de luptă; de la ele vine denumirea Ghaza), care făceau incursiuni de pradă în Imperiul Bizantin. Din aceste emirate făceau parte atât ramura turcilor selgiucizi, cât și a turcilor oghuzani. Unul dintre ele a fost condus de Otman I (oghuzan ca neam; de la el vine și numele otoman), care a traversat, cu 400 de călăreți, Asia Mică și s-a așezat în partea ei de sud-vest. De acolo și-a extins stăpânirea, cucerind orașul bizantin Brusa și mutând capitala emiratului de la Edirne la Brusa. Formal, a creat instituțiile viitorului imperiu bazate pe tipul de administrație persană. De altfel, scrierea administrației a și rămas, în Imperiul Otoman, aceea persană. Visul lui Otman (în alte surse Osman I) a continuat prin extinderea către Mediterana de Est și Balcani. În 1389 a fost cucerit Kosovo, leagănul de formare al sârbilor. În 1402 tătarul Timur Lenk a ajuns în Asia Mică și l-a luat prizonier pe Baiazid I. După moartea lui Timur Lenk în 1405 puterea otomană a fost restaurată, iar cucerirea Constantinopolului a devenit fapt în 1453, ceea ce a pus capăt Imperiului Bizantin. Capitala a fost mutată la Constantinopol, marea catedrală creștină a Patriarhiei, Sfânta Sofia, a devenit moschee. Armata a fost organizată în corpuri de infanterie (ieniceri) și cavalerie (spahii). Marile descoperiri geografice – demarate și pentru că otomanii controlau marile drumuri comerciale dintre Asia și Europa (drumul Indiilor, al mătăsii), ca și descoperirea Lumii Noi, au adus pierderi economice uriașe Imperiului otoman prin apariția marilor drumuri comerciale pe apă și care, deci, ocoleau imperiul. Tentativele otomanilor de a se extinde spre Europa (atacul asupra forțelor catolice, Lepanto 1571; Vienei, 1683, la

care a participat, în oastea otomană, și Dimitrie Cantemir, deși rudele lui după soție, Cantacuzinii din Țara Românească, îi sprijineau pe vienezii) n-au fost încununate de succes. Astfel a început declinul imperiului sultanilor, iar valul depărtat al revoluțiilor de la 1848 din Europa a produs reformarea lui în parametri moderni (Mahmud al II-lea și perioada tenzimat, a reorganizării). În interiorul acestui proces complex țările române, care reușiseră să fie doar tributare imperiului (și nu raiale, părți ale lui, limitând astfel - cu eforturi nebănuite și fără ajutor extern - extinderea acestuia spre Europa) și-au cucerit independența în 1877, cu ajutor rusesc (ceea ce a fost o urmare târzie a mesajului lui Cantemir către Rusia). Principala strategie a înaintării și cuceririlor Imperiului Otoman a fost asigurarea extinderii religiei islamice odată cu accesul la noi teritorii și controlul supușilor prin islamism. Merită cu atât mai mult să evaluăm corect rezistența țărilor române la impactul otoman, fiindcă ele au apărut cultura și religia locului și au fost, cu adevărat, bariera de vest a Bizanțului.

Imperiul Part – v. Parthia;

Imperiul Persan – v. Persia

Imperiul Roman – v. Roma

Inanna –v. Chaldeea

Inca – civilizație care a dus la alcătuirea unui imperiu ce acoperea o parte din America de Sud, în perimetrul Anzilor, din Columbia de azi până în sudul statului Peru (3500 km în lung și 800 km lățime). La origini au fost un trib războinic care trăia în partea centrală a

statului Peru de azi, din sudul Cordelierei andine, de pe platoul înalt. În limba proprie, quechua inca, numele lor însemna „fiii Soarelui”. Locul originar, de unde ar fi plecat Viracocha, zeul creator, după legende, ar fi fost lacul Titicaca. În fapt, incașii fac parte din migrația asiatică care a traversat Behringia după marea glaciațiune, cu 11.500 de ani î.H. și s-a extins cu timpul spre sud, urmând linia munților și amestecându-se cu triburi locale. Imperiul incaș a început să crească spre sfârșitul mileniului II î.H. și a dispărut la începutul veacului al XVI-lea d.H., prin cucerirea spaniolă (Francisco Pizarro), care a și forțat trecerea lor la catolicism. Au produs cea mai complexă civilizație a lumii vechi din Americi. Fără a cunoaște roata și arcul de boltă în construcții, fără să aibă scriere – ci doar o comunicare codificată prin mesaje formate din sfori înnodate, fără monedă, au reușit să construiască un imperiu cu sistem rutier foarte bun, pentru convoaie de lama (14.000 de mile, cu atât mai valoroase cu cât erau săpate în piatra munților), au avut administrație regională (4 regiuni subdivizate în unități socio-economice), precum și un sistem de caste foarte restrictiv. Armata era bine organizată, dar nu cunoștea calul, el a fost adus de europeni. Transmiterea puterii imperiale se făcea prin hotărârea supremului Inca, echivalentul pământean al zeului Soare (ca în hinduism). Contra muncii lor, lucrătorii primeau hrană, îmbrăcăminte și locuințe. Fundamentele culturii incașe le-au asigurat matematica și medicina. Cunoșteau chinina, au eradicat malaria și puteau fabrica leacuri pentru bolile cu mare întindere socială. Știau să folosească energia ființei umane pentru vindecare și au lăsat indicii despre cunoașterea plexului solar. Principala cetate incașă, Cuzco, era așezată în centrul „plexului solar” al Imperiului.

Matematica incașă (sistemul de numărare avea baza 40) a dus la alcătuirea unui calendar luni-solar foarte eficient. Anul incaș avea 52 de săptămâni, iar secolul incaș avea 52 de ani. Au numit constelațiile altfel decât în Eurasia, combinând uneori într-una două sau trei constelații (în versiunea europeană). Dacă n-au cunoscut roata, au avut, în schimb, mecanisme de roți dințate, un fel de ceas care măsura Timpul cosmic și putea prevedea evenimentele cerești repetabile. Ca și în China veche ori în Egipt, își îngropau împărații sub piramide, a căror funcție era cosmică, de păstrare a relației cu Cerul în vederea reînvierii. Pentru castele de jos avea un rol important ghicitul în bobi, folosit de altfel din Africa și până în Tibet.

India - numită și subcontinent, această țară are a doua populație de pe glob ca mărime după China. Adăpostește cea mai veche civilizație a lumii – după dovezile arheologice acumulate până în prezent, soaniană și madrasiană (cu vechime care începe de la un milion de ani) și este, de fapt, o federație de state cunoscută sub acest nume. Există încă triburi ale aborigenilor din India, cu economie închisă, grupate după limbile pe care le vorbesc: dravidiene, australoasiatice, tibetano-birmaneze. Epoca Pietrei a avut reprezentare în India în urmă cu 12.000 de ani, iar așezări stabile cu 9.000 de ani î.H. (Bhimbetka). Există de asemenea numeroase dovezi de continuitate a civilizației, în lungul marelui fluviu dispărut, Sarasvati, care izvora din Himalaia și se vărsa în Golful Cambay (de legătură între Golful Persic și Marea Arabiei), având o lățime de 7 km., nu departe de Tropicul Cancerului, unindu-și delta cu aceea a Indusului (numit Harappa, a dat civilizația Harappa).

Vedele, Ramayana, Mahabrahata istorisesc evenimente ale istoriei foarte vechi a locului, după ele au fost alcătuite hărți care au dus la descoperirea unor importante situri arheologice, presărate în lungul albiei astăzi uscate a fluviului, lungă de aproximativ 8000 de km. Realizările artistice ale acestui foarte vechi strat de civilizație au fost cu totul remarcabile. La fel de veche, dar aflată în sudul Indiei, a fost civilizația dravidiană, ajunsă pe continent în urma unui cataclism care ar fi scufundat vechiul continent Lemuria-Mu (v. mai sus Dravidieni), cu 9.500 de ani î.H. Perioada neolitică a început în India cu 2000 de ani mai devreme decât în Europa, adică în 8000 î.H. (Megrath, în Pakistanul de azi, se crede că Megara în spațiul grec a fost întemeiată de urmași ai acestei cetăți) și a însemnat nu doar sedentarizarea populației, ci și apariția unor așezări de tip orășenesc, adică având administrație centralizată și planningul alimentației, bazine publice pentru băi rituale, sistem de curățare a drumurilor publice. Spre deosebire de alte civilizații vechi, India a cunoscut roata și scrierea din timpuri care se pierd în negura vremurilor. La fel moneda. În ceea ce privește matematica, au lucrat cu cifra zero, pe care grecii și latinii n-au cunoscut-o. Arabii au preluat-o de la ei. În mileniul al II-lea î.H. avea relații comerciale cu Mesopotamia și Egiptul. India a fost invadată de arieni, după unele teorii, iar după altele nu. Teoria migrației de la vest către est este printre cele mai controversate, deoarece toate marile migrații planetare s-au făcut de la est către vest, rotația Pământului în sens invers favoriza, mai ales pentru alergarea calului, această direcție spre răsărit, ca și adaptarea mai ușoară a organismului uman la schimbarea de fus orar. Iar recente analize ADNmc par să susțină acest fapt. În secolele IV-V d.H.

regatele Indiei au fost unificate într-un imperiu sub dinastia Gupta, apoi Maurya. Nu este însă mai puțin adevărat că a existat și tentativa de cucerire și de colonizare a spațiului originar de către civilizații venite, inițial, dinspre Asia. Astfel, istoria ultimelor milenii de dinainte de Hristos, a cunoscut imperiile indo-iranian (adică indo-arian, iranian, dardic), indo-persan, indo-scit, indo-kushan, indo-part, indo-grec, indo-mongol (mogulii care au ucis cam 80 de milioane de indieni și au stăpânit vreme de cinci secole, cu excepții notabile: Shah Jahan, cel care a construit Taj Mahal și a încercat o sinteză culturală între civilizația mongolo-turcică și cea indiană), indo-arab (sec. X-XI d.H.). Perioada lui Timur Lenk (secolul al XIV-lea d.H.) a fost și ea cunoscută prin cruzime și masacre la adresa hindușilor. În India se vorbesc 22 de limbi oficiale, dar hindu este limba care unifică administrația statului. În rest, se vorbesc limbi dravidiene, indo-europene (tochariene), iranice, indo-ariene. Cele mai răspândite religii sunt hinduismul (cea mai veche mare religie a lumii, fiind mai mult un mod de viață și de organizare a societății), buddhismul, jainismul (ambele datează din mileniul I î.H., se dezvoltă din *Vede* și este impus de dinastia Gupta ca mijloc de rezistență la impactul cu migrațiile asiatice, iar Ashoka dezvoltă, pe baza ei, o mare forță culturală). Substanța acestor religii este că omul e de origine divină, s-a întrupat pentru a coborî pe pământ și trebuie să trăiască astfel încât să găsească în interiorul lui rădăcina acestei origini, să se purifice pentru a ajunge la măsura ei, astfel încât, la sfârșitul vieții pământene, să se poată întoarce în Cer, trecând prin trei trepte de purificare), urmând a se întrupa din nou. Hinduismul și jainismul consideră că reîntruparea este în firea vieții

pământene, că într-o viață viitoare sufletul nu va găsi neapărat tot trupul unui om, ci poate găsi și trupul altei vietăți. Roata continuă a reîntrupărilor a fost simbolizată prin roata aflată astăzi pe drapelul Indiei, iar în jainism prin zvastică. Mai există și sikismul (religie monoteistă bazată pe relația dintre brahmanism și învățătura islamică). Comparativ cu marea populație a țării, zoroastrismul, islamismul și creștinismul sunt considerate religii minoritare. Scrierea sanskrită (limba sanskrită este indo-europeană, ba chiar originea limbilor numite indo-europene), a *Vedelor* (cea mai veche, *Rig Veda*, descrie civilizația Harappa), folosită până azi în India, își are originea în limba tamililor, care este dravidiană și, la începuturi, era simbolică, referindu-se la relația organică și continuă om-Cer. Este un alfabet cu 43 de consoane și 12 vocale, iar substantivele au singular, dual și plural.

Indo-arian – nu desemnează un regat sau un imperiu, ci infuzia profundă a arienilor, ramură a triburilor iranice, în India începând cu prima jumătate a mileniului al II-lea î.H. Teoriile care susțin migrația ariană consideră că aceste triburi iranice, primele în ordine temporală care s-au deplasat din locurile de origine (Pamir, Tian-Shan) spre vest, au atins India la 1600 î.H., iar deplasarea lor trebuie să fi fost provocată de evenimente care aveau loc la granița cu China. Există însă și teorii, mai ales ale specialiștilor indieni, care consideră că această migrație nu a avut loc, iar continuitatea vieții localnicilor în spațiul indian poate fi demonstrată arheologic în tot intervalul la care se referă teoria migrației ariene. Susținătorii teoriei migrației ariene consideră însă că acest impact a dus la declinul civilizației Harappa și a adus în loc civilizația

calului și a căruței, a metalelor. Grecii antici considerau că primele deplasări ale arienilor s-au făcut cu 6000 de ani î.H., în plină revoluție neolitică, dar către spațiul dintre Marea Neagră și Marea Caspică, unde s-au plăsmuit limbile indo-europene. Pe de altă parte, în sanskrită *arya* înseamnă metal, semn al civilizației aduse de arieni. Din aceste motive există și teoria deplasării arienilor către India din spațiul formativ indo-european, ceea ce ar contrazice sensul general al mișcării migratorii pe planetă, făcut dinspre est spre vest, din instinct, deoarece Pământul are o mișcare de rotație de la apus la răsărit, ceea ce-l face pe om să se adapteze mai ușor mergând în sens opus acestei mișcări planetare. Un alt factor de contrazicere este dat de încheierea tratatelor dintre regatul part Mittani și Mesopotamia, la 1500 î.H., în care sunt invocați zei indieni. *Rig Veda*, cea mai veche dintre *Vede*, culegere sanskrită de imnuri compusă între 1700-1100 î.H., din care poate fi reconstituită geografia spațiului respectiv, vorbește despre cultul arian al focului (mithraism).

Indo-european - grup de triburi definit prin apartenența la o presupusă limbă originară comună, proto-indo-europeana; un spațiu originar comun, care diferă după diversele teorii: (Anatolia în Asia Mică, zona Ucrainei de azi, cultura Yamna din Asia Centrală); și o perioadă de timp, care diferă de asemenea în funcție de teoria folosită: Paleolitic (și formarea omului de Cro-Magnon în Asia Central, după marea glaciațiune, acum 12000 de ani, ceea ce cuplează migrația dinspre Siberia de sud către zona caucaziană, de formare a limbilor indo-europene, cu aceeași făcută, din același spațiu, către Americi); Neolitic, acum 6000 de ani, în cadrul mării expansiuni cunoscute sub numele

de revoluția neolitică (civilizația kurganelor, domesticirea cornutelor, civilizația calului și căruței, folosirea metalelor) făcută fie dinspre Anatolia spre Peninsula Balcanică, fie chiar dinspre India spre Europa, cu un interstadiu în zona caspică de maximum 2000 de ani. Proto-indo-europeana – și, ca urmare, toate limbile indo-europene – ar fi avut consoane surde, sonore, fricative și lichide, cele cinci vocale de bază și un mare număr de diftongi. În secțiunea morfologică ar fi avut flexiune (substantivul, pronumele, verbul), cu anumite caracteristici aglutinante (post-punere ori ante-punere de silabe), iar lingviștii au încercat să determine și toponime ori nume proprii comune limbilor indo-europene, deci provenite din proto-indo-europeană. Popoarele indoeuropene istorice sunt hititiții, luviții, celții, germanii, ilirii, indo-iranicii, italii, tocharienii, tracii. Iar limbile indo-europene dispărute sunt: paleo-balcanice (dacică, frigiană, tracă, tochariană). Limbile indoeuropene moderne sunt albaneza, armeană, limbile baltice, limbile germanice (inclusiv nordice), limbile celtice (franceza, engleza), limbile latine, greaca, limbile slave.

Indo-grec – reagent apărut ca urmare a cuceririi de către Alexandru Macedon a unei părți din Punjab, India (condus de satrapii Porus și Taxiles, acesta a stăpânit cetatea care-i va purta numele, Taxila). Din pricina conflictelor cu Babilonul, urmașii lui Alexandru Macedon au părăsit ținutul în 294 î.H., împinși fiind și de întemeierea regatului indo-scit sub Chandragupta Maurya. Un fost general al lui Alexandru Macedon, Seleucus I, care a și dat numele dinastiei seleucizilor, l-a atacat pe Chandragupta (bătălia de pe Ipsus, în Frigia), dar, în urma unei căsătorii cu

o prințesă indiană, a deschis calea unor contacte care vor uni Mediterana cu India în beneficiul ambelor spații. Ashoka, nepotul lui Chandragupta, a optat pentru buddhism și a scris în greacă și arameică edicte misionare în toate cetățile indiene. Hellenismul și stilul corintic au pătruns până departe în India. Grecii de acolo s-au convertit la buddhism, dar zeii greci au intrat și în pantheonul indian al momentului. Astronomii și matematicienii celor două civilizații au comunicat între ei informații legate de teoria numerelor, de geometrie și de calendare. Regatul greco-bactrian, aflat puțin mai la nord față de Punjab, a influențat impunerea standardelor grecești, dar a și fost influențat de cosmogonia complexă a Indiei. Strabo și Eratosthenes au avut o polemică rămasă în istorie despre India, despre cuceririle grecești de acolo și coordonatele geografice ale locului. În secolul al II-lea î.H. Demetrius I din dinastia seleucidă a cucerit Kabul și Gandhara (Kandahar, în Afganistanul de azi), dar au început să piardă teritorii în secolul I î.H. în favoarea sciților.

Indo-iranice – desemnează ramura limbilor indo-europene care cuprind arienii, iranienii, darzii și nuristanii. Cea mai răspândită teorie în legătură cu patria originară a triburilor este legată de Cultura Andronovo (Sintashta-Petrovka), mileniul 3-2 î.H., răspândită în sud-estul Rusiei de azi și Kazahstan. De pe platoul iranian migrația s-a făcut către Europa (spațiul indo-european și de acolo până în Italia de azi) și către India. Analiza ADNmc, făcută la scară continentală, confirmă această distribuție inițial iranică.

Indo-part – regat care a fost inițiat de Gondophares (un suspus al Imperiului

Part condus de dinastia Arsacizilor, care s-a răsculat). În secolul I î.H., în perioada de maximă înflorire, a cuprins zonele unde azi se află Afganistanul, Pakistanul și nordul Indiei. În cea mai mare parte capitala a fost la Taxila (azi în Pakistan – v. Indo-grec), dar și la Kabul. Regatul n-a rezistat mai mult de o jumătate de secol, fiind cucerit de kushani. Parții erau iranici și religia lor era zoroastrismul.

Indo-scit – triburi iranice din stepa centrală a Asiei – sudul Siberiei pe râul Ill, care izvorăște din munții Tian-Shan și se varsă în lacul Balckash, în Kazahstanul de azi. Aveau, în veacul al V-lea î.H., după cum scrie Herodot, drept ramuri principale, masageții, alanii și iazygii. Masageții erau cel mai sudic grup și aceștia au început să se miște primii către India, din cauza conflictelor cu perșii (tot iranici) și hunii albi (heptaliți), veniți către nord dinspre China. Saka este pentru grecii antici denumirea generică a sciților și sarmaților, cei mai buni călăreți despre care scriu. Ei au trecut dinspre Tian-Shan către Bactriana (numită Balckh de perși, din cauza acestor triburi originare dinspre lacul Balckhash), Sogdiana, Fergana, Gandhara, Kashmir, ajungând până pe Gange (sub Aze I au avut capitala la Mathura) și de acolo în centrul Indiei (Gujarat, capitala la Surastrene). Au întemeiat un regat indo-scit cunoscut sub numele Sakastan, Sakistan sau Seistan, care este menționat până în veacul al IX-lea d.H. Valuri succesive de sciți (kushani, kidariți) au atins India goniți de perși ori de heptaliți. Dinastiile Gupta și Maurya a fost de origine scită. Influențele civilizației scite asupra Indiei - sciții au adus în India capra domestică - precum și pătrunderea buddhismului dincolo de lanțul muntos, spre centrul Asiei, patria

originară a sciților, sunt evidențe care pledează pentru beneficiul cultural reciproc al celor două civilizații. Regatul indo-scit a fost contemporan cu regatul indo-grec, care urma cuceririlor lui Alexandru Macedon. De aceea regii indo-sciți se numeau tot satrapi.

Indonezia – stat aflat pe un arhipelag care cuprinde 1700 de insule numite și arhipelagul Malaya (spre deosebire de Hi-malaya, care era considerat partea de sus a Malayei), de legătură între sud-estul Asiei și Australia, despre care se crede că ar fi apărut prin scufundarea unui străvechi continent numit Lemuria sau Mu. Sub aspect vulcanic zona este până astăzi cea mai activă de pe glob, având 400 de vulcani care erup des. Pe una din insulele acestui arhipelag, Java, au fost găsite schelete de Homo Erectus (Java Man), a cărui vechime este estimată între 2 milioane și 500.000 de ani. Populația majoritară este formată din melanesieni, veniți din Melanezia, grupul de insule care formează puntea către Australia, austronezieni, la origini migrați din Asia în zona de azi a Taiwanului și de acolo spre Australia, urmând calea expansiunii din insulă în insulă, ori migrați spre Indonezia cam pe la 2000 î.H., împingându-i mai la nord pe melanezienii de acolo, ca și din indieni, (dravidieni, dar și straturi mai noi ale populației), apoi chinezi, arabi și europeni. Religia buddhistă a dispărut odată cu intrarea Islamului, ai cărui adepți, aici ca și în India, au ucis în masă pe credincioșii altor religii spre a o impune pe cea musulmană. Numele Indonezia este de origine grecească și înseamnă India insulară. Fiind în calea marilor drumuri comerciale maritime, arhipelagul a devenit important din mileniul I î.H., de când datează și expresii ale culturii și civilizației remarcabile prin diversitate, dar

recognoscibile printr-un gust deosebit pentru încărcătura barocă în arhitectură (khmerii, templul de la Borobudur este patrimoniu UNESCO), dar nu și în ceramică ori țesături.

Indus - v. India

Inorog – sau unicorn. Animal simbolic. Deși rămas până astăzi în simbolistica cuivilizațiilor, ca un armăsar cu un singur corn în frunte, inițial, în civilizația Harappa, era perceput ca un animal compozit, cu cap de cal, barbă de țap, gheare de leu și un corn în frunte precum rinocerii. Acest animal compozit exprima, în tradiția lumilor vechi, o sinteză de beneficii magice și curative și figura drept totem originar al triburilor care se reclamau deopotrivă din spațiul asiatico-himalaian, unde apăruse prima oară capra domestică, din civilizația central-asiatică a calului, dar și de la temeiul solar al civilizației, dominat de Soarele-tată și Luna-mamă, ori de la animalul sfânt al Indiei până astăzi: vaca, versiune feminină, matriarhală, a taurului și el de origine – în sens mitologic – solară. Rinocerul era zeitatea protectoare a multe cursuri de apă, imaginea lui a ajuns până la Nil, în Egiptul antic. Simbolul inorogului a fost păstrat odată cu extinderea civilizațiilor dinspre răsărit spre apusul planetei, unicornul a rezistat în timp, dar i s-a adăugat o valență nouă: a căpătat trup de cal, semn al migrației simbolului odată cu civilizația calului și a căruței. Italii, celții, germanicii au făcut să dăinue acest simbol preluat apoi de popoarele neo-latine. Dimitrie Cantemir îl folosește în *Istoria ieroglifică* pentru a se desemna pe el însuși, în sensul vechi, extrem-oriental, de animal compozit – el afirma că se trage din Timur Lenk (Han Temir (Can-temir), dar îl imaginează ca pe un cal cu un corn în frunte. Evul Mediu

francez excelează prin folosirea acestui simbol.

Insula Paștelui – v. Polinezia

Inuit – v. Eschimoși

Ionieni – cel mai vechi grup al migrației grecilor, celelalte fiind aheii, dorienii, eolienii, grup care s-a pus în mișcare cam la un veac după și în urma războiului troian, coborând din zona pelasgică în Attica, insulele Ciclade, Insulele Ionice (printre care celebră este Ithaca, unde s-a născut Ulysse), Eubeea și migrând apoi de acolo înapoi, pe coasta Anatoliei (Phoceea și Munții Haemus). Deși arhipelagul insulelor Ionice, ca și toate insulele Mediteranei, datează din Cretacic, dovezile arheologice spun că proto-grecii au migrat în mileniul al IV-lea î.H. dinspre Asia Mică, trecând prin Scythia Minor și Tracia, către Peninsula Balcanică, ajungând în Peloponez în mileniul al II-lea î.H. Atunci a strălucit civilizația minoică, intrată în declin după erupția vulcanului care a scufundat jumătate din insula Thera (azi Santorin). A urmat civilizația miceniană, fondată de ionieni și ahei. La 1100 î.H. începe migrația dorienilor spre Peloponez, ceea ce deschide calea formării coloniilor ioniene. Numele lor mitic vine de la Ion, fiul lui Xisuthrus și nepotul lui Hellen, strămoșul legendar al hellenilor (grecii) ca neam. Vorbeau o limbă indo-europeană apropiată de armeană. Au fost cei mai mari colonizatori și făuritori de democrație dintre greci, făcând navigație de cabotaj de jur împrejurul Mediteranei, ca și în lungul coastelor Mării Negre, până în ținutul cimmerienilor (Crimeea). Ei au făurit regatul indo-grec, iar în sanskrită ionian se spune Yavan și în chineză Yunan, provincie rămasă pînă astăzi, în China,

cu acest nume. Cele mai importante cetăți ioniene au fost Atena, Milet, Efes, Phoceea, insulele Samos și Chios. Ei au alcătuit Liga ioniană, la care au participat și coloniile Miletului din Scythia Minor (Histria, Tomis, Callatis).

Irak – stat aflat în Peninsula Arabică, învecinat cu Iranul, Turcia, Siria, Arabia Saudită, Kuweit. O parte din actualul său spațiu, între Tigru și Eufrat (spațiu perceput ca o insulă, numită deci în arabă Al Jazirra), a fost vechea Mesopotamie, spațiu foarte cunoscut pentru civilizațiile lumii vechi și care a adăpostit mai multe popoare, culturi, limbi folosite. Munții Taurus, care merg paralel cu țărmul Mediteranei, ca și Anti Taurus, în nord-estul lor, cu patru porți de trecere dinspre Anatolia spre Mediterana, cea mai cunoscută fiind Poarta Ciliciei, au oprit temporar fluxul migrațiilor dinspre Asia către Europa și au forțat amestecul oamenilor și obiceiurilor, dar au și tentat stăpânitori diferiți și numeroși pentru a controla aceste porți și, prin ele, continentul asiatic. O legendă mesopotamiană a popoului, *Epopoea lui Ghilgamesh*, care precede *Biblia*, povestește despre Xisuthrus, care a călătorit pe o arcă și a debarcat în spațiul dintre Tigru și Eufrat. Legenda reiterează fie drumul dravidienilor – supraviețuitori ai unui continent dispărut în dreptul „centurii de foc” a vulcanilor din Atlantic – din sudul Indiei (prima mare oprire) spre Golful Persic, spre uscatul dintre fluvii (9000 î.H.), fie un „potop” local, soldat cu mișcări de triburi. În spațiul Mesopotamiei au existat civilizațiile Uruk, Ur, Sumer, Babilon, Asiria, peste o mie de zei și-au amestecat originile și sacrificiile pe insula dintre fluvii. Au existat conflicte cu Akkadul, Canaanul, Kassitii, mezii, parții, elamitii, regatul Mittani, perșii, sciții, grecii, romanii,

arabii, turcii și mongolii. Locul și-a schimbat denumirea în Irak odată cu stăpânirea arabă (secolul al VII-lea d.H.), când locuitorii au fost trecuți cu forța la islamism, iar Ali, părintele šiitilor, a venit de la Mecca și și-a găsit sfârșitul pe pământul vechii Mesopotamii, ca și, mai înainte, Antiochus I, urmașul lui Alexandru Macedon, pentru care s-a construit un mausoleu uriaș, piramidal, dar în stil hellenistic, în munții Taurus. V. și Asiria, Assurbanipal, Astarte, Babilon, Chaldeea.

Iran – etimologic înseamnă ținutul arienilor, care-și trag numele de la conducătorii lor, arya (în chineză însemna fier și desemna casta celor puternici și avuți). Teritoriul original de formare al arienilor a fost în Asia, în nordul Afganistanului de azi și lângă lacul Balckhash. A existat o primă extindere, fiind cunoscută drept civilizația Oxus (Bactriana, numită de indigeni Balckh, în amintirea lacului original și Margiana). Acei arieni au ajuns în nord-vestul Chinei, în India și s-au împrăștiat de acolo până în Anatolia, apoi în Europa, iar limbile care s-au format din proto-indo-iranică se numesc limbi iranice și sunt o ramură a limbilor indo-europene. Suprafața lor de vorbire este mult mai mare decât aceea a țării numită astăzi Iran. Vechile popoare iranice au fost afganii, tadjicii, osetinii, zaza, balucistanii, mezii, perșii, parții (inițial parni, anumite triburi scitice, numite apoi parsii în Pakistanul de azi), sciții (numiți saka în India, laolaltă cu sarmații, unde au întemeiat un imperiu indo-scit), kambodja (khmerii de mai târziu), masageții, cimmerienii, sarmații, iar parțial sârbii, croații, bulgarii, uzbekii. Zeul Focului, Mithra, acela care a născut zoroastrismul ca religie, a fost principalul zeu al triburilor iranice. Mitra papală de

azi a rămas ca un vestigiu al acoperământului preoților mithraismului fiindcă simboliza tentativa de control planetar prin religie. Ca țară, Iranul acoperă doar în parte semnificația cuvântului iranic. Pe teritoriul său a existat o solidă cultură pre-iranică, prima piramidă a lumii, un zigurat cu trei nivele și o vechime de 7500 de ani (civilizația Zayandech Rud), centru ale unei cetăți unde se vorbea o limbă izolată și azi dispărută. În urmă cu 3500 de ani (acolo începutul Epocii Bronzului) a existat cultura Jiroft, o cultură de legătură între India și Elam. Casele iranice aveau formă ovală (în Oceania cultura Lapita a avut astfel de forme, berberii din nordul Africii le folosesc și astăzi, iar vulturul (omul-pasăre) era totemul mithraic al triburilor. Abia la jumătatea mileniului al II-lea î.H. au ajuns în zonă arienii, care s-au amestecat în masa vechilor civilizații. Vechea civilizație a teritoriului iranian a interacționat cu Sumerul, Babilonul, Elamul, Canaanul, iar nașterea Imperiului persan a dus la supremația neamurilor ariene asupra predecesorilor, după cum, cucerirea arabă, a dus la islamizarea teritoriului.

Irochez – locuitor original al Americii de Nord, triburi aparținând la Liga celor cinci națiuni (mohawk, oneida, onondaqa, cayuga, seneca), la care s-a adăugat mai târziu tuscarora (în 1722), devenind Liga celor șase națiuni, după modelul Pentapolisului, apoi Sextapolisului, liga cetăților ioniene (și, mai târziu, a națiunilor din Marea Britanie care se simțeau marginalizate). Iși spun haudenosaunee. La origini vorbeau aceeași limbă – irocheza – și erau așezați în nord-vestul statului New York și sud-vestul Canadei, reuniți pentru a rezista ca entitate impactului masiv al colonizării europene de după dispariția civilizațiilor precolumbiene

(secolul al XVII-lea). Toși au figuri ușor mongoloide și, probabil, păstrează conștiința unei unități originare. V. și aborigen.

Islamism – ultima apărută dintre marile religii ale lumii, cu aproape un miliard și jumătate de adepți. Conform *Bibliei*, ca și *Coranului*, arabii, principalul popor musulman al lumii, ei au aceeași origine ca și evreii, se trag din Sem, fiul lui Noe. Dar arabii provin din Ishmael, primul fiu al lui Abraham, iar semiții din Isaac, al doilea fiu. Este interesant de știut că moscheea Al Aqsa din Ierusalim are la fundament piatra comună celor două religii: iudaică și musulmană. Este piatra pe care a fost ridicat un templu pentru Iahve de către Iacob, fiul lui Isaac, dar și piatra de pe care s-a înălțat Mohamed spre a se duce să edifice Kaaba. Și musulmanii vorbesc, ca și semiții, despre cele 12 triburi originare. Profetul Mahomed, acela care a ascultat mesajul unicului Dumnezeu transmis de îngerul Gabriel (Islamul se reclamă de la el ca toate religiile monoteiste), este ultimul în ordine istorică (*Coranul* îl consideră pe Iisus penultimul profet) și, prin urmare, merită să „actualizeze” credința. Deci musulmanii se consideră ca aparținând liniei Abraham-Iisus. Mahomed s-a născut la Mecca între 570 și 580 d.H. și a murit în 640. La această dată islamismul stăpânea o parte din Asia de sud-vest (cu excepția Turciei de azi, stăpânită de romani), Egiptul, Libia, Tunisia, Algeria, Marocul, o parte din Spania. Ali Abu Bakr, cumnatul lui Mahomed, a preluat doctrina și a făcut-o religia primului califat, stabilind capitala la Damasc (în Siria de azi). De atunci datează ideea că islamismul înseamnă nu doar credință, ci și teritoriul pe care trăiesc credincioșii. Dinastia Umayyazilor, care i-a urmat, a atacat

atât Imperiul Roman, cât și pe cel Persan. Diferența între musulmanii tradiționaliști, care urmează învățătura lui Mohamed (suniții), și aceia mai radicali, care urmează credința lui Ali (șiiti) este prilej de conflicte până astăzi. Sufiții sunt o ramură a suniților contaminată de creștinism (la rândul lui influențat de ritualuri precreeștine foarte vechi), ramură a asceților (precum magii din zoroastrism). În vreme ce Umayyazii au fost interesați de stăpânirea Mediteranei, dinastia următoare, a Abassizilor, și-a consolidat puterea asupra uscatului, a deschis calea altor triburi venite dinspre Asia, devenite musulmane (turcii oghuzani, care vor cuceri Bizanțul și vor întemeia Imperiul Otoman). Dintre Abassizi s-au desprins Fatimizii (de la Fatima, fiica lui Mohamed), care controlau Egiptul, ei fiind și o dizidență šiită (ismaeliții, de la Ishmael, fiul lui Abraham, aflați și azi în Yemen). Fatimizii au cucerit și Israelul, Libanul, Iordania, Siria (folosim denumirea actuală a teritoriilor). Ei s-au confruntat cu mamelucii, armată de sclavi de alte origini etnice decât arabii, dar musulmanizată și rămasă în funcțiune în veacul al XIII-lea, când a avut de înfruntat năvălirile mongole. Calendarul musulman este numai lunar (merge după Lună, nu și după Soare), începe cu anul Hegirei, adică nașterea lui Mohamed, ceea ce dă diferențe mari față de calendarul luni-solar pe care-l moștenim noi de la romani.

Israel – țară aflată pe țărmul răsăritean al Mării Mediterane, numită în trecut și Levant, formată din regatele antice al Israelului și Iudeii și având drept locuitori cele 12 triburi semitice menționate în *Biblie*. În fond, lucrurile nu sunt nici pe departe atât de simple. Teritoriul a fost locuit în Paleoliticul târziu, conform mărturiilor arheologice, care atestă un tip

de mumificare asemănător cu acela folosit în Africa și caracterizat prin întinderea pielii feței pe un disc rotund, sarcofag din lut de formă antropomorfă. Există, de asemenea, în straturile profunde ale Ierusalimului, o așezare de tip neolitic (6000 î.H.), având case din lut și vase pentru rezerve de hrană. Cele 12 triburi au ajuns în Canaan (care nu avea populație semitică) abia în mileniul al II-lea î.H. (Epoca Bronzului), venind dinspre Mesopotamia. Ele au cucerit zona și au introdus, conform *Thorei*, legea morală în deșert (să nu furi, să nu păcătuiești cu ființe de același sex ori de sex opus, să-ți crești în cinste copiii etc.). De altfel, despre Abraham se spune că era urmaș al lui Hammurabi, iar Sarah, soția lui, era hittită. Tribul Dan, care dormea în case ovale, sub formă de corăbii, ar fi provenit fie din popoarele mării, care se infiltrau pe țărmul estic al Mediteranei, fie dintre dravidieni, veniți și ei pe apă dinspre sud-estul Indiei, prin Golful Persic, cam pe la 9000 î.H., în urma marelui cataclism întâmplat – cufundarea unui continent în ocean – și care a dus la apariția numeroaselor insule ale Indoneziei de azi. Triburile israelite au absorbit nu doar pe canaaniți, ci și pe filistini. Religia triburilor, iudaismul (după numele provinciei romane Iudeea), a fost atestat și permis de Cyrus cel Mare, odată cu achiziția persană a teritoriului (fapt recunoscut până astăzi de evrei, care au adoptat o sărbătoare numită „a Focului”, în amintirea mithraismului. Regii Solomon și David, care au încercat reunirea triburilor într-un regat, au edificat uniunea spirituală a evreilor în numele apartenenței la o origine semitică, la simbolistica provenită din bazinul Asiei Mici (Mesopotamia în principal). Numeroasele conflicte din zonă, provocate de Egipt, Babilon, Ninive, Hattusha, popoarele mării, greci și romani, precum și numeroasele treceri

ale migrațiilor venite dinspre Asia și trecute de Poarta Ciliciei, au alimentat nevoia de unitate și de răspuns concertat la impulsurile violente venite din afară. Apariția lui Iisus și, deci, a creștinismului trebuie considerată o urmare chiar a acestui fapt, iar Ierusalimul a și rămas locul simbolic, originar, de întâlnire al tuturor religiilor (inclusiv secte) monoteiste ale lumii.

Ithaca – v. Ionieni

Italia – peninsula cu acest nume a fost locuită cu mult înainte de ajungerea triburilor de itali pe pământul ei, și anume din Mezolitic, perioadă de trecere între Paleolitic și Neolitic, după cum atestă uneltele din piatră cioplită și șlefuită găsite pe coasta Adriaticii. Chiar triburile de itali sunt venite dinspre Asia odată cu răcirea globală a vremii (20.000 î.H.) mai întâi până în zona balcanică, și anume în zona ilirilor, care se întindeau din Panonia până în Dalmația, împinși fiind apoi de alte triburi de indo-europeni care ajungeau dinspre Asia Mică în Peninsula Balcanică. Primele triburi ajunse în peninsula italică au fost ale latinilor și faliscilor. Abia în mileniul I î.H. au venit etruscii, umbrii, volszii, oscii și picții (aceștia ajunși până pe pământul Scoției de azi). Primul grup s-a numit latino-faliscan, al doilea osco-umbrian (celelalte triburi din grup vorbeau limbi apropiate de acestea). Fondarea Romei de către latini, în 753 î.H. (independentă față de etrusci abia în 510 î.H.), ca și legenda lui Romulus și Remus crescuți de o lupoaică, pare să indice originea asiatică a triburilor italice fiindcă aveau drept animal totemic lupul, ca și dacotracii și, înaintea lor, unele triburi central-asiatice. În secolele VI-V î.H. au ajuns pe pământul Italiei veneții și messapii, triburi slavo-celtice primii, ilire ceilalți. De altfel, în 450 î.H. au ajuns în Peninsula

Italică și celții, iar în 267 î.H. Roma a cucerit întreaga peninsulă, apoi a început expansiunea care a dus la formarea Imperiului Roman (iar latina a absorbit, la rândul ei, multe limbi vechi ale celor cucerite, printre care și limba etruscilor, a traco-dacilor. Imperiul s-a împărțit în două (de Răsărit, adică Bizanțul și de Apus) în 395 d.H. Limbile italicilor au avut scriere alfabetică, prin urmare există mesaje care atestă faptul că, după clasificarea actuală, primii veniți vorbeau limbi care nu aparțin nici unei ramuri indo-europene. Până foarte târziu, în veacul al XIX-lea d.H., Italia n-a avut o limbă unitară, și, ca urmare, n-a fost nici unită ca stat. Italiana literară e formată pe baza limbii vorbite în Umbria, așa cum au definit-o Dante, Petrarca și apoi Renașterea. Peninsula Italică a avut religii politeiste, ca și Imperiul Roman, al cărui pantheon a adăpostit și zeii popoarelor cucerite, găsindu-și sfârșitul odată cu și din cauza marilor migrații și a creștinismului. V. și Roma.

Iudaism – este prima religie monoteistă a lumii, folosită de vechii evrei odată cu venirea în Canaan dinspre Ur, în Sumer. Ba chiar, pentru evrei, este mai mult decât o religie, este chiar modul de păstrare a identității de neam (vreme de 2000 de ani n-au avut o țară), dincolo de orice frontiere și migrații. Această religie nu cuprinde credința într-o instituție (precum Biserica la creștini) sau într-o instanță superioară (Dumnezeu ori un trimis al Domnului pe Pământ precum Iisus la creștini, apoi reprezentantul lui precum Papa la catolici) care l-ar salva pe om, ci cuprinde credința într-o carte (*Tora(h)*, adică *Pentateucul*, primele cinci cărți ale *Vechiului Testament* preluate și de creștini, iar a șasea carte nu i-a fost comunicată de Dumnezeu – Iahve – lui Moise, care să fi transcris textul, ci a fost scrisă de Ioshua–Iosif).

Interpretarea *Torei* este făcută în colecția de texte numită *Zohar*, așa cum, în *Kabbala*, altă serie de texte, este comentată relația dintre Creator și Creat (omul). Prin urmare Dumnezeu nu e salvatorul, ci este acela care dă omului reguli de conduită, pentru viața pământească după ce l-a aruncat afară din Paradis, cuprinzând nu mai puțin de 613 reguli pentru bărbați și femei (cea mai importantă fiind aceea că nu se poate face nici o derogare de la condiția de evreu, nici măcar prin schimbarea religiei). În iudaism nu există salvare ori viață viitoare. Sinagogile sunt sanctuare de protecție a omului în fața adversităților și locuri de studiu al *Thorei*. *Thora* reprezintă un acord, un contract între Dumnezeu și om, prin care omul se obligă să respecte legile transmise de Dumnezeu, iar Dumnezeu se obligă să păstreze viu spiritul „poporului ales” dincolo de orice traversări ale istoriei planetare, astfel încât poporul ales să-i poată împlini, pe planeta Pământ, voința de aducere a omului ca entitate înapoi, în Paradisul pierdut. În prima carte a *Pentateucului*, *Exodul*, se afirmă că Dumnezeu a creat *Thora* cam cu 974 de generații înainte de crearea Lumii (aceea de după Potop), ceea ce ar însemna cam 2000 de ani. Dacă adăugăm această cifră faptului istoric al venirii triburilor în pământul Canaanului, cam cu 4000 de ani î.H., ar rezulta 6000 î.H., adică o migrație desfășurată în plină revoluție a Neoliticului. Trebuie menționat însă faptul că locurile Canaanului au o vechime arheologic dovedită de locuire care urcă la 14.000 de ani î.H. (cultura Natufiană de la Ein Mallaha, legată de momentul domesticirii câinelui, iar zidurile Ierihonului datează din 9000 î.H.). *Thora* evreilor cuprinde și un studiu intrinsec al textului, o descifrare și o interpretare capabilă să dezvăluie celor avizați secretele exodului

de după Potop, adică ale originilor. Acest studiu se numește *Kabbala*. Pe lângă *Thora*, iudaismul cuprinde studiul cărților de profeție (*Nevi'im*), care descriu intervalul dintre eliberarea de către Moise a triburilor din robia egipteană și căderea în robia babiloniană. Însăși nașterea lui Moise în robie, asemănătoare cu nașterea lui Romulus și Remus mai târziu, este un mit fundamental al creației cetăților din lumea veche, legat de apă ca element vital și de șarpe ca urmaș al dragonului (mit incipient, născut în sud-estul Asiei). Fiindcă Moise preface un șarpe în toiag și despică apele care vor duce triburile pe uscatul de dincolo (repetă gestul lui Noe de regăsire a uscatului), pierzându-i pe egipteni. Pentru unii interpreți acest șarpe original este chiar simbolul lanțului ADN. A treia parte a iudaismului cuprinde scrierile hagiografice (*Ketuvim*) legate de primele două: *Thora* și *Nevi'im*, adică *Ecleziastul*, *Psalmii lui David*, *Cartea lui Iov*, proverbele, lamentațiile legate de viața cotidiană și istoria începuturilor regatului evreu. Singurele două evenimente religioase destinate și care aduc bucurie ale iudaismului sunt legate de cucerirea lor de către perși. Cyrus cel Mare a permis refacerea templului distrus de babilonieni, aniversarea acestui fapt este Hannuka (o sărbătoare a focului, precum în zoroastrism), durează 8 zile. Al doilea eveniment aniversează eliberarea evreilor de diavolul religiei persane, zoroastriene, Haman, și păstrarea condiției de evreu, iar sărbătoarea se numește Purim (creștinii o consideră Paștele evreiesc).

J

Jainism – v. India

Japonia – arhipelag format din mai multe grupuri de insule, supranumit „imperiul soarelui răsare” din pricina triburilor numite de băștinași „oamenii Soarelui”, veniți dinspre zona Coreii și Chinei. Dar ei n-au fost și primii locuitori al arhipelagului. S-au găsit forme de locuire și resturi umane care urcă la 50.000 î.H. În ordine temporală, pământul Japoniei, cercetat grație a peste 400.000 de situri, atestă, până în prezent, una din cele mai vechi civilizații ale planetei. Cea mai veche populație a locului, și care există până astăzi, este Ainu (în japoneză Ezo sau Yezo), care, după analiza ADNmc, aparține grupului originar din Tibet și Insulele Andaman (azi aparțin Indiei) din Golful Bengal. Această populație s-a întins până în Kamciatka, insulele Kurile, inclusiv Sahalin. Există teoria că Ainu aparțin unei rase preistorice (din Lemuria) care a migrat deopotrivă spre Australia, Oceania, India și de acolo spre Asia și Europa (prin navigație de cabotaj au intrat în Golful Persic, iar de acolo pe Tigru și Eufrat). Dar există și teoria care afirmă că rasa nu este atât de veche, ci provine din Pleistocen, când a emigrat din aria Trans-Baikal spre est, sud-est, ajungând dinspre Amur în Sahalin, atunci legată de continent printr-o punte continentală acolo unde este acum Strâmtoarea Tartariei. Un alt trib, aproape la fel de vechi, nivk, a venit din zona Tunguska în urmă cu 14.000 de ani și a adus cu el tehnologia construirii caselor suspendate pe picioare de lemn. Un lucru e cert: în insulele Japoniei s-a găsit cel mai vechi schelet al omului modern, Homo Sapiens, și cele mai vechi semne de viață sedentară

(ceramica produsă are o vechime de 32.000 de ani î.H. după datarea cu carbon și a fost produsă de civilizația Jomon, care s-a dezvoltat în șase etape distincte. Această civilizație a lăsat cele mai stranii figurine, numite figurinele Dogu, care au aparența unor personaje îmbrăcate în scafandru, cu două toarte în loc de urechi, cu 4 degete la mână și cu un grup de senzori pe cap. Aceste figurine n-au corespondent în nici unul din produsele culturii Jomon, chiar și pentru ansamblul ei sunt ciudățenii). Fie pe calea nordului, prin Behringia, fie pe calea sudului, prin Oceania, acestea sunt și triburile care au ajuns la 11.500 î.H. în Americi și au dezvoltat civilizațiile columbiene. Ainu păstrează până astăzi credința animistă și au șamani, iar cea mai mare sărbătoare a anului este dedicată ursului (ca totem al triburilor). Costumele lor tradiționale seamănă cu ale triburilor inuit, bărbații poartă plete și mustață. Vorbesc o limbă izolată, mult diferită de japoneză (care și ea este tot o limbă izolată). Al doilea grup de populații indigene a fost acela din arhipelagul Ryukyu, aflat înspre Taiwan și care separă Marea Chinei de Est de Oceanul Pacific. Odinioară au făcut parte din continent. În japoneză li se spune Uchinanchu (Okinawa). Ei au dat cultura Yayoi, a Epocii Bronzului și Fierului (500 î.H. – 300 d.H.), care a înlocuit treptat cultura Jomon. În perioada Yayoi a început să se cultive orezul. Și indigenii acestor insule vorbesc o limbă izolată, numai a lor, numită ryukyu. Ei sunt cei mai longevivi locuitori ai planetei, cazurile de 150-170 de ani nefiind rare. În Paleolitic și Neolitic a dominat matriarhatul, triburile erau conduse de femei, drept care, până în secolul al XVI-lea, n-au avut arme de atac, ci au dezvoltat foarte mult tehnicile de apărare. Karate este o invenție originară din Ryukyu (insula Kyushu). După

analiza ADNmc, locuitorii acestui arhipelag sunt austronezieni, provin din zona insulelor malaezo-indoneziene, Madagascar, Melanezia, Polinezia (adică Oceania în sens larg). În mod deosebit trebuie menționată insula Yonaguni (zona Ryukyu), ale cărei structuri megalitice datate între 25.000 - 11.000 de ani î.H. (cele mai multe aflate acum în apă, la câteva zeci de kilometri de țărm) sunt cele mai vechi de pe pământ. S-au găsit inclusiv texte scrise cu o scriere care seamănă cu rongorongo. O analiză comparată cu alte structuri megalitice subacvatice (Bimini, lângă Cuba, orașul scufundat din golful Cambay aflat lângă țărmul de vest al Indiei), ca și cu civilizațiile megalitice de pe uscat, indică mai multă complexitate. În sfârșit, grupul yamato, care i-a dat pe japonezii de astăzi, este venit dinspre Coreea, Taiwan și China în timpul dinastiilor Sui și Tang. Ei alcătuiesc grupul etnic majoritar al Japoniei. Vorbesc o limbă izolată. Religia japoneză este sincretică, o îmbinare între cea tradițională, shintoistă, și buddhismul venit din China odată cu scrierea (adoptată în secolul al V-lea d.H.). Perioada Kofun (după numele mormintelor în formă de movilă, peste 10.000, cel mai mare fiind de 486x305 m, înalt de 30 m, în vreme ce piramida lui Keops are 230x230 m și înălțimea 140 m) marchează sfârșitul preistoriei și începutul istoriei Japoniei, odată cu formarea statului (secolul al II-lea d.H.).

Java – v. Indonezia

Jericho – v. Iudaism

Jomon – v. Japonia

Josephus, Flavius (nume la naștere:

Yosef ben Mattiahu, n. 37 d. H., Ierusalim – m. 101, Roma) – istoric. Fiu de rabin (Mattias Curtus), din neamul macabeilor (un Mattias inițiase revolta evreilor contra regelui Siriei în secolul al II-lea î.H.). A învățat carte după preceptele principalelor trei secte ale iudaismului vremii: farisei, esenieni, sadducei, fiind, până la 19 ani, învățăcelul pustnicului Banus. Știa ebraică, arameică, greacă, latină, ultimele trei având valoare de „lingua franca” pe un areal care depășea granițele popoarelor de origine. Tinerețea lui a coincis cu distrugerea Ierusalimului de către Imperiul Roman. A ajuns la Roma în anturajul lui Titus, care deservea dinastia Flavius, și a devenit cetățean roman sub numele Titus Flavius Josephus. A scris în arameică și greacă: *Peri tou Ioudaikou polemou* (Războiul iudeilor), despre căderea Ierusalimului; *Ioudaika Archaologia* (Arheologia iudeilor), o istorie universală folosind surse din lumea iudaică despre începuturile umanității, istorie care are la sfârșit o autobiografie extinsă (*Phlaouiou Iosepou Bios*). Tentativele de mediere ale istoricului însuși în conflictul iudeo-roman, înțelegerea pierderii definitive a ideii de patrie, ca și a victimizării unui neam care avea să devină pribeag, căutarea sensurilor identitare ale poporului evreu sunt temeiurile pentru care lucrările sale fac dată în lumea iudaică. Pentru istoricii tuturor neamurilor aceste istorii sunt primele texte scrise despre un conflict care a schimbat raportul de forțe în Mediterana de Est. A murit în timpul domniei împăratului Traian, pe când acesta se pregătea să cucerească Dacia.

Jurassic – perioadă a istoriei planetare situată între Triasic și Cretacic, făcând parte din Mezozoic, în intervalul de

acum 199 – 144 milioane de ani. A fost o perioadă cu climă caldă, păduri de conifere și care a excelat prin dominația dinosaurilor asupra planetei. Dar au apărut și primele vertebrate (prima pasăre, strămoșul crocodilului, vertebrate mici). A început deriva continentului unic Gondwana și ruperea lui printr-o mișcare ce anunța viitoarele continente ale istoriei omului ca specie.

K

Kabardino-Balkaria – v. Maikop

Kabbala – v. Iudaism

Kakadu – v. Ubirr

Karakum – v. Kirghistan, Turkmenistan

Kassiți – triburi ne-indo-europene și nesemite care au ajuns în Mesopotamia în mileniul al II-lea î.H. venind dinspre Luristan zona munților Zagros, azi provincie a Iranului), unde sunt semnalati la 4000 î.H., teoriile fiind împărțite în privința originii lor: fie hurrită (și, de aici, triburi guti, hattii, luwiți, venite dinspre Himalaia), fie aparținând civilizației Harappa (deși aceia vorbeau o limbă indo-europeană). Conexiunile obișnuite care se fac atunci când se analizează civilizația kassită sunt cu hititiții, cultura minoică, etruscă. Au introdus în Luristan civilizația calului, semnul cel mai sigur al originilor asiatică ale triburilor. Limba lor a preluat scrierea cuneiformă, dar, ca și în cazul elamitelor, esența sa a fost alta. Au cucerit Babilonul pe la 2080 î.H. (și l-au redenumit Karanduniash). Ei l-au adus la strălucirea maximă ca cetate-stat, atât din punct de vedere comercial (relații cu Theba, Meroe, Egiptul), cât și militar. Dominația kassită asupra Asiriei (și, mai apoi, la 1600 î.H., a Elamului) a durat până în veacul al XII-lea î.H., când asirienii și-au reluat cetatea, dar au păstrat modul de administrare folosit de kassiți, au păstrat în administrație limba luwită (rămasă și una din limbile oficiale ale Imperiului Hittit) și au încercat s-o fortifice pentru că începeau să apară la orizont noi valuri de migrație cărora trebuiau să le facă față: sciții, cimmerienii, mai apoi perșii.

Kashka – v. Pala

Kazahstan – stat aflat în Asia Centrală, învecinat cu Rusia la nord, China la est, Kirghistan, Uzbekistan și Turkmenistan la sud, Marea Caspică la vest. Lacurile interioare, provenite din închiderea uscatului în jurul unor foste golfuri marine (Aral, Balckash, Zaysan), vădesc vechimea acestui uscat, care a primit impactul alipirii Indiei (în Cretacic), vizibil prin numeroasele lanțuri de munți de încrețire: Tian-Shan, Dzungaria, Altai. Începuturile Devonianului atestă o bogată floră și faună. Există semne de locuire din Paleolitic, prin obiecte care vădesc existența triburilor de vânători. Lor le datorăm civilizația calului și, mai târziu, a căruței, care se vor răspândi în toată lumea, kurganele ca tip de mormânt. Culturile paleolitice studiate în zonă sunt Sintashta-Petrovka-Arkaim, iar din Epoca Bronzului Shrubna, Timber grave, Andronovo, Afanasievo. Din zona Balckash erau aceia care au întemeiat Bactriana (al cărei nume în arabă este Balckh) și civilizația Oxus. Prin Kazahstan trecea vechiul Drum al mătăsii, dinspre China spre Britania și Peninsula Italică. Populația majoritară este de neam turcic. Din această zonă au început migrațiile triburilor turcești (ale chazarilor, ale oghuzanilor care au întemeiat Imperiul Otoman, turcii selgiucizi care au întemeiat Imperiul Selgiucid). De acolo, din munții Dzungariei, au plecat hunii care au ajuns până în Câmpia Panonică, de acolo au plecat mongolii în frunte cu Gingis Han, ca și Timur Lenk. În mileniul I î.H. au pătruns în zonă sciții. În mod simbolic, la Baikonur, locul unor începuturi geologice și ale vieții planetare, a fost construit cosmodromul care l-a trimis în spațiu pe primul om, rusul Iuri Gagarin.

Kawesqar – v. Chile

Kenya – țară africană prin mijlocul căreia trece Ecuatorul, mărginită la est de Oceanul Indian și Somalia, la nord de Etiopia și Sudan, la vest de Uganda și Tanzania. Muntele Kilimandjaro, cel mai înalt din Africa, veșnic înzăpezit, se află în Kenya. La fel lacul Victoria, din care izvorăște Nilul, cel mai lung fluviu al Africii, care se varsă în Mediterana. Așezată în lungul Marelui Rift Afro-asiatic, care unește Aralul de azi cu sud-estul Africii, este o joncțiune între două plăci tectonice, având o lățime între 30 și 100 km și o adâncime între câteva sute și câteva mii de metri. În lungul Riftului African au apărut pe pământ primii oameni, probabil sub influența reactorului nuclear natural Oklo, specia *Orrorin Tugenensis* având o vechime de 6 milioane de ani, specia *Australopithecus Anamnesis* o vechime de 4 milioane de ani, iar *Homo* o vechime de 2 milioane și jumătate de ani (subspecia *Sapiens* e penultima, urmează *Sapiens Sapiens*. V. Omul). De acolo a migrat omul, în lungul riftului, spre Asia Mică și apoi în restul Asiei și Europei. Aceea este prima migrație a hominizilor care aveau să devină oameni în diverse locuri ale planetei. Istoria civilizației în Kenya, ca și în Africa în general, e foarte puțin cercetată, și în nici un caz sistematic. Ceea ce constituie o mare pierdere, fiindcă între apariția omului și colonizările europene este un spațiu aproape necunoscut. Despre Kenya se știe că este o țară multietnică, aflată în multe părți ale ei în stadiu tribal. Despre migrația triburilor se știe relativ puțin, deși trebuie să fi fost una dintre căile cele mai circulate ale Africii. La 2000 î.H. au ajuns aici triburi din Kush, care erau hamito-nilotice, iar în primul mileniu î.H. triburi de pe cursul inferior al Nilului (nilotice) și triburi bantu. De altfel, în *Cartea Morților* a Egiptului antic, stă scris că în peșterile de la

izvoarele Nilului s-au născut primii oameni. Deși nu sunt majoritare, triburile maasai, originare de pe malurile lacului Turkana, fiind cele mai războinice și mai bine organizate, s-au impus. Alte triburi sunt bantu, kikuyu, luo etc., având origini diferite, atât din vestul, cât și din nordul Africii. Toate vorbesc limbi din grupul nilo-saharian, întins între sudul Egiptului, Etiopia, Tanzania, Eritrea și Ciad.

Khalidi – v. Chaldeea

Khazari – v. Chazari

Khmeri – cel mai mare imperiu din sud-estul Asiei, ajuns la maxima strălucire în veacul al IX-lea d.H., când a cuprins Cambodgia de azi, Laosul, o parte din Thailanda, Vietnam și Birmania (azi Myanmar). Deși vechimea de locuire datează din mileniul al IV-lea î.H. și triburile atestate au fost aceleași ca în toată Indonezia, totuși, în cazul Imperiului Khmer se știe că fondatorul său, Jayavarman I, era venit din insula Java în secolul al VII-lea d.H. El a adus și a impus brahmanismul de tip indian și a început construirea Anghorului, cea mai strălucitoare cetate a tuturor lumilor vechi. Suprafața ei era mai mare decât a New Yorkului de azi, iar rigoarea administrativă și capacitatea de guvernare a cetății erau cu totul impresionante. Abia în veacul al XII-lea triburile thai, venite din aria Thailande de azi, au cucerit Anghorul și au favorizat lenta decadere (a durat aproape trei veacuri) a capitalei Imperiului Khmer. Capitala noii puteri a fost mutată la Pnom Penh. Khmerii erau foarte buni luptători, experiența lor se transmitea pe cale orală, prin pilde, de la o generație la alta și a fost folosită inclusiv în zilele noastre, de formațiunile numite Khmerii Roșii, ca și în războiul din Vietnam. Este important de știut că

în Imperiul Khmer apar pentru prima oară mormintele sub formă de piramide în trepte.

Kirghistan – țară aflată în Asia, la joncțiunea a două mari sisteme muntoase: Pamir și Tian-Shan. Se învecinează la sud-est cu China, la sud-vest cu Tadjikistan, la vest cu Uzbekistan, la nord cu Kazahstan. Existența oamenilor pe aceste locuri are o vechime atestată de 200 – 300 de mii de ani. Cu 1000 de ani î.H., cronicarii chinezi scriu despre triburile de kirghizi care se mișcă din locurile originare, aflate la nord-estul Mongoliei, spre sudul Siberiei, în lungul văii Yeniseiului, semănând drumurile Asiei cu petroglife și tumuli pe suprafața cărora se află scrijelat chipul unui om cu mustați lungi. Sunt triburi turcice care au migrat din cauza expansiunii mongolilor până în zona Ucrainei de azi, a Poloniei și de acolo spre Caucaz, fiind considerați proto-indo-europeni. Erau roșcați, cu ochi albaștri sau cenușii, după cum afirmă surse chineze vechi. Totemul triburilor era câinele roșu. Primul hanat format de triburile turcice în Asia Centrală, care ocupa și zona Kirghistanului, a fost Göktürk (sec. VI d.H.). Se folosea scrierea, care s-a pierdut la năvălirile mongole din secolul al XIII-lea d.H. Pentru două veacuri kirghizii au fost sub stăpânirea Hoardei de Aur a lui Timur Lenk, al cărui hanat, un adevărat imperiu, avea capitala de răsărit la Balasugan (zonă unde, pe vremea Sovietelor, a fost așezată Regiunea Autonomă Evreiască, deoarece chazarii fuseseră originari din aceste locuri), iar capitala de vest la Samarkand.

Khorasan – regiune istorică a Asiei, care cuprindea nord-estul și estul Iranului de azi, Turkmenistanul,

Uzbekistanul, Tadjikistanul, nordul și vestul Afganistanului, nord-vestul Pakistanului. Etimologic cuvântul vine din limba kwarezm, astăzi dispărută, din cuvintele kwor – Soare și avan - răsărit, adică „locul de unde răsare soarele”. Sub dinastia Sassanizilor (persană) imperiul a atins maxima strălucire. Principalele cetăți erau: Mashhad, Nishapur, Herat, Ghazni, Kabul, Balckh (Bactriana), Merv (Margiana), Samarkand, Bukhara, Khiva, Khujand, Panjakent. La origine Khorasanul a fost locuit de bactrieni, sogdieni, parți și saka. Mai târziu în zonă au apărut indo-europeni și, mai ales, perși (iranici). Marea înflorire a civilizației Khorasanului a fost distrusă de invaziile mongole. Balckh a dat migrația cunoscută în zona noastră, unde au rămas toponime și nume proprii precum Balcani, Balcic, Balc, Balica, Bălcescu.

Koitur – v. Gond

Kosovo – v. Dardani sau darzi (heptaliți)

Kota – desemnează o comunitate tribală în sudul Indiei de azi. Tamili. Genomul indică faptul că au un strămoș comun (sunt con-sanguinari) și sunt înrudiți cu triburile Toda. Sunt culegători și pescari. Trecerea de la copilărie la maturitate a băieților se face, ca și la triburile africane, printr-o moarte rituală (vopsirea feței într-o fantomatică nuanță de albastru). Limba vorbită aparține familiei dravidiene, iar Ko înseamnă rege. Toți se consideră descendenți de neam regal. Extinderea cuvântului kota e mult mai largă decât actuala suprafață de locuire și indică trecutul și traseul dravidian: partea veche a orașului Djakarta din Indonezia se numește Kota, o parte a orașului Yogyakarta din Jawa se numește Kota Gede, capitala statului

Kiunabalu din Malaezia se numește Kota, în nord-vestul insulei Borneo se află un oraș Kota, în Andra Pradesh și Utar Pradesh, state din India, se află câte un oraș Kota, în Japonia se află un oraș Kota, ca și în Nepal. În sfârșit, în Gabon (Africa Centrală) există populațiile bakota Ba este semnul de plural), care-și spun kota și vorbesc limba kota.

Kubilai Han (n. 23 septembrie 1215 – m. 18 februarie 1284) – ultimul împărat al Imperiului Mongol. A rămas în istorie cu prenumele, numele de familie fiind Qiyān. A condus din 1260 până în 1294. Era de cultură chineză. În 1253 a primit ordin, în calitate de guvernator al provinciilor din sud, de la fratele său, împăratul mongolilor, să atace regatul Dali, din sudul Chinei (al populației bai, existentă până astăzi în China, și care scrie cu alfabet latin). Luptele s-au întins până în 1259, când fratele său a murit și a fost chemat la Karakorum spre a fi proclamat han. A luptat pentru tron cu cei doi frați mai mici ai săi, chiar în capitală, și i-a biruit. A împărțit imperiul în două, partea de răsărit, a triburilor turcice kipchak, supranumite Hoarda de Aur, având capitala la Samarkand, iar partea central-asiatică, aceea care fusese condusă de Chagatai, fiul lui Gînghis Han, cuprinzând zonele unde se află astăzi Kazahstanul, Turkmenistanul, lacul Balckhash, Mongolia, Uzbekistanul și China, având capitala la Dadu (Beijingul de azi). A construit marele canal pentru irigații, o rețea de drumuri, a introdus folosirea hârtiei în administrație, a introdus un sistem de taxe și impozite. Pe el l-a vizitat la Dadu Marco Polo în 1270. A cucerit regatul Dali și teritoriul Coreii de azi (atunci regatul Goryeo) și intenționa să atace Japonia, Myanmar, Vietnamul și insula Java. Prima invazie mongolă în Japonia

a fost în 1274 și a doua în 1281. Bătăliile navale nu i-au reușit însă precum cele pe uscat. Cele 1170 de jonci, construite în numai un an, după regimul fluvial și nu maritim, au fost în mare parte scufundate de japonezi. Nici atacurile asupra Vietnamului, din 1257, 1284, 1287 n-au avut mai mult succes, deși în a treia bătălie joncile au purtat 300.000 de oșteni, care au pierit cu toții. Întors în capitală, a încercat să pună noi impozite, ceea ce a dus la un război civil de uzură, care, în final, a prăbușit chiar Imperiul Mongol.

Kumari Kandam – v. Lemuria

Kurdistan – v. Corduene

Kush - v. Etiopia, hephtaliți

Kushan – imperiu ajuns la maximă strălucire în secolul al II-lea d.H. pe un teritoriu care astăzi acoperă Tadjikistanul, Afganistanul, Pakistanul și nordul Indiei, în lungul văii Indusului. Perșii îi numeau hephtaliți, amenii și indienii îi numeau hunii albi, fiindcă erau înalți și blonzi, iar chinezii le spuneau Yuezhi, ceea ce însemna închinătorii Lunii (sunt menționați din secolul al VI-lea î.H. În secolul al II-lea î.H. sunt vizitați de o misiune chineză care a menționat cinci triburi mari, ocupând Balckh sau Bactriana, numită de chinezi Dacsia (Dacia!), Oxus, pe fluviul numit azi Amu Daria, Parthia, Sogdiana și Iaraxes, după numele fluviului numit azi Sâr Daria). Aceste triburi s-au unit în secolul I î.H. și au format puternicul regat Kushan. Descoperirea, la sfârșitul secolului XX, a unor mumii datând de la 1800 î.H. în bazinul Tarim din Asia Centrală (de jur împrejurul deșertului Taklamakan), ale unor oameni blonzi, înalți, tip caucazian (după analiza ADNmc), atestă faptul că fie caucazienii

migraseră spre est înaintea acestei date, fie – mai plauzibil – triburi din Asia Centrală – inclusiv numite hephtaliți – au migrat spre zona Caucazului formând plasma viitoarelor popoare caucaziene, indo-europene și a civilizațiilor din estul Mediteranei și Asia Mică. Fapt care ar împinge cu mult în trecut relațiile dintre Extremul Orient și Mediterana, inclusiv existența Drumului mătăsii. Se vorbeau bactriana, greaca, sanscrita și arameica. Erau practicate mai multe religii: zoroastrismul, hinduismul, buddhismul, politeismul vechilor greci, alte religii iranice. Cam 30 erau zeii majori ai imperiului. Există o capitală de vară, Begramul, și două capitale de iarnă, Taxila și Mathura. Rolul cel mai important al acestui imperiu, în perspectiva timpului, a fost acela de a asigura piste comerciale, de comunicare și armonizare în registrul civilizațiilor, între Extremul Orient (China), Asia Centrală (Persia) și Europa Occidentală (Roma).

Kutriguri – v. Onoguri

Kwarezm (sau Chorasmia) – este numele unor state situate în jurul deltei fluviului Amu Daria, al Mării Aral, în Marele Iran (azi Uzbekistan) și în nord-estul Mării Caspice. Întreaga suprafață se învecina la sud cu Khorasan, la nord cu Alania (adică iazygii), la sud-est cu Sogdiana Transoxianică, iar la nord-est cu hunii din Transoxiana. Denumirea Kwarezm a fost funcțională până în secolul al XVIII-lea, după care regatul este cunoscut drept hanatul Khiva. *Zend Avesta*, sursă indiană, precizează că acesta este teritoriul originar locuit de arieni (iranicii). Surse iranice (Biruni) menționează colonizarea acestui teritoriu cu o mie de ani înainte de trecerea lui Alexandru Macedon. A fost,

la origini, o expansiune a culturii Epocii Bronzului (BMAC) din Asia. Teritoriul cuprinde în jur de 400 de situri arheologice. Limba vorbită era iranică, kwarezmiana, astăzi dispărută. Până în veacul al X-lea, zona a fost sub controlul dinastiei Afrighizilor și a Samanizilor. Este interesant de menționat că biblioteca Samanizilor a fost celebră în lumea veche, ea cuprindea toate datele importante ale parcursului civilizațiilor de până la ea. Se consideră că Ibn Sina, care a studiat la Bactriana, a avut acces la Fondul Samanid – la 17 ani era medicul Marelui Han – și acolo a întâlnit sugestiile pe baza cărora a fundamentat noi domenii ale științelor și noi tehnologii.

Kyushu – v. Japonia

L

Lagash – v. Gudea

Lapita (ori Lapitha) – cultură antică din Extremul Orient, al cărei vârf de înflorire a fost în mileniul al II-lea î.H. Arheologia marină demonstrează că în jurul Taiwanului, cu iradiere spre Filipine și Japonia, a existat o cultură puternică și întinsă cu 12.000 de ani î.H. Analiza ADNmc demonstrează, de asemenea, înrudiri între tibetani, taiwanezi, o parte dintre coreeni și japonezi, polinezienii răsăriteni (Hawaii, Maldive, Borneo, Noua Guinee, Insula Paștelui, coasta răsăriteană a Chinei). Intervalul de timp în care s-a produs această masivă răspândire a populației a fost între 7000 și 5500 î.H., probabil în urma unui tsunami uriaș. Cultura Lapita, atestată cel mai devreme pe Insulele Solomon, cu aproape 4000 de ani î.H., a fost răspândită în Oceania pe o arie care acoperă în jur de 3400 de km² (Vanuatu, Noua Caledonie, Fiji, Tonga, Samoa), fiind cea mai veche cultură comună a Polineziei, Microneziei, Melaneziei, ceea ce nu este același lucru cu a vorbi despre începuturile umanității, deoarece resturi de așezări umane cu o vechime de 60.000 de ani au fost găsite în Australia și cu o vechime de 30.000 de ani în Polinezia (folosind metoda termoluminiscentei pentru stabilirea vechimii). Este interesant de observat că polinezienii au atins Noua Zeelandă și America de Sud spre sfârșitul mileniului I î.H., cei din Americi făcând jonțiunea cu o migrație asiatică intrată cu 12.000 de ani î.H., ceea ce a dus la marea înflorire a culturilor precolumbiene. Notabil este faptul că migrația triburilor doriene este legată, cel puțin în registrul mitologic, de atacurile fraților Lapiți (v. Macedonia).

Lapiți (lapithi) – popor legendar în

mitologia greacă, originar de pe muntele Pelion (v. pelasgii). Lapith, cel care a dat numele tribului, era la origini frate cu Centaurus, acela care a dat numele ființelor jumătate om-jumătate cal (simbol al civilizației calului). Regele Lapiților era Ixion și a condus acest trib, cel mai vechi ajuns în Tessalia. Migrația lapiților dinspre Taiwan spre Oceania, ca și aceea a civilizației calului dinspre Asia spre Europa, ar avea un echivalent mitologic în legenda lui Lapith și Centaurus, deoarece, la origini, taiwanezii, ca și migrațiile stepei își au originea în Himalaia și pe platourile înalte de la nord de Himalaia. Dar după *Iliada* lui Homer, Lapiții au luptat în războiul troian, adică sunt menționați foarte târziu în timp față de migrațiile Paleoliticului.

La Tène – v. Celți

Lamaism – v. Buddhism

Lap(p), laponi – v. Sami

Lascaux – v. Franța

Latium – v. Roma

Laurasia – este numele unui supercontinent aflat în emisfera nordică în perioada Jurascului (și anume în Mezozoic). El se separase dintr-un alt supercontinent, rămas în emisfera sudică și numit Gondwana. Între ele a crescut Marea Thetis. Înainte de a se separa unul de celălalt, cele două supercontinente alcătuiau Pangea, prima masă – în timp - de pământ planetar, aflată deasupra apelor (în urmă cu 500 de milioane de ani). Din Laurasia s-au separat, prin derivă, Eurasia (fără India, Arabia și China) și America de Nord (la separare numită Laurentia).

Lemuria – continent străvechi, a cărui existență fizică n-a fost dovedită, deși în 2005 s-a constatat, din satelit, existența unei punți continentale între Australia, India și Thailanda, care se afla deasupra apelor oceanului în timpul marii glaciațiuni. I s-a mai spus și Mu, după principalul zeu căruia s-ar fi închinat locuitorii: dragon ori șarpe de apă. Dat fiind că în urmă cu 12.000 de ani, după ultima glaciațiune, nivelul apelor planetare a crescut foarte mult, un întreg strat de civilizație – cea megalitică – a fost înghițit de ape. Numeroase situri subacvatice (Yonaguni lângă Okinawa, în golful cambay lângă India, Bimini lângă Cuba, lângă Madagascar, lângă coastele Canadei, în Micronezia, ultima Thule a islandezilor), apoi cetatea descoperită tot în 2005, din satelit, aflată în Atlantic, între marea Britanie și Portugalia, exact unde situa Herodot Atlantida, indică acest fapt. O altă teorie a dispariției acestui continent se referă la cutremurele de pe „centura de foc” a Pacificului, care generează și azi tsunami, ridicări și dispariții de insule. Argumente reale – existența dravidienilor (familie de limbi asemănătoare cu cele semitice), a tamililor și scrierile vechi ale tibetanilor, pledează mai mult pentru a doua teorie. Apariția strâmtorii Behring după creșterea nivelului apelor planetare pledează în plus pentru prima teorie. Numele de Lemuria a fost dat în 1864 de geologul Philip Sclater.

Levant – zonă geografică desemnând, în perioada veche, teritoriul din Asia Mică aflat în sud-vestul ei, adică mărginit de Mediterana de Est, Munții Taurus, Mesopotamia și deșertul Arabiei. După geografia contemporană sunt cuprinse în acest teritoriu Siria, Iordania, Libanul, Israelul și teritoriile palestiniene. Se exclud Peninsula Arabică, zona

caucaziană, Peninsula Sinai și Anatolia. Vechimea de locuire a omului este atestată la 90.000 de ani (Munții Carmel), cu Omul de Neanderthal, venit din Africa. Acum 50.000 de ani el a fost înlocuit cu Homo Sapiens, venit tot din Africa și care a dezvoltat o cultură paleolitică influențată de zonele învecinate (Anatolia și Egipt). Cultura natufiană, care precede Egiptul dinastic și coincide cu marea glaciațiune din intervalul 18.000 – 11.500 î.H., s-a extins în Levant. Abia în Epoca Bronzului (mileniul al IV-lea î.H.) s-au dezvoltat orașele-cetăți din Mesopotamia și ele au influențat cultura levantină, impunând modele de ceramică și de așezări omenești perene (Hazor, Ierusalim. Ierihonul se impune prin minele de cupru, fiind la cocurență cu insula Cipru). Hittiții, canaaniții, filistinii, triburile iudaice luptă pentru supremație în Levant și pentru a păstra în echilibru spațiile cucerite. Intrarea perșilor în veacul al V-lea î.H., care intenționau să-i atace pe greci dinspre mare, aduce noi tulburări în Levant, care vor dura până în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.H., când Alexandru Macedon a distrus Imperiul Persan în numai 18 ani. Au urmat părții, romanii (împăratul Traian a cucerit Mesopotamia în 114 d.H., dar pentru puțină vreme, a murit la Petra în 116), Bizanțul și marile migrații, dintre care aceea turcică a fost cea mai însemnată, impunând islamismul în majoritatea spațiului levantin. Numele de Levant a fost dat de cruciații italieni veniți să apere creștinismul și ascendentul acestei religii asupra altor religii monoteiste care se reclamau ca originare din Țara Sfântă.

Liban – v. Fenicieni

Libya – țară aflată pe țărmul sud-vestic al Mediteranei, vecină cu Tunisia,

Algeria, Nigeria, Chadul și Egiptul. Acolo a fost, în perioada 500 î.H. – 500 d.H., marele imperiu saharo-berber Garamantes, cu capitala la Germa, în provincia libiană de azi Fezzan. El a apărut pe locul unei vechi culturi paleolitice, atestată ca existând cu 8000 de ani î.H. și care a lăsat numeroase picturi rupestre. Pe la 2000 î.H. au migrat dinspre sudul continentului, pe aceste locuri, berberii. Ei au întemeiat imperiul. Aveau un sistem foarte sofisticat de aducere și stocare a apei din subsol, practicau agricultura și creșterea animalelor. Au fost influențați cultural de Egiptul antic, practicau mumificarea morților. Imperiul a dispărut odată cu schimbarea climei și deșertificarea zonei, când nivelul apei din subsol a coborât la mai mult de un km. și jumătate. Fenicienii, grecii și romanii (inclusiv Bizanțul) au fost interesați de stăpânirea acestei părți a țărmului Mediteranei și semnele civilizației pe care au adus-o au rămas pretutindeni vizibile. Libia are 5 situri arheologice patrimoniu UNESCO, cele mai cunoscute fiind Cyrene (colonie a insulei Thera, ea însăși dispărută pe jumătate în urma unei uriașe erupții vulcanice) și Leptis Magna, colonie feniciană a Carthaginei (la rândul ei colonie a Tyrului), preluată de romani. Din secolul al V-lea d.H. au venit popoarele năvălitoare, cele mai însemnate fiind vandalii și arabii, care au impus islamismul.

Lithic – v. Reducție lithică

Longobarzi – v. Germani

Luwiți – v. Tarhuntassa

Lycia – regiune din Asia Mică (Anatolia) unde există mărturii de locuire din mileniul al III-lea î.H. Granițele Lyciei

nau putut fi stabilite cu precizie, dar un număr de cetăți au fost investigate de arheologi și acoperă bună parte din suprafața Libanului de azi. Capitala regatului era Xanthos. Era o civilizație avansată și pe care grecii n-au numit-o niciodată barbară (pe același teritoriu fuseseră canaaniții, fenicienii). Primele referințe scrise la lycieni datează din mileniul al II-lea î.H. Vorbeau o limbă apropiată de luwită (una din cele două limbi ale Imperiului Hittit). Ea a fost scrisă, din mileniul I î.H., cu unele litere grecești, altele deosebite. Era o limbă indo-europeană cu un alfabet de 29 de litere. Lycia este numele greco-roman al regatului, ei își spuneau Trmmisa. Politica de alianțe și de războaie a lycienilor i-a făcut să reziste mult timp în acea zonă conflictuală dintotdeauna. Lor li se datorează ideea și înfăptuirea confederației de cetăți (o ligă) pe care vor prelua-o și grecii (Liga deliană). Aveau o armată de pedestrași înfășurați în jurul brâului cu piei de capră și purtau părul lung. Cunoșteau perucile. În secolul al V-lea î.H. au fost atacați de perși și, pentru a nu preda Xanthosul, s-au sinucis în masă oștenii, femeile și copiii. L-au primit pe Alexandru Macedon ca pe un eliberator, semn al unei încă neatestare legături originare și apoi au avut alianțe strategice cu romanii, acceptând pe cale pașnică să facă din Lycia o provincie romană (de altfel, Roma era la origini o întemeiere troiană, venită din același spațiu geografic unde se aflau lycienii). Vestigiile romane sunt de aceea foarte numeroase în zonă. Declinul lycian a început în secolul al VI-lea d.H., odată cu marea ciumă bubonică din Asia Mică și Europa, care a înjumătățit, practic, populația și a anunțat începutul Evului Mediu.

Lydia – vechi regat care se afla în vestul Turciei de azi, la nord se afla Misia, la

sud Caria, la est Frigia și la vest Marea Egee. Lydienii erau un popor indo-european, amestecat și cu triburi care vorbeau luwita, aflat la început sub dominație frigiană. După căderea Frigiei (secolul al VII-lea î.H.) au respins atacurile cimmerienilor (sec. al VII-lea î.H.) și și-au consolidat regatul stabilind capitala la Sardes. Au încercat să cucerească Miletul și, nereușind, au încheiat un tratat de pace conform căruia milesienii aveau voie să construiască, pe țărmul răsăritean al Mediteranei, colonii. La sfârșitul aceluiași veac mezii au coborât dinspre munții Zagros și au cucerit toată zona, cu excepția Ciliciei și Lyciei. Cressus, bogatul rege al Lydiei, despre care a rămas legenda că prefăcea în aur tot ce atingea (și astfel și-a ucis chiar fiica) a cucerit o parte din Eolia și Ionia, inclusiv Efesus, dar a fost biruit de împăratul persan Cyrus, care i-a cucerit capitala și l-a ars pe rug. S-au adevărat astfel cuvintele lui Solon, care fusese invitat de Cressus să-i admire bogățiile, dar a spus doar atât: „nimeni nu poate fi socotit fericit decât după ce-a murit”. Urmașii grecilor și ai perșilor și-au amestecat destinele pe pământul Lydiei, astfel încât Apollo (Pldanus) a căpătat atributele lui Ahura Mazda (zeul Focului în zoroastrism), iar Hefaistos, cel născut pe aceste locuri și sclav al reginei lydiane Omphale, a devenit zeul Focului la greci. De la el a furat titanul Prometeu focul și l-a dăruit oamenilor. Cum spune tot mitologia, a fost osândit în Scythia, locul de unde migraseră inițial frigienii în Asia Mică.

M

Macedonia – regatul fondat de tribul grecesc al dorienilor, unii dintre ei fiind numiți macedoneni după nuele dinastiei. Texte foarte vechi, reproduse de alte surse antice, spun că dorienii, alungați de Lapiți din locurile de origine, au cerut, prin Hileys (nume pelasgic!) ajutor regelui Hephaistos (zeificat mai apoi ca zeu al Focului de greci), iar acesta i-a biruit pe Lapiți și le-a restituit dorienilor teritoriul, care cuprindea Muntele Olimp, Muntele Pind, râul Strymon (care făcea granița cu triburile tracice Maedi). Pe aceste locuri existase o civilizație megalitică, după descoperiri recente, cuprinzând un observator astronomic cu rol ceremonial, o piramidă a Soarelui și una a Lunii (la Kokino), cu o vechime estimată de 4000 de ani î.H. Ca regat independent Macedonia este menționată de Herodot ca existând din veacul al VII-lea î.H., după lupte cu ilirii și tracii (tot pelasgi la origine, după unele surse, după altele indo-iranici). Ei foloseau un dialect grecesc foarte deosebit de greaca antică, forme ale lui se găsesc încă în epopeile homerice. Macedonia a fost, la începuturile ei, un teatru de luptă pentru forțele care voiau puterea de jur împrejurul Mediteranei: ilirii, tracii, asirienii, atenienii, perșii. Philip al II-lea Macedon, tatăl lui Alexandru Macedon, și-a extins însă regatul și a obținut controlul asupra întregii Peninsule Balcanice. Este notabilă originea macedoneană a Cleopatrei (ultimul faraon al Egiptului). Philip și-a educat fiul nu doar în spirit grecesc, ci i-a pus și profesori persani, tracii, frigieni. Fiul a continuat direcția politicii externe a tatălui său, a cucerit Mesopotamia, Imperiul Persan în întregime (a rămas până astăzi menționată de istorici bătălia de la Gaugamela, 331 î.H., pentru strategia, tactica și îndrăzneala

macedonenilor) și, cu ajutorul unei armate bine organizate, falanga macedoneană (infanterie ușoară), sprijinită de cavalerie, a trecut nu numai Poarta Ciliciei, ci a înaintat cu mult în inima Asiei, cucerind o bună parte din patria originală a tuturor triburilor, diseminând influența grecească până în India, Bactriana, Scythia, Egipt. Ca urmare grecii au deschis Jocurile Olimpice – la care participau exclusiv cetățile grecești – cu probele macedonenilor. A fost unul dintre cele mai întinse imperii ale lumii vechi, reușită pan-grecescă și cu atât mai notabilă, cu cât împăratul a murit la vârsta de 33 de ani, se pare, otrăvit. După împărțirea Imperiului Macedonean între Seleucizi și Ptolemei, ambii foști generali ai lui Alexandru, a umat, încet dar sigur, fărâmițarea în fața atacurilor insistente ale Imperiului Roman (și mai apoi Bizantin). Ca și alte puteri regionale ale lumii vechi, Macedonia a încetat să fie subiect de dispută odată cu ascensiunea Imperiului Otoman, care a înglobat-o. V. și Alexandru Macedon.

Macedo-români – v. Aromâni

Machu Picchu – v. Peru

Madagascar – astăzi republică de tip insular, având capitala la Antananarivo, formată din insula cu același nume, a patra ca mărime de pe glob (587 de mii de km²), ca și altele mai mici. Istoria geologică a Madagascarului este foarte veche, ea s-a desprins, la deriva continentelor, acum 160 de milioane de ani, din uscatul numit acum India (parte a Gondwanei). Se află așezată în sud-estul Africii, la doar 400 km. de continent. Din cauza îndelungatelor condiții de izolare ale insulei, 80 % din fauna și flora ei s-au dezvoltat pe căi proprii, din fauna și flora inițială, acolo

fiind specii care nu mai există nicăieri în altă parte pe Pământ. De pildă lemuri, primare de tipul maimuțelor, au dat nu doar faima insulei, ci și denumirea continentului dispărut Lemuria (cu precizarea că această specie se considera că vine chiar de pe acel continent). Pe insulă existau aborigeni, numiți de europeni în secolul al XV-lea matakassi, de unde numele insulei. Dar acum două mii de ani au migrat acolo, atât din Austronezia (mai ales Borneo), cât și din Indonezia, Malaezia, Africa (Mozambic), mai târziu din India și Europa, alți oameni, alcătuind componența etnografică de azi. Principala limbă vorbită este malgașa (țara s-a și numit Republica Malgașă), o limbă originară din Borneo, din grupul limbilor polineziene.

Magdalenian – v. Paleolitic

Magellan, Ferdinand (n. primăvara, 1480, Portugalia – m. 27 aprilie 1521, insula Mactan, Filipine; pe numele portughez Fernão de Magalhães) – explorator. A navigat pentru regii Spaniei, deoarece, după călătoria lui Marco Polo, Portugalia avea exclusivitate la trecerea spre Indii pe la Capul Horn (sudul Africii). Așa că Magellan s-a angajat să ajungă în Indii pe partea opusă. El a fost astfel primul pământean care a demonstrat că Pământul e rotund. A descoperit strâmtoarea care-i poartă numele (în Țara de Foc), trecând în Oceanul Pacific, căruia tot el i-a dat numele. L-a traversat și a ajuns în Filipine. Antonio Pigafetta, italian născut la Vicenza, care plătitese pentru a fi luat în această călătorie, a fost primul care a învățat și a scris limba localnicilor de pe insula Cebu. Magellan a fost ucis în conflictele dintre localnici. Dintre cele 5 nave cu care plecase, două s-au întors înainte de

descoperirea strâmătorii Magellan, una a fost arsă chiar de portughezi în conflictul care a dus la moartea lui Magellan, iar două au făcut drumul de întoarcere prin sudul Africii. Întregul drum și descoperirile făcute au fost consemnate de Antonio Pigafetta în jurnalul călătoriei.

Maghiari – v. Ungaria

Maghreb – v. Algeria, Maroc, Tunisia

Mahabharata – v. India

Majorca – v. Ibiza

Malaya – peninsula în sud-estul Asiei, de la care își trage numele țara aflată la extremitatea ei sudică (și cuprinzând de asemenea nordul insulei Borneo): Malaezia. În vreme ce peninsula amintește de faptul că, geografic, ea este celălalt capăt al ariei cuprinse între Hi-malaya și Malaya, denumirea țării amintește de Indo-nezia, Micro-nezia, adică de apartenența la o altă arie, de insule apărute în urma unui mare cataclism planetar (datorat centurii ecuatoriale de vulcani), acolo unde se presupune că ar fi fost un continent: Lemuria sau Mu. Primii locuitori atestați ai zonei datează din 200.000 î.H. (zona Perak, din estul țării) și sunt veniți din Africa (primii oameni ajunși pe continentul asiatic din direcția Java, Borneo). Urmașii lor trăiesc încă în Malaezia ca o minoritate tribală de aborigeni, negroizi, cunoscuți sub numele Orang Asli și Lanoh, vorbind o limbă austroneziană. Mai târziu civilizația khmerilor din delta Mekongului (care izvorăște din Himalaia; v. Angkor) este construită de Pallava (inițial o ramură tamilă, adică dravidiană, apoi dinastie indiană), rămasă denumire locală pentru parți (iranici migrați din Persia și ajunși

în sudul Indiei). Se spune că Bodhidharma, întemeietorul religiei Zen, era un Pallava. Locuirea în peșteri datează din Paleolitic, 60.000 – 35.000 î.H., iar uneltele cioplite sunt făcute în același fel ca și pe platurile înalte de la nord de Himalaia. Dar triburile au ajuns în Malaya după o îndelungă staționare în China (provincia Yunan). Ei au adus în peninsula civilizația orezului. În mileniul I î.H. au ajuns acolo indienii care au introdus buddhismul și au creat un mare imperiu cu centrul în Sumatra, numit Srivijaya, care a rezistat până la venirea arabilor. Aceștia au islamizat zona, în secolul al X-lea d.H., transformând imperiul într-o serie de mici sultanate.

Mali – țară africană mărginită în prezent de Algeria, Niger, Burkina Faso, Coasta de Fildeș, Senegal și Mauritania. Partea ei de nord este deșertul Sahara, care însă a cunoscut, înainte de deșertificare, o perioadă prosperă. Prezența lui Homo Erectus în aceste locuri este atestată cu un milion de ani în urmă, ca și a lui Homo Sapiens, cu 50.000 de ani în urmă. Preistoria locului începe cu 9000 de ani î.H., în lungul văii fluviului Niger, unde trăiau triburi de pescari și vânători. Prima capitală, în Epoca Fierului, a fost la Niani. Epica orală, care păstrează memoria locului, povestește cum se obținea fierul (60-70 kg la o topire) folosind mici cuptoare de formă tronconică și o serie de dansuri-lecție tradiționale pentru reușita procesului și puritatea metalului obținut. Tradiția locului păstrează însăși elemente de civilizație și cosmologie care atestă un trecut glorios chiar înainte de apariția cetăților-stat, precum Timbuctu ori Gao, apariție generată de drumurile comerciale (aurul dinspre Etiopia, artefactele egiptene, păsări exotice care treceau spre Mediterana și Europa). Această memorie păstrată de barzii

populari (vorbesc o limbă care alcătuiește ea însăși categoria Niger-Sahel, a Africii subsahariene) numiți grioți, menționează un strămoș originar venit pe ape (Nommos), înfățișat ca jumătate om-jumătate pește, ori ca un șarpe ce se putea preface în toiag (și Mose a făcut acest lucru mai târziu pentru a trece Marea Roșie). Nommos își orienta viața după steaua Sirius, care avea o pereche nevăzută, o mare stea albă (ceea ce astronomic e strict adevărat, dar descoperit mult mai târziu). A doua stea, nevăzută, care modifică traiectoria lui Sirius, descoperită la multă vreme după înregistrarea legendelor triburilor Dogon din Mali, l-a și făcut pe Carl Sagan să bănuiască nu faptul că oamenii ar avea o origine extraterestră, ci faptul că într-un trecut neexprimat ar fi avut un grad de civilizație care i-a dus la asemenea cunoștințe. Istoria migrației dinspre Lemuirea este și ea inclusă aici. Tipologia negroidă din aceste locuri (Africa de Vest) este mult diferită de aceea din Africa de Sud, dravidienii arată în acest fel, iar arhitectura seamănă izbitor și cu aceea a triburilor Anasazi din America de Nord. În jurul anului 300 d.H. a început să se dezvolte Imperiul Ghana (la origini cuvântul înseamnă luptător, iar numele imperiului era Wagadu), care cuprindea și vestul Maliului de azi. Abia la sfârșitul secolului al XIII-lea d.H. Sundiata, din dinastia Mandinka, a fondat regatul Mali, care s-a impus ca imperiu și a rezistat după cucerirea arabă (secolul al VII-lea d.H.) până la jumătatea secolului al XV-lea d.H.

Malta - arhipelag care cuprinde, printre cele 7 insule, 3 mai cunoscute: Malta (cea mai mare), Gozo și Comino. La origini s-au desprins din masa Africii în Miocen, acum 10 milioane de ani. Sunt

insule muntoase, care au o structură asemănătoare cu a munților Atlas și Alpi. Sunt insule vulcanice și adăpostesc cea mai avansată și mai veche civilizație paleolitică și neolitică a zonei (datată 15.000 - 2000 î.H.), structurile ei fiind cu o mie de ani mai vechi decât piramidele din Egipt și decât Stonehenge. De jur împrejurul insulei Malta și Gozo există mari temple binare (cu două incinte), astfel orientate încât captează lumina soarelui la echinocții și solstiții, ca și lumina stelei Sirius. Spre deosebire de structurile piramidale ori megalitice, acestea au forma unui trup de femeie culcat pe pământ, formă de templu care nu se mai întâlnește decât în Japonia. Există artefacte, ceramică, desene rupestre, ideograme. Se observă similitudini între această cultură și Lapita, Ciclade, Mesopotamia. Limba vorbită este una izolată. La început a fost răspândit șamanismul (Zeița mamă are multe reprezentări). Odată cu Epoca Bronzului vin oameni noi de pe continent și aspectul civilizației se schimbă. În anul 60 d.H. a trecut pe acolo Sf. Pavel. Cartagina, romanii, bizantinii și arabii s-au bătut pentru ascendentul asupra arhipelagului (ceea ce a dus la apariția cavalerilor de Malta, ordin creștin de luptători pentru apărarea credinței). În prezent maltezii sunt creștini catolici.

Mal'ta – sit arheologic aflat lângă Baikal, ilustrând o civilizație care s-a întins în Siberia (Cercul Polar) în perimetrul de timp 24.000 – 18.000 de ani (în Paleolitic), aparținând lui Homo Sapiens (la origini venit din Africa sub-sahariană, cu trecere spre Australasia, dar și spre Europa, după cum atestă analiza ADNmc) și care l-a înlocuit pe Omul de Neanderthal). Principala ocupație era vânătoarea mamuților. Ei au fost aceia care au traversat Behringia și de acolo,

în lungul lanțului muntos (hills civilizations), s-au întins în cele două Americi (datarea cu radiocarbon indică trecerea cam la palierul datei de 12.000 î.H.). Cele mai vechi triburi ale indienilor americani, Na Dene (Alaska, nordul Canadei, Columbia, California, apașii, navaho) vorbesc aceeași limbă originară paleo-siberiană. Din același grup mal'tez a existat o migrație timpurie spre peninsula Ciuhotka și apoi spre Kamciatka, iar de acolo spre arhipelagul Japoniei. O altă migrație a fost către Asia Centrală, iar legenda originii mongolilor (susținută de descoperiri arheologice) o atestă. V. Mongolia.

Mani – sau Regatul Manean sae afla în Asia Mică. A fost distinct în istorie în perioada secolelor 11 - 6 î.H., pe când comerțul cu armăsari dinspre Asia spre Europa și Africa trecea prin aceste locuri. Se afla la sud de lacul Urmia. O perioadă de timp a fost contemporan cu Regatul Elamit (Elam). Nu erau triburi indo-europene, se presupune fie că aveau aceeași origine cu elamiții, fie că erau triburi băștinașe chiar din acele locuri. Erau sedentari, practicau agricultura, creșterea vitelor și a cailor. O mare cetate maneană, Hansalu, a fost descoperită nu departe de râul Kura, iar capitala regatului a fost la Izirtu (Zirta). Își decorau palatele fie cu cărămizi glazurate, fie cu motive animaliere sau florale, fie abstracte (siturile de la Qalaichi, de la Bukan). La jumătatea veacului al IX-lea î.H. regatul a început să fie menționat în sursele vremii deoarece construia forturi nu departe de Urartu și avea conflicte cu asirienii. În 714 î.H. a avut de înfruntat atacurile cimmerienilor, apoi ale sciților. Cucerii de către perși (mezii și parții), au fost absorbiți în masa acestora, deși, după ce Imperiul Persan a căzut sub atacurile lui Alexandru Macedon, acesta a

reconstituit fostul Regat Manean ca pe o provincie aparte, numită Media Artropatene.

Manuscrisele de la Marea Moartă – v. Qumran

Marco Polo – (n. 1254, Veneția – m. 1324, Veneția) – explorator. Tatăl său, Niccolo, și unchiul său, Maffeo, ambii negustori, după o călătorie la Constantinopol, în care intraseră în legătură cu mesageri ai lui Kubilai Han, și-au luat fiii (Marco era cel mai mic) și, în 1271, s-au imbarcat pentru China, dorind să stabilească relații comerciale împărații chinezi și să dubleze Drumul de uscat al mătăsii, cu un drum pe apă. Marco Polo a rămas în China 17 ani, făcând observații prețioase asupra lumii chineze, inclusiv asupra descoperirilor lor geografice și tehnologiilor folosite, dar și asupra florei și faunei. A fost emisar diplomatic pe lângă împăratul Persiei pentru căsătoria unei prințese persane cu un prinț chinez. S-a întors folosind Drumul tradițional al mătăsii, prin Asia, deoarece chinezii au pus foc corăbiilor venețiene, călătorie care i-a luat trei ani. În lupta dintre Veneția, și Genova, din 1289, ambele puteri maritime în Mediterana, a fost luat prizonier și întemnițat. Cum însă faima lui în Mediterana era foarte mare, a fost bine tratat, astfel încât, în anul de prizonierat și-a dictat memoriile despre călătoria pe apă până în China și întoarcerea pe uscat până la Veneția. Întors la Veneția, a făcut comerț până la sfârșitul vieții.

Marduk – v. Tiamat

Margiana – v. Persia

Mari – cetate-stat a lumii vechi, înfloritoare în mileniul al III-lea î.H.,

aflată pe malul apusean al Eufratului și formată, la origine, din triburi semitice de amoriți. A fost cucerită și a dispărut în urma atacurilor regelui Hammurabi al Babilonului, el însuși amorit (1760 î.H.). Două motive stau la baza menționării regatului Mari de către istorici: în arhivele palatului său au fost găsite 23.000 de tăblițe în akkadiană despre istoria cetății, contemporane cu Abraham, Isaac și Iacob; existența acestui regat adevărește și explică relațiile comerciale dintre sudul și nordul Mesopotamiei pe de o parte, dintre Mesopotamia și insulele Creta și Cipru din Mediterana. A existat prin urmare o cale deschisă inclusiv pentru influențele culturale (prin tradițiile religioase). Principalul zeu al regatului Mari era Dagan, care înseamnă și furtună, ploaie, dar și grâu. Dogon-Dagan a fost venerat de asemenea în civilizația minoică, dar și simbolizat ca o entitate jumătate om și jumătate pește, de filistini, fenicieni, indieni.

Marile migrații – au fost una din cele patru mari condiții ale evoluției speciei umane alături de selecția naturală, mutația genetică și continuitatea genetică. Ca și celelalte specii (pești, păsări, mamifere) oamenii au migrat încă din perioada de formare a speciei și continuă să o facă și astăzi (globalizarea oferind un prilej foarte bun). Analiza retrospectivă ADNmc atestă prima femeie Homo Sapiens ca trăind în Africa în urmă cu 150.000 de ani. Primele migrații dinspre Africa spre Australia și sudul Indiei au fost în urmă cu 60.000 de ani. Apoi triburile s-au răspândit pe de o parte până în Europa și Siberia (cu 40.000 de ani în urmă) și de acolo în Americi, iar pe de altă parte spre Oceania (cultura Lapita, 12.000 î.H.) și din nou spre Australia, apoi spre Americi. Acestea au fost migrațiile

preistorice, despre care nu avem mărturii scrise, ci doar arheologice, inclusiv arheo-astronomice și de arheologie maritimă, deoarece marile variații ale climei au scăzut ori ridicat în timp nivelul oceanului planetar cu zeci, uneori sute de metri. La intersecția dintre preistorie și istorie (ceea ce este atestat și prin texte scrise) se află așezate civilizațiile megalitice, care conferă o unitate surprinzătoare vieții umane din China și Japonia, până în Egipt, Peninsula Balcanică, Americi. Asia de sud-est are, în perioade istorice vorbind, un avans cam de 2500-3000 de ani față de alte zone ale lumii (Europa), tot așa cum Americile sunt cu adevărat „pământuri noi” (v. civilizațiile pre-columbiene). Al doilea mare val de migrații a fost generat de ceea ce se numește „revoluția Neoliticului” (mai ales Epoca Bronzului), adică apariția agriculturii și căutarea de suprafețe prielnice sedentarizării. Ele se fac mai ales în sens invers mișcării de rotație a Pământului, dinspre Asia spre Europa, cu lungi staționări în perimetre care acoperă îndeosebi spațiul de la nordul Mării Negre și Mării Caspice, Asia Mică, apoi Peninsula Balcanică etc. (civilizația calului și a mormintelor de tip kurgan, adică movilă). În mileniul al III-lea î.H. începe migrația popoarelor indo-europene din zona Ararat, Van, Cappadocia spre Europa. Prima migrație care poate fi reconstituită din surse scrise este a indo-iranicilor, în mileniul al II-lea î.H., „popoarele mării” (care au inclus și triburile grecești). A urmat marea migrație a celților de la jumătatea mileniului I î.H. Mulți istorici numesc „marile migrații” doar intervalul care separă Antichitatea de Evul Mediu, adică migrațiile dinspre Asia spre Europa care încep cu triburile germanice (goții, secolul al III-lea d.H.) și sfârșesc cu tătarii, în plin Ev Mediu european

(secolul al XIII-lea d.H.), majoritatea având drept țință Imperiul Roman și Bizanțul.

Maroc – țară aflată în nord-vestul Africii, care acoperă munții Atlas. Vechimea de locuire atestată (oseminte și unelte) în zonă este a Omului de Neanderthal, 80.000 de ani. Semne ale locuirii continue sunt datate ca având o vechime de 22.000 de ani. Dar abia odată cu intrarea fenicienilor (canaaniți) în mileniul al II-lea î.H. există atestări continue ale civilizației locului, mauro-berbero-iberică din zona munților Atlas. Fenicienii, veniți în mileniul al II-lea î.H., mari edificatori de colonii – Carthagina (Kart-Hadasht, adică orașul nou) – au influențat, la rândul lor, civilizația acestei zone muntoase. Istoria veche a Marocului s-a desfășurat între colonizarea feniciană, apoi romană și arabă, din secolul al VII-lea d.H., care a amestecat populația și, în final, a stabilit religia majoritar islamică de astăzi a Marocului.

Masageți – triburi nomade scitelocuind la estul Mării Caspice până în zona Kazahstanului de azi. Erau indo-europeni și vorbeau o limbă iranică. Sunt menționați în surse antice chineze, indiene, grecești, romane. În limba proprie „mas(s)a” însemna mare, masageții considerau că sunt „geții mari”, spre deosebire de „geții mici”, după unii cercetători goții, după alții alanii. Aceste triburi iranice aparțineau sciților, de unde și numele Scythia Minor dat de greci Dobrogei de azi, spre deosebire de Oikumene (Scythia Maior). Chinezii, care aveau cele mai complete cronici ale epocii, numeau Yuezi triburile care, ajunse la granița Mesopotamiei, au fost numite guti în akkadiană și gothes (goți, ajunși până în Scandinavia) de

romani. Numeau Xiongnu pe hunii albi și Yuezi pe sciți (care erau, pentru Herodot, saka, adică un amestec de sciți și sarmați). Ca urmare istoricii mai noi consideră că și goții erau sciți, precum geții. Alături de masageți mai exista ramura tyrageților. Strabon i-a numit sciți pe masageți și saka pe tyrageți. Cu toții făceau parte din confederația scitică și s-au apărat cu succes de Alexandru Macedon, ca și de perși. Credeau într-un singur zeu, Soarele, căruia îi sacrificau cai. Ei au răspândit civilizația calului până în nordul Africii și zona Franței de azi. De altfel, căruța, mai târziu trăsura, apoi automobilul și inclusiv racheta Apollo, au fost făcute în lățime după măsura șezutului a doi cai. Trăim încă în interiorul civilizației calului. La masageți – aliați cu dacii în lupta contra romanilor – exista egalitatea între sexe, după moartea soțului rege, venea pe tron soția sa. Istoria a păstrat numele reginei Tomyris, rămasă celebră pentru luptele cu Cyrus cel Mare, împăratul perșilor. Acesta l-a luat prizonier pe fiul ei, care s-a sinucis. Ca pedeapsă, spune legenda, Tomyris l-a atras în cursă și la ucis chiar pe Cyrus, i-a desprins capul de trup și a băut până la sfârșitul vieții vin din tivga lui. Așa se explică de ce urmașul lui Cyrus, Darius, a ajuns la până frontiera Dunării spre a lupta cu geții.

Matematica – începuturile acestei științe se confundă cu acelea ale scrierii și calendarului. Descoperirea, în peșterile din sud-vestul Africii, a unor linii cu o vechime de 70.000 de ani, poate semnifica fie un limbaj (sunt specialiști care consideră că înălțimea diferită a liniilor verticale și paralele, intersectate de o linie orizontală, semnifică înălțimea diferită a sunetelor vorbirii, ca într-o fonogramă), fie un răboj de memorare a intervalelor de timp, adică un calendar. În ambele cazuri atestă vocația

consemnării scrise a unor cunoștințe. Omul de Neanderthal din Europa (peșterile din Franța și Spania) este cert că se ghida după un calendar (35.000 – 20.000 î.H.) care consemna ciclul lunar al femeii ori ciclul Soare-Lună, în cazuri mai sofisticate mersul aparent pe cerul nocturn al unor constelații. Dar, în ce privește matematicile ca domeniu, prima atestare documentară datează din mileniul al III-lea î.H., în India, la civilizația Harappa (care folosea sistemul zecimal, dar și cu baza de calcul 8, iar în privința geometriei au rămas cuburi, cilindri, triunghiuri, conuri, cercuri, pătrate), apoi matematicile vedice: *Shatapatha Brahmana*, 950 î.H., care a dus, mai târziu, tot în India, la ideea de logaritmi), matematica chineză, datată mileniul al II-lea î.H. (cu baza de calcul 2), iar primul document scris datează din Babilon, 1950 î.H. Acolo se exprimă sinteza precedentă a calculelor sumeriene, referitoare în principal la măsurători, la tabla înmulțirii și la figuri geometrice. Baza de calcul era 6, de atunci moștenim numărătoarea în duzini, cercul de 360 de grade, anul de 12 luni, cele 12 zodii ș.a. Urmează, în ordinea vechimii, papirusurile egiptene. În Egiptul vechi baza de calcul era $1/7$, deoarece 6 părți din produse reveneau faraonului, iar una celui care le producea. Pe această bază matematicile egiptene au ajuns la calcularea unor sisteme de ecuații cu două necunoscute. Amplitudinea, diversitatea și precizia matematică au fost însă dezvoltate mai ales de grecii antici. Atunci geometria s-a separat de algebră și de teoria numerelor, au apărut ideea de numere prime, numere iraționale, regula de 3 simplă, ecuațiile lineare și cuadratică, teoria lui Pithagora. Thales din Milet, ca și contemporanul lui, Euclid, cu un veac înainte de Pithagora, au dezvoltat geometria. Ulterior, matematica arabă a

folosit cifra 0 – p care India o cunoscuse cu mult înainte – și a introdus calculele trigonometrice. Muhammad ibn Musa din Kwarezm (sec. al IX-lea d.H.) a scris despre numerele la indieni și arabi și a introdus ideea de algoritm. Acestea au fost fundamentele matematicilor medievale.

Maurya – dinastie fondatoare a Imperiului cu același nume de pe teritoriul Indiei, care a reușit să reunească regatele de pe Indus cu acelea de pe Gange, ambele aparținuseră aceleiași civilizații Harappa pe când existase fluviul Sarasvati, care izvoră dintr-un ghețar din Himalaia și se vărsa în Golful Cambay. Fondatorul imperiului se numea Chandragupta Maurya, iar durata dinastiei Maurya a fost din 321 până în 185 î.H. Cel mai important împărat – simbol al Indiei până astăzi – a fost Ashoka cel Mare, care a extins granițele imperiului de la țărmul de est la cel de vest al subcontinentului și, practic, cu excepția vârfului de sud-vest, a unificat întreaga Indie printr-o administrație echilibrată. După căderea acestui imperiu grație atacurilor dinspre nord (imperiul greco-bactrian al Seleucizilor), practic, brahmanismul a ajuns o religie care nu mai putea fi anulată. Sarasvati a devenit zeitatea fundamentală a pantheonului indian, un avatar al lui Vishnu însuși. Simbolul lui Ashoka, patru lei așezați sub care este figurată roata, a rămas până astăzi simbolul unității Indiei.

Mazda – v. Ahura Mazda

Maya – concept fundamental pentru hinduism, înfățișat ca o zeiță a iluziei și visului dualității, când, de fapt, omul și universul sunt o singură entitate, bazată pe comunicarea pe calea energiei și pe vizualizarea pe calea materiei. În acest

sens, zeița Maya l-a născut pe Brahma însuși, acela care, prin iluminare și meditație, a înțeles principiile fundamentale ale conexiunii omului cu universul. Toate religiile vechi din sud-estul Asiei și India au conceptul de Maya. **Ma-la-ya**, **Hi-ma-la-ya** (Malaya de Sus) trebuie văzute în lumina aceleiași legături spirituale originare. Migrația dravidienilor a diseminat acest concept departe pe pământ și el poate fi regăsit în Europa și Americi încă din zorii civilizațiilor, asamblat în unități religioase dintre cele mai diferite. Și astăzi sunt persoane care migrează pur și simplu încercând se regăsească unitatea originară a ființei cu universul.

Maya – veche civilizație a Mezoamericiei, (o treime din ea, partea de est, mai ales Peninsula Yucatan, dar și Belizele, o parte din Guatemala, Honduras, Mexic). În timp, civilizația maya se situează după aceea atestată de situl Chupicuaro (33.500 de figurine), după olmeci și înainte de civilizația toltecilor. Imperiul mayaș nu era o singură entitate, ci o pluralitate (Tikal, Chichen Itza, Copan, Palenque, Teotihuacan, Tenochtitlan ș.a.) bazată pe afinități religioase, culturale și de limbă (se vorbeau qhuche, cakchiquel, kekchi și mam, care se mai vorbesc și astăzi. De altfel, principalele informații despre acest regat care a strălucit în intervalul 1000 î.H. – 600 d.H. (după civilizația olmecă și înainte de aceea a aztecilor) provin din patru codexuri scrise cu hieroglife (glife) mayașe (exprimau silabe ori cuvinte), care se așezau, ca și cele egiptene, într-un cartuș oval ce definea o idee. Ele au fost copiate și traduse de călugări misionari catolici după descoperirea Americii de către Columb. Precum toate civilizațiile vechi, maya făcea legătura între calendar, adică așezarea cosmică a astrelor în funcție de timp, și ființă,

adică memoria personală a cosmosului. Deși înțelegeau 17 calendare bazate pe observația astronomică, foloseau mai ales două, iar din interacțiunea lor, prin comparație, scoteau informații folosite pentru conduita pământească a omului și societății. Astfel, venerau cu deosebire trei zei, care reprezentau Soarele, Luna și planeta Venus. Unul dintre calendare, de 260 de zile și 13 luni a câte 20 de zile (bazele de numărare la mayași erau 5 și 20), era alcătuit după fazele Lunii și ale planetei Venus. Calendarul solar avea 360 de zile plus cinci zile de penitență cu 18 luni a câte 20 de zile. Cele două calendare coincideau perfect în „punctul zero”, la anul 3114 î.H. și mai urmau să coincidă într-un nou „punct zero”, care este 27 decembrie 2012 d.H. Acesta ar fi intervalul în care omul (prima dimensiune a universului) și Cerul (a doua dimensiune) au acces la dimensiunea a treia, a patra, a cincea, a șasea și a șaptea, 7 fiind numărul de „Ceruri” (la chaldeenii erau 9, baza lor de numărare era 6; și azi spunem „a fi în al nouălea cer”) până la atingerea Shambalei. Suprapuneri de planete existau însă, în cele două calendare, cel scurt, rotund, repetabil, și cel lung, linia Timpului, la fiecare 52 de perioade, ceea ce dădea „secolul” mayaș. Lunile purtau nume de animale și fenomene: Șarpele, Jaguarul, Vântul, Iepurele, Crocodilul, Câinele, ca și în calendarul chinez. Acestea erau și numele constelațiilor de pe cerul mayaș. Numele copiilor erau date după numele lunii și zilei, al anului în care se născuse. Astfel, omul purta cu sine bucățica de Timp care-l închidea în ea, iar regele își putea inventaria supușii. Există chiar un „ceas” mayaș (care folosea o îmbinare de roți dințate, ceea ce europenii au inventat mult mai târziu). Din pasul diferit al roților se putea calcula ziua anului scurt și ziua

anului lung. Mayașii au avut conceptul de zero din secolul I î.H., obținut prin forțe proprii, datorită fineții calculelor astronomice care a impus ideea de mulțime vidă. Fiecare lună a anului corespundea unei culori și unui obiect, ca și la chaldeenii, care însă foloseau aceste corespondențe în alt fel, pentru a plasa omul în funcție de zodii.

Maikop – capitala Republicii Autonome Adygea, în Caucazul de Nord, locuită de circazieni (de acolo provine migrația și toponimul Alto Adige din Italia). Circasia cuprindea Adygea și Kabardino-Balkaria. Limba circasiană vorbită până azi are 45 de consoane, dintre care 23 fricative, singura vocală distinctă este a, deși sunt câțiva diftongi. Flexiunea verbului se face cu prepoziții. S-a scris cu alfabet arab, latin, iar acum se scrie cu alfabet rusesc. Numele original al orașului este Miekuape, ceea ce înseamnă „la gura râului”, deoarece e situat la confluența Râului Alb cu râul Kuban. Deși actuala așezare datează din veacul al XIX-lea, ea continuă una existentă din Epoca Bronzului (3500 – 2500 î.H.), fiind relativ unitară cu aceea din sudul Rusiei de azi (Daghestan) și caracterizată prin modul de înhumare în kurgane (mobile de pământ; cuvânt turcic preluat de slavi) sau tumuli. Mormântul avea două niveluri, unul pentru cal și altul pentru călăreț. După unele inscripții e vorba de sciți (saka), de proto-indo-europeni peste care au venit tribburi turcice. Acest mod de înhumare a rămas valabil și în Epoca Fierului și poate fi întâlnit din nordul Europei (Suedia) până la Hallstatt (Austria) și Marea Britanie (model dus de triburile germanice și celtice). Orașul are 67 de astfel de situri arheologice. În prezent zona este islamizată. Grupuri etnice de circazieni există în Irak și Turcia.

Media – imperiu al lumii vechi mărginit de Armenia la vest, Mesopotamia la sud-vest, părți la est și Marea Caspică la nord-est, fără a se putea preciza întru totul granițele (în mileniul al II-lea î.H.), dar știindu-se că stăpânea Poarta Caspică și controla trecerile pe Drumul mătăsii. La origine sunt proto-indo-iranici (adică arieni) și identitatea de mezi au căpătat-o din cauza atacurilor insistente ale Babilonului, ca și ale părților (tot triburi iranice). Conform *Bibliei*, prințul Madai ar fi fost căsătorit cu o fiică a lui Shem (fiul lui Noe și strămoșul semiților ca și al arabilor) și a preferat să trăiască mai aproape de ținuturile ei. Herodot menționează patru împărați mezi, dar confirmarea și din alte surse este numai pentru doi dintre ei, Cyaraxes, care a izbutit să se alieze cu Babilonul (fiica lui s-a căsătorit cu Nabucodonosor), și fiul lui, Astyages, sub care s-a prăbușit imperiul, fiind cucerit de perși (Darius cel Mare). Totuși, fiind deopotrivă iranici, mezii au avut un regim aparte în Imperiul Persan, capitala mezilor, Ecbatana, a rămas a doua capitală după Persepolis și a continuat să fie o piesă de rezistență în cunoscutul Drum al mătăsii dinspre China spre Europa și Africa. O reizbucnire la suprafața istoriei a identității mezilor a fost provocată de campaniile lui Alexandru Macedon, care a atacat sanctuarele zoroastriene (se închinau Soarelui și Focului în general, taurul, leul înaripat și aripile în general erau simboluri religioase foarte puternice, care au influențat toate vechile religii ale țărilor Mediteranei). Mezilor li se datorează moartea lui Alexandru Macedon (323 d.H.). Curând apoi, sub diadohii care au preluat Imperiul Macedonean după moartea împăratului, mezii au fost înglobați în Imperiul Seleucid și, practic, au dispărut ca entitate. Alături de părți (perșii)

formează Iranul de azi, identitatea lor fiind aceea kurdă.

Megalit – simbol al unei culturi preistorice care atesta relația profundă dintre om și astre. Toate vechile civilizații paleolitice au avut perioade megalitice, caracterizate prin structuri uriașe din piatră, fie pentru a desemna un mormânt, fie, cel mai adesea, ca observatoare astronomice, moduri de măsurare a timpului, care permiteau pătrunderea unei raze de soare la echinocții și solstiții printr-un orificiu săpat în piatră. Altele, mai perfecționate, reproduceau pe pământ așezarea constelațiilor de pe cer ((Weyland's Smithy, Marea Britanie). Cele mai cunoscute sunt Stonehenge (din Marea Britanie și de pe Amazon), Carnac (Franța), dar există din Japonia și sudul Maleziei, sunt presărate prin toată Asia, în Africa și Americi. Și Dacia a făcut parte din acest tip de civilizație a sfârșitului de Paleolitic și început de Neolitic. De culturile megalitice țin menhirele, dolmenele (monumentele funerare), complexe astronomice.

Megara – cetate grecească antică fondată de doriene și aflată în peninsula Attica. Era capitala regatului Megaris, exportator de marmură albă în toată Mediterana. Meghr este numele alternativ al zeului Mithra, însemna Soare în persană și sanscrită. Insula Salamina ținea de această cetate. S-a aliat cu Sparta în timpul războiului peloponezic, respingând astfel atacul Atenei. Totuși, atenienii au cucerit Salamina (429 îH). Cetățenii frunțași ai Megarei au plecat în părăgție și au fondat colonii: Heraclea Pontica, la Marea Neagră, Siracuza (în Sicilia) și Bizanțul. Cei mai cunoscuți cetățeni ai Megarei au fost Euclid (născut în Sicilia) și poetul Theognis. Megara, fiica lui

Creon, regele Thebei, a fost și numele primei soții a lui Herakles.

Megiddo – veche cetate-stat, cunoscută în *Biblie* sub numele Armaghedon (locul unde se va purta bătălia finală la sfârșitul lumii, pentru reînvierea celor drepti), aflată la intrarea în pasul muntelui Carmel din Israel. În vremurile antice se afla pe ruta comercială dintre Egipt și Asiria. Dar cetatea canaanită (din mileniul al II-lea î.H.; regele ei s-a aliat cu Amenhotep al IV-lea, singurul faraon canaanit al Egiptului, acela care a încercat să introducă acolo monoteismul) a apărut pe o așezare mult mai veche. Există 25 de straturi arheologice de locuire, notabile în Paleolitic. Există un sistem sofisticat, prin tuneluri, de aducere a apei, asemănător cu acela din Imperiul Garamantes, al berberilor din nord-vestul Africii. Cu același nume, orașul există și astăzi.

Mehluha – v. India

Melanezia – zonă insulară din Pacific aflată între Malaezia și Noua Zeelandă. Se pare că, la origini, insulele au aparținut unei punți continentale scufundate, numită de specialiști Zeelandia. Din Melanezia fac parte mai multe arhipelaguri și insule: Arhipelagul Bismarck, insula Fiji, Noua Guinee, insulele Maluku, Solomon (în jur de o mie), Vanuatu. Melanezia împreună cu Polinezia și Micronezia aparțin de Polinezia, totalitatea insulelor aflate în Oceanul Pacific. Melanezia este importantă pentru istoria civilizațiilor deoarece a mijlocit, a și restul Oceaniei, prima migrație a omului dinspre Africa spre Australasia, apoi a doua mare migrație, dinspre Asia spre Australia, a

treia migrație, dinspre Taiwan spre America de Sud și a patra migrație, a culturii Lapita. Din cauza acestor numeroase treceri (existența omului e atestată în urmă cu 60.000 de ani) culturile Melaneziei sunt foarte stratificate. Se vorbesc limbi numai ale zonei, grupul lingvistic Noua Guinee de pildă (inițial conectată cu Australia printr-un istm) are 826 de limbi vorbite din grupul papuaș și cel austronezian.

Mesa Verde – v. Anasazi

Mesopotamia – numele grecesc al spațiului dintre Tigru și Eufrat (Al Jazirra în arabă, ceea ce înseamnă insulă) care n-a fost numit ca atare decât mai târziu. În vremurile la care ne referim, ale vechilor cetăți, existau Asiria, Babilonul, Ninive, Ur, Urartu, iar sudul Mesopotamiei se numea Khaldi (Chaldeea) ori Sumer și moștenea Akkadul. Aceste vechi cetăți se află pe teritoriul Irakului de azi. Civilizația zonei a fost timpurie, datând din Paleolitic, cu o primă înflorire la începutul Neoliticului (7000 î.H.), în partea sudică, unde cele două fluvii se vărsau în Golful Persic. Cele mai vechi cetăți au fost Uruk (cetate-stat, 4800 î.H.) și Ur, centrate în jurul templului principalei zeițe, Inanna, zeița-mamă, a fertilității. În religia tuturor cetăților mesopotamiene (de altfel Asiria a fost fondată tot de sumerieni) ea era asociată cu Luna (Sham) și făcea pereche cu Shamush (Soarele). Epoca Bronzului a început la 6000 î.H., folosindu-se cupru din minele de la Ierihon și din Cipru. În Mesopotamia s-au construit numai cetăți din cărămizi de lut ars. Tot la Uruk a apărut scrierea (3400 î.H.), la început pictografică, apoi fiecare semn reprezenta un cuvânt sau o silabă, adică a devenit scriere

ideografică. Scrierea se făcea pe tăblițe din lut, sub formă de cuneiforme, în limba akkadiană. Cele mai multe tăblițe de acest fel s-au păstrat în biblioteca palatului din Lagash (v. Gudea). La 2340 î.H. cetățile-stat ale Mesopotamiei de sud se unesc într-o alianță de state (Sumerul sau Chaldeea) și rezistă astfel tuturor migrațiilor și atacurilor până la 2004 î.H., când se prăbușește în fața atacurilor elamiților și amoritilor. Apoi s-a ridicat cetatea amorită Babilon, condusă la un moment dat de kassiti, care a rezistat tuturor atacurilor migrațiilor asiatice până la venirea perșilor, 539 î.H., care au întemeiat Imperiul Ahemenid. Trebuie remarcat faptul că semnul focului (Soarele), preluat de zoroastrism, a preexistat în religia mesopotamiană, după cum a existat și arborele vieții, simbol axial cu mult mai târziu, în creștinism. După cucerirea Imperiului Persan de către Alexandru Macedon, fosta Mesopotamie a căzut sub dominația Seleucizilor (urmasii lui Alexandru) și a dispărut practic, ca entitate, din istorie. Originea zeilor Mesopotamieni este în mare parte necunoscută, dar erau identici cu aceia din India și Asia Centrală. Sistemul numeric pe care-l foloseau avea două baze: 6 și 5 (mayașii aveau baza 12 și 5). N-au avut conceptul de zero. Sistemul de numărare cu baza 6 se moștenește până astăzi: cercul de 360 de grade, cele 12 zodii, provin din Mesopotamia. Teorema numită a lui Pitagora a fost prefigurată de civilizația mesopotamiană. Precum toate lumile vechi, cetățile Mesopotamiei, de la Akkad la triburile arameice, au acordat mare atenție Cerului, conexiunii omului cu el, ca parte a marelui Univers. Ca și mayașii, aveau un dublu calendar: lunar, de 354 de zile și solar, de 365 de zile, fiecare împărțit în câte 12 luni.

Metropolitan – muzeu de istoria artei și civilizațiilor din SUA, unul dintre cele mai mari din lume. Singurul muzeu de profil din lume care desfășoară un proiect de așezare a obiectelor și siturilor arheologice pe o linie temporală care cuprinde toate continentele și toate civilizațiile, încă de la apariția omului. Sunt folosite cele mai recente metode de cercetare, analiza ADNmc, fotografiile obținute din satelit, înjumătățirea carbonului (care permite atestarea vechimii unui obiect, deoarece viața pe Pământ e bazată pe carbon în toate structurile moleculare). A fost înființat în 1870 de un grup de oameni de afaceri care și-au donat colecțiile pentru a servi în scopuri educative. Din 1880 funcționează în actuala locație din Central Park, New York. Tot atunci au fost puse bazele bibliotecii sale de cercetare. Colecțiile au crescut și s-au multiplicat continuu, iar activitatea muzeului cuprinde astăzi 20.000 de cercetători care assemblează munca arheologilor și au conexiuni cu cercetarea muzeală din toată lumea. Situl muzeului este permanent adus la zi, astfel încât tentativa de a „vedea” în racourci, începuturile omului, marile migrații și conexiunile dintre diversele civilizații ale lumii plecând de la punctul zero al originilor este cea mai tentantă pentru oricine este interesat de trecutul civilizațiilor și de originile propriei identități.

Mexic – v. azteci, inca, maya, olmeci, tolteci.

Mezolithic – v. Calcholic.

Mezozoic – este o eră a istoriei Pământului care cuprinde trei subperioade: Triasic (248-206 milioane de ani î.H.), Juristic (206-144 milioane de ani î.H.), Cretacic (144-65 milioane

de ani î.H.). V. Cretacic, Juristic.

Micronezia – patru state federale în arhipelagul Carolinelor din Pacificul de Vest. Locuitorii lor sunt originari din Taiwan, via Philippine, migrați cu 2000 de ani î.H. Se vorbesc 8 limbi, toate din familia malaezo-polineziană. Patru dintre insule sunt reunite într-un stat numit Pohnpei, unul din cele patru state ale Federației Micronezia. Un loc aparte printre insulele Microneziei îl ocupă cele 92 de insule artificiale, de tip megalitic, cunoscute sub numele Nan Madol (v. Nan Madol).

Milet – una dintre cele mai vechi cetăți ioniene (3500 î.H.), aflată în Asia Mică, aproape de vărsarea Meandruului în Mediterana. După originile mitologice numele a fost al unuia dintre cei trei fii ai lui Apollo și nu era un nume grecesc, ci carian: Milawanda, Miladava sau Milada (cuvânt de origine pelasgo-luwită; luwita a devenit una dintre cele două limbi vorbite în Imperiul Hittit). A fost capitala Ioniei. Din Milet era Iason, căpătenia argonauților plecați în căutarea Lânii de Aur. Aceia care au navigat înspre Colchida (litoralul răsăritean al Mării Negre, spre Caucazul interior) trecând în lungul coastelor Pontului Euxin (zona Scythiei Minor). Toate coloniile grecești din Scythia Minor (Dobrogea de azi), edificate în secolul al VI-lea î.H., au fost ale Miletului. Thales, unul dintre marii înțelepți ai Greciei antice și istoricul Herodot, fondatorul istoriei ca disciplină, erau din Milet.

Minos - v. Creta

Misia – sau Mysia, regiune aflată în nord-vestul Asiei Mici, mărginită la sud-vest de Marea Marmara, la est și nord-est de Bythinia și Frigia. Acolo se afla muntele Olimp, iar cea mai importantă

cetate a fost Pergamon, urmată de Abydos. Limba pe care-o vorbeau era un dialect frigian, ca și alfabetul pe care-l foloseau. Există o conexiune subterană între Misia și Moesia, ambele aparținând vechiului spațiu al pelasgilor. Hercules, zeul focului la greci, era originar din Misia (ceea ce atestă o recunoaștere a caracterului iranice al triburilor) și nu este întâmplător faptul că Prometeu, acela care ar fi dăruit, după greci, omului focul, ar fi fost exilat în aceleași zone tracice, locuite de triburile care venerau focul.

Mit – îndeobște este unanim acceptat faptul că mitul nu este o poveste despre evenimente imaginare, ci relatarea transmisă din om în om și din generație în generație, în spațiu și timp, înainte de apariția scrierii, a unor fapte care au avut loc. Numai permanenta lor retransmitere a ascuns, a modificat o parte a conținutului, l-a îmbogățit cu imaginația povestitorilor. Au existat însă culturi (de pildă Garamantes) unde povestitorii erau acreditați în mod special, ca fiind cei mai corecți transmițători, care nu trebuiau să „înflorească” faptele. Cele mai importante categorii de mituri care au străbătut timpul sunt miturile fondatoare (cosmogonice, thegonice, antropologice) și cele de identitate, ale cotidianului fiecărei societăți și fiecărei entități umane (ceremoniale, rituale, inițiatice). Mitul este altceva decât legenda (care descrie, cu elemente imaginare, entități și situații) sau povestirea (care poate fi despre fapte și entități în întregime imaginare). Primele scrieri au preluat aceste mituri (*Mahabharata*, *Epopoea lui Gilgamesh*, *Biblia*). Chiar și primii autori au făcut-o: Homer, Herodot și-au început cercetarea și descrierea plecând de la mituri. Un singur exemplu, dar foarte edificator, este acela al lui Schliemann, care, pe baza miturilor *Iliadei* lui Homer, a

descoperit (prin săpături arheologice) Troia.

Mitanni – a fost o federație de cetăți-stat apărută în mileniul al III-lea î.H., cu o capitală recunoscută a fi Waššukanni (în sanskrită „mină de sănătate”, în kurda modernă „izvor de apă bună”), unde se vorbea limba hurrită (de descendență indiană, familia de limbi hurro-urartiană, la origini dravidiană), federație aflată în partea superioară de Tigrului și Eufratului. În *Biblie* ținutul e numit Haran. Hurriții sunt menționați în texte din Ugarit, Mari și Hattusha. Aria ocupată de hurriți a fost, în Calcholic, centrul culturii Halaf. Acordau mare importanță artelor, au lăsat primele consemnări scrise (în limba hurrită, folosind cuneiforme akkadiene ca în Urartu) ale notației muzicale din lume. Cel mai important zeu al hurriților a fost Tashub, zeul apelor, iar soția sa, Hebat, era zeița-mamă, preluată de hitiți ca zeița Soarelui. Ca nume proprii au supraviețuit în Mittani o serie de nume atestate în *Vedele* indiene.

Mithraism – religie persană centrată pe zeul indo-iranian Mithra, născut dintr-o apă pură, de zeița Anahita (a fluviului Sarasvati), sub coroana unui arbore (ca și Brahma!), pe o lespede de piatră. Mithra purta o bonetă înaltă (preluată de creștinism ca mitră pentru episcopi), o torță și un cuțit. Religia a existat până în secolul al III-lea d.H. în Imperiul Roman, care a acceptat mithraismul în tentativa de a avea relații cordiale cu perșii la granița de răsărit. Mithra era zeul luminii, care simboliza puritatea, iar animalul care-l reprezenta era taurul (ca și în Egipt, pentru Ammon-Ra – simbolul Soarelui). Ziua nașterii lui Mithra era 25 decembrie, imediat după solstițiul de iarnă, dată preluată de creștinism ca zi

de naștere a lui Iisus, cu atât mai mult cu cât, după petrecerea dată la uciderea taurului sacru, credincioșii se protejau pentru anul următor desenând cu cenușă (substanță purificată cu ajutorul energiei) o cruce pe frunte și pe dosul palmelor (crucea era, înainte de creștinism, simbol al arborelui vieții). În imnurile vedice Mithra era zeu al luminii, iar despre mama sa nu se spuneau prea multe, din tentativa hinduismului de a centra religia pe un singur zeu. În mitologia greacă zeița Artemis a împrumutat multe din atributele lui Mithra și a fost venerată în mod deosebit în regatele din Asia Mică.

Mithridate – v. Pont

Moab – vechi ținut situat la nord-estul Mării Moarte (azi în Iordania), într-o zonă muntoasă, unde locuiau (mileniul II-I î.H.) triburile de păstori moabite, care aveau aceeași origine ca și triburile lui Israel, și anume biblicul Terah. Dar mama originară a moabiților nu era căsătorită cu Terah. De aceea legea excluderii, principala lege a formării diasporei evreiești, a funcționat între semiții celor două părți. Moabul a avut bune relații mai curând cu Egiptul decât cu cele 12 triburi semitice ale lui Israel. Federația moabită era bazată pe o limbă comună (semitic-canaanită, ca și amaleciții, edomiții, filistinii) și pe interese comerciale comune, dictate de faptul că se aflau pe ruta marelui drum comercial care lega Egiptul de Asiria. Ca religie erau politeiști, o moșteneau pe Astarte, zeița fertilității, de la mesopotamieni și aveau clare apropieri de perioada amorită a Babilonului (zeul Nebo – Cerul – acela care a și dat numele muntelui unde și-a găsit sfârșitul Moise). Regele Solomon, care avusese un străbunic moabit, a permis edificarea

unui templu moabit în Ierusalim, dedicat zeului Chemosh, un zeu crud, care cerea sacrificii umane. Moabul a dispărut din istorie odată cu trecerea perșilor și, mai târziu, triburi arabe au ocupat zona. De la venirea nabateenilor se poate vorbi din nou de o locuire continuă. Imperiul Roman și Bizantin, apoi cruciații au fost interesați de stăpânirea acestei rute muntoase care asigura comerțul transcontinental în lumea veche.

Moche – veche civilizație andină, precolumbiană, din N-V statului Peru de azi (100 - 900 d.H.), în românește s-a tradus mohican, caracterizată printr-o religie care cerea sacrificii umane. Principala zeitate era Si, adică Luna, care era și zeița-mamă, iar Soarele și zeul apelor (simbolizat printr-un dragon) erau celelalte două mari divinități. Piramide pentru sacrificii erau dedicate Lunii și Soarelui. Societatea era condusă de o autoritate centrală, rege și mare preot în același timp, iar ordinea era păstrată cu ajutorul unei armate. Nu cunoșteau scrierea. Principalele ocupații erau agricultura (cu un bun sistem de irigații) și metalurgia. De aceea s-a și presupus, multă vreme, că liniile culturii Nazca, influențate de moche, ar fi fost la origine sisteme de irigație. Dar, în fapt, erau reproduceri ale constelațiilor așa cum le numeau civilizațiile precolumbiene, formate adesea din două constelații ale cataloagelor astronomice actuale. Este iarăși interesant de observat că ceramica moche seamănă foarte bine cu ceramica din Asia Mică, mai ales din Frigia. Au fost în mare parte asimilați culturii Chavin, care a început la 400 î.H., fiind continuată de cultura Imperiului Chimu (până la 1400 d.H.), având capitala la Chan Chan. Pentru întreaga cultură Chavin arta, prin simbolurile ei în principal religioase, era un factor foarte

important, un adevărat liant al triburilor. Această artă a fost influențată de cea olmecă, dar, în mod cert, are o personalitate diferită, amintind de originile asiatice ale celor care-o practicau. Principalele centre ale culturii moche au fost pe valea Moche, regiunea Lambayeque: Sipan, Chicama, Huarmey.

Moesia – provincie romană (capturată în 29 î.H.) în sudul Dunării (unde se află azi Serbia și Bulgaria), în zona dintre Dacia și Tracia, dată după numele triburilor de moesi, niște daco-traci care vorbeau o limbă cu elemente deopotrivă dacice și tracice (mileniul I î.H.). Acestor triburi le-a aparținut sclavul Spartacus, care a provocat cea mai mare revoltă a sclavilor din istoria Imperiului Roman (73-71 î.H.). La granița dintre Moesia și Tracia s-a format fractura dintre asimilarea latină și asimilarea grecească. Ambele zone vor face parte din Imperiul Bizantin.

Mog(h)ul – v. Mongolia

Mohenjo Daro – v. Harappa

Molossieni – trib grecesc, unul din cele 14 aflate în Epir, învecinat cu Marea Ionică la vest, cu Iliria la nord, cu Macedonia la nord-est și cu Thessalia la est. Molossus, acela care a dat numele regatului, era din stirpea lui Ahile, al cărui fiu, Neoptolemus, a câmpat în Epir în timpul războiului troian. Dar întemeietorul lui fusese Phaeton, cel care a condus carul către tatăl său, Soarele, după cum spune mitologia grecească. De altfel, Epirul face parte din sfera de influență a zeităților focului și luminii aduse de triburile iranice. Molossienii erau păstori, au produs cea mai cunoscută rasă de câini de pază, uriașii molossieni folosiți în tot Imperiul Roman. Cel mai cunoscut rege al

molossienilor a fost Pyhrrus, care a atacat Imperiul Roman traversând pe apă, în corăbii, cu 20000 de pedestrași, 19 elefanți de luptă, 2000 de arcași, 3000 de luptători călare și 500 de aruncători cu praștia. A avut drept țintă chiar cucerirea Romei și a luptat, vreme de cinci ani (280-275 î.H.), producând mari pierderi romanilor (6500 de oameni), dar și sieși. A încercat să ia Carthagina și să domine, de acolo, Peninsula Italică. În final a părăsit-o, împreună cu toate cuceririle. Tipul acesta de victorie a rămas în istorie cu numele „victorie a la Pyrrhus”, adică obținută cu un preț foarte mare și care nu produce beneficii.

Mongolia – atestarea așezărilor omenești pe suprafața acestei țări (al cărei uscat e foarte vechi, s-au găsit urme de dinozaur din Cretacicul timpuriu) datează din Paleoliticul superior (200.000-40.000 î.H., este vorba despre Omul de Neanderthal), când nu se putea vorbi încă de Mongolia interioară (aproximativ granițele actualei Mongolii și mongolii din Rusia) și cea exterioară (zona din China actuală). Din Paleolitic datează petroglifele de pe suprafața pietroasă a munților Altai (vestul țării) care atestă existența triburilor de vânători și păstori, ca și existența șamanismului (numit tengerism, după numele „spiritelor” cărora se închinau și care alcătuiau împreună Tenger, totalitatea universului spiritual. Iar alături de oameni (în mongolă „hun”), de apă și de foc alcătuiau tot ceea ce există, Cosmosul. Luna și Soarele erau ochii lui Tenger). Piramidele cu o vechime de 5000 de ani, găsite în nordul Chinei, mai vechi decât cele din Egipt, atestă întinderea și soliditatea acestor credințe. Bazinul cultural al acestor triburi nomade a fost comun cu al celor din Tibet, deșertul

Tarim și China de nord. Din aceste triburi s-au desprins, în Neolitic, yuezhi, aceia care s-au deplasat spre vest, în zona Bactrianei, și au întemeiat Kush. Tadjicii de azi sunt urmașii kushanilor, convertiți la islamism. Apoi s-au desprins, plecând din Siberia, de pe cursul superior al lenisei, în secolul al V-lea î.H. aceia care au format neamurile turcice. Tot dintre triburile mongolice s-au desprins în secolul al III-lea î.H. și hephtaliții (hunii albi sau huna, după surse chineze vechi), aceia care au ajuns în Europa sub numele de huni, dar și sub numele de vikingi. În secolul al II-lea î.H. a început migrația masivă a mongolilor spre zona cimberienilor, sciților și sarmaților (nordul Caspicii și Mării Negre), care erau indo-europeni, iar ca origine Homo Sapiens, spre deosebire de mongoli, care descindeau din Homo Erectus. Caracteristica tuturor triburilor desprinse din acest trunchi comun a fost dată nu numai de petroglife (stilul lor precede în timp pe acela al culturii Lapita), ci și de tipul de morminte, de menhirele și tumulii presărați pretutindeni în Asia și ajunși până în Scythia Minor. Limba vorbită de triburile mongole este una aglutinantă și aparține grupului mongolic (cu originea în cel tunguso-manciurian), din care face parte și populația Ainu, cea mai veche din Japonia. Scrierea este folosită de mongoli din veacul al XII-lea, ca o adaptare după alfabetul uigur (alte triburi mongole), iar cel uigur este foarte asemănător cu cel arameic. Principalele ramuri ale mongolilor erau: kazahii, kirghizii, uigurii, kalmucii, buriatii, tadjicii, kitanii (chitai!), khalkha (adică limba vorbită și azi în Mongolia), uzbekii (apăruți ceva mai târziu). Triburile mongole (alături de cele turcice) au format de-a lungul veacurilor ceea ce s-au numit – de către istorici – imperiile stepei, poate ca o contraparte la

popoarele mării, alt bloc formativ al civilizațiilor planetare. În secolul al V-lea d.H. triburile mongole de vest (munții Altai) au început expansiunea spre nordul Asiei, cucerind triburile turcice și întemeind primul imperiu: Ju-Juan, care cuprindea Manciuria până la lacul Balkash și cursul fluviului lenisei. Acest imperiu a rezistat mai puțin de un veac, fiind cucerit de triburile turcice (ele revendicau astfel teritoriul de formare) care au întemeiat acolo un hanat ce cuprindea Manciuria și teritoriile de până la Marea Aral. La jumătatea veacului al VIII-lea d.H. acest hanat a fost cucerit de uiguri, în principal păstori de capre (cu coarnele întoarse!), care au întemeiat și ei un imperiu. Acesta a crescut vreme de un secol, centrat în jurul râului Selenge, dar întinzându-se către China, în lungul Drumului Mătăsii. Uigurii au preluat de la Sogdiana scrierea și au adaptat-o limbii mongole, au practicat fresca. Dar civilizația lor a fost sortită pieirii de către atacurile chineze, care au alungat aceste triburi în bazinul deșertic Tarim, unde se află și astăzi (tadjicii). Uigurii au fost înlocuiți de kitani, care stăpâneau Manciuria și cursul superior al leniseiului, nordul Chinei, unde au întemeiat dinastia „chineze”, au devenit sedentari și au înaintat în lungul coastei oceanului spre sud (dinastia Song, secolul al XII-lea d.H.). În același interval de timp, Imperiul Samanid (iranice) a fost împărțit în două, în secolul al X-lea, de către triburile turcice ale Selgiucizilor. Cu ele intră în istorie islamismul. Pe fondul acestor evenimente s-a născut, la jumătatea veacului al XII-lea d.H., pe malul râului Onon, afluent al Amurului, la granița actuală dintre China și Rusia, Temudjin, cel care avea să fie cunoscut drept Gingis Han. El și-a fondat imperiul pe o armată puternică, bazată pe formațiuni decimale de pedestrași și călăreți și a introdus un

sistem centralizat de conducere bazat pe Yassa (însemna decret; de altfel acesta a fost și numele unui popor năvălitor, yassi, cunoscut la noi drept yazigi (în fapt alani) și care a lăsat toponime ce amintesc de numele lor real: de pildă Iași – Iassi – este fondat de ei). Astfel Gingis Han a cucerit Tibetul (iar mongolii au adoptat religia lamaistă), Beijingul, Coreea, Samarkandul, Georgia, pe turcii Kipchak de la nordul Mării Caspice și pe aliații lor, rușii, o parte din Peninsula Balcanică și teritoriul Ungariei de azi. A fost cel mai întins imperiu din istorie, având 35,7 milioane de km². Principiul de bază al conducerii, pe lângă armată și centralizarea puterii după normative numite decrete (yassa), era marea toleranță religioasă. Nora fiului mai mic al lui Gingis Han era o creștină, prințesa Sorghaghtani Beki. După moartea hanului, în 1227 d.H., ei i-a revenit regența (ca în toate civilizațiile pre-creștine, femeile și bărbații erau egali în drepturi). O parte dintre mongoli au devenit sedentari și au adoptat islamismul (în Transoxiana), alții (Hanatul Chaghatai) și-au continuat modul nomad de viață (pe care-l impuneau și celor cucerți). Timur Lenk, din neamul turcic, fost vasal al Chaghataiului, a reușit să formeze un imperiu întins de la Fergana până la Marea Neagră, anulând astfel mare parte a cuceririlor lui Timur Lenk (o parte dintre triburile kirghize de la sud de munții Ural, care au reușit să opună rezistență, au primit, în secolul al XIV-lea d.H., numele de uzbeci, în amintirea vrednicului lor han Uzbek, care era kipchak ca neam). Mongolii vor continua să colinde Eurasia sub numele Hoarda de Aur (compusă din Hoarda Albă și Hoarda Albastră, după numele străvechi al trunchiurilor tribale), continuată apoi de Hoarda Nogai, din sud-estul Asiei până în Peninsula Balcanică, din Siberia

până în Scandinavia și India. Cronicarii au consemnat cu spaimă prețul plătit pentru a-și păstra identitatea față de acești năvălitori. La scara populației din acele vremuri, pierderile au fost uriașe. În 1221 perșii au pierdut la Nishapur 1,7 milioane de oameni, la Merv 1,3 milioane, la Meru Chanjan 1,3 milioane, la Rayy 1,6 milioane, totul într-un singur an; între 1226-1266 chinezii au pierdut 18 milioane de oameni. Au intrat în plasma tuturor civilizațiilor. Migratori prin excelență, au traversat Behringia și s-au împământat în Americi, au atins pământul Japoniei. Imperiul Moghul, fondat în 1526 de Babûr, un urmaș al lui Tamerlan, este urmașul marilor imperii mongole. A fost cucerită India în întregul ei. Deși imperiul a existat până în veacul al XIX-lea, totuși mongolii au fost absorbiți complet de puterea culturii indiene. Episodul cel mai cunoscut este al lui șahului Jahan, cel care a construit una dintre cele 8 minuni ale lumii vechi, Taj Mahal. El a vrut să facă o sinteză culturală între blocul mongol, chinez și acela indian. Taj Mahalul este dedicat iubirii ca valoare supremă a omului (ca în jainism). Ar fi trebuit să fie o entitate cu două reprezentări: palatul alb, o minune a lumii vechi și palatul negru, pe care n-a mai apucat să-l facă (adică ying și yang, Lumina și Întunericul, după cum credeau chinezii; ambele ar fi urmat să se reflecte în aceeași oglindă de apă, simbol al Timpului etern, al trecerii dintr-o Lume în Alta, după cum credeau mongolii). Șahul a fost luat și ținut ostatic până la moarte de propriul său fiu, asimilat deplin de spiritualitatea indiană.

Monoteism – forme ale unor religii unde ființa umană se raportează la un singur zeu suprem, celelalte divinități – dacă există – fiind în diverse grade de subordonare față de acest zeu. Opus

politeismului.

Mu – v. Lemuria

Mushki – denumirea asiriană pentru triburile așezate la confluența râului Arsanias cu Eufratul (Mushki de Est sau Phrigia, în timpurile moderne Abhazia) și în Cilicia (Mushki de Vest), în Cappadocia, în secolele 8-7 î.H. Vorbeau o limbă indo-europeană, apropiată de georgiană și armeană. La origine erau emigrați din Imperiul Hittit, unde ajunseseră venind dinspre Tracia. Își spuneau Bryges, după numele triburilor împinse de macedoneni spre răsărit. La căderea hitiților, în secolul al XII-lea î.H., au migrat, fiind deci un amestec de hurriți și luwiți, dar și urmași ai regatului Urartu (chaldeenii). Flavius Josephus considera că triburile Mushki descind din lapet, unul dintre cei trei fii ai lui Noe. Acest teritoriu este numit Gomer în *Biblie*, iar grecii numeau triburile cimmerici. Erau foarte buni agricultori și călăreți. Făceau și vindeau care de luptă în toată Asia Mică.

Myanmar – este o uniune de etnii care acoperă teritoriul numit de englezi în veacul al XIX-lea Birmania, după etnia majoritară. Pe teritoriul acestei țări au fost descoperite schelete fosile de Homo Erectus (ca și în Thailanda și China) având o vechime de 40 de milioane de ani (față de sud-estul Africii, unde vechimea este de 70-80 de milioane de ani, dar comparative ca vechime cu acelea din Etiopia). Ceea ce numim preistorie a început însă cu migrația dinspre Asia a triburilor. Primii veniți (împinși de sosirea arienilor în India) au fost, cu 3000 de ani î.H., triburile mon (dravidieni din Bengal), ai căror urmași târzii sunt khmerii de astăzi. Aveau relații culturale și de comerț cu civilizația Harappa. La 2000 î.H. au venit dinspre

Tibet triburile pyu, care au întemeiat cetăți-stat. Ultimii veniți au fost cultivatorii de orez (burma) dinspre China. Ei au introdus irigațiile și stilul sedentar de viață. Dinastia Bagan (Pagan) s-a impus asupra celorlalte și a întemeiat primul imperiu (107 – 840 d.H.). Relațiile cu China au rămas permanente, astfel încât, cele două ambasade ale Imperiului Roman ajunse în China la anul 97 (pe vremea lui Nerva) și la 121 d.H. (pe vremea lui Aurelian), pentru a stabili o linie alterantivă a Drumului Mătăsii pe apă (deoarece treceau corăbiile dinspre Golful Persic) au trecut și prin Myanmar. Dar, venind dinspre China, au trecut și mongolii conduși de Gingis Han, cucerind acest teritoriu și punând capăt, o bună bucată de timp, stăpânirilor locale. Cultura a fost influențată de traseul chinez-tibetan și indian al triburilor, locuitorii fiind, până astăzi, buddhiști ori brahmani. Continuă să subziste și credințe central-asiatice foarte vechi, ale tengerismului, iar tatuajele cu dragoni sunt considerate protectoare pentru om.

Mycene – veche civilizație din Thessalia (Grecia), care datează de dinaintea sosirii triburilor grecești în peninsula. Mycenienii țin de ultima migrație neolitică și vin din Asia Mică (mileniul 4-3 î.H.), la fel ca și locuitorii Cycladelor și ai insulei Creta. Homer îi numea ahei. Venirea lor s-a făcut pe calea apei, din vechiul regat Arzawa, aflat la nord de Troia (Wilusha în hittită, Ilion în greacă), având capitala în Efes, al luwiților (care vor intra în componența Imperiului hittit, fiind absorbiți, cu limbă cu tot, în acesta), dar și pe uscat, coborând din zona pelasgilor (care sunt și strămoșii tracilor). De aceea conexiunile civilizației myceneiene, apoi grecești, cu Asia Mică (Cilicia, Lycia, Caria, Frigia) au rămas, în

ciuda tuturor vicisitudinilor istoriei, apropiate. Cea mai cunoscută dinastie myceniană a fost a Atrizilor, din care a făcut parte Agamemnon, acela care a pornit războiul troian, în fond pentru recuperarea propriilor origini. Și triburile grecești au aceeași origine în Asia Mică, dar mai târzie (mileniul al II-lea î.H.). Nu întâmplător au edificat colonii pe țărmul asiatic al Mediteranei și au avansat în interiorul spațiului odinioară pelasgic, apoi traco-getic, întemeind colonii. Miletul – la origini fondat de ionieni – a ajuns până în Scythia Minor și mai departe, în zona cimmerică, în căutarea Lânii de Aur, adică a originilor indo-europene și pastorale ale triburilor. Mitologia grecească a păstrat în pantheonul ei amintirea zeilor originari: al furtunii și tunetului, venit din străfundurile Asiei, atribute preluate de Zeus, ale Titanilor (care apar și în *Mahabharata*), al șarpelui (la origini dragon) protector al casei (în sens de cămin, trib), dar mai ales amintirea zeiței mame Luna, exprimată prin coloana centrală a arhitecturii grecești. Pantheonul grecesc mai cuprindea pe Zeul Soare întruchipat de taurul sacru, zeul Focului, Perseu (din stirpea căruia venea Herakles), Venus (planeta, dar și zeița dragostei). Eruptia uriașă a vulcanului de pe insula Thera (azi Santorin), ca și sosirea dorienilor, care ștergeau tot ce întâlneau în cale, în veacul al II-lea î.H., au pus capăt civilizației myceneene, ca și aceleia minoică din insula Creta ori aceleia din arhipelagul Cycladelor. Dar Atena, Theba, Argosul au continuat să ducă prin timp valorile acelei civilizații de sinteză din estul Mediteranei, ca și amintirea originilor neamului grecesc însuși.

N

Nabateea – astăzi un nume alternativ pentru Arabia. În sens biblic arabii (care se trag, ca și everii, din Sem, fiul lui Noe, fiind deci semiți) erau și ei organizați tot în 12 triburi. În vremurile vechi au avut unul din cele mai puternice imperii, dar și dintre cele mai secrete, în sensul că nu locuiau în așezări stabile, ci doar temporare, făcând tot timpul comerț. Toate orașele nabateene sunt locuri de închinare și de cinstire a morților. Nu s-a descoperit nici o singură locuință. Ca și țiganii, nabateeni au fost nomazi. Din acest motiv sunt greu de stabilit granițele imperiului nabateean, ca și perioada formării, înfloririi și decadenței lui. Dar perioada cea mai evidentă pentru istorici este 100 î.H.-100 d.H. Peninsula Arabică a fost locuită cu mii de ani mai înainte, dar nabateenii ca entitate distinctă apar în istorie abia odată cu atacul Babilonului asupra Ierusalimului, în 586 î.H. Atunci triburile nabateene au migrat pe teritoriul Edomului și s-au extins pe tot spațiul dintre Eufrat și Marea Roșie (incluzând Yemenul și Omanul de azi). Cu timpul au fost devenit distincte două tipuri de nabateeni: aceia din nord-est, care trăiau pe teritoriul actualului Irak, și aceia din sud-vest, care trăiau din zona Damascului de azi până în Sinai. Practic însă, nabateenii au fost cea mai puternică civilizație comercială a lumii vechi, făcând legături între Malaezia, China (surse chineze menționează această relație la anul 100 î.H.), India (zona Deccan, a dravidienilor), Ceylon, Persia și Africa de Nord, (în principal Egiptul, Etiopia), Europa, până în Britania. Ei controlau Drumul Mătăsii, al bumbacului, drumul ambrei, purpuri, mirtului, grânelor, mirodeniilor,

parfumurilor, al pietrelor prețioase, al ceramicii, al bitumului, al cuprului, aurului, argintului, fierului, perlelor, petrolului, sticlei, azbestului, al fildeșului, al animalelor sacre, pentru sacrificii, ba chiar și al păunilor și pisicilor care se exportau din zona caspică spre Mediterana. În acest sens, de călători permanenți, nabateenii au refăcut drumul original al omului venit dinspre Asia spre celelalte continente (poate chiar propriul drum original al acestor triburi, deoarece potopul de fost, în chip real, acela din Pacific, unde se află și azi centura de vulcani activi ai planetei, iar supraviețuitorii au migrat inclusiv pe teritoriul Asiei Mici), au păstrat chiar ideea globalizării ca fenomen al întoarcerii la unitatea originală a umanității. Drumurile nabateenilor erau făcute cu ambarcațiuni, pe apă (navigație de cabotaj, ca și fenicienii, ieșind din Golful Persic și mergând spre răsărit; modelul nabateean l-au urmat romanii care au trimis ambasade în China (împăratul Nerva), pentru a nu mai folosi intermediarul comercial numit Nabateea, pe care, de altfel, a și cucerit-o împăratul Traian, urmașul lui Nerva), ori folosind caravanele de cămile, pe uscat. Nabateenii aveau scriere și sistem numeric, dar au rămas și ele secrete, ca toată existența imperiului. Primul text nabatean scris care s-a păstrat (nedescifrat) datează din secolul al III-lea î.H. Împăratul Herod era nabatean la origini. Evident, multe civilizații mari au fost interesate de cucerirea acestui imperiu insolit, despre care se știa atât de puțin. Perșii, romanii, apoi Bizanțul au folosit locațiile nabateene, dar nimeni n-a mai atins potențialul lor comercial. De altfel, nabateenilor li se datorează și prinderea împăratului roman Galerius, livrat spre ucidere perșilor. Arhitectura orașelor nabateene e foarte solidă, ele au rezistat

până astăzi timpului, ceramica e fină și abstractă, culorile sunt roșu și negru, zeii sunt puțin cunoscuți, ca și astronomia ori matematica lor. Se crede că au imitat cu succes pe constructorii lumilor vechi, sistemul de captare a apei al imperiului Garamantes, arhitectura Mesopotamiei etc. Principala capitală nabateană a fost Petra (numele latin) sau Rakem în *Manuscrisele de la Marea Moartă*. Ea a fost mutată, în perioada târzie a imperiului, la Bosra (sau Bostra). Alte cetăți nabateene se află în principal în Siria de azi, Iordania, în deșertul Negevului (Israel), dar există și porturi la Mediterana. Toate fac parte dintre cetățile pierdute de pe Drumul Mătăsii: Ma'alula, Seydnaya, Sayda, Zaydnab, Zabadani, Shabba, Sweida, Nessana, Ruheiva, Avdat, Elusa, Subota (în arabă Isbeita), Aila, Mampsis, Meda'in Saleh, Ma'an, Gaza. Ruinele lor se văd și azi în deșerturile Asiei Mic, tot așa cum se vede încă marele val nabatean care străbate - din Damasc până la granița cu Egiptul - spațiul stăpânit odată de nabateeni. După modelul nabateean, Traian, cuceritorul Răsăritului, a făcut în Dacia valul lui Traian.

Na Dene - una dintre familiile lingvistice ale nativilor americani (cuprinde sub-familiile Na Dene, Athabaskan, Eyak, Tlingit, Haida) alături de grupurile aleutino-eschimoș și amerindian. Cea mai larg răspândită limbă originară este navaho, din sub-familia Na Dene, iar cea mai puțin răspândită este haida, considerată o limbă izolată și care are doar 15 vorbitori. Na Dene este membră a super clasei limbilor caucaziene, alături de limbile nord-caucaziene, chino-tibetane, limbile izolate de pe lenisei, limbile din Malta și bască.

Namibia – țară din sud-estul Africii

considerată paradisul arheologilor. Acolo au fost găsite urmele primilor hominizi apăruiți pe pământ în urmă cu 12 milioane de ani (Otavipithecus Namibiensis), apoi a ramurii numite hobbiți (sau pigmei, boshimani), a oamenilor foarte mărunți, de până la 1 m înălțime, acum două milioane și jumătate de ani, triburi care nu țin de existența ramificației Homo care l-a dat pe Homo Sapiens, ci de o ramură dispărută. Preistoria locului a fost foarte bogată în evenimente. Cultura megalitică, arta rupestră, Epoca de Piatră atestă o mare efervescență de locuire, contacte cu lumi depărtate, precum India și Malaya, ceea ce verifică ipoteza migrației întregii umanități din acest leagăn originar, la începuturile ei, spre Australasia, ca și spre nordul Africii și de acolo spre Europa, după cum a existat și o migrație directă spre Europa, prin Asia Mică. Namibia se află plasată atât la nordul cât și la sudul Ecuatorului. Manifestările artistice în peșteri au o vechime de 70-80 de mii de ani (în peștera numită Apollo 11, după misiunea spațială). Ouă de struț pictate există cu 35.000 de ani î.H. Dar civilizația istorică, aceea care presupune înregistrarea în scris a evenimentelor, nu este mai veche de mileniul I î.H. Între timp pigmeii fuseseră înlocuiți de Homo Erectus, predecesorul lui Homo Sapiens. Până astăzi în Africa, în acea zonă (unde există cel mai vechi deșert al lumii), sunt vorbite limbi africane care nu mai există nicăieri în lume.

Nan Madol – grup de 52 de insule artificiale care fac parte din Micronezia. Construcția s-a desfășurat în intervalul 200 î.H. – 1500 d.H. și este de tip megalitic. Se află în estul insulei Pohnpey și scopul construcțiilor era religios. Acolo locuiau doar marii preoți

și aceia care pregăteau hrana (cam 25.000 de persoane), acolo erau templele și mormintele. Insulele erau concepute ca un complex unitar și atestă derivația acestui tip de civilizație din urmașii celor plecați din Taiwan (iar acolo ajunși din Asia) și care au traversat toată Oceania.

Natufian – cultură a Epocii de Piatră, existentă între 12.900 și 11.500 î.H. în Levant, întinsă și în nordul Africii, în intervalul miciei glaciațiunii. Se caracteriza prin folosirea uneltelor microlitice (din piatră, cel mult de 3 cm mărime), dar și din os, cam de aceeași mărime și prin viața stabilă, deși agricultura încă nu apăruse (Ain Mallaha, En Gedi). Principalul animal domesticit în această perioadă a fost câinele. Locuințele, ca și mormintele, erau în peșteri.

Nazca – v. Moche

Neanderthal – specie umană care a trăit pe Pământ înainte și în același timp cu începuturile lui Homo Sapiens. A fost o specie foarte rezistentă la frig, care a traversat mari perioade de glaciațiune ale planetei, locuind în principal în peșteri, în Europa și vestul Asiei, ca și în Asia Mică (mai ales Cappadocia) în perimetrul de timp 450.000 - 20.000 î.H. Mulți specialiști consideră că neanderthalienii sunt o sub-specie de Homo Sapiens, deși caracteristicile scheletului sunt altele, forța și greutatea erau mai mari, chiar duble. Dar, prin ținuta verticală, aparține umanității în interiorul căreia ne aflăm și noi. A dezvoltat tradiții industriale în Paleoliticul inferior (Musterian), ceea ce dovedește capacitate de organizare și planificare, precum și forme de artă, unele surprinzătoare prin puterea lor de sugestie (peșteri din Franța, Spania,

nordul Africii). De la el moștenim acul de cusut.

Nemrut Dag - v. Oxus, Turcia

Neolitic – Perioadă a istoriei vechi pe care specialiștii o caracterizează prin apariția agriculturii, a domesticirii animalelor și a formării comunităților stabile. Cel mai vechi sit arheologic care avea aceste atribuții a fost Mehrgarh, aflat la nord de Mohenjo Daro și, probabil, de acolo au coborât, odată cu răcirea climei, aceia care au întemeiat civilizația Harappa. Mehrgarh a existat în intervalul 7000 – 5500 î.H. În sens mai restrâns, Neoliticul european a avut drept punct de pornire migrația din zona de formate a popoarelor (și limbilor) indo-europene, din jurul Porții Caspice, ca urmare a civilizației natufiene. Fenomenul de stabilizare a populației a existat în mai multe puncte ale lumii, datorită răcirii drastice a climei, a deșertificării (Asia, Africa, Europa) și a avut drept primă consecință scăderea a populației (cu până la 90%) din cauză că proteinele animale (obținute prin vânătoare și pescuit în Paleolitic) au fost înlocuite cu plante. Molimele au dus însă și la nevoia combaterii lor. Au fost căutate leacuri. În Neolitic au apărut tratamentele și operațiile, inclusiv ale danturii. Acest revers al revoluției neolitice a fost, prin el însuși, tot o revoluție în registrul formativ al minții umane. Migrațiile acestei perioade au fost – cum sunt încă și astăzi – pentru posesiunea asupra celor mai bune terenuri. Comerțul a luat o nouă amploare, bătălia pentru controlul punctelor strategice și al rutelor comerciale au căpătat un sens nou.

Nepal – regat situat în jurul văii Katmandu din Himalaia, învecinat cu China și India. Atestări de locuire din

Neolitic, acum 9000 de ani. Se practica agricultura terasată, tehnologie folosită și de civilizațiile pre-columbiene din munții Anzi. Limba vorbită este nepali, din grupul indo-arian. Se mai vorbește în Bengalul de vest (India, zona sikhismului ca religie) și Myanmar (Malaezia), locul originar și probabil de colonizare inițială a zonelor înalte din Himalaia. În intervalul 800 î.H. – 300 d.H. a existat un regat condus de dinastia Kirat (28 de regi). Acolo s-a născut (și a condus) prințul Sidharta Gauthama (563-483 î.H.), acela care, prin iluminare, a devenit Buddha, înemeietorul religiei cate-i poartă numele. Calendarul este lunar, iar lunile au, ca și în China ori civilizațiile pre-columbiene, nume de animale. Templele sunt agățate pe colțuri de stâncă greu accesibile, model rămas în monahismul creștin al începuturilor, din Etiopia și de la Muntele Athos.

Niger – preistoria a fost bogată în evenimente, până la schimbarea climei și deșertificarea survenită în mileniul 3-2 î.H. În Cretacicul inferior acolo au trăit dinozauri. Și civilizația umană a locului a fost foarte avansată, ceramica exista cu 8000 de ani î.H., iar Neoliticul a fost foarte bine reprezentat (arme, figurine, unelte, gravuri). Civilizația calului, asemănarea cu civilizațiile Oxus și Harappa în privința reprezentării omului (ochii, podoaba capilară la femei) atestă paralelisme surprinzătoare între cele trei zone și, probabil, nu întâmplătoare. Existența unor rute comerciale transahariene foarte vechi, între Valea Nigerului și Maroc, Libya, Egipt poate explica influențe de civilizație (sistemul de păstrare a recoltei și a apei de către berberii din Imperiul Garamantes), ca și o cale de comunicare a experienței venite în Africa occidentală pe calea apei, dinspre Oceanul Indian. Imperiul

Songhai, fondat de un berber fugit din calea arabilor în veacul al VI-lea d.H., a acoperit zona Nigerului și bună parte din Mali. Totuși, în veacul al XI-lea acolo au ajuns arabii și zona a devenit islamică.

Nigeria – v. Nok

Nil – cel mai lung fluviu al planetei (6695 km), care traversează riftul african și se varsă în Marea Mediterană, aducând principalul aport de apă dulce care combate salinizarea datorată evapoării. Are două mari izvoare, Nilul Alb și Nilul Albastru, primul străbate Rwanda, Tanzania, lacul Victoria (și o serie de alte lacuri), Uganda, Sudanul, Kenya, Burundi și se unește în Etiopia cu Nilul Albastru, care cade prin șase mari cataracte (ele aduc 80% din aportul de apă). Împreună străbat Egiptul, formează o mare deltă triunghiulară și se varsă în Mediterana. Este și cel mai vechi curs de apă dulce al planetei, care aduna apele de pe o suprafață de 3 milioane și jumătate de kilometri pătrați (de cinci ori cât suprafața Franței). Nilul ancestral (Eonilul) a existat din Eocen, acum 35 de milioane de ani, după formarea munților din Etiopia. Proto-Nilul indică deja existența ambelor izvoare, deși, acela numit Nilul Alb nu era un curs permanent, ci survenea doar după perioadele de mari inundații. În Paleozoic a existat ceea ce se numește Paleo-Nilul, aproximativ pe cursul Nilului Albastru, acum 4-3 milioane de ani î.H., care curgea în lungul unui mare canion aflat pe locul Egiptului, unde Mediterana alcătuia fiorduri ca acelea din Norvegia de azi. Schimbarea dramatică a climei, cu răcirea dramatică de la începutul Pleistocenului, separă Paleo-Nilul de Proto-Nil, când deșertul rece și plin de dune de nisip a oprit curgerea fluviului spre mare. Această situație a încetat cam cu 700.000 de ani î.H., când s-a

format din nou cursul apei de-a lungul riftului african și el s-a stabilizat continuu până acum 200.000 de ani. Acest interval de timp a marcat însăși apariția omului ca specie. Neo-Nilul sau Nilul de azi datează cam de acum 120.000 de ani. Lacul Victoria există numai de 12 mii de ani. Toate civilizațiile Africii au fost legate de cursul fluviului, în asemenea măsură încât Herodot numea Egiptul vechi „un dar al Nilului”. Măsura spirituală a fluviului pentru om este incomensurabilă. Pentru Egipt, fluviul, care mergea pe axa nord-sud a planetei, repeta axa Căii Lactee de pe cer, era semnul terestru al Cosmosului. Ceea ce a generat întreaga filozofie și religie egipteană. Civilizațiile predinastice ale Egiptului, de la finalul Neoliticului (Tassiană, Naqada I sau amratiană, Naqada II sau Gerzean, Naqada III) aglutinează experiențe africane venite odată cu apele Nilului din profunzimile continentului african, în asemenea măsură conștientizate, încât în *Cartea Morților* se afirmă că omul ca specie s-a născut în peșterile de la izvoarele fluviului. Ceea ce, arheologic, s-a dovedit a fi chiar adevărat. La rândul ei, cultura Egiptului s-a răspândit ca model în lumea veche grație Nilului, piramidele din Nubia „au venit pe apa” fluviului.

Ninive – v. Mesopotamia

Noe – personaj biblic, memorabil ca fondator al civilizației pământești actuale. Era fiul lui Lameh și nepotul lui Matusalem. A avut, la rândul lui, trei fii: Sem, Ham și Iafet, din care s-au născut (v. cap. *Geneza* din *Biblie*) semiții, hamiții și iafiiții, cu urmașii lor, popoare întregi din Asia Mică, Mediterana și nordul Africii. Confruntat cu venirea Potopului, Noe a construit o barcă uriașă (arcă), în care și-a salvat nu doar familia,

ci și câte o pereche bună de reproducere din viețuitoarelor cunoscute pe Pământ. În *Epopoea* lui Ghilgamesh, text sumerian, numele lui Noe era Xisuthrus, dar istoria Potopului este identică. Astfel, la ivirea din ape a noului uscat, Noe a fost capabil să refacă ciclul vieții planetare. La grecii antici Noe se numea Deucalion. Nu există nici o civilizație pământească unde acest mit al renașterii vieții după potop să lipsească (poate cu excepția Chinei). Ceea ce indică amploarea uriașă a fenomenului, deși fiecare popor personifică altfel mitul fondator al umanității actuale. După calcule comparative, Noe pare să fi trăit în Neolitic.

Nok – civilizație din Africa de Vest (Nigeria, Ghana, Congo) foarte cunoscută în Epoca Fierului (500 î.H. – 200 d.H.) prin folosirea teracotei pentru decorația locuinței și producerea de statuete, cele mai înalte fiind de 1,20 m, arse în aer liber. Se ocupau cu agricultura și creșterea animalelor. Arta triburilor yoruba din Beninul de astăzi este urmașa civilizației Nok. Olmecii din America de Sud și centrală sunt și ei urmași ai civilizației Nok, pe care au dezvoltat-o în sens propriu.

Norvegia – v. Vikingi

Noua Guinee – v. Melanezia

Nubia – v. Etiopia

Numidia – reșat african berber (202 î.H. – 25 d.H.), având capitala la Cirta, mărginit la nord de Marea Mediterană și la sud de Imperiul Garamantes (tot berber). Originea triburilor era indo-ariană. Numele este cel folosit de greci și preluat de romani. Însemna nomad. Regatul a rezistat cu greu influenței

Cartaginei și atacurilor Imperiului Roman, schimbând mereu registrul alianțelor. Dar a devenit provincie romană în 146 î.H., după al treilea război punic, prin zdrobirea definitivă a Cartaginei. A fost împărțită între provinciile romane Mauretania și Africa Nova (25 d.H.).

Nuraghe – tip de construcție tronconică, din blocuri de piatră, prezente în Siracuza din mileniul al II-lea î.H. (Epoca Bronzului) și până prin anul 300 î.H., care a dat numele unui tip de civilizație. Au existat cam 7000 de asemenea turnuri, care cuprindeau, la interior, o scară în spirală și între 2 și 4 etaje. Adesea erau înconjurate de ziduri de apărare mărginite de turnuri de pază. Unele construcții erau complicate, cu mai multe curți interioare și depozite de alimente și apă. Acest tip de construcții de apărare aveau probabil și rol religios și-l adăposteau pe regele cetății, în vreme ce restul tribului ședea în afara zidurilor, așa cum s-a întâmplat mai târziu în întregul Ev Mediu european. Sicilia, unde se află Siracuza de azi, s-a aflat la confluența drumurilor fenicienilor, neam de colonizatori venit din Asia Mică și care a edificat Cartagina (Kart Hadasht, adică orașul nou), aceea care va și cuceri, în final, triburile nuraghe. De asemenea, Imperiul berber Garamantes, din nordul Africii, a influențat cultura Siciliei. Ruta maritimă era bine cunoscută și grecilor, deoarece, după înfrângerea suferită în războiul peloponezic, cetățenii avuți ai Megarei au întemeiat colonia care a devenit astăzi Siracuza. Turnurile nuraghe nu se mai găsesc însă nicăieri în Mediterana ori în lume, deși seamănă cu piramidele din insulele Canare. Sunt patrimoniu al umanității. Nu se știe ce limbă vorbeau triburile care au construit nuraghe și au lăsat în urma lor Cultura Nuraghe.

O

Oceania – v. Melanezia, Micronezia, Polinezia

Odrisii – v. Traci

Oklo – singurul reactor atomic natural (astăzi fosil) al planetei, aflat în adâncimea munților din Gabon (Africa de Vest) și bazat pe fisiunea nucleară a uraniului. Analiza ratei de înjumătățire atestă o vechime a procesului de 1,7 miliarde de ani. Importanța apei în desfășurarea și controlul reacției a fost fundamentală. Apariția primilor oameni în aceeași zonă, cu mult mai târziu, nu este întâmplătoare. Astăzi nu mai există reactoare nucleare naturale, izotopii uraniului s-au modificat foarte mult în timp.

Ollantayambo – v. Peru

Olmechi – civilizație precolumbiană (1200 – 400 î.H.) din zona tropicală a Americii de Sud (Mexic). Locuitorii atestau descendența africană (Nok) și din insulele Oceaniei. Este cea mai veche dintre aceste civilizații precolumbiene și se presupune că au fost primii veniți, pe calea insulelor din Pacific, din Africa. Numele lor vine de la denumirea latexului pe care-l extrăgeau din arborele de cauciuc (au fost primii care au făcut acest lucru) spre a face mingea pentru jocul pe care tot ei l-au inventat. Terenul de joc, paletele cu care se arunca mingea, centura purtată de jucător erau doar mijloace de selecție a celui mai bun, iar învinsul plătea cu viața. Mingea trebuia trecută printr-un orificiu de piatră decorat cu doi șerpi împlețiți, simbol

acvatic universal și care definea, de fapt, toate civilizațiile apărute după Potopul biblic. De asemenea, dintre civilizațiile precolumbiene olmecii sunt primii care au folosit scrierea, dar există puține texte, încă nedescifrate. Texte olmece propriu-zise s-au găsit foarte puține. Credeau într-un Pantheon de zei, dar prima în rang era zeița mamă, ca în cele mai vechi religii ale lumii, cele șamanice. Ea era urmată de Zeul Ploii, ca și în celelalte civilizații de tip agricol, reprezentat prin șarpele cu pene și adesea asociat cu planeta Venus. Matematica olmecilor folosea cifra 0 și se crede că în Americi ei au inventat-o. Ca și în vechiul Calendar chinez ori în calendarul maya de mai târziu, numele lunilor era al unor animale totemice (în același timp și constelații).

Omul – evoluția primatelor, printre care se numără și omul, a început în urmă cu 40 de milioane de ani. Omul ca specie a trecut prin următoarele faze de evoluție unanim acceptate: Australopithecus Ramidus, în urmă cu 4, 4 milioane de ani, Australopithecus Afarensis, în urmă cu 3,9 milioane de ani (1m înălțime, 3060 gr. și 500 cm³ capacitatea craniană), Australopithecus Africanus, în urmă cu 3 milioane de ani, Australopithecus Robustus, în urmă cu 2 milioane de ani, Homo Habilis, în intervalul 2 – 1,3 milioane de ani, Homo Erectus, în intervalul 1,3 milioane de ani – 300.000 de ani î.H. și Homo Sapiens de acum 300.000 de ani. Numai ultimele trei ramuri (Habilis, Erectus, Sapiens) aparțin speciei Homo, cele de dinainte fiind de legătură cu originile primatelor apropiate, maimuțele antropoide. Cele mai însemnate modificări s-au produs în perioada Homo Erectus, cu specializări definitorii (Cro Magnon, iar pentru Europa Neanderthal, când a apărut

producția artistică – pictura în peșteri, oase sculptate, inventarea acului de cusut). Această devenire s-a făcut prin modificarea profundă a lanțului ADN. Clasificarea este rezultatul săpăturilor arheologice de până în prezent, dar probabil nu exprimă toți pașii pe care i-a parcurs umanitatea în formarea de sine de la începuturi și până la revoluția Neoliticului. Există mai multe teorii asupra originilor omului, dar ele se grupează în principal în jurul a două teze: originea unică a omului, care ar fi apărut în Africa de Vest și originea multiplă a omului, care ar fi apărut cam în același interval de timp în Africa, Australia, Asia (unele din piatră acum 1,3 milioane de ani în China de Nord), Europa (două cranii, 1,8 milioane de ani, lângă Tbilisi) și Americi. În ce privește conformația omului, începând cu scheletul și înfățișarea, până la culoarea pielii și capacitatea cerebrală, descoperirile arheologice atestă mutații uriașe de la primii umanoizi până la specia Homo Sapiens care stăpânește planeta în prezent. Astfel, în Americi au fost descoperite schelete umanoide de 2, 5 - 3 m lungime, ca și în Tibet de altfel, deci la mare distanță în spațiu unul de altul. Ei erau probabil uriașii de care amintesc mitologiile popoarelor. Au fost identificați și hobbiții, care trăiau în Indonezia și insulele de legătură cu Australia în perimetrul 18.000 – 11.000 î.H., rasă de 1 m. înălțime, existentă încă pe unele insule din Pacific, de pildă pe insula Flores, ceea ce a dus la numele de Homo Florensis. Este un hobbit, așa cum se mai întâlnesc încă în Australia (pigmeii) și Africa. Tot acolo a fost descoperit Homo Afarensis, care a fost foarte vechi în timp și a apărut în Africa. Migrația a fost specifică și omului, încă de la apariția pe Pământ, ca și altor specii (păsări, pești, mamifere). Deși mai târziu migrațiile s-au numit călătorii,

emigrări, totuși fenomenul ca atare a dus la popularea întregii planete, iar mutațiile genetice au perfecționat specia.

Onoguri – numele dat de Bizanț regatului întemeiat de proto-bulgari (Kubrat sau Kurt, Huvrat) în nordul Mării de Azov de azi, între Nistru și Volga, în secolul al VII-lea î.H. Clanul onogurilor descindea din Atila și separarea s-a produs în urma conflictelor cu hanatul turcic. Regatul cuprindea hordurile de onoguri, kutriguri și avari, în limba cărora onogur însemna „regatul etern” și originea cuvântului provenea probabil din arameică, unde se spunea „unok undur” (vezi relația lingvistică între unok undur și Nabu-kudur-usur, adică „regele stăpânește coroana eternă a Cerului”, cuvânt citit de greci Nabucodonosor). Alternanța u – o în cele două limbi s-a moștenit ca fenomen târziu, după migrația spre Europa a triburilor, ca urmare a pierderii terenului în fața chazarilor, când Onoghuria s-a pronunțat Ungaria. Aceste triburi au intrat în componența Bulgariei și Ungariei de azi. Onogurii, care vin inițial dinspre Mongolia, zvastica era un motiv important pentru arta lor, aveau scriere, dar nu s-au pastrat decât texte în limba onogură cu vechiul alfabet georgian.

Ordovician – v. Paleozoic

Orient – concept apărut târziu în culturile Europei Occidentale, ca problemă identitară, a definirii de sine, odată cu clasicismul francez, și care a traversat dinspre literatură și artă calea spre conceptualizarea de către istorici. Inițial era vorba de identitatea de sine a lumii europene confruntată cu avansul spre vest al Imperiului Otoman. De aceea Orient însemna Asia Mică și exotismul tradițiilor ei, pe scurt, Levantul. Odată preluat de istorici, conceptul a

căpătat concretețe, extindere și forță, fiind definit în funcție de argumente istorice și arheologice. Acesta este sensul important în contextul dicționarului nostru. Orientul este definit ca Apropiat, Mijlociu și Îndepărtat. Orientul Apropiat cuprinde Asia Mică, cel Mijlociu peninsula Arabică, iar cel Îndepărtat India, China, Indochina, Japonia etc. Standardul formativ al Orientului pentru lumea europeană modernă constă nu numai în faptul că, în sens original, ea a fost infiltrată, populată și așezată civilizațional în parametrii triburilor migrate dinspre Orient, ci și în sensul cultural al nașterii națiunilor europene ca entități care s-au definit prin comparație cu redescoperirea Orientului, luând distanță față de el. Moda clasicismului francez de pildă, de a ilustra ca personaj literar pe oriental, a avut un rol însemnat în asimilarea unui fel de a fi al umanității, altul decât cel occidental. Posibilitatea occidentalului de a se compara cu alte lumi, chiar dacă nu pleca de la el de-acasă, a lărgit chiar fondul apercetiv al ființei, a creat o breșă ai cărei ultimi beneficiari suntem chiar noi, cei integrați într-o Uniune Europeană. Acest mod de receptare conținea în el o judecată globală, perceperea lumii planetare ca un tot cu mai multe capete de balanță, o lume multipolară, o parte neputând funcționa fără celelalte, cu atât mai mult cu cât, dintre ele, doar una însemna originea omului modern. De pildă Mongolia veche, Zeelandia, India, triburile ainu, apoi indo-europenii, Mesopotamia, Egiptul, Grecia sunt parte a tuturor civilizațiilor actuale și nu este întâmplător faptul că marile muzee ale lumii, ca Metropolitanul, Ermitajul, Quai Branly, lucrează în cadrul unor proiecte ample de așezare pe linia temporală a tuturor civilizațiilor omenești, situând vestigiile arheologice, comparând rezultatele, în

efortul de a alcătui imaginea uriașului trecut care definește societatea omenească însăși, lumea din care trecutul Orientului în mod deosebit e parte.

Orfeu – Fiul regelui Oeagrus din Tracia și al muzei poeziei epice Calliope, fiica regelui Pierus al cetății Pella de lângă muntele Pellion (Olimp) din Macedonia. Tribul căruia aparținea se numea cicones și s-a născut la Pieria sau Pangaion, unde a și murit, după ce a străbătut un cerc complet, călătorind de jur împrejurul Mării Egee. Considerat unul dintre civilizatorii vieții în lumea grecească și adesea substituit al lui Cadmus fenicianul din Tyr (fratele Europei și al lui Phoenix; fondatorul Thebei și acela care a dăruit oamenilor alfabetul). A practicat astrologia, cultul lui Apollo (zeul artelor), al lui Hermes (zeul comerțului și inventatorul lirei ca instrument muzical) și al lui Dionisos, iubitorul de vin. Poetul Pindar l-a considerat unul dintre argonauții expediției lui Iason, ionianul plecat din Milet în căutarea Lânii de aur (spre Crimeea de azi). Strabon l-a considerat un muritor și l-a prezentat ca atare. Mitul spune că soția lui, Eurydice, a murit mușcată de un șarpe (de apă, evident, din familia dragonilor). Orfeu s-a dus după ea în împărăția subpământeană (Hades) și a cântat atât de frumos în fața Persefonei, zeița Hadesului, încât aceasta i-a dat voie să-și ducă soția înapoi, la lumină, cu o condiție: să străbată drumul cântând și fără să privescă înapoi. Dar fiindcă a privit în urmă a pierdut-o pentru totdeauna. Cultul lui Orfeu (orfismul) în insula Lesbos și la Eleusis este legat de mithraism și de mistere astrologice. Originile lui pot fi stabilite în secolul al V-lea î.H. Pythagora a fost influențat de orfism. În *Metamorfoze*, cea mai

modernă lucrare a antichității latine, Ovidiu descrie pe larg mitul lui Orfeu și orfismul și face legătura dintre el și cultul focului (Mithra).

Orkney – arhipelag format din circa 70 de insule mici, care separă Marea Nordului de Oceanul Atlantic. Ele cuprind, pe câteva dintre insule, importante situri neolitice aparținând vechilor norvegi. Dintre insule cea mai cunoscută este Mainland, pronunție coruptă din Megin land, adică Ținutul Calului, semn al faptului că triburile originare aparțineau civilizației calului venită din Asia. Cel mai important sit neolitic este Skara Brae, care cuprinde deopotrivă locuințe (un tip comun întregii așezări), precum și mormintele megalitice împreună cu incinta sacră, care exprima în același timp raportarea omului la astre (Luna și Soarele în principal), dar și modul de inserare al lui în lumea terestră (calendarul). Insula Papay era una a Marilor Preoți, castă foarte importantă pentru civilizația lumilor vechi, ca și Marii Magi ai triburilor geto-tracice.

Ortodoxie – una dintre cele trei mari confesiuni ale creștinismului, alături de catolicism și protestantism. Ca tip de religie este o sinteză a vechilor credințe precreștine care se regăsesc în mare parte în iudaism. Bizanțul a afirmat pentru prima oară diferența dintre creștinismul occidental, catolic, și cel oriental, ortodox. Ea s-a dovedit a fi atât de profundă, încât a pus capăt chiar unității Imperiului Roman. Dar fiind, ca tip de religie, concepută sub formă de biserici autocefale, naționale, spre deosebire de catolicism, care are un centru unic, a sintetizat și credințe locale precreștine. La origini ortodoxia a fost apanajul Bizanțului, adică al zonei grecești a Mediteranei, care s-a definit

luând distanță față de creștinismul precedent, al coptilor și armenilor. Comuniunea majorității Bisericilor naționale, fiecare condusă de propriul ei patriarh și având liturghia citită în limba națională (la catolici e citită în latină), are totuși o formă de uniune la care participă majoritatea ortodocșilor: Conciliul Ecumenic al Bisericilor, înființat în 1961. Ortodoxia folosește corul pentru a susține slujba, ceea ce nu se întâlnește la alți creștini și a fost expresia distanțării față de prigoana din Imperiul Roman, când ortodocșii erau folosiți (ca pedeapsă pentru religia lor) pentru a da spectacole de circ unde se cânta foarte mult. În plus, este și un tip de susținere a slujbei religioase care amintește de corul antichității grecești, păgîne, pentru sublinierea, comentarea și susținerea discursului corifeilor, ale personajelor centrale. Unii ortodocși se conduc încă după calendarul iulian (cei de stil vechi), alții după calendarul gregorian (cei de stil nou) dat de papa Grigore al XIII-lea. Românii sunt ortodocși de stil nou.

Ortoiroizi – v. Porto Rico

Ossetini – locuitorii originari, aceia care au afirmat culturile Colchis (1900-1100 î.H.) și Koban (1100-400 î.H.) în nordul, centrul și vestul Caucazului, adică perioada finală a Epocii Bronzului și Epoca Fierului. Circasieni ca rasă, aparțineau triburilor Digor, Alagir, Kurtatin, Tagaur (scito-sarmatice și de alani) care vorbeau o limbă din familia iranică. Iși spun lor înșile digoron, după provincia Digor, care a dat baza lingvistică pentru ossetinii contemporani.

Ostrogoți – v. Germanii

Ouroboros – v. Uroboros

Oxus – cultură datată 6500 î.H., la

poalele munților Kopet Dagh (la granița dintre Tadjikistan și Iran), în Asia, pe cursul râului Amu Daria. Pentru vechimea siturilor (Gonur, Anau) este aproape inexplicabilă finețea pieselor din aur și argint, dintre care unele par lucrate sub lupă. Figurinele și creaturile simbolice indică înalte standarde culturale și religioase, iar Mesopotamia pare să fi fost continuatoarea lor. Civilizația Oxus (cum se numea Amu Daria în greacă) a fost numită, prin extensie, BMAC (Complexul Arheologic Bactriana–Margiana) care desemnează, prin extindere, toată Epoca Bronzului din Asia Centrală (Turkmenistan, Afganistan, Tadjikistan, Uzbekistan). Acest tip de cultură a fost asociat cu migrațiile indo-iranice. Unele situri (Namazga Tepe, Altân Tepe au avut structuri monumentale cu ample intarsii din ivoriu, datate după metoda radio-carbonului 3000 î.H., iar ca tipologie culturală drept producții ariene (menționate ca atare în *Rig Veda*). Un efect târziu și o sinteză culturală a fost posibilă la jumătatea veacului I î.H. în Munții Taurus. E vorba de mormântul colectiv de la Nemrut Dagh, azi obiectiv de patrimoniu al umanității, care îmbină vechea cultură Oxus, iranică, aceea elenistică și cea romană. La azteci Quetzalcoatl, șarpele cu pene, era principalul zeu al pantheonului, acela care veghease chiar la întemeierea triburilor. Ceea ce, în sens istoric, ca orizine a civilizației aztecilor, este și adevărat, deoarece ei vin din Asia și au adus de acolo chiar acest mod simbolic de raportare la origini.

P

Pacific – cel mai mare ocean planetar, aflat între blocurile continentale ale Asiei și Australiei pe de o parte, Americilor pe de alta. Numele lui, în latină, înseamnă liniștit. Are o suprafață de 155.557 milioane de km², o lungime a coastelor de 135.663 km și acoperă 28% din suprafața Pământului. Asigură 60% din necesarul de pește al planetei. În ocean există cam 25.000 de insule, alcătuind Oceania (grupate în Polinezia, Melanezia și Micronezia). Pentru istoria civilizațiilor și culturilor regimul curenților oceanici a fost foarte important, deoarece a asigurat migrația și diseminarea ființelor umane și, odată cu ele, a universului lor identitar, racordând astfel diferitele civilizații la ceea ce numim bazinul comun al umanității. Faptul că leagă cele două emisfere, fiind străbătut de ecuator, că se apropie deopotrivă de Polul Nord, ca și de Polul Sud, dar mai ales faptul că, de la apariția sa și până astăzi, are o centură de vulcani activi, care se vede cu ușurință din satelit, centură ce schimbă permanent înfățișarea geografică a lumii și asigură deplasarea de populație, dă continuitate parametrilor de bază ai civilizației omenești în ansamblu. „Linia de andezit”, cum se numește conturul de lavă solidificată din ocean, a format cele mai adânci locuri planetare – Groapa Marianelor din Pacific (11.000 de metri adâncime), ca și cei mai înalți munți submarini. A ridicat insule care l-au adăpostit pe om și apoi le-a scufundat. A păstrat vestigii nenumărate ale chiar apariției vieții pe pământ și mărturisește despre familia cosmică a planetei,

păstrând forme de viață care nu folosesc oxigenul. Ființa umană însăși este în continuare dependentă nu doar de Cosmos, ci și de raportul dintre uscat și apă, de echilibrul temperaturilor și registrul vânturilor care decurg din acest raport. Iar Pacificul are cel mai important rol la scara globală a acestor procese.

Paflagonia – teritoriu aflat la nord-est de Marea Neagră, mărginit de regatele Bithyniei, Pontului și Frigiei. A fost cucerit de Cressus, regele Pontului. Zona era muntoasă, străbătută la răsărit de râul Halys. Capitala Paflagoniei a fost Gangra. O altă cetate importantă era Sinope. Numele regatului apare la istoricii greci (Herodot, Strabo), dar ei înșiși se considerau pala, după teritoriul originar de unde veniseră, cunoscut mai târziu în istorie ca Imperiul Pala, din nord-estul Indiei. Limba pe care o vorbeau era necunoscută pentru vecinii regatului, ca și pentru grecii antici, fiind limba pala, cunoscută azi, prin evoluție, ca bengali. În sursele hittite Paflagonia apare cu numele Kashka, iar ei înșiși își spuneau Kashku și aveau cea mai puternică armată a zonei, formată din peste 800 de care grele trase de câte 4 cai. Despre trei regate vechi, Hatti, Mushki și Mittani, numeroși specialiști au afirmat că aparțineau aceleiași descendențe Pala, fiind numite după conducătorii triburilor care au migrat în Asia Mică dinspre India. Costumul era asemănător cu al indienilor, dar adaptat la clima muntoasă a zonei: cămașă până la genunchi pentru bărbați și pantaloni foarte strâmți pe dedesubt, căciula numită astăzi frigiană (pe care o purtau și tracii, dar originară din Asia Centrală). Grecii, apoi romanii și Bizanțul, pe urmă creștinismul și, în sfârșit, arabii și otomanii au aspirat la stăpânirea acestui teritoriu care controla, dinspre nord, Drumul mătăsii.

Paititi – v. Peru

Pakistan – ca istorie, țara este recentă. Datează din 1947, când s-a desprins din India. Dar acolo este locul unde a apărut civilizația Harappa, în lungul dispărutului fluviu Sarasvati, a cărui linie este urmată astăzi, parțial, de valea Indusului. Meghragh, cetate datată circa 7-8000 de ani î.H. se află în perimetrul actualului Pakistan. Prima atestare a existenței omului în zonă, veche de 2 milioane de ani (*Homo Erectus*) a fost pe Valea Soan. Baza de formare a noului stat are un temei istoric foarte vechi: aceasta este regiunea de formare a triburilor indo-iranice.

Pala – imperiu aflat în nord-estul Indiei (regiunile Bengal și Bihar) la jumătatea mileniului al II-lea î.H. și numit astfel după numele dinastiei care l-a condus. Fondatorul imperiului se numea Gopala și venea din Cambodgia. După sursele arabe vechi, originea dinastiei nu era nobilă, ci era kashki (ori kashku – v. Paflagonia), adică aparținea castei luptătorilor (*Kshatria*). Doi frați, Deva-pala și Dharma-pala au mărit granițele imperiului și l-au fortificat sub aspect militar, folosind îndeosebi cavaleria grea, formată din care de luptă trase de câte patru cai. Imperiul oferea mercenari tuturor vecinilor care purtau războaie: infanterie, cavalerie, formațiuni de elefanți, care de luptă (*Paflagonia*, ai cărei locuitori erau pala, avea 800 de care de luptă, producea și exporta acest articol în toată Asia Mică). În Asia Mică ideea formațiunilor de elefanți a fost preluată de fenicieni, care i-au folosit în colonii, mai ales în Carthagina, în timpul războaielor cu Imperiul Roman. Este interesant de observat faptul că trecerea Alpilor pe elefanți a fost o operație făcută cu sprijinul bascilor. Principiul de bază al conducerii Pala era toleranța religioasă.

Sub aspect cultural Imperiul Pala s-a distins prin structuri gigantice, piramidale, de tipul templelor buddhiste. A întreținut, de-a lungul vremii, relații diplomatice cu Tibetul, cu imperiul abbasid (persan), cu insulele Java, Sumatra și cu Malaezia. Migrația pornită din acest imperiu a ajuns în Asia Mică, unde a format regate precum Hatti (intrat în componența Imperiului Hittit alături de luwiți), Mushki, Mittani. Ei au dat componenta de bază a triburilor pelasgice ajunse în Peninsula Balcanică și, mai târziu, a triburilor tracice.

Palenque – v. Maya

Paleolitic – cea mai lungă perioadă a istoriei omenești (din cuvintele grecești *palaios*-vechi și *lithos*-piatră), care a început acum cinci milioane de ani, cu desprinderea omului din maimuță (*Australopithecus*), apoi a genului *Homo*, acum aproape trei milioane de ani (*Homo Habilis*) și a durat până la apariția așezărilor sedentare, care definesc Neoliticul, cu 7000 de ani î.H., cu un avans cam de 2500 de ani în Asia față de Europa. Se împarte în trei mari perioade, fiecare din ele având mai multe sub-perioade, definite după tipul de cultură arheologic descoperită. Paleoliticul se mai numește și Epoca Pietrei, acesta fiind principalul material folosit de om, apoi osul și lemnul. Hominizii și apoi oamenii erau migratori și trăiau din vânat, uneori din pescuit. Paleoliticul inferior, cel mai vechi, durează de la începuturi până în urmă cu 300.000 - 250.000 de ani, când prelucrarea pietrei prin cioplire începe să fie înlocuită de prelucrarea prin cioplire și lustruire, ca și de apariția primelor intenții artistice. Capacitatea craniană a omului trece de 600 cm³ (*Homo Habilis*). Acest interval ia sfârșit cam cu 40.000 – 30.000 î.H., când migrează dinspre

Africa spre Europa Homo Sapiens, care înlocuiește, ajutat și de schimbarea climei (glaciațiunea ia sfârșit cam la 18.000 î.H.), aproape toată civilizația omenească de până la el, datorată Omului de Neanderthal. Picturile din peșteri, începuturile credințelor religioase, îmblânzirea calului, mormintele de tip megalitic, orientarea după Soare și Lună, sanctuarele și observatoarele megalitice, invenția acului de cusut aparțin omului de Neanderthal. Tot lui îi aparțin primele statuete din lut sau piatră reprezentând pe zeița-mamă, divinitate supremă a începuturilor omenești. Homo Sapiens a îmblânzit câinele și pisica și a devenit sedentar. Lui îi aparține preistoria, perioadă de tranziție între Paleolitic și momentul Neoliticului, în care apare scrierea (aproximativ cu 3000 de ani î.H.), iar, odată cu ea, debutează istoria comunităților omenești. Paleoliticul superior a fost cel mai bogat prin varietatea culturilor: Aurignacian, Gravetian, Protomagdalenian, Solutrean, Badegulian, Magdalenian, care ia sfârșit cu 10.000 de ani î.H. (toate sunt nume care provin de la siturile arheologice unde s-au descoperit elementele de identificare). Zona de formare a poporului român a început să fie populată în Aurignacian, cu 20.000 de ani î.H., cu excepția malurilor râurilor și Dunării, unde s-au descoperit așezări cu o vechime de 30.000 – 50.000 de ani.

Paleozoic – una dintre epocile trecutului planetar. Ea a fost datată folosind mai multe metode și comparând rezultatele. Metoda radiometrică, de măsurare a înjumătățirii izotopilor nucleici ai elementelor, pentru care s-au folosit deopotrivă elemente inerte (argon ș.a.), care nu se pot combina cu nici un alt element, ca și elemente care intră în

compoziția tuturor formelor anorganice și organice (carbonul ș.a.). Perioada de timp a înjumătățirii lor, care este strict determinată în fiecare caz, a dus la aflarea vechimii și, pe această cale, chiar la aflarea vechimii Pământului ca planetă, a apariției vieții pe Pământ etc. Astfel, astăzi este unanim acceptat că Pământul are 4 miliarde șase sute de milioane de ani. Această istorie se împarte în eoni, eonii în ere, erele în perioade, perioadele în epoci, epocile în intervale. Paleozoicul este o eră situată în intervalul 543-248 de milioane de ani î.H. Ea se împarte în perioadele (enumerate de la cea mai veche la cea mai nouă, deoarece pe axa Timpului vin de la minus infinit la punctul zero): Permian, Carbonifer, Devonian, Silurian, Ordovician, Cambrian. În prima dintre aceste perioade, Cambrian, a avut loc o explozie a lumii vii, în sensul că au apărut vietăți cu schelet (bazat pe calciu). Din acest 10% s-a dezvoltat tot ceea ce numim azi viață planetară, în apă ca și pe uscat, unde au apărut specii noi din cele pre-existente, dar și prin adaptarea unor organisme de la viața acvatică la aceea de uscat. Astfel, în Carbonifer apăruseră primele reptile, care vor duce la dezvoltarea dinosaurilor, în Devonian primele insecte, în Ordovician primele plante de uscat. În ultima dintre aceste perioade, viața care exista pe Pământ a suferit o extincție în masă, cea mai mare din istoria sa, doar 10% rezistând traversării drastice a condițiilor climaterice rezultate ca urmare a impactului planetei cu un meteorit uriaș. Este interesant de confruntat evoluția vieții cu aceea a modificării continentelor, a raportului dintre uscat și apă, deoarece felul în care s-a definit acest raport a condiționat chiar apariția și evoluția omului ca specie. Și este cu atât mai interesant de observat în ce fel marile migrații ale

speciei umane, începând cu ramurile de început ale speciei Homo însăși, au urmat numai anumite trasee indicate de tipurile de roci.

Palestina – v. filistini

Palmyra – cetate menționată într-o tabletă a regatului Mari, la 1900 î.H., aflată într-o oază la vest de Eufirat și nord-est de Damascul de azi. Numele ei arameic era Tadmur. Palmyra e numele grecesc și însemna orașul palmierilor. A fost, ca și Mari, o cetate-stat, influențată de Babilon. Principalii zei erau Bel și Beltis, adică Soarele și Luna. Bel a fost asimilat mai târziu cu Baal, zeul babilonian al războiului. Ca și în Egipt, ținutul morților era separat de al celor vii, iar zeii erau grupați în triade. În *Biblie* Palmyra e menționată ca aparținând regelui Solomon. Istoria cetății aflate între Mesopotamia și Egipt a fost furtunoasă. A fost supusă nenumăratelor atacuri ale Imperiului Roman și cucerită în 30 î.H. Dar în 129 d.H. împăratul Hadrian a trebuit s-o recunoască drept „cetate liberă”. A fost recucerită în 194 d.H. și a făcut parte din Siria Phoenice, care cuprindea teritoriile feniciene, filistine și ale vechilor evrei. În 227 a fost cucerită de perși (dinastia Sassanizilor), care au închis drumul caravanelor dinspre Mesopotamia. În 255 d.H. a fost recucerită de romani și condusă de Septimius Odaenathus (evreul Odeinat), după moartea căruia zona a fost condusă de soția sa, Zenobia, jumătate macedoneancă din stirpea Cleopatrei, jumătate evreică. Aceasta a fost luată prizonieră de împăratul roman Aurelian, în anul retragerii sale din Dacia, 272 d.H., care a trimis-o la Roma și a ras cetatea de pe suprafața pământului, instaurând astfel cunoscuta Pax Romana. Orașul a fost reconstruit în secolul al VI-lea d.H. ca oraș în

întregime roman, de împăratul Justinian, dar capturată de musulmani în 543 d.H. În 1089 un cutremur uriaș a distrus complet cetatea și ne-a lăsat doar ruinele ei impresionante.

Pamir – lanț muntos în Asia Centrală așezat în complexul muntos figurat în hărțile vechi (chineze, armenesti, grecești) drept Imeon, care cuprindea Pamir, Hindu Kush, Tian Shan, Zagros, indiciu prețios al conștiinței despre unitatea de viațuire a complexului în mintea celor vechi. Acest complex se învecina cu Munții Altai, Himalaia, deșertul Karakorum și Kunlun. Acolo a fost patria originară a triburilor iranice Bactriana – Balkch, de unde erau originari vechii bulgari, numit Oxus de greci, azi Amu Daria). Limbile vorbite în această zonă sunt, până astăzi, din această familie lingvistică. Pe acolo trecea partea de nord a Drumului Mătăsii. Prolemeu a numit Pamirul Turnul de Piatră. Primul european care a străbătut acest drum a fost venețianul Marco Polo în veacul al XIII-lea d.H. Prima descriere completă a Pamirului a făcut-o exploratorul chinez Zhang Qian, în secolul I î.H., pe vremea dinastiei Han. El a descris Siberia, Mongolia, Pamirul și scrierile sale au constituit fundamentul alianței dintre chinezi și triburile Yuezi (hunii albi) contra năvălirilor mongole, efort uriaș de păstrare a identității chineze, finalizat prin construirea Zidului Chinezesc. Importanța strategică a Pamirului l-a interesat pe Alexandru Macedon, care a atins limita lanțului muntos și a cucerit Bactriana, fundamentând – dar nu pentru multă vreme – un imperiu greco-bactrian. Importanța Pamirului pentru istoria civilizațiilor nu este însă mai mică. Acolo a fost patria originară a pașilor, a perșilor, acolo au înflorit cu 6500 de ani

Î.H. aşezările din lungul fluviului Oxus (Amu Daria). Principalul mod de hrană era şi este asigurat de creşterea caprelor. Capra cu coarne întoarse a şi rămas simbol al tuturor triburilor care au migrat la origini dinspre Pamir (capitelul doric, tipul de coarne răsucite, simbolice pentru civilizaţia Oxus, cea a vechilor etiopieni şi a bascilor). Simbolul solar, al zoroastrismului, s-a transmis şi el odată cu migraţiile, precum şi modul de construire al casei şi folosirea motivelor decorative cu punctul în cruce a ţesăturilor. Oriunde întâlneşti tipul de vatră, tipul de horn, tipul de coloane de lemn cu motivul solar, e semn neîndoielnic al acestei origini.

Paititi – v. Peru

Pangea – ultimul supercontinent existent în ciclul ruperilor şi reunirilor plăcilor tectonice planetare care plutesc pe magma din miezul Pământului. S-a format în urmă cu 300 de milioane de ani şi a dispărut acum 180 de milioane de ani (din Carboniferul târziu până în Jurasicul timpuriu) prin separarea – mai întâi – a continentelor Gondwana (în emisfera sudică) şi Laurasia în cea nordică. Din acestea două s-au format apoi cele şase continente care există astăzi pe Pământ. Următoarea Pangea, estimată după viteza derivei plăcilor tectonice în timp, va apare prin reunirea acestor şase continente peste 250 de milioane de ani. Prin urmare în interiorul acestui ciclu planetar trebuie să măsurăm apariţia omului şi civilizaţiile care i se datorează, însumând, până în prezent, în jur de 250.000 de ani. Fenomenul Atlantida şi Potopul se află în interiorul acestui ciclu. Pământul ca planetă are însă o vârstă mult mai mare şi geotectonica a identificat alte supercontinente care şi-au făcut ciclul înainte de Pangea: Ylgan, acum 4,4 –

4,3 miliarde de ani, cu formarea primelor cristale solide din magma fierbinte, evidenţiabile astăzi în Australia; Vaalbara – acum 3,6 miliarde de ani, formarea centurii solide de granit care va mărgini supercontinentul numit chiar Vaalbara. Pe teritoriul de azi al României există bazalt care are această vechime; Formaţiunile Komatii, acum 3,4 miliarde de ani, numite astfel după komatit, rocă vulcanică. Există în sudul Africii de azi, împreună cu roci vulcanice bogate în magneziu; Ur, primul supercontinent solid al planetei, chiar dacă mai mic decât Australia de azi, existent acum 3 miliarde de ani; Kenorland, o nouă crustă continentală formată acum 2,7 miliarde de ani din magma fierbinte. Această crustă a acoperit riftul de ieşire a lavei dintre Ur şi Kenorland, ceea ce a provocat o răcire drastică a climei, prima glaciaţiune din istoria planetei, în perimetrul de timp situat acum 2,4-2,2 miliarde de ani; Nena – acum 1,8 miliarde de ani; Columbia sau Nuna, acum 1,5 miliarde de ani; Rodinia, în intervalul 1,1 miliarde de ani – 750 milioane de ani; Pannotia – acum 600-540 milioane de ani; şi, în sfârşit, Pangea.

Pan(n)onia – teritoriu al vechii Europe care cuprindea spaţiul de azi al Ungariei, Austriei, Croaţiei, Serbiei, Sloveniei, Bosniei-Herţegovina şi a funcţionat cu această denumire generică drept provincie a Imperiului Roman, cucerită de Tiberius, (12-9 î.H.) şi ataşată provinciei Illyricum (Dalmaţia). Zona era locuită de tribul ilir al panonilor şi ei au dat numele provinciei romane. După războaiele lui Traian cu dacii, Panonia a fost împărţită în Panonia Superioară (de apus) şi Panonia Inferioară (de răsărit), apoi de mai multe ori împărţită, pe măsură ce zona era inundată de triburile celtice. După sosirea hunilor câmpia a

continuat să se cheme, și se cheamă până astăzi, Câmpia Panonică, mărginită la sud de Dunăre, aflată pe teritoriul Ungariei de azi.

Paratoari – v. Peru

Parisii – v. Celți

Parthia – ținut în Asia Mică, aflat în nord-estul Iranului de azi, dar care cuprindea în mileniul I î.H. și Armenia, Georgia, o bună parte a Irakului, Siriei, Afganistanului, Tadjikistanului, Turkmenistanului, ca și Kuweitul și zona din jurul Golfului Persic (Bahrain, Qatar, o parte din Arabia Saudită). Strabo îi numea carduki, iar țara lor o numea Corduene (Gordylene) ținutul natal al parților, care era pe locul Kurdistanului de azi. Conform *Bibliei*, pe pământul parților a coborât Noe după Potop, iar legenda mesopotamiană a Potopului, despre Xisuthrus (în *Epopoea lui Gilgamesh*), atestă și ea venirea dinspre răsărit a corăbiei. Exploratorul chinez Zhang Qian a descris țara parților, pe care o numea Daxia (pronunție chineză a Bactrianei, care în limbile turcice era numită Balkch) ca având orașe și o agricultură care se folosea irigațiile. Vechea capitală a parților se numea Nysa, în Turkmenistanul de azi, lângă Așhabad. Dar capitala din Asia Mică a fost Ctesiphon (cucerit de împăratul Traian în 116 d.H.). Parții aveau o limbă nord-iranică, azi pierdută și foloseau scrierea, pe care au preluat-o perșii și au dus-o mai departe. Parții au fost cucerți de perși, de greci, de Alexandru Macedon, parțial de romani. Peste ei a trecut migrația sciților, hephtaliților, au fost cucerți de otomani și islamizați. Au fost puternici spre sfârșitul mileniului I î.H. De la ei începând protocolul de adresare pentru regi și împărați a fost „regele regilor” ori „împăratul

împăraților”, folosit până în Evul Mediu în toate imperiile. Erau zoroastrienii ca religie, ori mithraici, iar urmașii lor se numesc kurzi și formează ramura shiită a islamismului, minoritară în comparație cu ramura majoritară a sunniților.

Pashtuni – vechi triburi iranice, vorbind o limbă indo-iranică, localizate în timp în mileniul 2 – 1 î.H., iar în spațiu în nord-estul Iranului, estul Afganistanului, provincia Sindh din Pakistan. Sunt la origine triburi scitice, menționate ca atare de vechile surse chineze și de Herodot. Au apărut cu nume propriu în istorie după dispariția federației hephtaliților (hunii albi), la jumătatea mileniului I î.H. Au rezistat unor invazii numeroase și au avut relații cu arienii, mezii, perșii, Imperiul Maurya, sciții, kusiții, grecii, arabii, turcii, mongolii. Deși despărțiți în prezent de granițele actualelor state, pashtunii continuă să fie același grup etnic, originar din Afganistan, islamizat, cu predominantă sunnită, cuprinzând în jur de 25 de milioane de vorbitori de pashtuni.

Patagonia – parte a munților Anzi din America de Sud, împărțită între Argentina și Chile, numită astfel de Magellan, după statura uriașă a locuitorilor zonei. Pământul zonei e format în Cretacic și aparținea Antarcticii, care atunci era unită cu Australia. Vechimea de locuire atestată este 9000 de ani î.H. Pictura rupestră indică triburi de vânători și pescari. Vorbeau o limbă izolată, techuelche, din grupul chon, iar ca tipologie umană erau originari din Australia, Africa și Oceania.

Pecenegi – v. cumani

Pelasgi – originea cuvântului este necunoscută, dar triburile pelasgilor sunt

menționate de Homer ca fiind populația de substrat a arhipelagului și insulelor grecești înainte de venirea triburilor de greci (dorienii). Strabo menționează, după Hesiod, faptul că oracolul cu altarul dedicat lui Zeus, un zeu panhellenic, a fost Dodona, pe pământul pelasgilor. La granița de nord se învecinau cu tracii. Cel mai explicit text în legătură cu pelasgii este al lui Hesiod, care-i considera triburi de luptători, având Pela drept patrie originară. Grație pelasgilor legenda Atlantidei a fost vehiculată în literatura greacă, la fel ca și legenda lui Deucalion. Tot Hesiod menționează trecerea lor prin Troia. Herodot, care era originar din Caria (în Asia Mică), a scris că pelasgii fuseseră absorbiți în timp în Bithynia și sudul Thraciei. Muntele Pelion a fost considerat muntele sacru al tuturor zeilor pelasgi, iar ideea că un munte este căminul zeilor s-a perpetuat, grație Greciei Antice, pentru care Olimpul a fost acel munte, așa cum, pentru daci, erau Munții Orăștiei. Pelasgii sunt menționați într-o inscripție din insula Lemnos, ca și în mai multe inscripții etrusce din Peninsula Italică. Limba pe care-o vorbeau era apropiată de greacă. Macedonenii vechi și albanezii de azi se consideră descendenți ai pelasgilor.

Pericle (495 – 429 î.H.) – conducător al Atenei (în perioada 452 – 429 î.H.) A creat Liga din Delos, o uniune de cetăți, pentru a-i ține la distanță pe perși. Dar ea a constituit pretextul afirmării supremației ateniene în arhipelag (războaiele peloponeziace). Două mai acțiuni au făcut remarcă „veacul de aur al lui Pericle: au fost considerați cetățeni atenieni numai cei născuți din mamă și tată atenian (Thucidide a fost expulzat din acest motiv) și a pus impozite asupra tuturor cetățenilor pentru a reconstrui templele grecești.

Persia - denumire generică, după zona originară de migrație, Parsi, pentru formațiunile statale existente de-a lungul vremii pe platoul iranian, valabilă până în 1934, când a fost adoptată denumirea Iran, după numele originar al triburilor ariene (iranice). Venirea arienilor pe platoul iranic datează de la începutul mileniului I î.H., ca și a mezilor, în partea lui de vest. Abia în 552 î.H., sub Cyrus al II-lea, supranumit cel Mare, Persia devine un regat independent și începe să se extindă prin cucerirea Imperiului Mezilor (care, la rândul lor, înglobaseră Ninive și regatul Asiriei). În timpul lui Cambyse s-a construit rețeaua de drumuri a Imperiului Persan, care asigura trecerea rapidă a trupelor de la est spre vest. Susa, Ecbatana și Persepolis, capitalele imperiului, au astfel o cale mai ușoară de comunicare între ele. Odată cu Darius I încep atacurile spre vest, asupra grecilor și tracilor. În bătălia de la Marathon perșii sunt înfrânți, iar în nord-vest nu pot trece, din cauza dacilor, aflați la frontiera Dunării. Sub Xerxes este distrus Babilonul, dar, în ce-i privește pe greci, rămân în continuare stăpâni pe arhipelag, în urma sângeroasei bătălii navale de la Salamina. Deși i-a ucis pe tatăl (Xerxes) și fratele său (Cyrus cel Tânăr), Artaxerxes n-a reușit să echilibreze criza imperiului și, sub domnia lui, a fost pierdută stăpânirea Egiptului. Abia în 386 î.H. Sparta începe să plătească tribut perșilor. Ucis la rândul său de eunucul favorit, Artaxerxes lasă imperiul pradă ușoară atacurilor lui Alexandru Macedon, care-l bate pe Darius al III-lea în celebra bătălie de la Gaugamela (331 î.H.). Doar 16 zile a durat înfrângerea definitivă a perșilor de către macedonenii. Dar, după moartea lui Alexandru Macedon și împărțirea marelui său imperiu între

Seleucizi, părții cuceresc partea de est a fostului imperiu persan, de la Bactriana până în Mesopotamia (115 î.H.). Abia la începutul secolului al III-lea d.H. perșii vor reuși să se reunifice parțial anexând întregul imperiu al părților. Războaiele dintre perși și romani, care încep în veacul al IV-lea d.H. și macină ambele imperii, până acolo încât, pentru prima oară în istorie, perșii înrolează în armată și femeile, iar Imperiul Roman se fragmentează în cel de Răsărit și cel de Apus (Bizanțul), toate acestea permit avansul fulminant spre Europa al popoarelor năvălitoare, în principal hunii, care cuceresc Persia și India de Nord deopotrivă, dislocând mase mari de migranți. Dinastii întregi, Ahemenizii, Sasanizii, care i-au condus pe perși dispar astfel din istorie, lăsând locul noilor veniți. Acela a fost momentul (începutul secolului al VI-lea d.H.) unei mari înnoiri ideatice în lumea persană, când școala de filosofie a lui Marduk, care promova trăirea colectivă pe care el a numit-o (pentru prima oară în istorie) comunism, a cucerit întregul imperiu. Pe acest fond monoteismul de tip zoroastrian a devenit religia dominantă (o religie a focului, dar care îngloba principiul fundamental al contrariilor din religiile mai vechi: Ying și Yang sau Întunericul și Lumina, adică – la origini – Luna și Soarele) și a permis ca, târziu, după ce granițele Imperiului Persan se vor fi schimbat de mai multe ori, să fie generat mithraismul, religia lui Mithra, zeul Focului, religie atât de importantă pentru Asia Mică, mai ales pentru frigieni. În veacul al VII-lea d.H. apar dinspre estul Asiei arabii, care vor schimba fața Asiei Mici și a Mediteranei, islamizând întregul fost Imperiu Persan.

Peru – atestarea primelor semne de locuire pe teritoriul acestei țări din America de Sud datează din perioada

migrației nord-asiatice a unor triburi de vânători și pescari peste puntea care unea Asia cu America de Nord, acolo unde acum se află strâmtoarea Behring. Fenomenul s-a întâmplat acum 12.000-10.000 de ani (cultura Clovis, Chavín) și prima zonă populată a fost aceea a munților Anzi. Aceștia au absorbit populația aborigenă, a Paleoliticului, cu o vechime atestată de până la 50.000 de ani. A doua mare migrație a fost aceea a unor populații venite dinspre Oceania (polinezieni, dar și africani), de tip negroid, situată în mileniul al VI-lea î.H. Până prin 300 î.H. stilul de viață a fost nomad, iar locuitorii cultivau pământul. În jurul anului 3000 î.H. se face simțită cultura Chavín, care atinge perioada de înflorire maximă cam în 400 î.H. Remarcabilă prin puterea de abstractizare, de geometrizare a ființelor vii, arta Chavín a deschis calea viitoarelor culturi ale locului: azteci, inca, maya, moche, olmeci. Aceste culturi au moștenit, de asemenea, tipul de organizare socială al mileniului I î.H., ceea ce a permis atingerea standardelor unui imperiu: cel incaș, structura cea mai extinsă social și politic a Americii pre-columbiene (începuturile ei trebuie situate la Cuzco, iar maxima înflorire la Machu Pichu). Principalul zeu era Soarele. Făceau observații astronomice grație unor structuri care măsurau solstițiile și echinocțiile și intervalele de timp dintre ele, ceea ce a dus la alcătuirea calendarelor agricole, dar și a unor calendare cosmice (au prevăzut eclipse de Lună și de Soare după observațiile făcute la observatorul fortificat incaș de la Chankillo, impresionant prin cele 13 turnuri de observație, cu 1800 de ani înainte de cucerirea europeană). Mayașii au avut monumente similare în aceeași perioadă de timp în America Centrală. În sfârșit, legenda cetății pierdute a incașilor,

Paititi, pare să fi luat sfârșit prin descoperirea, în 2007, în sud-estul țării, a unei cetăți de 40.000 m², înconjurată de puternice ziduri de apărare. Prin informația arheologică pe care a oferit-o acest sit, civilizația este una de legătură între lumea andină (așa numita „civilizație a vârfurilor”, atestată în mai multe locuri de pe glob), din zona muntoasă preistorică și istorică și lumea bazinului amazonian.

Petra – v. Nabatea

Petrodava – v. Dacia

Petroglifă – exprimare a comunicării ori demers artistic prezent odată cu primele manifestări ale vieții umane, adică acum o sută de mii de ani (Omul de Neanderthal, pigmeii) și materializat prin înlăturarea unui strat superficial de piatră, astfel încât suprafața prelucrată să transmită un mesaj. Acest mod de manifestare a făcut, de fapt, legătura între diversele ramuri ale trunchiului Homo, astfel încât toată informația utilă să fie transmisă și valorificată în folosul dezvoltării speciei, dincolo de selecția naturală a asigurat perpetuarea lui Homo Sapiens. Petroglifele erau fie simboluri ale unei religii șamanice, fie înregistrări ale devoțiunii față de spiritul matern ori șeful de trib, fie exprimări emoționale ale plenitudinii vieții cotidiene. Cele mai recente cercetări indică, în legătură cu arta abstractă, exprimată prin linii paralele ori intersectate, un fel de alfabet, fiecare „tip” de linie exprimând, după lungimea și înclinarea ei, înălțimea unui sunet al vorbirii. Acesta ar fi cel mai rudimentar, dar destul de exact „alfabet” al speciei umane, având în vedere că la cercetarea înălțimii sunetelor s-a ajuns abia după inventarea aparatelor care-o puteau evidenția. Din petroglife derivă

scrierea pictografică (runele, rongorongo, orongo), apoi hieroglifile și cuneiformele.

Phaistos – v. Creta

Phrygia – v. Frigia

Picți – federație tribală care a existat pe pământul Scoției de azi, ca și în nord-centru-estul Peninsulei Italice, în intervalul secolelor 3 – 10 d.H. Numită astfel (Picti) de romani, din pricina tatuajelor. Se pare că ei înșiși își spuneau Cruithni. Era o civilizație a calului. Lupul era un animal totemic. Ceea ce se bănuiește a fi scrierea picților – un fel de fonograme – nu s-a descifrat. Există mai multe teorii în legătură cu originea picților: că provin de pe fostul continent Lemuria; că provin din Omul de Neanderthal care a dezvoltat civilizația Paleoliticului în Scoția (Caledonia); că sunt la origine fie celți, fie sciți, fie pelasgi, fie traci. Nu s-au păstrat urme decât toponime și nume proprii menționate de alte popoare în scrierile lor. Tipul de locuire este influențat de celți.

Pigmei – încă anticii menționează existența pigmeilor: Aristotel consideră că aveau cam 70 cm înălțime și locuiau în peșterile din India, iar Plinius cel Bătrân menționează întâlnirea cu astfel de ființe. Cercetări recente, atât arheologice, cât și analiza ADNmc, atestă faptul că a existat o migrație a pigmeilor din Africa Centrală (pădurea ecuatorială) în urmă cu 60.000 de ani spre insulele Oceaniei, dar și în zona menționată de Aristotel, mai exact în lungul așa numitei „linii Wallace”, care separă, în Pacific, două mari regiuni biologice, aceea a Australiei de aceea a Malaeziei, Thailande și Indiei de sud-

est. Au existat nativi pigmei, care nu aparțin, ca specie, lui Homo Sapiens, ci descind direct din Homo Erectus. În prezent continuă să trăiască astfel de pigmei (Tolkien, în scrierile sale literare îi numește hobbiți) atât în Africa ecuatorială, cât și în Australia și insulele învecinate cu Malaezia și Thailanda. Cele mai recente descoperiri arheologice (schelete umane) au fost găsite în peșterile din insula Flores, în anul 2004. Reconstituirea atestă că bărbații aveau un metru înălțime, iar femeile 80 de cm. Greutatea unui bărbat putea fi de 28 kg, iar a unei femei de 18 kg. Vechimea acestor situri este de 26.000-18.000 î.H., dar, ca specie, Homo Erectus datează cam de o sută de mii de ani, deci este contemporan cu Lucy, schelet găsit în Africa, o femeie Homo Sapiens. În cazul acelor pigmei este cu siguranță vorba despre specia umană, după mersul biped, marea dezvoltare a lobului frontal (creierul avea cam 400 gr.) și uneltele de tip paleolitic. Au călătorit pe apă, deoarece artefacte din insula Flores au fost găsite și pe insulele apropiate. Homo Florensis a mai fost zărit inclusiv în secolul XX, după cum atestă mărturii ale călătorilor, considerate până în prezent povești. În prezent pigmeii de pretutindeni sunt considerați specie protejată.

Piramidă – structură arhitecturală geometrică, având baza un patrulater și suprafețele triunghiuri, în general megalitică prin dimensiuni. Cele mai vechi astfel de structuri sunt atestate la Yonaguni (cca. 9500 de ani î.H.), apoi în China, cam o sută de piramide (5000 î.H., adică în Neolitic) și serveau drept morminte. Ele erau în același timp și părți ale unor complexe din care făceau parte o piramidă a Soarelui, una a Lunii (cei doi zei importanți în orice religie politeistă, tatăl fiind Soarele, iar mama,

Luna), un templu și un Drum al Morților. Acest mod de înmormântare îl conecta pe cel dus la energiile cosmice (constelația Orion, Sirius) și îi facilitau reînvierea. Acest model a existat în Asia (în 2006 au fost găsite în Japonia, Tibet, Turcia, Ucraina), în Europa (Anglia, Germania, Franța, Italia, insulele Canare, Bosnia, România), în Africa (Nubia, Sudan, Egipt), în Australia, în Oceania (Thailandă) și în Americi (civilizațiile precolumbiene, dar și mai vechi, în situri subacvatice). Există numeroase speculații legate de modelul planetar al piramidelor, care merg de la ideea că ele perpetuează în vremuri istorice o civilizație atât de veche, a continentului dispărut Atlantida, încât despre el mai există doar mărturii indirecte, până la afirmarea implantului extraterestru pe pământ, prin prăbușirea unei nave ai cărei supraviețuitori s-au adaptat la viața terestră și i-au transmis cunoștințele lor. Magia piramidei persistă în lumea contemporană. Mulți afirmă că energia regeneratoare a piramidei e un fapt și construiesc piramide în acest scop, pentru cei vii. De pildă în muzeul Luvru din Paris se intră printr-o piramidă de sticlă edificată în secolul XX.

Piri Reis (nume real Hadji Muhiddin Piri Ibn Hadji Mehmed, n. 1465, Gallipoli – m. 1555, Isambul) – amiral al flotei otomane, funcție preluată de la unchiul său, Kemal. A cartografiat toată zona Mediteranei (țărături, insule, strâmători) și a compilat hărți vechi: arabe, portulane portugheze, hărțile lui Columb inclusiv, alcătuind *Cartea navigației*, pe care i-a dăruit-o sultanului Soliman cel Mare. Această carte cuprinde două hărți ale lumii, una din 1513 și una din 1518. Pe ambele este figurată coasta răsăriteană a Americilor (de Nord, Centrală și de Sud), foarte amănunțit, inclusiv cursul Amazonului, lanțul munților Anzi

(nedescoperite de Columb), precum și harta Antarctidei, ca și când n-ar fi fost acoperită de ghețuri (sunt indicați munții, depresiunile, relief stabilit științific cu 800 de ani după hărțile lui Piri (Reis înseamnă amiral). Or ultimă perioadă de timp în care Antarctica n-a fost acoperită de ghețuri este situată cu 4000 de ani î.H. Mențiunea făcută de Reis pe harta din 1513 este că arabii ar fi descoperit în 896 (anul Hegirei) acele locuri, și nu genovezul Columb. Ceea ce, confruntat cu surse arabe din Spania, se verifică.

Pirinei – munți de granță între Franța și Spania, a căror vechime (în privința rocilor) este de 500 de milioane de ani (Ordovician), strat atestat prin depozite de corali. Sunt munți de încrețire formați prin alipirea plăcii tectonice hispanice la continentul european. În perioada mării glaciațiuni clima blândă a locului, ca și numeroasele peșteri, au permis înflorirea, extinderea Omului de Neanderthal și a culturii Paleoliticului superior. Aceasta este zona de locuire a bascilor. Aurignacianul (Paleoliticul superior) își trage numele chiar de la o așezare din Pirinei unde au fost descoperite celebele peșteri cu pictură rupestră (printre ele Altamira).

Pit Comb Ware – cultură nord-europeană a perioadei medii a Paleoliticului (Mezolitic), mileniul al VI-lea î.H., care-și trage numele de la tipul de ceramică. Norvegia, Suedia, Finlanda și Polonia, nord-vestul Rusiei, munții Urali, Lituania, istmul Carelia prezintă atestări arheologice ale acestui tip de cultură. Caracteristica generală a acestei ceramici constă în folosirea azbestului la decorarea vaselor, ceea ce indică o combinație între Epoca Pietrei și aceea a Metalelor (arama, bronzul), deoarece azbestul poate fi așezat numai prin

folosirea unor temperaturi de ardere înalte. Trebuie de asemenea observat că populațiile care făceau acest lucru trecuseră de la regimul de viață nomad la unul seminomad, cu perioade de așezare, necesare construirii cuptoarelor. Se presupune că centrul de iradiere al acestui tip de cultură a fost în Urali, iar triburile vorbeau o limbă de tip uralic (predecesorii triburilor fino-ugrice), atestată prin toponime rămase în toată aria, ceea ce nu exclude – de asemenea – și toponime indo-europene. Vasele păstrate au mare capacitate de înmagazinare (40-60 l) și, pe lângă azbest, se folosea și ocru (culoarea roșu).

Platon (nume la naștere: Aristocles, n. 21 mai 428 î.H., Atena – m. 348 î.H., Atena) – filosof al antichității grecești care-și trage porecla de Platon (Mare) din faptul că aparținea unei familii ilustre și, fizic vorbind, era mare ca statură. Întâlnirea sa cu Socrate, în 408 î.H., a fost decisivă și l-a hotărât să se dedice filosofiei. A fondat școala de filosofie numită Academie, deoarece discuțiile aveau loc în grădinile lui Academos. Aristotel a fost elevul lui Platon. Filosofia platonică se referă la idei, natură, Dumnezeu și Binele Suprem. Din acestea derivă morală, estetica, artele, științele, gnoseologia, politica, legile etc. Cea mai mare parte a lucrărilor sale (*Dialogurile*) s-a păstrat și a influențat gândirea umană până în zilele noastre. Conform genealogiei scrise de tatăl său, Ariston, se trăgeau din Neleus, regele cetății Pylos, în Peloponez, la origini cetate miceniană.

Pleistocen – perioadă geologică ce corespunde ultimei mari glaciațiuni care a avut loc în intervalul 1.808.000 și 11.500 de ani î.H. Ultima parte a Pleistocenului coincide, arheologic

vorbind, cu sfârșitul Paleoliticului. În acest interval de timp au dispărut numeroase specii vegetale și animale, precum și Omul de Neanderthal, în cea mai mare parte. Spațiul cel mai relevant pentru ceea ce s-a întâmplat în Pleistocen este complexul de peșteri numit Naracoorte, locuite în intervalul 30.000-10.000 î.H., în sud-estul Australiei (care a făcut parte din dispărutul supercontinent Gondwana). Investigarea a numai 4% din întregul complex, vreme de 30 de ani, a atestat coexistența speciilor dispărute (93 ca număr din ceea ce a fost investigat) cu cele moderne (leul tasmanian, possumul, șoarecii, șerpii, bufnițele, broaștele țestoase).

Pliocen – perioadă geologică din istoria Pământului situată între 5,3–2,5 milioane de ani î.H. Face parte din Era Cenozoică și anume din Epoca Neogen (care mai cuprinde Miocenul, aflat înainte de Pliocen, și Pleistocenul, după Pliocen). Se caracterizează prin faptul că în această perioadă planeta începe să se răcească și dispar speciile de climă caldă care-o dominau. A existat un Pliocen timpuriu și unul târziu. Pleistocenul timpuriu a fost numit, în ce privește Europa, Dacian, nume dat după teritoriul târziu al Daciei, deoarece acolo a început formarea lanțurilor muntoase care vor ieși din Oceanul Parathetys și au continuat să trăiască dinozauri în condiții de insulă (ex. Țara Hațegului). Pleistocenul târziu este numit Românesc, zona fiind caracterizată prin închiderea uscatului și ridicarea munților de încrețire (lanțul continuu Carpați-Dinarici-Caucaz), care au păstrat ca mări interioare resturi ale oceanului primordial: Marea Neagră, Marea Caspică, lacul Aral. Nivelul apelor planetare a scăzut, au apărut scutul de gheață al Antarcticii și istmurile care

legau Asia de Alaska, precum și cel care lega între ele cele două Americi. În Australia și Africa au apărut primatele și primii hominizi (australopithecii) din care va evolua mai târziu omul (specia Homo). În Pliocen au apărut primele păsări. Explozia unei supernove la numai 150 de ani-lumină de Pământ, în constelația Scorpius-Centaurus, a dus la extincția a numeroase specii animale din ape și de pe uscat, ca și a unor specii de plante. Astfel au fost create condițiile viitoare ale vieții continentale pe planeta Pământ.

Pohnpei – v. Micronezia, Nan Madol

Polinezia – cuprinde o parte a insulelor din Oceania, și anume Hawaii, arhipelagul Tahiti, insula Cook, insulele australe Marquesas și Insula Paștelui. Este un triunghi al insulelor vulcanice din Pacific cu o suprafață de aproximativ 2000 de km². Practic aceste insule sunt muzee în aer liber, atestând o cultură pierdută, dar fascinantă. Insula Paștelui, care a adăpostit civilizația Rapa Nui, a rămas unică prin construcția caselor în formă de elipsă (ca și adăposturile berberilor de azi), precum și prin statuile uriașe, edificate, practic, prin epuizarea resurselor vitale ale insulei (lemnul). Se numeau moai și cunoșteau scrierea, se numeau rongorongo. Această civilizație a fost edificată de navigatori veniți pe calea apei, în mileniul I d.H. (după cum o atestă numeroasele petroglife) și a dispărut în jurul lui 1800 d.H. Motivul cel mai des întâlnit și probabil la care se raporta religia lor era omul-pasăre. Migrația trebuie să fi început însă cu mult înainte (50.000 de ani), s-a făcut dinspre est – continentul numit de localnici Sahul, care cuprindea zona dintre Asia de Sud-Est (Sunda, adică marile canale ale dezghețului care au desenat Thailanda și Indonezia), Noua

Guinee și Australia, posibil din cauza marii glaciațiuni care a scăzut foarte mult nivelul apelor planetare – către vest. Acoperirea cu populații de proveniență răsăriteană a durat până în mileniul I d. H. (Rapa Nui, 400 d.H., unde practic s-a spart valul acestor migrații paleolitice). Cea mai importantă caracteristică a tuturor polinezienilor este tatuajul, care definește apartenența individului la un trib și o familie, ca și la un loc anume. Este un limbaj foarte exact. În privința limbilor vorbite în zona Polineziei, analiza istorică dovedește faptul că toate își au originea în Malaya (cultura Lapita din Polinezia întărește aceste argumente lingvistice) și sunt limbi din grupul austronezian.

Politeism – orice formă de religie unde omul se raportează la o multitudine de zei, fie că ei reprezintă forțe ale naturii, fie că sunt organizați pe familii și dependențe ale unora față de alții, fie că au un „șef” suprem, fie că sunt egali între ei. Opus monoteismului ca tip de religie.

Pont - regat proeminent în Asia Mică în timpul satrapiilor persane din secolul al III-lea î.H. Se mărginea cu Dunărea la apus și triburile sarmaților (toate aflate la vest de Tanais, Donul de azi, triburi din care făceau parte yazigii, roxolanii ș.a.) la răsărit. Capitala era la Amaseia (Amasya). Mai mulți regi s-au numit Mithridates, cel mai cunoscut fiind al VI-lea, acela care a cucerit Bythinia și a atacat provincia romană Asia, stabilindu-și capitala la Pergamon.

Popoarele Mării – egiptenii de la sfârșitul mileniului al II-lea î.H. numeau astfel popoarele migratoare care treceau din Asia, prin Poarta de Fier a Caucazului, năvălind în Asia Mică, insulele Mediteranei și nordul Africii, fie

pe uscat, fie pe mare. Au distrus cetatea Ugarit și au provocat exodul supușilor lui Hammurabi (acela din care se trage Abraham), apoi Imperiul Hittit. Dinastiile a XIX-a și a XX-a ale Egiptului au luptat cu popoarele mării în bătălii notabile, deoarece triburi diferite din Egipt se aliau în caz de război. Astfel, faraonul Merenptah a ucis 6000 și a luat prizonieri 9000 dintre atacanți. Ramses al II-lea a lăsat inscripții în care numește aceste popoare ale mării, care veneau cu femei și copii, încărcăți în care trase de boi, adică se deplasau pe o cale fără întoarcere: Ekweh (aheii, triburi de greci), Denyen (danaos, adică greci), Tyekker (neidentificați, dar numiți și triburile lui Manasse în surse biblice), Peleset (filistini, aceia care vor da numele Palestinei), Weshesh (neidentificați, dar numiți și triburile lui Aser în surse biblice), Sherden (sardani, cei care au dat numele Sardiniei), Shekelesh (sicilieni, cei care au dat numele Siciliei), Libu (adică libyenii), Meshouesh (tot libyenii) și Teresh (tirenieni, adică etrusci). Înțelegem deci că, la origini, grecii și etruscii erau triburi înrudite, ceea ce explică liniile culturale multiplu intersectate ale Greciei și Romei antice, mergând până la fragmentarea finală a marelui Imperiu Roman în partea răsăriteană (Bizantin - creștinismul de tip grecesc) și occidentală (creștinismul de tip latin, catolic).

Porto Rico – stat insular aflat lângă coasta atlantică a Americilor, între Marea Caraibelor și Oceanul Atlantic, format dintr-o insulă mai mare (Porto Rico) și câteva foarte mici (Mona, Deseches, Vieques, Culebra). Arhipelagul face parte din Antile și a apărut din apele oceanului primordial în Cretacic, fiind format din insule vulcanice, unde au existat forme de viață

încă din Jurasic. Primii indigeni, care au dezvoltat o cultură arhaică, au fost ortoiroizii, în mileniul al VI-lea î.H., veniți din Trinidad Tobago și erau pescari. Apoi au venit din Antile triburi Taíno și au adus cu ele cultura pre-columbiană.

Portugalia – țară aflată în sud-vestul Peninsulei Iberice, între Spania și Oceanul Atlantic. În partea de sud se mărginește cu Mediterana. Homo Erectus este atestat ca existând pe acest teritoriu acum 800.000 de ani, omul de Neanderthal acum 100.000 de mii de ani (vezi complexul de la Almendres Cromlech. El a dezvoltat cultura de peșteră existentă acolo, ca și în alte părți ale Europei, în timpul marii glaciațiuni. Migrația Paleoliticului (Homo Sapiens) a atins Peninsula Iberică în mileniul al III-lea î.H. Fenicienii au întemeiat colonii în mileniul I î.H., cu o sută de ani înaintea Cartaginei, iar Balsa (azi Tavira în Algarve, cu o sută de ani după Cartagina, adică în 800 î.H.). Tartessos (despre care se crede că aparținea triburilor venite din Asia Mică și numite de egipteni hyksoși (tyrenieni, adică etrusci ș.a.), datează din anul o mie î.H. În 700 î.H. acolo au ajuns triburile celtice, ceea ce, încet dar sigur, a dus la distrugerea Tartessosului și Balsei. Texte scrise sunt atestate din anul 600 î.H. Numele acestui teritoriu provine din latinescul Portus Cale (deci port și drum, al doilea cuvânt preluat prin filtru fenician). Ca provincie romană, cucerită în secolul al III-lea î.H., s-a numit Lusitania. Romanii au stăpânit teritoriul de până la fluviul Ebru, dincolo de care controlul aparținea Cartaginei. Viriato a fost un conducător al triburilor care a purtat bătălii dure cu romanii pentru independență. În secolul al II-lea d.H. maurii din nordul Africii cuceresc o parte a Lusitaniei, iar creștinismul se face simțit tot din veacul al II-lea d.H.

Vizigoții au venit în veacul al IV-lea d.H., iar suevii, vandalii și alanii în veacul al V-lea. Ei vor modifica nu doar structura etnică a viitoareii Portugalii, dar și tipul de civilizație. Este de menționat că, mult mai târziu, arabii și țișanii își vor aduce un mare aport la înfățișarea medievală și, prin ea, contemporană a artelor portugheze.

Potopul – fenomen climateric major, inundație și tsunami, rămas în memoria tuturor civilizațiilor, indiferent de vechimea și standardele ei. Există două teorii majore cu privire la acest fenomen: că el exprimă inundații mari, dar regionale, cu vechime diferită în diverse locuri ale Pământului, ori că el exprimă un singur fenomen planetar, care a iradiat pretutindeni pe Pământ și a produs efecte memorabile. În ce privește prima teorie, trebuie menționat că perșii, boșimanii din Australia, triburi din Africa Centrală, civilizația precolumbiană au fost adepții ei. Investigațiile arheologice în diverse locuri au atestat existența unui strat de aluviuni gros de mai mulți metri, ceea ce indică fundamentul real al legendei Potopului. Științific, aceste aluviuni au fost explicate prin încălzirea care a survenit marii glaciațiuni, ceea ce a ridicat foarte mult nivelul apelor planetare. Astfel, în zona noastră, Mediterana s-a revărsat spre nord, ridicând mult nivelul Mării Megre, a cărei origine este – ca și Mediterana de altfel – oceanul primordial Thetis, numai că, spre deosebire de Mediterana, era un lac închis (ca Marea Aral de pildă), Marea Marmara a apărut atunci, prin revărsarea Mediteranei. Și adepții teoriei globale a Potopului au susținere arheologică, deoarece a fost atestată dispariția unei mase de pământ continentale în perimetrul dintre Australia și Thailanda de azi. Zona a rămas activă tectonic până astăzi, ține

de centura de foc a Pacificului, conturul fostului continent a fost văzut din satelit în 2005 Sunda Land, alte surse o numesc Lemuria sau Mu). Acest fel de a pune problema mitului Potopului se află în conexiune, pe de o parte, cu mitul Atlantidei și atlantiților, ca și cu alte mituri derivate, cum ar fi acela al migrației originare a omului care a populat planeta, al existenței unei civilizații megalitice cu artefacte similare în diverse locuri ale planetei (aflate astăzi sub nivelul apelor), al mitului unitar în lume al marelui șarpe și dragonului de apă ca entități primordiale protectoare ale omului.

Preah Vihear – un templu foarte important din istoria de șase veacuri a imperiului khmer, azi în Cambodgia, la granița cu Thailanda. Este construit pe o înălțime muntoasă, în lungul axei nord-sud, axă importantă și pentru civilizația Egiptului antic, unde Nilul curgea de la sud la nord și repeta, pe Pământ, linia Căii Lactee aflată pe Cer. Construcția templului a început în veacul I î.H. și el era dedicat zeului Shiva, principala reprezentare a lui Buddha. Este și în prezent un motiv de dispută între cele două țări. Posesiunea templului a fost atacată la Curtea de Justiție de la Haga și a generat atacul Khmerilor roșii contra Pnom Penhului în 1975, când monumente ale culturii thailandeze au fost distruse și numeroși oameni uciși în ideea că vechea cultură, aceea originară, trebuia apărută contra aceleia mai noi. Pe frontonul templului poate fi văzut Arjuna, erou al epopeii indiene *Mahabharata*, personaj istoric, o reîncarnare a lui Narayana (care este numele generic pentru Purusha, primul om de pe Pământ – un Adam al Indiei – și descendenții lui, până la zeul Vishnu (altă reprezentare a lui Buddha). *Purana*

este o serie de scrieri indiene dedicate acestui subiect, divergentă însă de *Narayana*). Arjuna a deschis, prin bătălii succesive, ruta din lungul Indusului până spre Tibet, adică o parte a Drumului Mătăsii. Lao Tze, marele înțelept chinez, își avea rădăcinile în această zonă a Cambodgiei.

Precambrian – linia temporală pe care o estimează geologii de la formarea Pământului ca planetă și până astăzi, se împarte în unități numite eoni și în subdiviziunile lor, numite ere. Eonii sunt intervale de timp mai mari sau mai mici pe scala timpului astronomic, care măsoară, în privința evoluției Pământului, un salt calitativ de la un interval la altul. Precambrianul este primul eon planetar. El datează de la formarea Pământului ca o sferă de foc, fără nici o rocă solidă, în urmă cu patru miliarde cinci sute de milioane de ani în urmă și până la apariția primelor microorganisme vii pe rocile solidificate ale planetei, în urmă cu 542 de milioane de ani. Acest eon se împărțea în Hadean (prima și cea mai veche parte a eonului), Archean, Neoproterozoic și Proterozoic. Acesta din urmă este urmat de Cambrian. Denumirea de Precambrian pentru primul eon al vârstei Pământului a fost reconsiderată de unii specialiști ai secolului XX, care au redenumit acest eon Proterozoic în întregimea lui, iar părților sale componente le-au dat denumirea de Syderian (cea mai veche parte a eonului), Rhyacian, Orosirian, Statherian, denumiri care amintesc, fiecare, de numele locului geografic unde a fost găsit pe Pământ, pentru prima oară, un semn fosil de viață. Este de menționat că în acest eon temporal planeta a fost lovită cu putere de o masă mare de rocă solidă, aceea care avea să devină în timp Luna, singurul satelit al

Pământului.

Precolumbian – interval de timp care desemnează civilizația aflată în centrul zonei amazoniene din America de Sud, dispărută odată cu venirea europenilor (expediția lui Columb). Cele mai vechi atestări de viață – rudimente de agricultură – au fost datate 4000 î.H. iar cel mai vechi dintre situri, Donna Stella, e datat 7000 î.H. și acel tip de civilizație paleolitică a existat cam 1500 de ani. Ei erau nativii continentului american, ca și aceia dintre asiaticii care traversaseră Behringia și ajunseseră până aici. Apoi trăsăturile existenței umane reapar abia în jurul anului 300 î.H. De la această dată începe de fapt civilizația precolumbiană. Ea cuprinde mai multe expresii culturale ale triburilor care au evoluat în intervalul de până la venirea spaniolilor (secolul al XV-lea d.H.): hopi, zuni, chaco. Dar civilizațiile precolumbiene propriu-zise sunt: Chavin (1400-200 î.H.), Moche (100-700 d.H.), Nazca (200-800 d.H.), Huari (600-1000 d.H.), Chimu (1300-1460 d.H.), Imperiul Inca (1450-1532 d.H.). Iar de partea cealaltă a munților Anzi, au fost: Recuay (200 î.H.–600 d.H.), Tihuanaco (200-600 d.H.), Pachacamac (600-1000 d.H.). Cultura Chavin venera Soarele și îl exprima printr-un jaguar. Ea a reușit să unifice în expresii conjuncte civilizațiile precolumbiene aflate în același perimetru de timp cu ea, toate în zona de astăzi a statului Peru. Foarte controversate sunt craniile de cristal (de stâncă), despre care se spune că aparțin culturii precolumbiene și sunt datate 730-890 d.H.). Se spune că au fost găsite în situl Lubaantun (civilizația maya) din Anzi și fiecare are mărimea unui craniu uman normal, fiind făcut dintr-un singur cristal. Numeroși specialiști afirmă însă că toate sunt contrafaceri moderne.

Preistorie – este acea parte a istoriei umanității care datează de la apariția omului (acum 4 milioane de ani) până la apariția primelor forme de scriere (cam 3000 î.H., în cetatea Kish din Mesopotamia, considerată în textele sumeriene prima cetate întemeiată după Potop). Scrierea atestată la Zonaguni împinge însă mult mai departe în timp fenomenul scrierii, situl e datat 9500 î.H. Trecerea de la preistorie la istorie rămâne diferită pentru diferite civilizații. Există și cazul unor civilizații care s-au dezvoltat fără a folosi scrierea. În acest caz, trecerea de la preistorie la istorie se măsoară după menționarea respectivelor civilizații în sursele scrise ale civilizațiilor care se referă la ele. Per total însă, cu Epoca Fierului se încheie preistoria umanității.

Prometheu – personaj al mitologiei Greciei antice. Făcea parte din prima generație de zei, „srăbunii”, adică era un Titan, fiul lui Iapetus, fratele lui Epimetheu, Atlas și Menoetius și tatăl lui Deucalion (care este, pentru mitologia grecească, echivalentul lui Noe). Este, în ordine mitologică, un „nou venit” pe pământul oamenilor care trăiau în peșteri. El i-a civilizat furând focul de la Hefistos (zeul focului; zeii sunt urmași ai Titanilor) și dăruindu-l pelasgilor, pe care i-a învățat și meseriile. A fost pedepsit de Zeus să stea înălțuit de o stâncă în Munții Caucaz, iar un vultur să-i mănânce zilnic ficatul. Dar Herakles, stăpânul Focului, jumătate om și jumătate zeu după naștere, a ucis vulturul și l-a eliberat. Fiul său, Deucalion și soția sa, Pyrrha, fiica lui Epimetheu, au construit arca și au salvat lumea vie după Potop. Acesta este unul dintre miturile fundamentale ale Greciei din cauza conexiunilor profunde cu chiar istoria planetară. V. și Atlas, Deucalion, pelasgi.

Protestantism – mișcare de corecție a doctrinei creștine catolice care a început în secolul al XVI-lea d.H. Principalele direcții sunt lutheranismul, calvinismul și anglicanismul. Martin Luther a propus, în 1525, din cauza răscoalei țărănești contra imperiului romano-germanic, ca *Biblia* să fie cunoscută de toți credincioșii, nu doar de nobili (ceea ce însemna accesul la învățătură al tuturor păturilor sociale, fără discriminare). În același an lutheranismul a fost instituționalizat de Biserica Catolică. Jean Calvin, născut în Franța și lucrând în Elveția, a făcut și el corecții ale preceptelor catolice care au mers în sensul administrării și educării comunităților de credincioși, al implicării Bisericii în viața cotidiană. Ceea ce a avut ca efect imediat o bună organizare socială, dar ca efect de lungă durată o pierdere în registrul creator al indivizilor și comunităților. Elisabeta I a Angliei a fost adepta desprinderii regatului său de dependența de Vatican pentru a putea, astfel, să execute reforme (prin lupte și alianțe) și să păstreze puterea cu argumente pe care catolicismul le respingea.

Predecesorii protestantismului sunt considerați Jean Hus, acela care a condus răscoala husită a cehilor în veacul al XIV-lea, Girolamo Savonarola, predicator italian de la sfârșitul veacului al XV-lea care a încercat reformarea Bisericii ca instituție care provocase atâtea arderi pe rug pe temeuri de păstrare a puterii și nu de respect al adevărului. Johann Sebastian Bach a fost protestant ca religie. Alte dizidențe protestante de la catolicism, toate recunoscute până în prezent de Biserica Catolică, sunt: baptiștii, pietiștii, quakerii, presbiterienii, mormonii. Iar în veacul XX Martin Luther King, acela care a demarat și susținut lupta pentru egalitate în drepturi a populației de culoare din America, punând astfel capăt

definitiv oricărei urme de sclavie, inclusiv intelectuală. Trebuie observat că, spre deosebire de ortodoxie, catolicismul a creat mult mai multe mișcări de protest la propria sa doctrină și la propriile sale fapte.

Protobulgari – triburi venite din zona de formare a limbilor indo-europene, de la Poarta de Fier a Asiei (dintre Munții Caucaz și Marea Caspică), împinse fiind de popoare năvălitoare venite din Asia. Acolo a fost Bulgaria Mare. Aveau o experiență administrativă, o aristocrație, forme de cultură și civilizație specifice (ceramica neagră cu modele abstracte, tipurile de locuințe, producerea bronzului și a fierului). Practicau animismul și totemismul. Calendarul urma un ciclu repetabil de 12 ani. Aceste triburi s-au așezat în Peninsula Balcanică, unde erau pelasgii, moștenitori ai unei existențe umane atestate de 100.000 de ani, ca și o migrație mai veche decât a bulgarilor, venită din zona Bactrianei. După venirea slavilor, în secolul al VI-lea d.H. și adoptarea alfabetului slav, vechii bulgari și-au pierdut identitatea inițială, deși au dat numele locului unde contribuiseră la forma și identitatea standardelor de civilizație și de cultură ale primilor greci, ale ilirilor și topiseră într-o plasmă comună pelasgii cu mai noii veniți, din acest proces născându-se tracii.

Protoistorie – perioadă de tranziție a istoriei omenești, caracterizată prin faptul că numai unele civilizații dețineau scrierea și făceau afirmații și considerații și despre alte civilizații cu care intrau în contact, dar care nu aveau scriere proprie. Este situată în timp cam între 2500 și 700 î.H.

Ptolemeu – (nume la naștere: Claudios Ptolemaios, n. 87, Ptolemais, Egipt – m.

150, Alexandria, Egipt) – astronom, matematician și geograf grec. Nu se știe nimic despre viața ori studiile lui, dar sistemul de citări și influențele pe care le-au exercitat asupra lui o serie de predecesori atestă o cultură științifică solidă pentru vremea aceea. Prima și cea mai importantă preocupare a sa a fost astronomia. Matematica a fost mijlocul prin care a făcut analize astronomice și a obținut rezultate. Astfel, plecând de la lucrările (care n-au ajuns până la noi, dar el le citează) mesopotamianului Seleukos și ale grecului Aristarchos din Samos, care construiseră sisteme heliocentrice, unde Soarele se afla în centrul sistemului Solar, iar planetele, câte erau atunci cunoscute, se învârtteau în jurul lui, Ptolemeu a construit un sistem propriu. Deoarece sistemele anterioare nu explicau mișcarea pe cer a Soarelui însuși, sistemul lui Ptolemeu este construit din punctul de vedere al mișcării aparente a astrelor, așa cum le vede un locuitor de pe Pământ, care se consideră, ca observator, într-un punct fix. Așadar sistemul lui Ptolemeu are Pământul în centru, iar Soarele și planetele se învârt în jurul lui. Aceasta a fost construcția adoptată de Catolicism, care a făcut, în numele ei, numeroase victime terminate cu arderi pe rug. Galileo Galilei, care a intuit că heliocentrismul inițial fusese adevărat, a scăpat de rug doar pentru că a abjurat. Abia Copernic a restabilit adevărul enunțat de Seleukos, Aristarchos și Galileo Galilei. Matematica pe care o stăpânea Ptolemeu – și mai ales geometria și algebra – l-au dus însă la o măsurare mai corectă decât a lui Aristarhos a distanței de la Pământ la Lună și la Soare. A descoperit 300 de stele noi și a făcut un catalog astronomic unde se află o mie de stele, sunt definite și numite constelațiile cunoscute și

astăzi. A construit diagrama sistemului planetar așa cum o calculase. Lucrările lui au fost folosite de matematicienii arabi. Prima traducere latină datează din veacul al XII-lea și a fost intens folosită pe tot parcursul Evului Mediu european. Geografia sa, derivată din preocupările astronomice, a rămas în istoria domeniului pentru faptul de a fi măsurat Pământul la ecuator și lungimea meridianului pământesc, ceea ce demonstrează faptul că știa despre Erathostenes din Cyrene (ale cărui calcule au fost mult mai exacte decât ale lui Ptolemeu). Spre deosebire de acela însă, *Geografia* lui conține primul atlas din istorie care cuprinde toate teritoriile cunoscute de grecii antici, cam un sfert din uscatul planetar. Sunt menționate China (Serica, Sinae), Sri Lanka (Taprobane), insulele Capului Verde, zona arctică, India, sud-estul Asiei Mici. Autorul era conștient de faptul că nu știe totul și a desemnat cu numele Oikumene partea necunoscută a planetei aflată la nordul Mediteranei și Pontului Euxin. Calculase probabil masa Pământului și dedusese că ceea ce știe cuprinde un sfert din suprafața uscatului ei. Principala sa lucrare, *Syntaxa mathematicis*, a fost cunoscută grație unei traduceri arabe din secolul al X-lea tradusă la rândul ei în latina medievală cu titlul *Almagestae*. Ea cuprinde 13 capitole unde este tratată matematica aferentă astronomiei. A scris și primul tratat de armonie, *Harmonik*, unde fundamentează calitățile sunetelor pe date matematice, conform școlii lui Pythagora. A fost interesat și de fizică, mai ales de optică, din cauza lentilelor prin care privea Cerul nocturn căutând stele. S-a preocupat și de refracția luminii în diverse medii.

Puni – v. Cartagina

Punt - v. Somalia

Pythagora(s) (n. 569 î.H., insula Samos, colonie ioniană – m. 475 î.H., Crotona, Italia) – matematician și filosof. Fiul unui fenician din Tyr, a fost adept al orfismului. Elevul lui Pherechides din Samos și al lui Thales din Milet. A călătorit în Egipt și a încercat să pătrundă secretele cele mai adânci ale școlii egiptene de filosofie și astronomie. A fost prizonierul regelui Persiei Cambyses al II-lea (când acesta a atacat Egiptul) și a fost trimis în Babilon, unde a studiat, vreme de 12 ani, cultura și știința mesopotamiană. În acel răstimp a călătorit, pe Drumul Mătăsii, până în Persia și de acolo în India, unde a împărtășit cultura brahmană și a format elevi care-l numeau „învățatul ionian”. S-a întors în Samos la 56 de ani, dar, din cauza regimului despotice al lui Polikrates, a plecat la Crotona, în sudul Peninsulei Italice. Acolo și-a emis teoriile și și-a scris lucrările. A considerat activă și plină de urmări relația dintre numere și destinul oamenilor ori al cetăților, dintre numere și astre (ca în China veche, India și Mesopotamia). Acest mod de a vedea lucrurile l-a făcut să obțină rezultate notabile atât în planul matematicii propriu-zise, al astronomiei, cât și în acela al filosofiei, muzicii, astologiei. Considera, ca toate civilizațiile lumilor vechi, că femeile și bărbații sunt egali și a deschis o școală publică la Crotona. Teorema care-i poartă numele (despre laturile triunghiului: $a+b=c$) a fost cunoscută încă din vremea lui, din India până în Peninsula Italică. Relația de atracție a sferelor (a stelelor) l-a făcut să considere că întregul cosmos vibrează și emite o muzică (armonia sferelor). El a folosit pentru prima oară termenii de monadă, diadă, triadă etc. pentru mulțimi cu un element, două, trei etc. (până la zece). A dezvoltat combinatorica

geometriei, explicând astrologic vechiul simbol solar (ca o floare cu șase petale, obținute prin intersecția unor cercuri), simbol care figura în toate civilizațiile ce preced în timp Grecia antică. Până astăzi există școli de gândire care se numesc pythagoreice. Iar rezultatele sale matematice au fost preluate de Euclid un veac mai târziu și de Ptolemeu peste aproape șapte veacuri. Zalmoxis, devenit zeu al dacilor, a fost învățacelul lui Pythagora.

Q

Qatna – cetate stat din Epoca Bronzului (mileniul trei î.H.) și a Fierului, aflată pe teritoriul Siriei de azi, în localitatea numită Mishrifeh. A fost de formă pătrată, înconjurată de ziduri de apărare înalte de 15-20 de m și care protejau o arie de 110 ha. Cuprindea cetatea de sus, cu palatul și templul și cetatea de jos, de 70 de ha, ocupată de restul locuitorilor.

Quipu - v. Inca

Qumran – astăzi doar sit arheologic, Kirbet Qumran, o zonă muntoasă și deșertică din Iudeea, la capătul de nord al Mării Moarte și un sat arab cu acest nume în Israel. Dar în secolele 2-1 î.H. acolo a fost regatul întemeiat de Yohanan Grirhan (macabeu, din stirpea lui Iuda Macabeu). Regatul cuprindea și cultul esenienilor, ajuns la maximă înflorire în veacul al II-lea î.H. Romanii au distrus regatul în 68 d.H. Probabil atunci au fost ascunse, în cele 11 peșteri ale Qumranului, manuscrisele numite astăzi *Manuscrisele de la Marea Moartă*, care cuprind toată învățătura (religioasă, filosofică, a științelor) existentă până în acel moment și copiată de copiii esenieni. În plus, ele se referă la starea politică a vremii, la luptele contra macabeilor inițiate de esenieni cu ajutorul saduceilor (sau zadochiți), o altă sectă, care pregătea și ea o revoltă.

R

Rasă – caracterizarea oamenilor din rațiuni sociale, dar și politice, cărora li s-a căutat un substrat biologic pe grupuri în baza unor caracteristici transmisibile prin ereditate. Cea mai răspândită teorie este a determinismului ambiental (ecologic) asupra grupurilor de oameni (Darwin, John Huxley) și se numește teoria ecoclinelor sau clinelor. Ea a fost formulată de Iulian Apostatul, ca și de filosoful arab din secolul al IX-lea d.H., Al-Jahiz. Teoria raselor a devenit activă după marile descoperiri geografice, din necesitatea europenilor exploratori de a-și impune supremația asupra celor recent descoperiți, ca fiind inferiori, pe temeiuri rasiale, față de descoperitori. O altă concepție privitoare la rase este aceea derivată din scrierile biblice, unde oamenii sunt diferențiați după fondatorii triburilor, ceea ce, spre deosebire de teoria clinelor, nu exclude rudenția – deci compatibilitatea – inițială. În prezentul imediat teoria evoluționistă (a apariției omului ca parte a lanțului mamiferelor) și cea creaționistă (omul a fost creat de Dumnezeu) se confruntă cu putere, din temeiuri care țin de rezistența la globalizare, ca și de lupta pentru controlul unora asupra altora.

Rashid al-Din (n. 1247, Hamadan – m. 13 iulie 1318, Khorasan) – istoric și medic tătar. Evreu ca etnie. A fost medic, apoi vizir la Curtea hanului Aqaba și a rămas în această funcție sub trei hani, până în 1316. A creat pe teritoriul Iranului de azi un regim economic stabil în ciuda invaziilor

mongole și a sprijinit artele și arhitectura. Singura sa lucrare care ni s-a păstrat este o istorie universală cu accent asupra evoluției mongolilor și tătarilor: *Jami al-tawarikh*. Este interesant de observat că nu stabilește originile umanității pe principii biblice, ci științifice, și scrie despre chinezi, indieni, califii arabi, franci, evrei. Manuscrisul lucrării se află în biblioteca muzeului sultanilor de la Topkapî, Istanbul.

Reducție lithică – metodă de stabilire a locului de apartenență și vechimii uneltelor din Epoca Pietrei (cioplite și șlefuite) după tehnica de aplicare a loviturilor pentru cioplire, în combinație cu materialul de lucru (obsidian, granit, cristal de stâncă etc.), care și el are proprietăți specifice după locul de pe Pământ unde se găsește.

Republica Dominicană – v. Taíno

Riftul afro-asiatic – falie geologică lungă de 6400 km (ca și Nilul, care curge tot pe direcția sud-nord și izvorăște din lacuri aflate în lungul riftului) și cu o lățime variabilă, între 40 și 64 km, aflată pe direcția sud-nord a Africii și continuând până la lacul Aral, în Asia Centrală. S-a format în urmă cu 30 de milioane de ani, când supercontinentul Gondwana (din care făcea parte și Africa) s-a ciocnit de masa de pământ a Indiei, care plutea pe direcția sud-vest – nord-est. Riftul de Est se află în lungul văii Iordanului, Mării Moarte, Golfului Aqaba, Mării Roșii, lacului Turkana, muntelui Kilimandjaro și lacurilor Naivasha și Magadi, Muntelui Kenya și Lacului Victoria în Tanzania (unul din izvoarele Nilului). Riftul de Vest se află în lungul câmpiei Mozambicului (pe coasta Oceanului Indian), lacurilor Malawi, Rukwa, Tanganika, Kiwu, Edward, Albert. Majoritatea acestor

Iacuri se află sub nivelul actual al mării, iar apele lor fac parte din oceanul primordial Thetys. Cea mai importantă observație care se poate face cu riftul afro-asiatic este că în lungul lui a apărut pe Pământ omul și tot în lungul lui au existat unele dintre cele mai vechi civilizații ale planetei.

R(h)odos – insulă grecească aflată în Marea Egee, între Turcia și insula Cipru. Unul din cele patru triburi ale cetății Ur se numea **alarodos**. Flora și fauna sunt mai apropiate de Asia Mică decât de insulele Mării Egee. Atestarea vieții omenești datează din Neolitic. Cei mai vechi locuitori sunt din Creta (Knossos, colonie feniciană) și telchines (legați de mitologia Titanilor și de mitul Atlantidei, fiind conectați tot timpul la călătoriile pe mare, au rămas în memoria urmașilor ca magicieni și artiști). Erau excelenți în prelucarea cuprului, ca și cei din Cipru, iar căile libere de acces pe drumul comercial al Mediteranei, de la vest spre est, a fost asigurat și de locuitorii Rodosului. În veacul al XV-lea î.H. insula a fost invadată de ahei, apoi de doriene (cu toții triburi de greci) și a căpătat identitate grecească. Cetățile ei au înflorit vreme de unsprezece veacuri. A făcut parte din hexapolis (liga doriană formată din 6 cetăți) alături de Lindos, Ialysos, Kamiros, Kos, Knidos și Halicarnas. În timpul războaielor cu perșii s-au aliat cu Atena. În perioada ptolemaică s-au aliat cu Egiptul și grecii din Rodos au fost întemeietorii celebrei Biblioteci din Alexandria, după ce creaseră, chiar în cetatea Rodos, o școală de filosofie unde veneau elevi și din Grecia Magna (colonie din sudul Italiei). În 305 î.H. au creat cea mai mare navă a lumii antice, care cântărea o tonă și jumătate (numită Heliopolis, după numele principalului lor zeu, Helios – Soarele). Una din cele șapte minuni ale

lumii antice a fost Colosul din Rodos, care străjuia portul. Insula a dat numeroși filosofi și tehnicieni, dar cel mai important pare să fi rămas Apollonios din Rodos, directorul fondator al Bibliotecii din Alexandria, în Egipt. Creștinismul a fost adus pe insulă de Sf. Pavel, iar după cucerirea romană (secolul al III-lea d.H.), ea a ținut de Bizanț. În Evul Mediu au venit din Rodos în țările române mai mulți învățați, care au încercat să unifice învățământul din spațiul mediteranean și balcanic pe bazele ortodoxiei grecești, pentru a rezista avansului islamic al Imperiului Otoman.

Roma – înainte ca triburile indo-europene ale italice să fi ajuns în peninsula numită azi Italia (după ce au trecut prin zona geților și a tracilor), au ajuns acolo popoarele mării, pe care egiptenii le numeau hyxos. Era un amestec de triburi semi-nomade și semi-sedentare, din care au făcut parte și danaii (grecii), ca și tyrenienii (ei au dat numele Mării Tirenene), după alte denumiri etrusci. Iar înaintea popoarelor mării în peninsula au trăit urmași ai Omului de Neanderthal, apoi ai lui Homo Sapiens, ca și triburile guanches din Malta, ca și bascii care au ajuns până în vremurile noastre, definindu-se cu toții ca populație de substrat, generic, dar nu foarte exact, numită pelasgică. Roma însă, ca cetate, a fost inițial o colonie fondată de Eneas din Troia (urmasă a hitiților, dar nu numai) după căderea cetății în urma războiului cu grecii (753 î.H., relatat de Homer în *Iliada*), preluată de descendenții lui Eneas, frații Romulus și Remus, nepoți ai regelui Latinus (regele tribului latinilor, care a dat numele regiunii Latium). Cu timpul, Roma a devenit sinonim cu puterea extinsă a Imperiului Roman, iar Latium a dat numele întregii latinități ca fenomen de civilizație. Dar, în fond, îndelungata

istorie a cetății a făcut din ea mai întâi capitala unei republici, după modelul grecesc, apoi capitala unui imperiu, căzut sub loviturile extinderii creștinismului, care a distrus sistemul echilibrat al religiei politeiste și al valurilor de năvălitori. În plus, marea lui extindere, în ciuda bunei administrații, a unei armate bine organizate și a unei infrastructuri serioase și unitare (șosele și apeducte) în tot imperiul, a permis fragmentarea sa mai întâi în Imperiul Roman de Răsărit (sau Bizanț) și Imperiul Roman de Apus, care va păstra capitala la Roma. Mediterana, în întregime ei, era numită în Imperiul Roman „mare nostrum”, deoarece cuceriseră de jur împrejur popoarele care o mărgineau, în tentativa de a reface drumul original al triburilor către Asia Mică, dar și de a ține sub control uriașa mișcare de populații care a însemnat migrația de jur împrejurul Mediteranei.

România – stat contemporan din Europa de Sud-Est, mărginit la est de Republica Moldova, la Nord de Ucraina, la vest de Ungaria și Serbia, la sud de Bulgaria. Locuirea a fost foarte veche, după cum indică descoperirile arheologice, astfel: în perioada pre-paleolitică, acum un milion de ani (cultura de prund), când aici locuia Homo Erectus, apoi în Paleoliticul timpuriu, acum 700.000 de ani, când uneltele din piatră cioplită erau făcute de Pithecanthropus Erectus. În Paleoliticul mijlociu (acum 120.000-35.000 de ani) a locuit aici Omul de Neanderthal (au fost descoperite schelete de peste 2 m înălțime), care, pe lângă unelte de piatră, avea și unelte din os și locuia în peșteri (Peștera Muierii, Peștera Cioclovina). A urmat apoi Homo Sapiens Sapiens, atestat acum 42.000 de ani, după datarea cu carbon (Peștera cu

Oase), adică în Paleoliticul târziu. Arealul comun de civilizație cu alte zone europene este atestat din Paleoliticul mijlociu. Dar migrațiile de la sfârșitul Paleoliticului și începutul Neoliticului au adus oameni noi în toată aria care s-a numit zona tracilor (Peninsula Balcanică până spre Grecia de azi și, la nordul Dunării, până spre Ucraina de azi). Herodot considera că tracii erau cea mai mare populație a lumii cunoscute atunci, după indieni. El enumără 19 triburi, iar Strabo enumără 22 de triburi de traci. Geto-dacii erau unele dintre triburi, dacii în Transilvania și geții în Moldova și Țara Românească de mai târziu. Tracii erau indo-europeni și iranici care vorbeau o limbă indo-europeană. Numele le-a fost dat de greci (trax era un atribut al zeului Ares (războinic). Locuiau de preferință în zone muntoase (Pangaion, azi în Grecia, Munții Orăștiei), ca și ilirii ori pelasgii, și ocupau teritoriile numite în vechime Tracia, Moesia, Macedonia, Dacia, Scythia Minor (Dobrogea), Sarmatia (la nordul Mării Negre), Bithinia și Phrigia (în Asia Mică), Misia, Epir (spre Grecia), Pannonia. Ei au venit din zona de formare înainte de dispariția punții de uscat care unea Asia Mică și Europa de Sud-Est, adică înaintea Potopului care a ridicat nivelul apelor planetare și a produs Marea Egee. Tabletele de la Tărtăria indică o scriere asemănătoare cu prima scriere sumeriană, iar metoda radiometrică indica aproximativ 4000 î.H. Religia era pan-tracică, aparținea tuturor triburilor, ca și la celți, iar zeul cel mai important era al furtunii și războiului, ceea ce se explica prin dorința unei populații sedentarizate (și devenită românească după cucerirea romană) de a rezista trecerii sarmaților (alani sau yazigi, cei care au dat numele lașului), sciților, celților, triburilor germanice, mongolice, slave, turcice, ca și dorinței unor regate ori imperii de a stabili pe

Dunăre și Carpați linii strategice de apărare pentru teritoriile lor: ionienii din Milet, Lisimah, Darius al Persiei, Alexandru cel Mare al Macedoniei, Imperiul Roman, Imperiul Otoman, Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Rus. Dacii au admis întemeierea coloniilor grecești ale Miletului de la Pontul Euxin (Marea Neagră), dar le hărțuiau permanent, inclusiv prin alianțe cu alte triburi de traci, și acestea le-au plătit tribut. De asemenea, Dacia a fost singurul teritoriu din care Imperiul Roman s-a retras vreodată (chiar dacă după 250 de ani), tocmai din cauza rezistenței geto-dacilor la asimilare. Regii daci Burebista și Decebal mai ales, cei mai importanți, au negociat foarte strâns condițiile identitare ale neamului lor, ceea ce a permis ca viitorul popor român să păstreze în componența lui și această identitate, alături de aceea latină. Totuși, pentru aceia care voiau să se așeze și să conviețuiască în teritoriile daco-geților, au manifestat cea mai mare toleranță, ceea ce a produs un amestec de neamuri și culturi care s-au amestecat în plasma viitoarei Românie. Până astăzi țara are cele mai numeroase minorități din Europa: 19. În privința religiei erau politeiști. Pe lângă Gebeleisis, zeul războiului, era venerată Bendis, identificată de greci cu Artemis. Ea purta căciula tracică recunoscută mai târziu, de europeni, drept căciula frigiană. Orfeu, Vesta și Prometheus au făcut parte și ei din pantheonul tracic. Astfel, creștinismul românesc a fost, veacuri la rând, al doilea braț al Puterii, alături de puterea politică laică.

Romi – veche populație indo-europeană, cunoscută și sub numele de țigani, boemieni, faraoni, manouches, romaní, rromi, sinti, kali etc. și care vorbesc limba romaní, derivată din sanskrită. Și-au păstrat identitatea fără a

avea o țară, ca și evreii, și se află, practic, răspândiți în toate țările lumii. Columb a traversat Atlanticul în căutarea Lumii Noi ducând cu el două familii de rromi. Locul de origine, de dinainte de începutul oricărei migrații, a fost cetatea Kannauj în Uttar Pradesh, India, pomenită în *Mahabharata* (cu numele Kanakubja) ca fiind o cetate cu un grad înalt de civilizație, întinsă în lungul Gangelui și despre care istorisește pe larg și cronicarul arab din veacul al XI-lea d.H., Abu Nasr Al-Utbi, care a relatat evenimente ale cetății contemporane cu el. Uttar Pradesh cuprindea triburi venite din Nepal, indo-arieni, triburile toda (de tip dravidian și având strânse conexiuni cu sumerienii din Mesopotamia), mongoli din Asia (din Dzungaria, Bulgaria Mare, Bashkiria, Ciuvashia, bazinul fluviului Volga și caucazieni), fiind dominată de patru caste: brahmani, kshatría, vaishía, shudra. Unele dintre triburi nu recunosc nici astăzi autoritatea centrală a Indiei. Zona constituie și una din cele mai vechi citadele ale ortodoxiei orientale. Sultanul (musulman) din Ghazni (azi în Afganistan) a atacat cetatea în 1018 d.H., din cauza apetitului ei pentru creștinism, a cucerit-o și a trimis în robie toată populația (50.000 de locuitori) la Khorasan. Cetatea era în acel moment condusă de dinastia Pratihara, care nu era indo-ariană, ci chazară (v. chazari). Acest fapt istoric a creat pentru totdeauna o alianță originară și de destin între romi și evrei (deoarece chazarii au adoptat religia iudaică). Această deportare la Khorasan, care era o cetate iranica prin structură, unde religia dominantă era a focului, a întărit opțiunea creștină a deportaților de la Kannauj. Ei au început să se răspândească în toată lumea, migrând spre vest, ca și chazarii. Traseul lor a trecut prin Asia Mică, nordul Egiptului, Efes, țările române, Câmpia Panonică.

Valul migrațiilor arabe i-a împins până în Spania și Portugalia de azi, unde au dat muzica tradițională portugheză (fado). Și-au păstrat înclinația către artă și magie, dar și opțiunea creștină, în ciuda tuturor marginalizărilor suferite în lumile mai noi.

Roxolani – v. sarmați

Rune – vechi alfabet germanic, unde fiecare literă avea și atribute magice, ca în India și Mesopotamia. Ele erau de asemenea și numerale. Au preluat vechi simboluri ale pictogramelor originare ale triburilor europene (Omul de Neanderthal), așa cum au fost identificate, în ordinea vechimii lor, ca fiind petroglifele din Scandinavia. Vikingii credeau că runele i-au fost dăruite zeului Odin de uriașul Mimir (modelul mitologic seamănă surprinzător cu acela din *Biblie*, unde Moise primește, tot într-o viziune, pe munte, de la Dumnezeu, alfabetul). Este interesant de observat că în Dobrogea (fosta Scythia Minor), în peșterile bisericuțelor de cretă de la Basarabi, au fost găsite inscripții runice. Locul se afla pe traseul marelui drum comercial de la varegi (vikingi) la greci, numit și Drumul Chihlimbarului și acolo a intrat pentru prima oară creștinismul în Dacia, în veacul al II-lea d.H.

Ruran (Ruanruan)– în chineză Juan Juan. Este numele unui imperiu (ruanruan înseamna confederație) din nordul Chinei format din triburi proto-mongolice (din Mancuria și din vecinătatea lacului Balkash), în principal Toba (cunoscuți mai târziu, în perioada migrațiilor, drept avari, iar de către egipteni drept hyksoși). Fondatorul regatului, Mugulu, fusese sclav al șefului triburilor Toba și a reușit să-și obțină în luptă libertatea, plecând în căutarea unor pământuri de locuit. Astfel, s-a

așezat lângă Fluviul Galben. În anul 402 d.H. regatul a adoptat numele de hanat, iar șeful lui se numea han. Au fost primii din istorie care au folosit aceste denumiri. Stăpâneau o parte din China de nord-vest, din Mongolia și din Siberia, fiind o confederație de triburi. În 555 d.H. au fost biruiți de o alianță a triburilor turcice (triburi göktürk) împreună cu hephtaliții (care erau vasali Ruranului), după care unii dintre ei s-au absorbit în masa chineză, alții au migrat spre vest, către spațiul indo-european.

Rusia – stat care se întinde în Europa de Est și Asia. Omul de Neanderthal a locuit pe acel teritoriu în urmă cu 80 de milenii. Vechimea de locuire pe teritoriul său este atestată ca fiind de 40-21 de milenii, în Siberia de Est. Este vorba de Paleoliticul Timpuriu (epoca pietrei cioplite). În celebrul sit arheologic de la Mal'ta s-au găsit și numeroase figurine umane, ceea ce dă o idee despre contextul de viață de atunci. Alte situri trebuie menționate în jurul Moscovei și la nord de Caspica. Fondatorii Rusiei, la începuturile ei, au fost vikingii (triburile Ros ale varegilor, cum erau numiți vikingii de către greci – veniți din zona de nord a Eurasiei. De la ei vine numele Rosia, cum spun rușii până astăzi țării lor). În componența poporului rus au intrat și sciții, aflați la nordul Mării Negre și Caspicii (cuceriti de sarmați în veacul al III-lea î.H.), slavii de răsărit, care au asigurat baza culturală și lingvistică a țării. Vikingii (la origine goți și vandali, care stabiliseră rute comerciale între insulele britanice și arhipelagul grecesc, pe mare ca și pe uscat), au ajuns în veacul al IX-lea d.H. până la Volga de răsărit, stăpânită de triburile bulgarilor de răsărit (din veacul al VIII-lea d.H.), traversând teritoriile slavilor de est (grup indo-european care se pusese în mișcare în secolul al XV-lea î.H. și s-a

stabilit din veacul al IX-lea î.H. pe locurile de azi ale Ucrainei, Belarusului, Novgorodului și Smolenskului). Tradiția spune că Rurik, șeful triburilor vikinge, a făcut pace cu Novgorodul și a fondat prima dinastie (în 862 d.H.) rusă (Ros). Urmașul său, Oleg, a mutat capitala la Kiev, întemeind primul stat: Rusia kievleană (882 d.H.), care a semnat un tratat comercial cu Bizanțul. În veacul al X-lea, pentru că Imperiul Roman își pierduse trendul și se împărțise în Bizanț și Imperiul de Apus, rușii au hotărât, sub cneazul Vladimir, să opteze pentru creștinismul răsăritean, ortodoxia (989 d.H.), considerând astfel că au devenit marea putere creștină a Estului, care are menirea să pună stavilă atât migrațiilor care traversau stepele Asiei, cât, mai ales, avansului islamismului spre Europa. Toate bătăliile ulterioare ale Rusiei, întinse pe secole, au avut acest vector formator, fie că acționau în Asia (mai ales spre Mongolia, deoarece Hoarda de Aur i-a stăpânit multă vreme), fie spre Europa, fie spre ducatul Lituaniei și Scandinavia, mai târziu la Poarta de Fier a Asiei, Caucazul, pentru a bloca trecerea perșilor și apoi a otomanilor.

S

Saga – specie literară epică întâlnită în vechea cultură islandeză și – prin extensie – nordică, ce relatează fapte ale unor personaje istorice, evenimente care se întind pe mai multe generații și în mai multe țări. A fost un mod de a transmite istoria universală cu accent asupra Islandei și nordului Europei.

Sakastan – v. indo-scit

Samanizi – prima dinastie din zona iranică a Asiei Centrale care a preluat puterea după ce ea aparținuse arabilor. În anul 819 califul Al Mamun (fiul lui Harun al Rashid, devenit personaj în *O mie și una de nopți*) l-a recompensat pe slujitorul său iranian, Saman-Khoda, cu patru provincii, pentru cei patru fii ai săi: Ahmad, Nuh, Yahya, Elias. Fiul lui Ahmad, Ismail I, a cucerit Transoxiana (fluviul Oxus e Amu Daria de azi) și cetatea Khorasan, stabilind capitala la Buhara, dar a fost ucis de arabi după cinci ani de bătălii. Nuh, fratele lui Ahmad, a fost îngrijit de foarte tânărul medic Ali Ibn Sina (Avicenna), care avea doar 17 ani.

Sami – populație existentă și astăzi în nord-vestul continentului european (Suedia, Norvegia, Finlanda și peninsula Kola din Rusia), diferită genetic de toți ceilalți europeni. Acesta e numele pe care și-l dau ei înșiși, deși în lume sunt cunoscuți drept lapi, iar pământul lor drept Laponia. Există atestare arheologică pentru 500 î.H., dar nu și documente scrise. Erau animiști ca

religie, șamanul juca un rol central în trib, se închinău în principal Soarelui (tatăl) și Pământului (Mama), vorbeau o limbă proprie, izolată, iar azi vorbesc limba celor din jur, din grupul fino-ugric (ramura uralică). Scrierea datează din secolul al XVII-lea. Trăiau din vânat și pescuit. Păstrau rezervele de hrană în case de lemn așezate pe picioare înalte din trunchiuri tot de lemn, pentru a le feri de prădători (așa cum fac și triburile ainu din Japonia). Propriile lor saga pomenesc despre faptul că triburile sami au ajuns acolo venind atât dinspre nord, cât și dinspre sud. Istoricii consideră că au fost izolați în timpul marii glaciațiuni (20.000-8.000 î.H.), fiind, așadar, populația originală a locului. Analiza ADNmc a arătat că originea populației sami este asiatică și nu europeană. Ca și triburile de greci, care-i numeau barbari pe toți cei ce nu aparțineau triburilor lor, sami numesc daci (Dacă) pe toți aceia care nu aparțin triburilor sami. Se consideră că populația sami a inventat skiurile și mocasinii.

Samoyedică – limbă vorbită în trecut de mai multe triburi care trăiau atât pe partea de răsărit, cât și pe partea de apus a munților Urali. Samoyedica de nord se vorbea de la Marea Albă, în lungul țărmului arctic al Rusiei europene, la vărsarea fluviilor Obi și Lenisei în Oceanul Înghețat de Nord și în peninsula siberiană Tamir, iar samoyedica de sud în Siberia Centrală (pe Obi), până spre nordul lacului Baikal. Face parte din grupul limbilor uralice. A avut trei dialecte, din care azi supraviețuiește doar unul: dialectul taz, care se scrie cu alfabet slav și conține 25 de vocale și 16 consoane.

Santorin - v. Thera

Saqqara – complexul de piramide și

mastaba care a constituit cimitirul dinastiilor Egiptului antic de la dinastia a doua și până în perioada romană, adică vreme de 3000 de ani. Acolo au fost morminte (mastaba) și înainte de dinastia a doua, dar nu se îngropau faraonii și suitele lor, ci nobili (iar faraonii se îngropau la Abydos). Există și cultul taurului (simbol al zeului Ra, soarele) cu numeroase animale mumificate, în principal tauri, rămas mai ales grație unui uriaș mormânt colectiv al taurilor, numit Serapeum.

Sardanapal – v. Assurbanipal

Sarmați – nume comun pentru triburile iranice care au trăit între Don și Dunăre între secolele 7-2 î.H. În perioada timpurie a existenței lor erau aliați cu savromații, la rândul lor o alianță tribală a roxolanilor și alanilor aflați în zona de formare a limbilor indo-europene). Triburile sarmate purtau mai multe nume: yazigi (sau alani, care au trăit pe locul Moldovei de azi, numele localității Iași este yazig), siraka, aori. Istoricii greci și latini îi menționează ca fiind foarte buni luptători – femeile aveau drepturi egale cu ale bărbaților – și migrau continuu în căutarea hranei pentru animale (mai ales cai și capre). Din cauza alianței cu sciții, contra regatului Pontului și a coloniilor grecești de la Pontul Euxin, au fost uneori asimilați de urmași cu aceștia. Armele (Epoca Bronzului și a Fierului), vasele, hainele și bijuteriile foloseau motive antropomorfe. Unii dintre sarmați au fost asimilați de indoeuropeni (proto-elamiții erau iranici), dar rudimente ale limbii originare se păstrează încă în Osetia. Puterea lor a fost distrusă de valurile de goți.

Sarmizegetusa – numele capitalei dacice (Sarmisegetusa Regia), iar după

cucerirea romană numele capitalei coloniei romane aflată la 40 de km de prima (Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmisegetusa). Originea numelui este probabil sarmato-getică (Someșului i se spunea Samus, nume de zeită din Asia Mică, mai exact Luna, preluat și de greci, mai exact de triburile de ionieni, vezi Samothrace – Samosul tracic – ori insula Samos) după cum o indică numele. Ceea ce este plauzibil, mulți cercetători susțin acest lucru, deoarece sarmații au mizat pe Dunăre și Carpați pentru a-și păstra întinsa zonă de influență, inclusiv au sprijinit prin răscoale în flancul nord-estic al Imperiului Roman acțiunea de descătușare a dacilor cucerită de împăratul Traian (răscoala din 117-118 d.H.). Capitala Daciei, dezvoltată mai ales sub Burebista și Decebal, aparține, ca toate cetățile lumilor vechi, atât lumii reale, cât și celei spirituale. Astfel, ea a fost ridicată în Munții Orăștiei prin terasarea a cinci trepte (cât fusese în Mesopotamia cifra magică ce corespundea constelației Orion) cu ziduri alcătuite din blocuri de piatră cioplită îmbinate fără mortar (ca în civilizațiile precolumbiene), late de 2,5-4 m, după modelul cetăților fortificate din Asia. Incinta de sus cuprindea lăcașurile de cult (templele, deoarece magul era sfătuitorul principal al regelui, conducerea fiind duală) și calendarul (se presupune că era un calendar solar). Ca și în civilizația maya, anul avea 13 luni, a câte 47 de săptămâni. Ideea de ciclu de ani exista și la daci (calendarul se repeta după 52 de ani), iar secolul dacic avea 104 ani (două cicluri). Incinta centrală era sprijinită de numeroase cetăți-pilot, de observare și de apărare a zonei centrale: Luncani-Piatra Roșie, Costești-Blidaru, Costești-Cetățuie, Căpâlna, Bănița, Tilișca (unde a fost descoperit un tezaur cu piese din aur datând din

Neolitic), Moigrad (unde a fost de asemenea găsit un tezaur din aur, cel mai mare – 780 gr. – de pe teritoriul dacic, cu personaje antropomorfe, a căror origine este paleolitică – v. Mal'ta în Asia), Fetele Albe (toate poartă numele siturilor arheologice actuale). Insuficient cercetată este orientarea templelor de la nord-est spre sud-vest, ceea ce corespunde vectorului de înaintare al migrațiilor sarmate pe suprafața Daciei, dar nu se știe dacă nu cumva avea corespondențe și în cercetarea cerului nocturn. Nu se știe care erau constelațiile dacilor, dar comunicarea comercială și culturală preferențială cu triburile de greci și cu etruscii indică afinități probabil de origine nici ele suficient studiate. Zeii dacici importanți n-au fost venerați în templele romane, deși puterea de asimilare a Imperiului era recunoscută pretutindeni unde făcuseră cuceriri. Dar Aesculap, zeul grec al Medicinii, își avea altarul său în castelele romane făcute în Dacia (de altfel truse medicale dacice s-au descoperit în zonă), ca și așa numiții zei plebei ai romanilor: Liber Pater (zeu la origini etrusc al sporului, preluat în spațiul italic, devenit în spațiul dacic similar cu Dionysos) și mai ales Silvanus, zeul pădurilor. Romanii au încercat să trateze cu grijă mândria localnicilor, chiar și în arhitectură, înlocuind frunzele de acant ale capitulelor de coloane cu frunze de stejar. Au încercat să păstreze numele originare ale cetăților, dublându-le cu altele, care conservau acele nume, făcute însă nu din piatră, ci din pământ, ca și zidurile de apărare (valul lui Traian e doar modelul din Câmpia Dunării cel mai cunoscut). Au preluat motivele decorative animaliere care conservau tradiția culturală și de civilizație (capra, păunul) fiindcă fuseseră, probabil, totemuri ale triburilor. Monumentele

romane transcriu exact costumația de tip sarmatic (cămașa peste pantalonii strâmți și brâul), ca și căciula nobiliară (păstrată în Frigia și devenită simbol al tuturor răscoalelor și revoluțiilor). Dar – cu toate că, dintre triburile de daci, mai ales carpicii au fost asimilați de cultura latină și au oferit baza structurală a viitorului popor român, totuși Dacia a fost singurul teritoriu din care romanii s-au retras vreodată (sub Aurelian). Sarmisegetusa romană a continuat să existe după ritmurile locului până la năvala hunilor, pierind în colapsul generat de moartea lui Atila.

Sassanizi – ultima dinastie persană pre-islamică (224-651 d.H.). În perioada sa de maximă înflorire Imperiul Sassanid cuprindea teritoriul de azi al Iranului, Afganistanului, Irakului, Siriei, zona Caucazului (Armenia, Georgia, Azerbadjan, Daghestan), Peninsula Arabică, zona Golfului Persic și sud-vestul Pakistanului. Conducerea era asigurată de nobili parți și perși. A fost perioada în care civilizația persană (muzica și literatura în mod deosebit) a iradiat în întreaga lume veche și a influențat substanțial Imperiul Roman (care n-a reușit să-i biruie pe perși, de altfel Shapur I persanul l-a luat prizonier pe împăratul Valerian al romanilor, în 252 d.H., fapt imortalizat pe un uriaș basorelief aflat la Naqsh-e Rostam, locul bătăliei), China (Ormuzd și Ahriman, adică Lumina și Intunericul sunt Ying și Yang; cu chinezii s-au aliat contra hephtaliților) și India (Imperiul Kushan a ajuns sub suzeranitate persană, populația parsi, zoroastriană, din India de azi e persană). Principalul zeu al Pantheonului sassanid era Mazda, zeul Focului (v. Herakles la greci), religia era bazată pe preceptele lui Zoroastru (după cum atestă colecția *Avesta*). Bishapur, Nishapur, Khorasan, Margiana,

Bactriana (Balckh), Erevan, Bahrain, Mossul, Derbent (descrie ca atare și de Dimitrie Cantemir), Adiabene au fost stăpânite de Sassanizi, ca și Drumul mătăsii, care trecea prin Transoxiana. Cavaleria sassanidă a fost cea mai bună din lume. N-au reușit să-i stăpânească însă pe beduini (triburi arabe nomade din nordul Africii). Chazarii, ca și alte triburi turcice, au pătruns în cele din urmă în vastul teritoriu persan și au reușit să-l fragmenteze.

Scandinavia – denumire folosită pentru spațiul țărilor nordice din Peninsula Scandinavică, dar și Danemarca și coasta care mărginește Marea Baltică, precum și Oceanul Înghețat până în Estonia inclusiv. Înainte de marea glaciațiune care a început acum 30.000 de ani, în acest perimetru a locuit un hominid, Homo Erectus. În perioada marii glaciațiuni, spre sfârșitul ei, în urmă cu 15.000 de ani, au existat semne de viață a Omului de Neanderthal. Acum 12.000 de ani a venit din Asia (zona indo-europeană) Omul de Cro Magnon, care a conviețuit cu omul de Neanderthal. Ei au acoperit Paleoliticul Mijlociu (o parte a Epocii Pietrei). Culturile triburilor de vânători și pescari (Arensburg, Bromme, Kunda) acoperă acest interval de timp. Ei sunt ramura fino-ugrică și până în Neolitic (care acolo începe în mileniul 5 î.H.) au creat o cultură aproximativ unitară pentru toată Scandinavia (vase cu motive geometrice). Aceasta este perioada (3500-1700 î.H.) când cultura scandinavă a fost puternic influențată de aceea din zona Dunării (Drumul chihlimbarului de la varegi la greci trecea pe la gurile Dunării), ceea ce a dus la dezvoltarea agriculturii și la sedentarizare. Această cultură a coexistat cu civilizația kurganelor, venită

din stepa asiatică, mai exact de pe Volga de Sus. Triburile finice, care acopereau arealul de la Munții Ural la Baltica, s-au afirmat în Epoca Bronzului, impunând un nou ritual de înmormântare: incinerarea. Către anul 1000 î.H. au apărut în zonă triburile balților. Norvegii erau triburi de vikingi, ca și triburile Ros (care au fondat Rusia kievleană).

Sciți (cu ramurile masageți, saka, alani) – teritoriu din Asia Centrală locuit în antichitate de triburile iranice numite sciți (grecii le spuneau saka, după cuvântul persan, iranic, care a dat mai târziu și numele provinciei Sakestan, azi Sistan în Iran). Originea cuvântului este iranică: ishkuzi – arcași. Erau vorbitori ai unei limbi indo-europene. Unii istorici susțin că, pierzând bătălia cu masageții (tot triburi iranice), în jurul anului 1000 î.H., au părăsit teritoriul de origine (Transoxiana) și s-au îndreptat spre apus, ajungând în Cimmeria (stepa pontică și Transcaucazia). Alanii și ossetinii erau tot triburi scitice. În secolul al VII-lea î.H. au atacat, aliați cu triburile manneanilor, Assiria. Herodot, în *Istoriile* sale, descrie pe larg triburile de sciți, originea și localizarea lor. Conform *Bibliei* sunt urmașii lui Magog, aflat în descendența lui Iafet, al treilea fiu al lui Noe. Donul (Tanais) era principala rută comercială pentru triburile de sciți. Ei preluaseră și comerțul cu sclavi de la Pontul Euxin, către greci (colonia Olbia, la gura Hipannisului, azi Bugul de Sud). Strabon (sec. I î.H.) menționează o alianță a triburilor de sciți dintre mlaștinile Meotidei (Crimeea) și Dunăre, ca și alianțe cu sarmații. Philip al Macedoniei, tatăl lui Alexandru Macedon, a încercat să le țină piept, dar n-a reușit. Ei au fost înfrânți de celți, care i-au strămutat în zona balcanică. Sciția central-asiatică a cuprins și

triburile Ani, indo-scite. În *Mahabharata* sunt menționați, ca triburi conexe indo-scite, pahlavi și kambodjas (din Cambodgia de azi). Aceste triburi migraseră din Bazinul Tarim înapoi, în zona de origine, Kushan, în secolul II î.H., iar de acolo în Kashmir. Principala caracteristică a culturii scite este mormântul de tip kurgan, unde războinicul era îngropat sub o mare movilă de pământ împreună cu calul său și obiectele care-i aparținuseră. Cultura Pazaryk, din Altaiul de azi, sec. 3 î.H., atestă faptul că exista, în cazul înmormântărilor, un obicei de trecere – carul mortuar trecea peste un covor pe care era figurat luptătorul călare, dintr-o lume în cealaltă. Acest obicei de trecere a fost preluat de creștinismul oriental, dar a constituit și motivul cultural vizibil până în Scythia Minor, cunoscut azi sub numele de Cavalerul Trac. Ca religie erau pre-zoroastrieni. Influența culturală a sciților a iradiat pretutindeni în Asia și Europa de Est. Arta japoneză din perioada Kofun, elemente cu decorații animaliere din China veche și Coreea atestă această influență. Cea mai veche legendă a sciților, relatată de Herodot, menționează trei frați, Lipoxais, Arpoxais și Colaxais, care au văzut căzând din cer un plug, un jug, un topor și un bol, toate din aur. Când s-au apropiat să le ia, în jurul lor a izbucnit focul (ca și atunci când Moise a primit din Cer Tablele legii!). Doar cel mai mic a reușit să ia darurile, făgăduind sacrificii anuale zeului care le dăruise. Cei trei frați sunt la originea celor trei mari direcții de dezvoltare a culturii scite: agricultorii (plugul și jugul), luptătorii (toporul) și magii (bolul), identificați cu Dahae (fondatorii regali). Bolurile purtau pe ele semne despre care se crede că reprezentau o scriere (prima funcție a scrierii omenești a fost cea magică), dar n-a fost descifrată. Sciții au dispărut din

istorie odată cu trecerea hunilor (triburi mongolice) dinspre Asia spre Europa. Mai apoi sunt numiți convențional sciți diverse triburi germanice ori slave.

Sclavini – unul dintre triburile de slavi care, alături de triburile de anți și veneți, a alcătuit ramura slavilor de nord (mileniul I d.H.): wenzii (Wend a fost numele fondatorului tribului), al căror teritoriu de origine era la nord-est de triburile germanice. Ei au coborât în lungul Nistrului și Dunării, s-au unit cu triburile de bulgari (indo-europeni) formând actualul popor bulgar, veneții au fondat Veneția, iar sclavinii au ocupat malul Dunării și au intrat în componența popoarelor sârb și croat. Anții, rămași la gurile Dunării, au luptat cu mai noi veniți: bulgarii și hunii și au fost absorbiți în masa localnicilor. În mod generic, Sclavonia este numit nu teritoriul original, ci teritoriul slavilor de sud.

Scordisci – trib de celți amestecat cu traci, iliri și peoni (greci din Macedonia) care a devenit vizibil în secolul al III-lea î.H. (după cum spune Strabon) în Panonia și Moesia (teritoriul de azi al Austriei, Croației, Ungariei, Slovaciei, Serbiei, Sloveniei, Bosniei și Herțegovinei). Și-au luat numele de la muntele Scordus (azi Šar), aflat pe teritoriul Kosovo de azi. După moartea lui Alexandru Macedon au luptat cu macedonenii și au pătruns în aria grecească până la Delphi, pe care l-au distrus. Ei sunt fondatorii cetății Taurunum (azi Belgrad). Au fost două ramuri: scordiscii mari și scordiscii mici. Scordiscii mari au dus în permanență lupte de hărțuire a Imperiului Roman, dar, după cucerirea traiană a Daciei, au devenit cetățeni romani și au fost asimilați. Scordiscii mici s-au refugiat peste Dunăre, în Oltenia de azi.

Scotia – insulă care face parte, alături de insulele Orkney, din cel mai vechi pământ al planetei, Laurasia, și anume partea ei de nord, numită la separeare Laurentia și devenită America de Nord, plus câteva arhipelaguri în oceanul primordial, numit Iapetus. Această separare din Terțiar a dus la nașterea Oceanului Atlantic. Teren vulcanic la origini. A fost îmbogățit în epocile postglaciare de depozite minerale. Probabil în intervalul 130.000-70.000 î.H. a trăit aici Omul de Neanderthal, deși prezența lui ca atare a fost evidențiată doar în vecinătate, pe pământul Angliei. Epoca Pietrei Cioplite însă este prima perioadă certă a civilizației Scoției (9600 î.H.). Locuitorii erau vânători și pescari. Neoliticul, datat acolo cu începere din mileniul al IV-lea î.H., a adus agricultura și, odată cu ea, sedentarizarea. Pe insulele Orkney a fost descoperită o așezare (Skara Brae) cu locuință, vatră de foc, vase și ziduri de piatră (3600 î.H.). Perioada bronzului coincide cu a construcțiilor megalitice (calendare de tipul Stonehenge) și a mumificării ființelor omenești. În veacul al VIII-lea î.H. pe aceste locuri au ajuns triburi de celți (britonii, galii și pictii). Britii au dat numele Britaniei, dialectele acestei limbi (welsh, cornish, bretonă, cumbrică) au încă vorbitori, așa cum gaelica se mai vorbește și astăzi. Vikingii au ajuns aici și au lăsat urme semnificative în civilizația și navigația locuitorilor. Cucerirea romană (sec I d.H.) a fost întâmpinată cu lupte acerbe din partea triburilor care doreau să-și păstreze atât independența, cât și limba. Dar numele Scoției a rămas de la romani, ei îi numeau scoți pe galii. Regatul pictilor a avut un moment de înflorire în veacul al VI-lea și al VII-lea d.H., dar pictii, ca și limba lor, au dispărut mai apoi. Creștinarea s-a făcut în 995 d.H.

Scrierea – acțiune voluntară și gândită a omului care separă, pe parcursul civilizațiilor, preistoria (fără date consemnate în scris) de istorie (memoria scrisă). Este o reprezentare grafică a vorbirii care atestă și modifică modul de a gândi al omului. Diverse culturi au lăsat scriere de-a lungul timpului. Comunicarea prin simboluri este atestată de acum 30.000 de ani. Dar proto-scrierea se consideră – de către unii cercetători - a fi vizibilă în Paleolitic, printr-o linie orizontală pe care se așezau linii verticale aproximativ paralele, de lungimi diferite, conform înălțimii sunetelor pe care le-ar fi exprimat. Ulterior, acest fel de proto-scriere ar fi fost îmbogățit cu simboluri ajutoare. Acestui strat i-ar aparține plăcuțele de la Tărtăria (în Transilvania), a căror datare prin metoda carbonului este de 5500 de ani (ele aparțin arealului tracic în sens larg, deoarece s-a descoperit ceva asemănător la Vinča, în Serbia de azi), dar există și atestări datate mileniul 7 î.H. (simbolurile Jiahu, China, 6600 î.H.). Probabil cele de la Yonaguni, Japonia sunt cele mai vechi din lume (9500 î.H.). Civilizația indiană Harappa, din lungul fluviului dispărut Sarasvati, era și ea o astfel de proto-scriere, datată 3000 î.H. și pentru care sau identificat 4000 de semne. Din aceeași serie a proto-scrierilor fac parte ideogramele, semne ale unor idei. Chinezii scriu astfel până astăzi. Blocul scrierii chineze este de fapt blocul culturii. Deoarece o ideogramă exprimă, să spunem, trunchiul unui copac, dar și numele unei familii omenești, al unei specii vegetale ori animale. Adăugiri la această ideogramă exprimă frunzele, apoi florile speciei vegetale, prenumele și poreclele unui om etc. Pe măsură ce un chinez cunoaște mai multe semne, este și mai cultivat în sens larg. Acest fel de scriere atestă un fel diferit de gândire

și de formare a personalității omenești în comparație cu majoritatea scrierilor omenești apărute în Epoca Bronzului. Din seria proto-scrierilor face parte și proto-elamita, încă nedescifrată, dar atestată în mileniul IV î.H., care folosea atât simboluri numerice, cât și simboluri abstracte pentru exprimarea ideilor. Acestea sunt bazate pe reprezentarea prin simboluri cât mai conforme cu realitatea a unor evenimente (hieroglifele egiptene ori hittite, glifele civilizațiilor precolumbiene), ori prin indicarea silabelor sau sunetelor cu semne convenționale. Transcrierea sunetelor prin semne se cheamă alfabet. În limbile vechi se transcriau doar consoanele, iar vocalele, de obicei în număr de 3, erau puse de cititor, după voie. Acesta e și unul din temeiurile pluralității de interpretări a textelor vechi (ale esenienilor, *Coranul*).

Scythia Minor – teritoriu care cuprindea, după cum menționează Herodot (secolul al V-lea î.H.), în *Istoriile* căruia denumirea este consemnată pentru prima oară, Dobrogea de azi, Cadrilaterul și zona de la nord de gurile Dunării, în lungul țărmului Mării Negre. Teritoriul a fost stăpânit de daci, apoi grecii au întemeiat colonii pe țărmul mării în veacul al VI-lea î.H. pentru a se proteja în principal de perși, dar și de alte năvăliri. Romanii au cucerit-o în secolul I d.H. și au înglobat-o în provincia Moesia Inferior, pentru ca, sub Diocletian, să devină parte a provinciei romane Scythia. Trebuie observat că unul dintre oștenii lui Diocletian, Galerius Maximianus (250-311 d.H.), născut la Serdica (azi Belgrad), trac după tată și dac după mamă, dintr-o familie de țărani, a reușit să respingă atacurile de la frontiera răsăriteană a imperiului provocate de sarmați, carpi (dacii liberi), bastarni, apoi a respins atacurile

Imperiului Persan (Sassanid) și a devenit în 305 Augustus al Orientului Roman. Deși în timpul vieții s-a opus pătrunderii creștinismului în Scythia Minor, totuși, înainte de moarte a semnat un decret de toleranță față de noua religie. Ea intrase în zonă de la începuturile creștinismului, fiind propovăduită de Sf. Andrei și a produs mulți martiri. Tomisul a devenit mitropolie creștină.

Secui – grup etnic din România (Transilvania) estimat la 20.000 de locuitori, prezent în Covasna, Harghita și Mureș. Deși vorbesc limba maghiară din veacul al XI-lea, totuși originea lor este diferită. Toți cercetătorii afirmă că aparțin triburilor turco-mongole (kabari sau kavari localizați în zona viitoarei Poltava și care s-au revoltat contra stăpânirii chazare), iar cei mai mulți dintre aceștia precizează că erau avari și au venit pe aceste locuri înaintea hunilor, prin secolul al V-lea d.H. Au avut întotdeauna autonomie în regatul maghiar (Țara Secuilor), ca apărători ai trecătorilor Carpaților sudici în principal contra tătarilor, iar organizarea lor administrativă a fost de tip turcic. Au avut o scriere runică. Soarele și Luna erau principalele zeități cărora se închinau până la trecerea la catolicism. Lemnul este cel mai prețuit material de construcție al secuilor până astăzi și el este întotdeauna pictat cu flori roșii.

Seleucia – cetate fondată de Seleucus I, fost general al lui Alexandru Macedon, care a preluat puterea asupra fostului imperiu macedonean (partea din Asia Mică) după moartea împăratului. Seleucia se afla pe Tigru, moștenea o veche cetate babiloniană și a fost atestată arheologic în secolul al IX-lea î.H. Parții au cucerit-o apoi și a devenit prima capitală a Imperiului Seleucid

(secolele 3-2 î.H.). A strălucit în perioada hellenică și romană. Acolo locuiau macedonenii, grecii, sirienii și evreii. A avut ingineri și matematicieni care au edificat un canal de legătură între Tigru și Eufrat pentru a favoriza rutele comerciale dintre Asia, Asia Mică și popoarele din bazinul Mediteranei. Cel mai cunoscut a fost Seleucus din Seleucia, mesopotamian de origine, astronom și matematician din secolul al II-lea î.H., care a fondat teoria heliocentrică a sistemului solar. La el se referă Aristarchos din Samos și toți astronomii antichității grecești. Tot Seleucus a fost primul care a afirmat că Luna produce asupra Pământului, din cauza masei sale, o deformare a orbitei și deci a mișcării de rotație în jurul Soarelui. Seleucia a devenit metropolă a creștinătății timpurii (410 d.H.). Imperiul Seleucid a durat din secolul al IV-lea î.H. până în secolul al III-lea d.H., când presiunile dinspre răsărit (perșii), ca și din partea Ptolemeilor (descendenții altui general al lui Alexandru Macedon care preluase controlul asupra părții de imperiu care cuprindea Egiptul și bazinul Mediteranei) i-au pus capăt.

Seleucizi – v. Seleucia

Semiți – numele are o rezonanță biblică, deoarece se consideră că ei sunt urmașii lui Sem, unul din cei trei fii ai lui Noe. În realitate, originea triburilor semitice a fost la izvoarele Tigrului și Eufratului. Ele au fost dislocate din două cauze: una naturală, un fel de potop „local” care a făcut ca apele Mării Negre să crească foarte mult în jurul anului 3000 î.H. și o cauză generată de valul migrațiilor din neolitic venite dinspre Asia prin Poarta de Fier a Caucazului (popoarele mării, cum spuneau egiptenii). Au fost identificați drept semiți aceia care vorbesc o limbă semitică

(ramură a limbilor afro-asiatice înrudită cu dravidiana): akkadienii, canaanii (care însă se trag din Ham, alt fiu al lui Noe, sunt deci hamiți), fenicienii (în fostele lor colonii, de pildă în Malta, limba vorbită este semitică), evreii (veniți în Canaan mai târziu peste canaanii), arabii și etiopienii (ei se trag din Kush, descendent al lui Ham, sunt deci hamiți). De altfel, vorbitorii limbilor semitice provin din triburi și populații amestecate (hatti, aramei, chaldeenii, amoriți, canaanii, elamiți, edomiți, ugariți, moabiți, nabateeni), în vreme ce limba proto-semitică este originară de pe teritoriul Yemenului de azi, în Peninsula Arabică. Semiții sunt aceia care au generat trei mari religii actuale ale lumii: iudaismul, creștinismul și islamismul, toate religii monoteiste. Trebuie apreciat faptul că reducția de la politeism la monoteism în istoria planetară li se datorează semiților. De asemenea li se datorează alfabetul (consoane și vocale), care, la origini, este fenician și provine din scrierea cuneiformă. Mitologia greacă menționează pe fenicianul Cadmus din Tyr, fratele lui Phoenix și al Europei, care a edificat Theba aruncând pietre peste cap, în spate, care se prefăceau în ziduri. Acestea sunt simbolurile cărămizilor civilizațiilor viitoare, în fond literele alfabetului.

Serbia – teritoriul actualei țări este unul dintre cele mai vechi suprafețe de uscat din Europa. S-a găsit un schelet de mamut cu o vechime de un milion și jumătate de ani, ca și scheletul unui umanoid cu o vechime de 250.000 de ani. Unele dintre cele mai vechi culturi ale Paleoliticului și mai ales Neoliticului au o bună reprezentare în Serbia: cultura Starcevo și cultura Vinča, cu o vechime de 7 milenii î.H. (ca și pe teritoriul României, cultura Criș), care

aveau un rudiment de scriere (ca și la Tărtăria). Agricultură s-a practicat în urmă cu 10 milenii. Ansamblul etnografic al zonei Balcanilor a început să se definească de la sfârșitul mileniului II î.H., iar sârbii ca trib slav au venit (pe locul numit Serbia ori Croația Albă) la începutul veacului al VI-lea d.H., din teritoriul de împărțire al triburilor slave (de nord și de sud), probabil pe locul de azi al Poloniei. Istoria timpurie a Serbiei, dinainte de venirea slavilor, dar după colonizarea grecească (secolul al IV-lea î.H., colonii făcute de Alexandru Macedon) și după cucerirea romană (sec. I d.H.) este cu totul interesantă pentru jocul de forțe al regiunii. A aparținut, în diverse momente, provinciilor romane Moesia, Panonia, Dalmația, Dacia și Macedonia. Împăratul roman Dioclețian (n.245 – m. 313) era născut și a murit în Dalmația, l-a avut consilier pe Maximian, născut în Pannonia, devenit împărat al imperiului în anul 286. Ilirii Maxentius și fratele lui Constantin I (tatăl lui Constantin cel Mare, al II-lea) erau iliri. Constantin cel Mare (n. 280 – m. 337), viitorul împărat al Bizanțului, acela care se va creștina și va deschide, practic, drumul creștinismului spre Europa (finalizat prin fragmentarea imperiului), s-a născut la Naissus (Niș) în Moesia. Iliri au fost de asemenea împărații Justin I și Justinian (pe numele real Petrus Sabbatius, născut la Tauresium, în Dardania, nepotul de soră al lui Justin, educat la Constantinopol, a făcut Sicilia provincie bizantină). Erau locuri multi-etnice, acolo trăiau dardani, traci (moesi, tribali), iliri, scordisci, peoni (greci), goți (gepizi), daci. Venirea serbilor a fost tratată cu îngăduință de romani, care le-au condiționat așezarea în Imperiul Bizantin de apărarea granițelor contra avarilor, goților, bulgarilor, hunilor.

Siberia – teritoriu aflat în Asia, azi parte a Rusiei, aflat între Oceanul Arctic la nord, stepele Kazahstanului și Mongoliei la sud, Munții Ural la vest și Oceanul Pacific la est. În vremurile preistorice a jucat un rol foarte important în perpetuarea și răspândirea speciei umane. Fluviul lenisei și Munții Altai au fost adevărate incubatoare ale speciei umane și în mod deosebit ale triburilor fino-ugrice (vorbesc o limbă derivată din proto-uralică, existentă cu 4000 de ani î.H.). Vorbitorii ei trăiau spre izvoarele Volgăi și fluviului Obi. Cultura Kulai, 2500 î.H., este o cultură de neolitic. Legenda fondatoare a mongolilor pomenește despre o traversare făcută pe apa unui lac (Aralul) dinspre nord, a oamenilor-urși. Răspândirea în timp și spațiu face ca limbile fino-ugrice vorbite astăzi să fie: limbile baltice (finlanda, estoniană, kareliană, ingria, votica, livoniană), limba sami (lapona), apoi merya, meshcher, murom, mordvin, mari, udmurt, komi, permiak, mansi, khanty, maghiara (provenită din hunică de la triburile Hunnu), ciuchi (din Ciuhotka, înrudiți cu Inuit din nordul Canadei), teleuta (din regiunea Kemerovo), neneta, eneta, nganasan și ainu (în Japonia), selkup, samoyedică (azi sunt vorbitori de kamas, karagas, koibal, motor, soyot, taigi). Siberienii au fost vânătorii care, acum 12.500 de ani au traversat Behringia trecând în Americi și colonizând toate lanțurile muntoase ale Americilor (care au produs civilizațiile precolumbiene). Populațiile turcice au un filon fino-ugric, ca și chazarii trecuți la iudaism. Chiar termenul han, hanat provine de la (k)hanty, triburi care au avansat în lungul fluviului Obi spre centrul Asiei. Religia era șamanică. Cei care trăiesc azi în Siberia își spun, generic, sibirga, fiind un amestec de ugrici, samoiezi și neamuri turcice. Până în secolul al III-lea d.H. au avut o limbă

scrisă, cu baza lingvistică turcică, puternic influențată de ugrîi. În timp au pătruns și dinspre sud în Siberia triburi de tătari (între Urali și Ienisei) mai ales, care continuă să vorbească tătara (grupurile tom, baraba și tobol-irtăș), apoi mongoli, care au refăcut, în fapt, drumul pe care veniseră cândva, deoarece analiza ADNmc indică asemănări cu mansi și hunnu. Numeroase alte limbi au ascendență altaică, cel mai explicit fiind cazul limbii coreene vechi, de dinainte de adoptarea scrierii chineze.

Sicilia – cea mai mare insulă a Mediteranei, de origine vulcanică, formată în procesul de apariție al Mediteranei înseși. A fost locuită încă în urmă cu un milion de ani de Omul de Neanderthal și apoi de Homo Sapiens venit dinspre Africa (în urmă cu o sută de mii de ani). Încă în vremurile preistorice a fost loc de trecere al tuturor drumurilor comerciale care legau Asia (prin Asia Mică) de vestul Europei. După surse grecești antice insula era locuită de triburi venite probabil în cadrul migrației popoarelor mării de către triburi de origini diferite: sicanii, care erau indo-europeni și veneau din Iberia aflată între Marea Caspică și Marea Neagră; elymii, care erau probabil pelasgi, Insulele Pelagiene există până astăzi în sud-vestul Siciliei și siculi veniți din Dardania (traco-iliri) care au fondat Syracusa. Pelagian însemna, în greacă, „partea de sus”, iar insulele sunt mai apropiate de țărmul Africii, decât de al Italiei, se află „în partea de sus” a Africii. Unii cercetători consideră că aici ar fi fost țara feacilor, deși, după Homer, ea era cel mai probabil insula Corfu. Homer însă considera și că în insulele pelagiene era locul lui Polyphem, uriașul (ceea ce trimite la mitul foarte vechi al originii unei umanități a atlantiților,

asimilat în acest caz Omului de Neanderthal). Infiltrarea culturii myceniene (Thapsos, 1500 î.H.), ca și a berberilor din nordul Africii au alcătuit complexul consolidat vreme de mai mult de un mileniu până la venirea fenicienilor, care au făcut din Sicilia avanpostul Carthagiei. Fenicienii au luptat veacuri la rând cu grecii. Aceștia, după cucerirea Carthaginei de către romani, au reușit să fondeze Grecia Magna, o serie de colonii aflate în Sicilia și la vârful cizmei Peninsulei Italice. Adevărul spuselor lui Thucidide se verifică și lingvistic, deoarece în limba siculilor (singura care se păstrează până astăzi) există cuvine și forme gramaticale pe care nu le mai moștenesc, în Europa, decât românii și catalanii. Astfel, verbul *a avea* nu există decât în aceste trei limbi, ca și forma de viitor care folosește conjunctivul: *va să aibă, are să aibă*. Cuvinte precum *dudă, soru* (soru-mea), *surț (șorț), glastră* au rezistat tuturor trecerilor de populații de-a lungul istoriei și au rămas să ateste originea comună a arealului lingvistic. Magna Grecia a lăsat loc cuceririi romane (sec. III î.H.). În lumea veche acest ascendent al Estului asupra Siciliei era cunoscut și a produs efecte. Împăratul roman Diocletian era din Dardania. A existat o dinastie iliră la conducerea imperiului, Justin și nepotul lui, Justinian (pe numele real Petrus Sabbatus), care a făcut din Sicilia provincie a Bizanțului răsăritean, după cum împăratul Constantin cel Mare, și el din spațiul Dardaniei, a liberalizat creștinismul în imperiu și a permis astfel, pe o cale lungă, dar certă, chiar la dispariția imperiului. Goții, galii, vikingii au trecut pe pământul Siciliei și toate aceste valuri au produs asupra locuitorilor forme și metode de supraviețuire care au separat lumea cotidiană de lumea secretă a înaintașilor. Mafia s-a născut în Sicilia și,

istoric, ea se explică prin felul cum erau alcătuiți locuitorii aceluși loc aflat la răspântia tuturor furtunilor istoriei.

Siculi – v. Sicilia

Sidon – v. Fenicia

Silurian -perioadă geologică a istoriei planetare situată pe axa timpului acum 443,7 - 416 milioane de ani. Începutul ei este marcat de dispariția a 60% din speciile marine, iar sfârșitul este marcat de apariția speciilor care trăiau pe uscat, chiar dacă proveneau din mediul marin. A fost a treia mare dispariție a speciilor de pe Pământ și cea mai evidentă urmă a acestui fenomen a fost descoperit în Sahara și pe coastele Norvegiei. Ea s-a datorat răcirii climei și schimbării proporției de oxigen în apă și în atmosferă datorat speciilor vegetale care au apărut pentru prima oară în această perioadă a istoriei Pământului. S-a format Oceanul Uralic din vastul ocean al emisferei nordice numit Panthalassa. Silurianul este, ca unitate temporală, parte a eonului Phanerozoic (precedat de Proterozoic) și, din Phanerozoic, parte a Erei Paleozoice, fiind precedat de Ordovician și urmat de Devonian. Era Paleozoică e urmată de Mezozoic (din care face parte Jurasicul, când au trăit dinozaurii), apoi de Cenozoic, din care face parte Cuaternarul (perioadă ce se prelungește până astăzi și în care a apărut omul).

Sintashta – cultură antică (1800 î.H.) descoperită în Asia, în zona Uralilor, produsă de triburile sintashta, care erau originare din zona siro-anatoliană (ca iranicii din Margiana și Bactriana). Cultura Sintashta a avut o largă răspândire între Urali și Don și a produs, alături de cultura Andronovo (căreia

aparține cetatea Arkaim), înrudită cu ea, influențe profunde în spațiul dintre Nipru și Kazahstan, la nord de Marea Caspică.

Siria – teritoriul istoric cuprindea Iordania, Israelul, Libanul de azi. Se întindea de la Munții Taurus (Caucaz) până în Peninsula Sinai și de la țărmul Mediteranei până la Eufrat. Începuturile civilizației care face bloc cu civilizațiile actuale, în sensul că ele o moștenesc și urmele ei sunt încă prezente, datează din mileniul nouă î.H., când existau comunități care practicau agricultura, ceea ce, din punct de vedere istoric, definește începutul Neoliticului. Epoca Bronzului a început în mileniul al III-lea î.H. Mari cetăți-stat au rămas în istoria umanității ca repere de civilizație: Ugarit (inventarea primului alfabet, silabic), Alalakh, Tell Brack (cu Templele Ochiului), Ebla (adică Piatra Albă) și Mari (ambele cu un depozit de 17.000 de tăblițe scrise, care inventariază economia, comerțul, relațiile cu vecinii – acolo s-a descoperit Tratatul de pace cu Ashur – epopeile și istoria locului, iar unele sunt manuale și dicționare sumeriano-eblaite, deoarece eblaite era o limbă proto-semitică), Yamkhad (întemeiat de amoriți, azi Alep). Triburi numeroase și diferite ca origini au locuit de-a lungul timpului în acest spațiu. Nu se știe de unde veneau și ce fel de populație a asigurat primul strat de civilizație al locului. Dar este cert că Sumerul și akkadienii în sens larg, precum și amoriții care au întemeiat cetățile Ebla și Mari au venit peste acest strat originar. Limbile hamito-semitice (adică afro-asiatice) erau cel mai larg răspândite. Eblaite se mai vorbește și astăzi. Populația originară trebuie să fi aparținut migrației Paleoliticului și civilizației Omului de Neanderthal. Celui de-al treilea strat de migrație îi aparțin triburile din primul val al popoarelor

mării: hititiții, fenicienii (numiți de greci canaaniți), arameii, assirienii din Mesopotamia (și, evident, Babilonul). Cele mai vechi forme de religie menționate sunt acelea care țin de comunitățile agrare, zeița Ishtar, a roadelor, fiind cea mai importantă. Soarele (Samus) și Luna (Sin), ca și Adon, zeul frumuseții, erau de asemenea venerați. Evident, zeul războiului și furtunii, Baal, era invocat cu prilejul tuturor bătăliilor. Apele, pădurile, munții, aveau fiecare zeitatea proprie. Prin filtrul fenician și semit egiptenii, tracii, grecii antici, evreii vechi și *Biblia* au preluat acest ansamblu al vechilor religii. În *Vechiul Testament* apar ca locuri și personaje biblice o serie de personaje menționate în tăblițele de la Ebla și Mari ca reale: Adam, Eva, Abraham, Ishmael, Esau, Mikhael, Saul, David, Astaroth, Sinai, Ierusalim, Megiddo (Armagedon), Ur, Joppa (Iaffa), Sodoma, Gomorra. Mare parte din textul referitor la crearea Lumii a fost preluat de la sumerieni (legenda Potopului). După ce Mesopotamia a fost cucerită de perși, pe aceste locuri s-a înstăpânit civilizația persană, care însă a fost înlocuită, după luptele perșilor cu Alexandru Macedon, de aceea grecească. După moartea lui Alexandru Macedon au urmat Seleucizii, apoi, pentru puțină vreme, nabateenii, deoarece cucerirea romană a avut loc în 64 î.H., iar din secolul al IV-lea d.H. spațiul aparține Bizanțului. Împăratul Justinian, originar din Dardania, în Peninsula Balcanică, a recucerit pentru imperiu mare parte din teritoriile pierdute în favoarea perșilor (Sassanizii). În confruntarea vechilor religii cu mai noul creștinism, s-a ivit în zonă islamismul. El va deveni una din marile religii ale lumii contemporane (Muhammad, profetul ei, fusese un negustor din Mecca). Pe acest fond au venit dinspre Asia arabii și au

instalat primele califate în veacul al VII-lea d.H. (Umayyazii, apoi Abbasizii).

Sirius – stea dublă, A și B, fiecare dintre ele orbitează în jurul celeilalte. Una dintre ele este un corp gazos. Se află la 8,6 ani lumină de Pământ, în constelația Câinele Mare (din grupul Ursa Mare) și este cea mai luminoasă de pe cerul nopții. Sirius A e de două ori mai mare decât Soarele. Are în jur de 300 de milioane de ani vechime. Sirius B, cu o masă aproximativ egală cu a Soarelui și format inițial pe baza combinației oxigen-carbon, este o pitică albă care a ajuns în acest stadiu acum 120 de milioane de ani, având de atunci o putere magnetică uriașă. Sirius se vede de pe Pământ ca fiind plasat între Soare și Uranus, iar mișcarea lor desenează pe cer semnul Crucii. Mișcarea celor două stele, al căror centru de rotație se află plasat între ele, influențează marea și revărsările apelor de pe Pământ. La intervale de 49,9 ani ele se apropie foarte mult una de alta, generând fluxuri magnetice uriașe (calendarul dacic și cel mayaș luau în considerație aceste intervale, iar civilizația maya lua în considerare și intervalul de la începutul la sfârșitul civilizației, adică de la primul la al doilea Potop). A intrat în atenția observatorilor încă din cele mai vechi timpuri și i se atribuie Potopul. Literatura tuturor timpurilor cu privire la rolul lui Sirius este foarte bogată și a generat mitologii și esoterism. Astfel, sumerienii credeau că regele care a vrut să-l ucidă pe Zeul suprem pentru că adusesese Potopul, a văzut venind de pe ape un zeu-pește (dragonul) care i-a dăruit noi precepte pentru a curăța Pământul de rele. Sanchuniaton, marele autor fenician, ale cărui scrieri s-au păstrat doar în traducerea grecului Philo din Byblos, considera că Marele Câine influențează germinația plantelor, iar

aramaicul Dagon (zeu) înseamnă de fapt bob de grâu, însă e înfățișat ca un zeu jumătate om și jumătate pește. *Vedele* indiene consideră Steaua Câinelui un zeu al ploii. În Egiptul antic Sirius este șarpele divin care adăpostește sufletul zeiței Isis (a recoltelor) și, în același timp, deschide ușa dinspre o lume spre alta, favorizând renașterea. Nu foarte diferit credeau și chinezii vechi (inclusiv o traducere prezumată a discurilor dropa este invocată), care considerau că Steaua Câinelui este puntea de comunicare între lumea de sus și cea de jos (Ying și Yang). Pentru multe triburi asiatice Sirius era Lupul protector, totemul triburilor. Grecii antici considerau Câinele Mare însoțitorul lui Orion (fost vânător plasat de Zeus pe Cer ca o constelație). El se numise pe pământ Laelaps și fusese dăruit de Zeus Europei, mama regelui Minos al Cretei și sora lui Cadmus, întemeietorul Troiei (și acela care a răspândit, după mitologie, pe lume alfabetul). Dar primii în timp care menționează existența lui Sirius B, cu mult înaintea sumerienilor, sunt triburile Dogon din Mali, Africa. Dacă literatura biblică își are originea în considerațiile sumeriene și proto-semite asupra lui Sirius, cea esoterică își are originea în credințele triburilor Dogon. Astfel, se consideră că mitra papală arată ca o gură deschisă de pește, că Iisus era simbolizat printr-un pește deoarece moșteneltele acumularea culturală a mitului Potopului în versiune sumeriană. Literatura triburilor dogon legată de Nommo, atestă că primul venit pe Pământ (de pe o planetă care orbitează în jurul lui Sirius A), era o ființă acvatică. El a putut veni pentru că fluxul de energie circulă între stele ca sângele în corp. De altfel, atunci când a descoperit circulația sangvină la om, Harvey a plecat chiar de la aceasă credință. Dacă zodiacul e legat de

Chaldeea, cultura secretă legată de extraterestri și de faptul că Luna ar fi artificială, un fel de laborator trimis pentru formarea și cultivarea rasei umane, este legată de triburile Dogon, care există și în prezent.

Slavi – sunt o ramură a popoarelor indo-europene care trăiesc în Europa Centrală, de Est și o parte a Asiei. Se numeau astfel o parte a triburilor de sciți (cuvânt grecesc pentru recipientul care servea la ritualul de venerare a Soarelui) și sunt atestați în mileniul al II-lea î.H. în nord-centrul al Asiei. Sciții erau arieni, în amestec cu alte triburi asiatice, iar răspândirea lor face parte din migrațiile Neoliticului și s-a făcut către zona de formare a indo-europenilor. De acolo au migrat apoi spre leagănul de formare ca identitate slavă al acestor proto-slavi, care a fost în Europa Centrală, pe locurile unde se află astăzi Polonia. Analiza ADNmc indică două linii de dezvoltare: a slavilor de nord și a celor de sud. Cei de nord sunt astăzi împărțiți în grupa de Est (bielorușii, rușii și ucrainenii, care, la rândul lor, s-au amestecat cu alte neamuri, în principal vikingi, germani și sarmați) și cea de Vest (spre nord: polonezii, cehii, moravii, silezienii, slovaci, aceștia din urmă au rezultat din amestecul cu valahii migrați în veacul al XIV-lea și spre sud: sârbii - triburile slave numite iazygi, croații, bosniacii, unii dintre macedoneni, slovenii, muntenegrenii și bulgarii - veniți din Bulgaria mare, aflată între Caspică și Marea Neagră). Primele mențiuni scrise despre slavi apar la Ptolemeu (slavonoi), dar dislocarea și reșezarea lor datează din secolul al VI-lea d.H. - veneții și anții erau triburi de slavi - și ele au fost împinse de huni, avari și bulgari, care, la rândul lor, erau și ele împinse dinspre Asia spre Imperiul Bizantin, marea tentație.

Sogdiana – v. Transoxiana

Somalia – țară la origini berberă, ca și Imperiul Garamantes, aflată în Cornul Africii, vecină cu Etiopia și Egiptul. În zonă – riftul african – se află al doilea izvor la Nilului, cel mai lung fluviu al planetei. Omul este atestat încă din faza Australopithecus, care trăia acum 3 milioane de ani. Cu 9 mii de ani î.H. a existat o civilizație de peșteră, cu numeroase petroglife care indică faptul că se făcea navigație (Wargaade Wall). Locuitorii regatului Punt (format prin reunirea unor cetăți-stat precum Mossilon, Opone, Malao, Mundus ș.a.), cum spuneau egiptenii antici, aveau cele mai lungi corăbii care navigau pe Mediterana și pe Marea Roșie. Hatshepsut, soția unui faraon din a 5-a dinastie (2500 î.H.), a vizitat Puntul pentru delicatesele venite din Orient, apoi a construit o flotă de inspirație berberă care făcea comerț pe Marea Roșie (importuri venite dinspre Ceylon și China). Tot cei din Punt au îmblânzit cămila. Cu 2000 de ani î.H. făceau comerț cu Mycene și, prin Imperiul Nabatean, cu Persia, Indonezia, Malaezia, China, Ceylon și India (Drumul mătăsii). Dar cucerirea de către Imperiul Roman a Imperiului Nabatean a distrus această cale și a pregătit spiritele pentru revoltele anti-romane care vor măcina Imperiul Roman și vor deschide calea creștinismului. În secolul al VII-lea d.H., odată cu intrarea califatelor arabe în nordul Africii, zona a devenit musulmană.

Sostratos din Cnidus – arhitect și constructor născut în jurul anului 300 î.H. în Cnidus, cetate din Caria (regat neohittit), Asia Mică. A construit grădinile suspendate din Cnidus făcute după modelul celor din Babilon, casa de reuniuni și adăpost a carienilor din

Delphi, ansamblul de canale care preluau la inundații apa Nilului și o foloseau la irigații, dar, mai presus de orice, a rămas pentru farul din Alexandria, una din cele șapte minuni ale lumii. Farul era construit pe un fundament pătrat cu latura de 340 de m, peste care era o structură octogonală, în interiorul căreia urca o scară în spirală, iar deasupra ei era o structură cu secțiunea rotundă, în vârful căreia se vedea o statuie uriașă a lui Poseidon, zeul grec al mărilor, purtătorul luminii pentru cei aflați noaptea pe mare. Înălțimea totală era de 140 m, iar lumina farului se vedea pe mare de la 54 km, fiind reflectată de 4 oglinzi uriașe. La trecerea fiecărei ore se auzea o muzică, iar la răsăritul soarelui apăreau din interior automate cu figuri umane, ca de pildă statuia unui bărbat care întindea mâna și arăta Soarele. Plinius și Lucian descriu această realizare a ingineriei care a fost comandată de Ptolemeu I (macedonean prin naștere, fost general al lui Alexandru Macedon, ajuns faraon) și plătită cu 21.000 de kg de argint. După marile cutremure din anii 796, 1100 și 1326 farul a fost restaurat, dar în 1480 un sultan mameluc a făcut o fortăreață pe fundamentul ei pătrat.

Spania – țară europeană care ocupă cea mai mare parte din Peninsula Iberică. Istoria locului este una din cele mai bogate și mai interesante din lume. În Paleoliticul timpuriu (300.000 - 30.000 î.H.) acolo a locuit în peșteri Omul de Neanderthal. Cele mai multe imagini rămase sunt ale animalelor pe care le vâna (Altamira, Moro, Lapita). Strabon menționează ca prim rege al Erytheii (insulă la sud de Spania, înconjurată de Okeanos și unde era legendara grădină a Hesperidelor) pe uriașul Geryon, cel cu trei capete, păzit de un câine cu două capete, care avea grijă de turmele sacre

de vite și era fratele câinelui Cerber. În registrul mitologic, acela care a păstrat cel mai vechi set de informații al umanității, Geryon face parte dintre atlanti – o lume ciudată și pe care grecii vor încerca s-o absoarbă – Herakles i-a ucis pe Geryon și câinele său - iar Zeus i-a prefăcut în constelații (vezi Câinele Mare din Orion). Thucidide pomenește legendara cetate Tartessos, a cărei civilizație era un model pentru Mediterana și istoricii consideră că primul ei strat aparținea pelasgilor, iar următorul fenicienilor. Limba poezilor ei încă n-a fost descifrată. E de menționat că Lapita, sit arheologic în Spania (stratul culturii megalitice), este și numele civilizației Lapita a aborigenilor din Australia, al lapilor (laponilor) din nord, iar Lapiți se numesc și cei doi frați din care grecii consideră că se trag ei înșiși. Între granițele Spaniei de azi se află Țara Bascilor, unde trăiesc vorbitorii unei limbi izolate, fără nici o asemănare cu alte de pe pământ, se crede că erau pelasgi, care au aproape toți grupa sangvină zero și locuiesc în zona muntoasă a Pirineilor. Numele Peninsulei Iberice vine de la Iberia Mare, aflată în zona de formare a popoarelor indo-europene dintre Marea Caspică și Marea Neagră. Dar acestea au fost migrații târzii, ale popoarelor mării, împinse spre vest de alte triburi, care veneau din Asia. Coloniile feniciene, berbere, grecești, celții, cucerirea romană (împăratul Traian era născut pe pământul Spaniei de azi), vizigoții și apoi arabii și țiganii au definit ansamblul cultural pe fondul căruia s-a format, după secolul al VII-lea d.H, poporul spaniol.

Sparta – sau Lacedemonia (secolele XIIV î.H.), cum o numea Homer, a fost o cetate stat a Greciei antice aflată în Peloponez și întemeiată de dori (care

veneau dinspre Epir și Macedonia – macedonenii înșiși erau triburi dorice). Aceștia au trebuit să-i supună pe pelasgii din zonă și, mai ales, să ia muntele lor sacru, Taygetus, dincolo de care se afla Messenia, pe care au cucerit-o în secolul al VII-lea î.H. (acesta este și numele strâmtorii Messina care separă Peninsula Italică de Sicilia, numită de coloniștii greci astfel după numele Messenei pelasgice). Influența pelasgilor în cultura spartană a fost evidentă: erau războinici, viața socială respecta coduri foarte precise (structură piramidală condusă de o oligarhie militară, în vârful căreia se afla un tiran – numele tiraniei s-a modificat în epocile moderne, dar începutul termenului a fost acolo), copiii erau selectați de la naștere să fie sănătoși, cei cu dizabilități erau uciși. Victoriile spartane olimpice în lumea antică erau unanim cunoscute. Spartanii au cucerit insulele Mării Egee, au întemeiat Liga Peloponeziacă și au fost capabili să biruiască – folosind o strategie ingenioasă – la Termopile (războiul peloponeziac), cu armata lor de hopliți (mai ales perechi de homosexuali), Imperiul Persan, într-o bătălie absolut inegală: grecii aveau până în 2000 de oameni, perșii 40.000. Acest fapt a și pus capăt avansului perșilor către Europa, după cum, pe Dunăre, avansul lor („Darius al lui Histaspes”, spunea Eminescu) a fost oprit de daci. Pantheonul spartanilor era dominat de Ares, zeul războiului și de Artemis (ca la frigieni), zeița vânătoriei. Femeile spartane erau egale în drepturi cu bărbații, homosexualitatea – mai ales printre hopliți – și lesbianismul erau unanim admise și folosite pentru apărarea cetății. Regele avea deopotrivă puteri laice și religioase asupra cetății (și la daci cele două puteri erau egale). Lycurg (numele înseamnă „cel care alungă lupii”, iar lupul era simbolul

triburilor scitice), spartanul, a conceput instituțiile politice din Sparta și ele au fost preluate apoi în întreaga lume greacă.

Spartacus – trac (probabil rege), născut la sfârșitul secolului II î.H. sau începutul secolului I î.H. pe coasta Dalmației. Luat prizonier de romani și devenit sclav; a fost dus la școala de gladiatori de la Capua. În 73 î.H. s-a revoltat, împreună cu mai mulți gladiatori traci și celți și a fost ales conducătorul revoltei. A provocat cea mai mare răscoală a sclavilor pe care a traversat-o Imperiul Roman. Răsculații s-au reunit pe muntele Vezuviu și lor li s-au alăturat numeroși alți nemulțumiți, astfel încât numărul revoltaților a atins 120.000. Cu această adevărată armată Spartacus a propus să se obțină ajutorul bascilor spre a trece Alpii înspre zonele libere. Celții n-au fost de acord și s-au separat în 72 î.H. de Spartacus. Acesta a mers spre sud, fără a putea fi înfrânt de vreun comandant roman, a cucerit provinciile Lucania și Bruttium, încercând să ajungă pe coasta adriatică și să captureze corăbii cu care să se întoarcă în Tracia. A fost prins și ucis în 73 î.H. După uciderea lui revolta sclavilor a fost înfrântă.

Sri Lanka (Ceylon) – insulă aflată în sud-estul Indiei. Geologic face parte din subcontinentul indian, care s-a alipit Asiei după ce s-a desprins din Gondwana. Cele mai vechi semne de locuire au o vechime cuprinsă între 500.000-300.000 de ani și este vorba despre urmașii lui Homo Erectus, care trăiau în peșterile din sudul insulei. Omul de Balangoda, care este cel modern, existent și astăzi, are pe insulă o vechime de 30.000 de ani (Epoca de Piatră, care aici începe cu 16.000 de ani mai devreme decât în Europa). Acolo au

ajuns, în valuri succesive, triburi din Malaya (Naga, tamili ca religie), din India (deva și kalinga, cele din urmă alungate de Ashoka cel Mare, buddhiști ca religie), din Asia (yakka, arieni) și din Africa (din Cornul Africii. De altfel comerțul cu regatul Punt și Egiptul prin intermediul nabateenilor este istoric atestat și el refăcea drumuri cu mult mai vechi. Se crede că în Sri Lanka se afla originara cetate Tarshish). Vechea existență a insulei a rămas în memoria umanității pentru că acolo au fost edificate primele grădini irigate ale lumii și cu multe cascade artificiale, asimetric și foarte rafinat făcute (la Sigirya, ceea ce înseamnă piatra roșie, pe o suprafață de 130 ha). Nu India, ci China antică a inspirat construirea aceluia „oraș interzis” pe locul unei vechi mănăstiri buddhiste, deasupra unui monolit vulcanic (asemănător cu monolitul australian). Intrarea în palat se făcea printre labele unui leu gigantic, simbol solar și imperial.

Srivijaya – vechi regat malaezian (în sanskrită **sri** înseamnă printr – vezi și Sri Lanka – **vi[s]** înseamnă spirit, iar **Jaya** este numele unui zeu) fondat de o dinastie javaneză care a dominat Sumatra (azi Indonezia, unde atestarea vieții umane are o vechime de un milion și jumătate de ani), alte insule din Asia de Sud-Est și o parte din Peninsula Malacca (Malaezia). Surse chinezești antice confirmă că acest regat moștenește unul și mai vechi, regatul Kantoli. El a integrat până în secolul al VII-lea d.H. regatul Malayu, strâmtoarea Malacca, Marea Chinei de Sud, Marea Java, strâmtoarea Karimata, Ceylon (Sri Lanka), insulele Java, Sulawesi, Moluccas, Borneo, Philippine, arhipelagul Sulu, insulele Visaya. Capitala regatului era Palembang, un port foarte important al lumii vechi, care

controla comerțul dintre China, India, Asia, Asia Mică și Africa. Chiar și Imperiul Khmer i-a fost tributar în mai multe rânduri. În total a controlat 14 cetăți-stat și, până în veacul al XV-lea, a avut 15 vasali. A atins maxima bogăție și strălucire în veacul al XII-lea. De altfel, chiar numele însemna „strălucirea victoriei”.

Stonehenge – construcție megalitică edificată în Anglia în perioada 3100 (Neolitic) - 1600 î.H. (Epoca Bronzului), în șase etape distincte. A fost așezată pe locul unei construcții paleolitice, datând din mileniul al VIII-lea î.H. Analiza radiocarbonului indică faptul că primul, în ordinea timpului, a fost cercul exterior, cu un diametru de 110 m. În lungul lui au fost descoperite morminte și ce consideră că toată incinta avea un rost funerar, legat de cultul Soarelui. Deoarece acest cerc are practică dechiderea unui drum care duce la râul Avon, iar dincolo de râu a fost descoperită o construcție în oglindă, zidul de la Durrington Walls, specialiștii susțin că era vorba de un rit de trecere din lumea celor vii, peste râu, în lumea celor morți (v. Taj Mahal). Satul celor vii se afla la Durrington Walls, pe o suprafață circulară de 160 de mile (și 9 locuințe au fost excavate). Celelalte trei incinte, ca și altarele și pietrele de sacrificiu țin de felul cum avea loc ritul de traversare. Numeroase legende s-au țesut în jurul acestei construcții, care nu este singulară pe Pământ și nici chiar în Anglia, ci ține de un întreg strat de civilizație (ex. Carnac, în Franța). În Anglia a fost asociată, mai ales în Evul Mediu, cu legendele legate de Merlin și de evoluția celților pe insulă.

Strabon din Amaseia (n. ~64 î.H., Amaseia, regatul Pont, Asia Mică - m. ~23 d.H., Roma) – geograf. Cetatea

natală era foarte aproape de țărmul Mării Negre (Pontul Euxin), iar bunicul dinspre mamă a fost unul din marii dregători ai lui Mithridates al VI-lea (cel Mare). Și-a început studiile la Nysa (Asia Mică), avându-l maestru pe Aristodemus (preceptorul fiilor lui Pompeius din Caria), care conducea două școli de retorică, una la Nysa și alta în Rhodos și își baza exemplele pe opera lui Homer, ceea ce va rămâne și o preferință a lui Strabon. La 20 de ani a plecat la Roma și a devenit elevul lui Xenarchus (aristotelician) și al lui Athenodorus Canaanitul. În intervalul celor peste douăzeci de ani cât a studiat, a și călătorit în Armenia, Corint, insulele Mării Egee, pe Nil (la Philae), în Kush, Etiopia. A fost influențat de predecesorii săi, mai ales de Erathostenes din Cyrene și Hipparchus din Nicea. A intenționat să continue istoria lui Polibius, dar a lăsat o lucrare cu mult mai impresionantă: *Geografia*, în 17 volume, cu o hartă a lumii cunoscute până în acel moment de către greci și romani. Este notabilă atenția cu totul deosebită pe care o acordă Peninsulei Iberice și cetăților ei, ca și menționarea faptului că lumea continuă și dincolo de Gibraltar (Stâlpii lui Hercules), în Atlantic (Marea Exterioară). Lucrarea lui a fost intens folosită în Imperiul Bizantin. Este considerat părintele geografiei ca știință.

Sudan – v. Etiopia, Egipt

Sufism – dimensiunea interioară, mistică a islamismului, caracterizată prin ascetism și meditație drept căi de purificare a sufletului și de pregătire a omului pentru viața viitoare, de accesare fără intermediari a lui Allah însuși. Originea sufismului este pantheismul. O serie de profeți deschid calea omului către Allah (Dumnezeu). Printre ei se

află și Iisus, ca și Baiazid. Maeștrii acestei învățături se numesc sufi. Cel mai cunoscut a rămas Ibn al Arabi (nume la naștere Ali Muhyidin Muhammad). Sufismul a influențat, în Evul Mediu, scrierile specialiștilor în iudaism.

Sukothai – v. Thailanda

Sumatra – v. Siviirijaya

Sumer– v. Akkad, Chaldeea

Sunchoniathon – istoric fenician care a trăit la 2300 – 2200 î.H. în Tyr, Fenicia (iar alte surse spun că era din Berytus – azi Beirut), adică pe vremea războiului troian și a scris trei lucrări folosite, traduse și rămase grație grecului Philo din Byblos (tot Fenicia), preluat de Flavius Iosephus, Eusebius din Cesareea și Porfirius. El descrie evenimente întâmplate înainte de Potop și imediat după, adică felul în care s-a structurat lumea după Potop. Autorul spune că și-a bazat scrierile pe textele secrete săpate în piatra templelor feniciene, pe care le-a copiat călătorind de la un templu la altul. Aceste lucrări sunt: *Theologia* (care a stat la baza mitologiei grecești, dar și a *Vechiului Testament*), *Cosmogonia după Taautus din Byblos* (fenician, la egipteni numit Toth și zeificat), acela care a inventat alfabetul, dar, mai ales, care a păstrat pentru restul timpurilor mitul Dragonului sau șarpelui de apă, semn major al tuturor mitologiilor lumii. A treia lucrare ar fi fost *Istoria*, care ar fi relatat nașterea noilor seminții (prin urmare Herodot din Caria n-a folosit pentru prima oară în lume cuvântul istorie). De pildă, despre cabiri se spune că erau de origine feniciană. Dacă filosoful fenician a existat ori nu, alte indicii nu există în afara faptului că a fost citat și tradus de

urmași, iar datorită creștinismului perpetuat până în epocile moderne ale civilizațiilor lumii.

Sunnit – v. islamism

Susa – v. Persia

români obiceiul măștilor și dansul călușarilor au o astfel de origine.

Șarpele – v. Uroboros

Șiit – v. islamism

Ș

Șamanism – alături de animism, cea mai veche practică religioasă a omului, cunoscută încă din Paleolitic (atestată arheologic acum 30.000 de ani). Ea constă în conducerea tribului de către un păstor religios, șamanul, care stabilea conexiuni între ființa umană, Lumea Cerului și Lumea Subpământeană. (Un fel de Sumeru-axă, adică muntele magic al vieții avant la lettre). În acest scop era ajutat de spiritele plantelor și animalelor, dintre toate fiindu-i mai apropiate animalul care reprezenta totemul tribului. Deoarece primele forme de șamanism au existat în Siberia, și de acolo s-au răspândit pe toată planeta, cel mai vechi totem al triburilor a fost lupul, motiv pentru care omul l-a și îmblânzit (câinele). Motivul acestei adevărate călătorii spirituale a șamanului – și, prin el, a tuturor – era vindecarea de boli și de orice fel de rele. Este important de observat că toate religiile șamanice se raportau la șarpele magic, care-l lega pe om de Cer și de celelalte regnuri ale vieții pământene și care, definit în termeni mitologici, era uroboros, iar în termeni științifici este lanțul ADN. Poțiunile medicilor medievali își au originea în practicile șamanice. Toate religiile politeiste, de la cea tibetană, la buddhism, la Grecia Antică, la Egiptul vechi, la greci, romani, maya și incași își au originea în șamanism. După apariția religiilor monoteiste toate popoarele au păstrat obiceiuri (pe lângă cele absorbite de iudaism, creștinism, islamism) tradiționale, rituri care induc ideea că la origine se află practici șamanice. La

T

Tadjikistan – teritoriul țării de azi, aflată în Asia Centrală, fostă republică a URSS, învecinată cu Afganistanul, Uzbekistanul, Kirghistanul și China. A fost locuit continuu încă din Paleoliticul timpuriu de triburi proto-iranice. Primele cetăți stat din Asia Centrală, Sogdiana și Bactriana (iranice), din mileniul I î.H., au avut în cuprinsul lor părți din Tadjikistanul de azi. Din secolul al VI-lea î.H. spațiul a fost controlat de perși, pentru puțină vreme, apoi de Imperiul Hephtalit (hunii albi, care erau triburi turco-mongole, secolele V-VI d.H.) și de hanatele turcice din estul Asiei. Tadjicii vorbesc persana și se consideră că întemeierea statului e datorată dinastiei persane samanide (secolul al X-lea d.H.), care a trecut de la zoroastrism (religie ariană) la islamism, după ce încă din veacul al VI-lea teritoriul fusese ocupat de triburi turcice. Totuși, în trecut și mai îndepărtat, la nivel de triburi, istoria este mult mai complexă. După cum atestă *Mahabharata*, istorie scrisă de indieni cu 500 de ani î.H. (dar care cuprinde evenimente începând cu 3500 î.H.), cea mai veche atestare a locului este regatul Kambodja, al triburilor Kambodjas, originare din Pamir și care se întinseaseră în Transoxiana (fiind și la originea Bactrianei și Sogdiane), în componența căreia au intrat însă și tocharienii, care erau sciți din Asia Centrală. Kambodjas s-au întins și spre sud-estul continentului, unde se află astăzi Cambodgia. Zona a fost cucerită de Alexandru Macedon, apoi, începând cu perioada seleucidă, a

alcătuit, pentru 200 de ani, regatul greco-bactrian. Relațiile comerciale au mers în direcția sud, fiind foarte active cu China veche încă din secolul al II-lea î.H. Din secolul al IV-lea d.H. a făcut parte din Imperiul Kushan, apoi din Imperiul parților.

Taíno – triburi indigene care locuiau înainte de venirea lui Columb în Americi, în Bahamas, Antilele Mari și Mici. La origine triburi amazoniene care au traversat în canoe Marea Caraibilor. Vorbeau arawcana. Construiă din frunze case rotunde și erau organizați în comunități de cel mult 10 case, cu o incintă centrală pentru ritualuri. Erau șamanici, spiritele șamanului erau predecesorii tribului, iar principalii zei erau al navigației (Yúcahu), reprezentat prin șarpele de apă și broasca țestoasă și zeița fertilității (Atabey). Considerau că, la origini, Soarele și Luna au ieșit din peșteri. Au lăsat numeroase petroglife și picturi rupestre. Cultivau bumbacul, ardeii, tutunul, cartofii. După cucerirea spaniolă a Americilor în veacul al XV-lea această civilizație a dispărut.

Taj Mahal – mausoleu, una din cele șapte minuni ale lumii, construit la Agra, statul Andra Pradesh, în India, de Shah Jahan („regele lumii”) după moartea iubitei sale soții, Mumtaz Mahal, care se măritase la 21 de ani, avea 39 de ani și născuse 14 copii. Mausoleul a fost construit între 1632 și 1653. Jahan a fost unul dintre mogulii – conducători islamici mongoli ai unor spații fundamental buddhiste, imperiul mogul ocupa 90% din India de azi (luase conducerea în 1628). 20.000 de oameni au lucrat la edificarea lui. S-a construit pe fundamentul lui templu dedicat zeului indian Shiva, dar este o sinteză de religii și culturi unică în lume. Construcția a însemnat încheierea unor milenii de

lupte care măcinaseră lumea, cu mesajul „iubirea învinge totul, inclusiv trecerea timpului”. Arhitectul șef al proiectului, Ustad Ahmad Lahori, era persan, arhitectul grădinilor, Raja Man Singh din Amber era indian, caligraful care a realizat în piatră uriașele texte coranice, Abd ul Haq, era iranic din Șiraz. Mai multe modele ale lumii vechi au fost cunoscute și folosite la arhitectura mausoleului, templelor și grădinilor care alcătuiesc complexul: mausoleul lui Timur Lenk din Samarkand, cel construit de mogulul Humayun pentru soția lui la Delhi, ca și moscheea construită, tot la Delhi, de Jahan Însuși, cunoscută sub numele Jama Masiid. Pietre prețioase și semi-prețioase, bambus și marmură au fost aduse din colțuri îndepărtate ale lumii (China, India de sud, Tibet, Afganistan, Sri Lanka, Arabia, Yemen, Persia), folosind pentru transport o mie de elefanți. Complexul e înconjurat din trei părți de ziduri crenelate, e construit din cărămizi, iar a patra latură e deschisă către râul Yamuna. Filosofia și cosmogonia chineză, persană, islamică și indiană și-au dat mâna pentru a oferi o sinteză și o copie pământească a Paradisului cuvenit iubirii. Trebuie menționat că palatul alb care este mausoleul ce se oglindește în râu (apa trecerii din lumea celor vii în lumea celor morți, ca în șamanism), este doar jumătatea realizată a construcției. Dincolo de râu urma să fie construit un palat din marmură neagră, o replică în oglindă a celui alb, astfel încât Ying și Yang să se poată întâlni pe suprafața eternă, dar înșelătoare a apei. Numai că, fiul lui Jahan, Aurangzeb, îngrozit de cheltuielile uriașe, l-a pus pe tatăl său sub pază în fortul Agra (pe ferestrele căruia putea vedea palatul, dar de unde n-a mai ieșit niciodată). Atât palatul, cât și grădinile, au formă pătrată, simbolul

cifrelor, așa cum îl știm de la chaldeenii, ne spune că aceasta era forma perfecțiunii. Decorația executată din marmură sculptată ca și din intarsii din pietre prețioase, are nu doar motive geometrice, cum o cerea Islamul, ci și păsări, flori, dragoni și elefanți (ca în China, Persia ori India). Luna de pe cupola mausoleului se sprijină pe un trident (simbol acvatic al începuturilor umanității, dar și simbolul zeului indian Shiva). Cele patru minarete de la colțuri nu au decât un rol decorativ, fiind vorba de un mausoleu și nu de o moschee. În ce privește grădina, fiecare sfert al pătratului era împărțit în 16 părți, unde se aflau flori diferite, separate de alei. În mijlocul grădinii era o fântână (centrul Paradisului islamic), așa cum în centrul mausoleului se află cenotafurile celor doi: Jahan și Mumtaz.

Talmud

Tamerlan – v. Timur Lenk

Tamili – populație de origine dravidiană aflată în sud-estul Indiei (statul Tamil Nadu), Andra Pradesh (India, locul unde se află Agra și celebra Taj Mahal), Singapore și Sri Lanka (în tamilă Eelam, ca și Elam din Asia Mică, regat dravidian la origini). Cuvântul înseamnă „cel blând” și este opus față de Naga (cei răi, simbol: șarpele de apă ori dragonul), aceia cu care dravidienii au luptat, după cum mărturisesc textele culturii sangam. Limba pe care o vorbesc, tamila, este cea mai răspândită dintre limbile dravidiene, vorbită astăzi de 52 de milioane de oameni. Pe teritoriul Indiei au fost găsite mai mult de 55.000 de inscripții în această limbă, începând cu 3800 î.H (60% din total). Cea mai recentă descoperire, din 2005, a înregistrat 160 de morminte cu vase pictate în roșu și negru (ca în civilizația

minoică din Creta) și cu texte scrise în interiorul lor. Tamila descinde din proto-dravidiană și face parte din același grup cu limbile vorbite în Malaezia (Malaya), Indonezia, Thailanda, Cambodgia, Mauritius, Réunion, Birmania, Vietnam, insulele Fiji, Java, Guyana, Surinam, Trinidad-Tobago, Maldive, Africa de Sud. Tamila are 12 vocale și 18 consoane, multe dentale, dar nu face distincția – ca și chineza – între surde și sonore (t/d, drept care își spun damilas; c/g, s/z), cunoaște fenomenul rotacismului (existent și în româna veche: de pildă în Maramureș se spunea bire pentru bine) și fenomenul eliziunii (ca în franceză sau italiană), poziția cuvintelor în frază e fixă (ca în latină ori limbile germanice), verbul se pune la sfârșit. Are diftongi ca și limbile indo-europene. Numerales 10, 100, 1000 sunt diferite ca notație de restul șirului de cifre. O gramatică a limbii, *Tolkāppiyam*, se păstrează din secolul al VIII-lea î.H., are trei cărți, fiecare cu 9 capitole. De pildă substantivele se împart în raționale (oamenii și zeii) și iraționale (animalele, plantele, obiectele). Flexiunea se face prin sufixe. Nu există articol, nu de face deosebirea între adjectiv și adverb. Vocalele erau, în majoritatea cazurilor, subînțelese și nu scrise (ca și în alte limbi vechi: persana, araba, slavona). Astfel grupul dm (a-d-a-m) însemna sânge (de acolo Adam – „cel roșu”, Andaman – Insula Roșie). Cea mai veche literatură și arhitectură a subcontinentului indian este de origine dravidiană. Evidența de locuire în actualul spațiu ocupat de tamili datează din Paleoliticul Superior (500.000 de ani) și este datorată lui Homo Erectus, care a lăsat civilizația megalitică. Se pare că, în lungul riftului afro-asiatic (linia dintre plăcile tectonice a Africii și Indiei), a existat în timpii preistorici o punte de legătură a uscatului dintre sudul Africii și

subcontinentul indian. Neoliticul, care începe în 7000 î.H. (Homo Sapiens are o vechime de 70.000-50.000 de ani în India, iar în spațiul tamil de 34.000 de ani), a fost caracterizat prin dezvoltarea agriculturii, însoțită de un sistem de irigații. *Vedele* au fost inițial scrise în tamilă și s-au răspândit în toată India (care vorbea sanskrita). Religia tamilă a avut la origini teme umaniste: raportul omului cu sinele, cu ceilalți și Cosmosul. Shiva (asimilat de hinduism) este la origini un zeu intrat în India pe filieră dravidiană, iar dansul lui exprimă felul cum zeii acestui ciclu al civilizației au înlăturat o ordine anterioară a Universului pentru a construi alta, în care omul să poată trăi. Bodhidharma, fondatorul mișcării Zen din China, era tamil. Derivată din acest fel de religie, literatura tamilă (epopeile și poemele) era una simbolică, mitologică, unde realitatea cotidiană (războaie, portrete de personalități), care face chiar substanța literaturii, era transpusă în simboluri. Acest fapt a devenit pentru tot ciclul civilizațiilor omenești ulterioare esența literaturii ca domeniu, diferența ei specifică față de istoria propriu-zisă. Literatura sangam (a treia perioadă) menționează Pandya (țara veche – pomenită și de grecul Megasthenes în *Indica*, țara care avea relații comerciale cu Egiptul ptolemeic și Roma – romanii numeau Porus pe cei din Pandya, după cum scrie istoricul chinez Yu Huan în secolul al III-lea î.H.), Chola (țara nouă), Chera (ținutul munților) și Palava (ramură desprinsă din clanurile inițiale și care s-a îndreptat spre nord). *Mahabharata* a preluat texte din scrierile tamile. Trebuie menționată, în acest registru, scrierea *Kalittokai*, cel mai vechi text de istorie cunoscut, unde este descris continentul dispărut, patria originară a dravidienilor, numit Kumari Nadu sau Kumari Kandam, localizat în

Oceanul Indian cu zeci de mii de ani înainte de notarea evenimentului dispariției lui (scufundarea a fost post – glaciațiune, acum 16.000 de ani, punctul ei răsăritean fiind Insula Paștelui, unde vechea scriere rongorongo încă n-a fost descifrată). *Ramayana* indiană menționează și și ea Pandya, Ckola și Chera. Aceste regate au însemnat sfârșitul culturii sangam și începutul uriașei mișcări a „argonauților” dravidieni de colonizare a planetei (epoca imperiilor: Pandya, Chola, Pallavi) și întâlnirea crucială cu arienii veniți dinspre nord. Dansul și muzica (aveau instrumente de percuție, orgă, nai, instrumente de coarde) au mers în același sens, exprimând nu stări interioare, ci raporturi de inserare a omului ca entitate în univers. Aveau o muzică monofonă cu variațiuni. Numele celor mai buni muzicieni și celor mai importante compoziții au fost menționate de vechile scrieri tamile. Arhitectura tamilă a început prin sculptarea peșterilor ori a munților în formă de temple și statui, adesea monolit (renumite sunt templele de la Mamallapuram). Acest fapt va fi vizibil până în civilizațiile creștine, prin chiar felul cum a început creștinismul. Calendarul dravidian începea pe 14 aprilie și avea 12 luni. Se conducea după constelații și secolul tamil avea 60 de ani (baza de calcul 6 a fost folosită și de chaldeenii și o moștenim prin numărătoarea în duzini de 12, măsurarea circumferinței cercului în 360 de grade, anul de 12 luni, zodiile). Comunitățile erau organizate după modelul Ur – adică totalitatea clanurilor, numite Kudu – și se ținea evidența scrisă a rezervelor de hrană și pașilor de făcut pentru obținerea fiecărei recolte. Cea mai importantă sărbătoare era Maattu Pongal, sărbătoarea laptelui și a fertilității, unde evenimentul major era

lupta cu tauri (se practica în civilizația minoică și se mai practică și azi în Creta și Spania), apoi cea dedicată Zeiței ploii (Maariymmam, devenită la creștini fecioara Maria, pe filieră semită). Ptolemeu știa despre tamili dravidieni și-i pomenește în *Geografia* sa, indicându-le țara pe hartă. De altfel comerțul cu ei se făcea – prin Nabateea – cu Axum și alte cetăți din Etiopia, iar prin Creta cu romanii. Vechii tamili erau împărțiți în cinci clanuri: vaelir (agricultorii), malavar (crescătorii de animale), kadambar (pădurarii), thiraiyar (marinarii) și naagar (păzitorii de granițe, cei ce luptau cu naga, printre formațiunile militare una era specializată în arte marțiale, care – se pare – acolo s-au practicat prima oară, înainte de a fi devenit sport național în Japonia). Totalitatea acestor clanuri făcea așezarea (numită Ur, precum Ur în Chaldeea, unde **Nabu-Kudur-Usur** – Nabucodonosor babilonianul – însemna: **Nabu** – zeul destinului, care anunța și scria soarta muritorilor călătorind pe un dragon înaripat, venerat până în Babilon, devenit Hermes la greci și Mercur la romani, deoarece în astrologie era legat de planeta Mercur – însemna reunirea tuturor clanurilor – **kudu** – formate din mai multe Ur – adică **usur** -sub conducerea unui rege agreeat de Cer – Nabu, care era, ca Shiva pentru buddhism, o întruchipare pământeană a Zeului – adică o ligă a cetăților), iar ideea de castă, în India, de acolo vine. Tamili sunt populație protejată în India, dar perioada britanică a Indiei nu le-a recunoscut nici pe departe vechimea de civilizație deoarece crea un ascendent folosit de naționaliștii tamili pentru a se separa de India.

Tantrism – v. buddhism

Taoism - sau daoism, veche doctrină a

cunoașterii în China antică (limba chineză nu deosebește t de d). Dao înseamnă drum, cale. Iar doctrina cuprinde metoda, calea pe care trebuie să meargă omul pentru a parcurge viața în acord cu lumea, dar fără a-și pierde identitatea. Doctrina propune cooperarea dintre ființă și sensul de mișcare al lumii naturale. Cele patru elemente fundamentale ale lumii – apa, aerul, pământul și focul sunt studiate în proprietățile lor utile omului. Artele marțiale preiau mișcări ale animalelor care se apără prin atac. Lumina și întunericul, adică principiul masculin și cel feminin al vieții (Ying și Yang) conlucrează pentru ca ființa umană să-și poată urma calea de integrare în Cer (în Univers) și ambele principii se află înscrise în fiecare om, indiferent de sex. În sine, doctrina e fără legătură cu morala și a apărut ca reacție la buddhism, incapabil să apere zona penetrată pe de o parte de indo-europenii ajunși în Asia de sud-est, pe de altă de valul migrațiilor central-asiatice. Ambele, buddhismul ca și taoismul, își au originea în religia dravidienilor.

Tarhuntassa – cetate hittită încă neidentificată arheologic, aflată la sud de Hattusha, cu rol foarte important în Epoca Bronzului (din secolul al XV-lea î.H.), datorită poziției sale față de Marea Egee, linia majoră de trecere a tuturor migrațiilor venite dinspre Răsărit și care voiau să atingă Mediterana. Numele ei provine de la zeul cel mai important al hitiților, zeul furtunii (Tarhun, Tarhunt, Tarhunta, zeu la fel de mare ca și la dravidieni). Derivă din limba hattii, unde se spunea Taru. Despre originea lui mitologia hurriților spune că este fiul lui Kumarbi, care, la rândul lui, era fiul zeiței Anu, regina zeilor și zeița Cerului, a

Constelațiilor. Ea a născut, de asemenea, pe Tigris (zeul fluviului Tigru). Mitul este asemănător cu acela din *Theogonia* lui Hesiod legat de filiația Uranus-Cronos-Zeus. Principalul merit al zeului Tarhunt a fost acela de a fi luptat și de a fi biruit pe Illuyanka, dragonul de apă (al cărui nume vine din proto-indo-europeanul *illu* (ca în *bab-illu* = Babilon) și sanskritul *āka*, la origini ahu, dravidian, care însemna șarpe. Illuyanka amintește de pronunția Iliada, deoarece Hattusha era de fapt *Willusha*, unde *w* era aspirat și se pronunța ca *i* lung. Mai mulți regi din Hattusha s-au numit Tarhunta. Cât despre numele cetății, terminația -assa este și ea dravidiană și confirmă faptul că, venind dinspre Golful Persic și urcând pe Tigru și Eufrat, au apărut navigatori dravidieni (v. Tamili) care s-au amestecat în lumea foarte colorată etnic a Asiei Mici. Tarhuntassa a devenit capitala Imperiului Hittit în veacul al XV-lea î.H., fiind mutată, la sfatul augurilor, de la Hattusha, de către Muwatalli al II-lea. Fiul lui, Mursili al III-lea, a mutat înapoi capitala la Hattusha, dar i-a conferit Tarhuntassei un statut aparte – cetate-stat condusă de un rege - în protejarea granițelor Imperiului. Tarhuntassa a purtat lupte cu Partha (Pergamonul), dar și cu egeenii veniți din insule, ba chiar, ulterior, cu imperiul Hatti însuși. În cetate se vorbea hurrita, o limbă ne-indo-europeană, dar una care, alături de luwită (indo-europeană), era o limbă oficială a imperiului. Se scria atât cu hieroglife anatoliene, cât și în cuneiforme akkadiene.

Tarshish – numele unei cetăți menționate pe larg în *Biblie*, capitolul Geneza, în legătură cu regele Solomon, care primea de acolo, cu o corabie ce

venea la trei ani o dată, păuni și fildeș. Având în vedere faptul că păunii erau o marfă indiană, de acolo primeau păuni și regii Axumului, iar Ophirul, de unde corabia aducea (prin portul Srivijaya, despre care, tot în *Billie*, capitolul profeților, Isaiia spune că vorbeau, ca și Ophirul, limba evreilor) de asemenea aur, a fost identificat cu Philippinele, trebuie să înțelegem că legătura semiților cu patria de origine, a dravidienilor, încă nu se pierduse. Plato vorbește despre Atlantis – fiindcă Tarshish însuși ținea de „lumea nouă” a dravidienilor, cea veche fusese chiar Atlantisul, ca o cetate unde palatul era făcut din fildeș, aur și argint, existau grădini minunate, canale, corăbii, temple, chiar și un hipodrom. Modelul Atlantisului platonice era Tarshish. De asemenea, Haran, tatăl lui Lot din *Biblie*, primea și el mărfuri din Tarshish. De altfel, primii apostoli ai creștinismului, căutând al XIII-ea trib al semiților, cel pierdut, s-au îndreptat tot spre India. În plus, este menționat părintele originar al triburilor evreilor, Heber, de la care le vine și numele, ca având doi fii: Peleg și Yoktan. Regina Sheba a amoriților și Ophir se trag din acesta din urmă. În mitologia greacă Tarshish era nepotul lui Iaphet, titanul. Nu este deci întâmplător că mulți istorici, bazați pe asemănările lingvistice din inscripții, au identificat Tarshishul ba cu Tarsus, în Crimeea, ba cu Creta regelui Minos, ba cu regatul tyrenienilor (etruscii), ba cu Tartessos ori Carthagina. Poate că toate au o legătură de origine cu Tarshishul din zona dravidiană a Indiei și cu Ophirul, în sensul că au fost, la începuturi, colonii dravidiene (v. și Srivijaya, Tamil).

Tartessos – cetate și port antic la vărsarea Guadalquivirului (atunci Tarterssus) în Mediterana, pe țărmul andaluz al Spaniei de azi. A fost fondat

cam la 80 de ani după războiul troian, de către refugiați din zonă, probabil din Asiria, care ajunsese tributară fenicienilor. Nu vorbeau o limbă indo-europeană. Aveau scriere silabică, iar civilizația era foarte avansată față de restul Peninsulei Iberice. Scrierea era asemănătoare cu a etruscilor și cu a civilizației minoice. Făceau comerț cu Insulele Britanice (de unde se aducea cositor) și colindau Mediterana până în Marea Egee. Mai mulți regi ai cetății s-au numit Arganthonios, nume etrusc la origini, unde **arcnti** însemna argint, deoarece argintul se exporta în mod deosebit. Cetatea a căzut în mâinile cartaginezilor (coloniști fenicieni care voiau să preia rutele comerciale ale Tartessosului) și a dispărut din veacul al VIII-lea î.H., iar pe locul ei s-a edificat Carpia (insula Carpathos se afla între Creta și R(h)odos, era o extensie a culturii minoice), Mare Carpathicum era numele Mării Egee, iar Munții Carpați atestă o migrație din aceste insule spre nord. Au existat triburile dacice ale carpilor). Populația tartessiană a continuat însă să existe, romanii o numeau turtedană, iar limba pe care o vorbeau era tartessiana. V. Carp.

Tărtăria – numele unui sit arheologic de lângă Alba Iulia, unde s-au descoperit, în 1961, trei tablete din lut ars, de mici dimensiuni (amulete) care aveau gravate pe ele o scriere necunoscută, dar asemănătoare cu a tăblițelor găsite în Serbia – cultura Vinča. Datarea radiometrică a atestat o vechime de 5500 de ani î.H. și ar fi cea mai veche scriere cunoscută pe pământul Europei. Ea seamănă cu scrierea de început din Sumer și cu vechea scriere minoică din Insula Creta. Pe una dintre amulete se vede capra cu coarnele întoarse, care a fost semnul originar al triburilor.

Tasmania – insulă aflată în sud-estul Australiei și care a făcut parte din străvechiul continent Gondwana. În toate perioadele post-glaciațiune ale istoriei Pământului s-a ridicat nivelul apelor planetare cu câteva zeci de metri, astfel încât puntea care lega insula de continent și făcea din ea o peninsulă a dispărut, locul devenind o strâmtoare. Existența vieții omenești în Tasmania este atestată din urmă cu 150.000 de ani. Dar, în mod continuu, aborigenii locuiesc din Pleistocen (50.000-35.000 î.H.). Peșterile Tasmaniei au cele mai vechi petroglife din lume, ilustrând viața marină și animalele crescute în condiții de izolare (astfel, acolo a trăit tigru tasmanian, un marsupial care semăna cu un câine, dispărut definitiv abia la sfârșitul veacului al XIX-lea). Există peșteri în care s-a dovedit existența umană prin nouă straturi suprapuse de sedimente, adică în intervale de timp care se întind foarte mult în trecut. Întreaga colonizare a insulei cu actualii aborigeni s-a făcut pe calea apei, în ambarcațiuni al căror meșteșug s-a transmis până în prezent. Aborigenii tasmanieni sunt mărunți ca statură (până într-un metru și jumătate bărbații), negroi și vorbesc o limbă care a fost considerată la început izolată, apoi s-a descoperit marea asemănare față de palawa (de altfel i se și spune palawa kani, unde kani înseamnă limbă, iar aborigenii înșiși își spun palawa), ceea ce indică faptul că sunt la origine dravidieni, iar familia limbilor tasmaniene, vorbită de toate triburile de pe insulă, se alătură grupului vorbit în insula Andaman, Papua-Noua Guinee, Melanezia și Timor, nefiind limbi din grupul ausronezian, ca la aborigenii australieni, ci indo-pacific. De altfel Palawa apare în vechile scrieri tamile ca una din ramurile tamililor. Din cauza stăpânirii britanice, care a încercat

aducerea aborigenilor la nivelul prezent de civilizație, ei sunt astăzi pe cale de dispariție. Trebuie notificat faptul că, acum 820.000 de ani, pe pământul Tasmaniei a căzut un meteorit foarte mic, dar care a dislocat mii de tone din sol, a creat actualul crater Goethe și a solidificat siliciul prefacându-l în sticlă, folosită de aborigeni din cele mai vechi timpuri și până azi.

Tassili n'Ajjer – lanț muntos din Sahara, Africa, în sud-estul Algeriei, astăzi parc național. În berberă înseamnă Podișul Râurilor și, în timpii preistorici, au existat cursuri de apă pe care berberii Imperiului Gaamantes încă le menționează. Dar zona este și geologic interesantă, deoarece, fiind în lungul marelui Rift african, are munți de încrețire care datează chiar de la formarea continentului. Vechimea omului în zonă este de trei milioane și jumătate de ani (*Australopithecus Africanus*). Specii rare de animale și plante (mirt și chiparos) sunt adăpostite încă pe platou. Evidența migrației de populație din zona de azi a Africii de Sud (populația nguni, triburile san, boșimanii) în perioada preistorică (în perioadele de răcire a climei, datate acum 150.000 – 100.000, 70.000 – 50.000 și 35.000 – 25.000 de ani) o dă arta rupestră. Miile de peșteri de la Tassili N'Ajjer, cu peste 15.000 de desene și basoreliefuli, ca și inscripții berbere, sunt dovada îndelungatei existențe a civilizației preistorice, de la 9000 î.H. la 2000 î.H. Tipul uman este același cu al migrației africane spre India de sud-est și de acolo în Thailanda, Australia și Tasmania (femeile cu posteriorul bine pronunțat și bustul impresionant, așa cum au fost și statuetele din Punt, Cipru ori din cultura Vinča, Serbia și Tripolje, Basarabia în Paleoliticul inferior). Este tipul negroid cu trăsături mongolice, mic de statură, care

se regăsește și în alte insule ale Oceaniei. Există mai multe perioade ale artei practicate la Tassili n'Ajjer: prima perioadă este a săpării, direct pe piatra muntelui, în peșteri, dar și pe suprafețele exterioare ale masivelor muntoase, a animalelor – girafe, antilope, porci mistreți, elefanți, rinoceri, strămoșul sălbatic al caprei și taurul sălbatic, dispărut cu 5000 de ani î.H. – care trăiau în zonă și făceau obiectul vânătorii. A doua perioadă este a capetelor rotunde, numită astfel după aspectul extraterestru al figurilor umane (pentru prima oară apare pictat și omul alb alături de cel negru), ceea ce denotă un stil artistic, prezent încă din 6000 î.H. și specific doar pentru Tassili n'Ajjer și câteva oaze apropiate. A treia perioadă (4500-2500 î.H.) cuprinde desene gravate și pictate (cu ocru) deopotrivă și este numită a boulii și caprei, animale domesticate și folosite de om. În această perioadă au apărut și vasele din lut ars, de obicei rotunde, decorate cu motive geometrice, dar și cu animale și oameni. A patra perioadă este a calului, ține în principal de civilizația berberă Garamantes, foarte avansată atunci. Deoarece clima permitea folosirea calului și a căruței, ele apar figurate în desenele rupestre (începutul acestei perioade a fost 3500 î.H.), urmată curând de perioada cămilei, apărută odată cu deșertificarea zonei (3000 î.H. și însoțită uneori de inscripții tuarege) din lungul Tropicului Capricornului.

Tătari – v. Turci

Tatuaj – cea mai veche formă de exprimare a ritualurilor și credințelor, transpusă artistic încă de când a început existența conștientă a omului ca ființă, prin diverse picturi aplicate direct pe corp. În Africa, Australia și toate insulele Oceaniei, în Asia (din Siberia până în

Extremul Orient), în cele două Americi, în Europa, această formă artistică de exprimare a credinței a fost prezentă și este strâns legată de șamanism. Mult mai puțin se poate vorbi despre ea la popoarele indo-europene, mai târziu apărute în timp, cu baza de formare între Marea Caspică și Marea Neagră. Grecii însă au preluat arta tatuajului de la perși, iar romanii de la greci. În Britania picții chiar au rămas în istorie cu numele dat de pictarea trupului. Tatuarea se făcea prin incizarea pielii cu un desen, iar urma inciziei era umplută de coloranți naturali, obținuți din pământ, de obicei oxizi. Existau tatuaje speciale pentru căsătorie, pentru fete tinere și femei măritate, pentru luptători, pentru vânători și pescari, pentru trecerea la pubertate, pentru a marca totemul animal al tribului, adică apartenența la un grup, o entitate colectivă (mai ales în civilizațiile precolumbiene). Uneori cei care nu luptau, femeile și copiii, se tatuau în semn de sprijin, pentru a spori energia celor plecați la luptă. Alteori tatuajul unui corp era o adevărată istorie transpusă artistic: de pildă la triburile maori din Noua Zeelandă pe trupul șefului de trib era transpus mitul Creației, spre a fi învățat de supuși. Mai târziu, începând cu Egiptul antic, tatuajul a avut o semnificație senzuală, erotică și astfel a rămas până astăzi (cu excepția societăților tribale, unde el are încă funcțiile inițiale, de exprimare a practicii rituale).

Taurus -v. Caucaz

Telchines – au fost la început nouă frați și locuiau în insulele Rhodos, Creta și Cipru. Apar în mitologia greacă drept foarte buni metalurgi, fii ai Thalassei (Marea Mediterană) și ai Pontului (Asia Mică), titani din generația lui Poseidon și a Ciclopilor. Aveau capete de câini și

aripi de delfin în loc de brațe. Fiicele lor au fost zeițele Ialysa, Linda și Kamira. Au fost asociați cu mitul Atlantidei, cu Lapiții și cu migrația ajunsă dinspre India în zona Mediteranei în urma Potopului. Ei ar fi făcut tridentul lui Poseidon și sceptrul lui Cronos, ambele arme rituale, din metal, i-ar fi învățat pe oameni artele.

Tell Amarna – v. Egipt

Telmun – v. Dilmun

Tengri – v. Mongolia

Tenochtitlan – v. Aztec

Teotihuacan – sit arheologic aztec, fostă cetate a perioadei clasice a civilizațiilor precolumbiene din America, aflată în partea centrală a Mexicului de azi. Cetatea a fost edificată în jurul unui complex din mileniul I î.H., foarte asemănător ca tip de ritual cu acela practicat la Angkor, în Asia de Sud-Est. O piramidă a Soarelui și una a Lunii, zeități supreme, iar între ele un Drum al Morților, al trecerii de la Lumea de aici spre Lumea de dincolo. Un templu al lui Quetzalcoatl (Șarpele cu Pene), simbol al umanității care a reușit să se reconstituie după Potop, ca și splendide fresce ale Marii Zeițe Păianjen, basorelieful și sculpturi în stil geometrizarant, semnalează deja viitoarea cultură a toltecilor.

Thailanda – țară din Asia de Sud-Est, care a făcut parte din arealul geologic numit Sundaland, care a existat acum 190 de milioane de ani și cuprindea Java și toate insulele din Pacific până la limita actuală a continentului asiatic, suprafață de pământ care s-a afundat și a ieșit de mai multe ori din ape de-a lungul timpului. Tot din punct de vedere geologic, zona Thailande aparține așa

numitei Centuri Alpidice, care datează de la formarea continentelor și cuprinde marile lanțuri muntoase ale Eurasiei: Pirineii, Alpii, Apeninii, Atlasul, Carpații, munții Dinarici, Rodopii, munții Caucaz, Zagros, munții din Iran, Hindu Kush, Himalaia, munții din sud-estul Asiei. Toți sunt munți de încrețire, rezultați în urma frecării plăcilor tectonice a Eurasiei pe de o parte, Africii, Arabiei, Indiei și Australiei pe de alta. Centura de foc a Pacificului, activă până astăzi, prin vulcani activi și mari cutremure însoțite de tsunami (Sumatra, Java, Flores, Bali, Timor), este expresia faptului că frecarea dintre aceste plăci continuă. Acest fapt a favorizat migrația marilor primat și a omului inclusiv, din Africa Centrală, unde se consideră că a apărut ca specie (în lungul riftului african), până în Europa, Asia Centrală și de acolo spre sud. Această primă migrație, situată cu două milioane de ani în urmă, a fost a lui Homo Erectus (înălțimea până la 1,4 m). Prezența lui este arheologic atestată pe pământul Thailande, în urmă cu două milioane de ani și el este creatorul culturii Paleoliticului de început în întregul Sundaland, ca și în lungul Riftului African, lanțurile muntoase ale Europei (Andalusia, Neghev, Grecia – bazinul Mygdonia – Himalaia; Carpații n-au fost studiați din acest punct de vedere) și Africii de Nord, ca și în China de Nord și Thailanda, Laos, Malaesia. Contemporan cu Homo Erectus, dar pe o linie paralelă, era Gigantopithecus (subspecie de Australopithecus), care avea 3,1 m înălțime, după cum o confirmă părțile de schelet (bucăți de craniu, falange, dinți, osul numit radius) găsite. Homo Sapiens a venit în Thailanda pe calea apelor, dinspre Australia, la origini, evident, tot din Africa. Thailanda, ca și toată Sundaland, a fost o zonă de ciocnire între Homo Erectus și Homo Sapiens, studiul

ADNmc atestă o combinație a celor două ramuri. Bogăția umană a Thailandeii nu este egalată decât de locuri învecinate din Asia de sud-est, unde arheologic existența continuă a lui Homo Sapiens este atestată din urmă cu 35 de mii de ani. Analiza ADNmc indică o sursă sino-tibetană, intrată prin Taiwan (și care a ajuns până în Australia) și una indiană, din Burma (nord-estul Indiei), unde e posibil ca oamenii să fi venit dinspre sud, din zona dravidiană (Tamil Nadu). În partea de nord a Thailandeii de azi sunt considerați aborigeni, ca în toată Asia de sud-est, mon-khmerii, iar în partea de sud, indigene sunt triburile mani, cu pielea de culoare neagră, dar figura mongoloidă, mici de statură. Acestea din urmă au populat întreaga Sundaland. Acestor argumente susținute arheologic li se alătură argumentele lingvistice, deoarece limba palaungică, a thailor care au dat numele țării, este una de legătură între limba khasi, vorbită în Burma și limba khmerilor. Trebuie de asemenea menționat faptul că triburile karen, venite din Tibet, au ajuns până în Taiwan și au migrat apoi în întreaga zonă. Erau Karienii albi și karienii roșii, după culoarea pielii, și ambele grupuri etnice există în Thailanda până astăzi. A existat și o migrație de Neolitic spre vest a acestor triburi, regatele Mani și Caria (de unde era Herodot) din Asia Mică au până azi origini necunoscute. În sfârșit, trebuie menționat faptul că atingerea conștiinței identitare a Thailandeii atinge secolul al XIII-lea d.H., când regatul (apoi Imperiul) Sukhotai reușește să pună capăt stăpânirii zonei de către Imperiul Khmer. Odată cu acest fapt a apărut și scrierea proprie, iar animismul a fost înlocuit treptat, în timp, cu buddhismul, devenit unica religie.

Thales din Milet (n.635 î.H. Milet, Ionia – m. 543 î.H. Milet, Ionia) – unul dintre

cei șapte mari înțelepți ai Greciei antice. Iason, cel plecat în căutarea Lânii de aur, era tot din Milet. Coloniile grecești de la Marea Neagră au fost ale Miletului și constituirea lor este contemporană cu existența lui Thales. La origini fenician din Beotia. Educat ca tânăr în spiritul pederastiei, una din marile forțe ale antihității, la fenicieni ca și la greci (elita militară era constituită din cupluri stabile în Beotia, Sparta, Carthagina, Theba, falanga lui Alexandru Macedon, romanii au încercat, cu împăratul Heliogabalus, venit din Orient, să introducă în imperiu acest obicei, dar n-au reușit), a înfiat un nepot și l-a crescut. A studiat mitologia, astronomia și științele în Egipt. A fost proprietarul preselor de ulei din Milet, a militat pentru reunirea tuturor cetăților ioniene într-o federație, pentru a se putea apăra mai bine de perși. Fondator al filosofiei și științelor europene (astronomie, trigonometrie, geometrie, științele naturii). Anaximandru (tot din Milet) a fost elevul său, iar Pythagoras, elevul lui Anaximandru, a fost trimis de profesorul lui la Thales și acesta l-a sfătuit să studieze în Egipt. Contribuția lui Thales în materie de filosofie a fost o contraofensivă la mitologia de tip egiptean și la mitologie în sens larg, deoarece a încercat așezarea domeniului în perspectiva răspunsurilor pe care el trebuia să le dea realizării nemijlocite și problemelor ei. Omul și cauzele lucrurilor, nu zeii și mitologia devin centrul filosofiei. De altfel, căutarea cauzelor lucrurilor și nu evadarea în mit a generat unda viitoare a filosofiei grecești și, plecând de la ea, a filosofiei europene și universale. Din acest punct de vedere ciclul actual al civilizației omenești pornește de la grecii antici în sens larg și de la Thales în sens restrâns. Aristotel l-a considerat pe Thales marele său model și de la el ni se păstrează biografia maestrului. De altfel,

marele punct de ruptură care separă Grecia antică de propriul ei trecut mitologic – iar mitologia era, înainte de Herodot, un mod de transmitere chiar a informației istorice – și o așează la originea lumii moderne, atunci s-a produs, grație lui Thales. Cauza primordială a vieții nu era, pentru Thales, datorată zeilor, ci unui element fundamental: apa. Științele naturii au demonstrat după mai bine de un mileniu acest lucru, dar intuiția fundamentală a fost atunci și ea i s-a datorat. În ce privește matematica, a considerat relația spațială (trigonometria), lungimea, pătratul și cubul principalele elemente pe baza cărora se putea constitui întreg universul matematicii. Pe baza lor, după cum scrie Herodot, a calculat eclipsa de soare din 585 î.H. Sugestia *Elementelor* lui Euclid se află în matematica lui Thales.

Theba din Beotia – cetate fortificată întemeiată la jumătatea mileniului doi î.H. de fenicianul Cadmus aproape de golful Corint, în Beotia (numită după muntele Boeos, în Epir), între Megara la sud și Dephi la nord, pe locurile unde trăiau mai înainte triburile minyenilor (eolieni după limba vorbită, deci greci). Locul era strategic ales, deoarece supraveghea strâmtoarea Corint în perspectiva intrării în peninsula a triburilor doriene. Cea mai importantă contribuție a Thebei la istoria umanității este aceea de a fi dăruit lumii alfabetul. În zonă exista scriere silabică (Ur, limba akkadiană; amoriții; Byblosul în Fencia, unde alfabetul fusese inventat de Taautos, muzicianul care reproducea sunete din natură, devenit Toth la egipteni și acela care a dat în limbile moderne cuvântul tautologie), dar invenția lui Cadmus a fost aceea de a fi adăugat vocalele lângă consoane –

singurele folosite în scrierile vechi – și de a fi obținut astfel un alfabet de 22 de semne, care se identificau cu nume din arealul comunității (casa, boul, capra, vânătorul etc.) Ele au fost preluate de greci în secolul al VIII-lea î.H. și apoi de romani. Numele Thebei a fost dat de Cadmus după Theba din Egipt, unde trăise el însuși, revendicându-se ca urmaș de faraon (probabil îl avea în vedere pe Amenhotep al IV-lea, un faraon canaanit al Egiptului, care a vrut să introducă monoteismul și anume credința în discul solar). Theba a fost construită cu șapte porți, după cele șapte Ceruri ale Paradisului (model extrem oriental), iar în centru era poarta dedicată Soarelui, deoarece Cadmus credea că în centrul sistemului planetar stă Soarele. În jurul Thebei s-a format Liga Beotiană, uniune a cetăților mai ales pentru cazuri de război. Theba a luptat deopotrivă cu Atena și Sparta (inclusiv aliindu-se cu perșii), dar s-a aliat și cu grecii când interesele i-o cereau. Cea mai puternică elită militară, Banda Sacră, era formată din cupluri de homosexuali, după model oriental. Și alte colonii feniciene au avut așa ceva, a rămas în istorie Banda Sacră a Carthaginei. Acordau mare interes îngrijirii corpului și educației tinerilor pentru a fi plăcuți aristocraților. Hercules s-a născut la Theba și cuplul Hercules – Iolauș era venerat, cele două școli (gymnasia) ale cetății le erau dedicate. Laios, Iocasta și Oedip au fost thebani. Hesiod, Pindar și Plutarh erau beotieni educați în tinerețe la Theba. Cetatea a rămas importantă până în perioada bizantină, deoarece acolo se prelucra mătasea adusă din Orient. A căzut la condiția de sat în timpul Imperiului Otoman.

Theba din Egipt – cetate a Egiptului antic, întemeiată, din mai multe așezări

mici, în 2100 î.H (dinastia a XI-a a Regatului de Mijloc) și devenită capitală a Egiptului de Sus. Se afla pe locul actualelor Luxor și Karnak și cuprindea complexul arhitectonic al relației dintre vii și morți, după care funcționa civilizația egipteană. Valea Regilor, Valea Reginelor, alea cu sfincși (care era un calendar). Principalele edificii au fost realizate de arhitectul Senenmut. Thebei îi corespundea pe țărmul Mării Roșii un port, Elim (față în față cu Eilat în Israelul de azi), edificat de regina Hatshepsut, care a plecat de acolo în vizită în Nubia, atunci regatul Punt (cu care Egiptul făcea comerț, aceea fiind poarta către Extremul Orient, unde nabateenii veneau cu mărfuri din Sri Lanka și Malaya). Theba Egiptului era dedicată zeului Amon Ra, întruchiparea Soarelui. La venirea hyksoșilor în Mediterana, Theba n-a putut fi atinsă, deoarece era prea departe pe Nil. E a rămas capitala Egiptului până la dinastia a XVIII-a a Regatului de Mijloc, când capitala administrativă s-a mutat la Tanis, în delta Nilului, tocmai pentru a putea face față mai ușor popoarelor mării, iar Theba a rămas marea capitală spirituală a Egiptului vechi. Acolo au fost găsite mumiile lui Tutankamon, Ramses al II-lea și reginei Hatshepsut. În 663 î.H. cetatea a fost cucerită de Assurbanipal al Assiriei. Cadmus fenicianul trăise în această Thebă și după ea a numit noua cetate din Beotia, pe care i-o dedicase tot Soarelui și căreia îi vedea un rol strategic la fel de însemnat în viitor.

Thera - v. Antikythera

Thoth – zeul egiptean al scrierii și artelor, înfățișat ca un om cu cap de ibis ori ca un babuin (reminiscențe totemice). La origini personaj real, Taautus din Byblos, fenician, inventatorul alfabetului, care a trăit și în Egipt (ca și Cadmus).

Philos, iudeul din Alexandria, care a comparat, în scrierile sale, mitologiile și scrierile culturilor mediteaneene (feniciană, ebraică, greacă și egipteană) scrie că Taautus a fost fiul lui Mis(o)r, nume sub care apare în *Biblie* Egiptul (acesta fiind unul dintre urmașii lui Noe). În Mesopotamia inventatorul scrierii fusese Enlil, iar în Babilon Nebu (Nabu). Grecii au tradus numele lui Thoth prin Hermes, deoarece cultul lui Thoth era cel mai important în cetatea Hermopolis. Este interesant de observat că în culturile pre-columbiene zeul scrierii este înfățișat tot printr-un babuin. De asemenea, Thoth este, în fond, o “deva” (o reprezentare, un atribut) al lui Ra, ca în hinduism, iar triadele zeilor egipteni sunt și ele “deva”, ceea ce indică o origine orientală și monoteistă a religiei.

Thucidide (n. 460 î.H., Atena, Grecia – m. 401 î.H., Sparta) – istoric. Elevul lui Anaxagoras la filosofie. Era fiul unui nobil trac, Olorus, și a fost el însuși proprietar de mine de aur în Tracia. A trăit în epoca lui Pericles, dar nu era adept al democrației, ci al politicii bazate pe conducerea cetății de către aristocrație. Deoarece a făcut ciumă, a fost exilat în Tracia, la Thassos. Pericles a murit tot de ciumă, dar Thucidide a scăpat și s-a întors la Atena. A fost apoi trimis din nou la Thassos ca strateg, în perspectiva luptelor cu spartanii. Deoarece bătlia a fost pierdută, a fost din nou exilat, dar a plecat în Sparta. Acolo și-a scris lucrările. Ca istoric a fost adeptul realismului politic și istoria pe care a făcut-o descria evenimente la care participase ori ale căror surse le studiase comparându-le unele cu altele. El este acela care a formulat raportul cauză-efect în procesele social-politice și în parcursul istoriei ca știință. S-a ocupat de ciumă, război civil, genocid ca evenimente majore ale societăților

omenești cu efecte în registrul civilizației. Principala sa carte, *Războiul Peloponeziac*, descrie, în cele opt cărți, 21 din cei 27 de ani care au învrăjbit două mari cetăți grecești: Atena și Sparta.

Tibet – cel mai înalt podiș al planetei, aflat în Himalaia, la 4900 m altitudine, locuit, din vremuri imemorabile, de oameni. Cuvântul Tibet vine din arabă (limbă turcică), unde însemna „partea de sus”, traducere din birmanezo-tibetană, unde Hi-malaya era zona de sus, iar Malaya zona de jos a unui întreg nefixat clar în timp, dar dat probabil de tipul de populație. Tibetanii înșiși își numesc țara Bod (tatăl, Pământul) și alături de Gaia (Cerul) a făcut să apară viața în sens larg și oamenii în sens restrâns. Perioada megalitică atestă vechimea de locuire pe acest platou înalt, dar și faptul că de acolo s-a migrat către sud (India și apoi Thailanda, Malaezia, Vietnam, Laos, Birmania, Java, China până în Taiwan și de acolo spre Australia). Aceasta a fost, în sens larg, migrația lui Homo Erectus. Apartenența întregului areal la grupul lingvistic tibetano-birmanez, ca parte a familiei sino-tibetane, atestă originea comună a limbilor vorbite în regiunea Asiei de Sud-Est (toate aceste limbi obțin diferențe semnantice nu numai în virtutea alfabetului ori ideogramelor, a poziției cuvintelor în frază ori accentelor din cuvinte, ci și în virtutea tonurilor cuvintelor: urcător-coborător, coborător-urcător etc.). Este interesant de știut că una dintre limbile sino-tibetane din Tibet se numea cariană. Religia originară a fost animistă și șamanică (spirite, demoni, zei, cele cinci elemente fundamentale ale vieții: aerul, apa, focul, pământul și spațiul), dar cu un mare grad de spiritualitate, preluat de brahmanism și buddhism. De altfel

Gautama Buddha s-a născut în Tibet, cu 18.000 î.H. Principiul fundamental al acelui șamanism era reunirea forței inimii (sufletului) cu forța minții pentru a găsi calea de existență în mediul ambiant, adesea ostil, printre oamenii care nu toți erau prieteni. Era și calea vindecării de boli și de trecere într-un nou ciclu de existență (Shambala, țara fericirii). Limba tibetană are un alfabet propriu, derivat din cel sanskrit, care, la rândul lui, provine din cel dravidian. Zona centrală a Tibetului, fostul stat Bön, a dat, cel mai probabil, migrația din zona Chinei unde s-a format Cultura Banpo în urmă cu 10.000 de ani. În secolul 8 d.H. Tibetul a atins, ca imperiu, maxima extindere, între India și China la sud, până în Mongolia la nord. Imperiul a decăzut după secolul al XIII-lea d.H., când a fost cucerit de mongoli.

Tihuanaco (Tiwanaku) – v. Bolivia

Titicaca - v. Bolivia

Tocharieni – vorbitori ai limbii cu același nume (tochariana A și tochariana B, au rămas scrise cu alfabet indian brahmi), asemănătoare cu limbile din grupul fino-ugric, erau destul de diferite între ele (cum ar fi italiana și româna), aflați în Bazinul Tarim și oazele deșertului Taklamakan, la nord de munții Tian Shan, pe vechiul Drum al Mătăsii. Atestați documentar din mileniul al II-lea î.H. (surse chineze îi numeau yuezi pe vorbitorii de tochariană A și kushani pe cei de tochariană B) și până în secolul al X-lea d.H. Erau indo-europeni, înalți, blonzi și cu pielea albă, rezultat al unei migrații din zona de formare, la nordul Mării Negre, a limbilor indo-europene, către Asia, în mileniul al III-lea î.H. probabil ca rezultat al împingerii lor spre răsărit de către noi veniți în Asia Mică. Strabon credea că sunt la origine sciți –

grecii le spuneau saka. În zonă s-au amestecat probabil cu iranici și göktürk, ca și cu chinezi și indieni. Religie șamanică, apoi buddhistă. Au controlat comerțul din zonă și au format un imperiu care acoperea suprafața actualelor Afganistan, nord-estul Iranului, Uzbekistan, Tadjikistan, Turkmenistan, imperiu care-și adjudecase fostul teritoriu al Imperiului Kambodjas (după cum menționează cronicile tibetane), revenit după secolul al V-lea d.H. vechilor posesori. Trebuie semnalat faptul că în *Mahabharata* li s-a spus tuchara, dar nu se știe cum își spuneau tocharienii înșiși. Este important de știut că Oxus (Amu Daria de azi) și Bactriana le-au aparținut, iar chinezii numeau acest regat Daxia. Pentru controlul zonei și pentru a para atacurile tocharienilor, grecii au făcut Imperiul greco-bactrian, dar el n-a reușit să țină piept luptei de gherilă a triburilor tochariene. Despre cultura și civilizația lor se știu puține lucruri: erau un popor la fel de „ascuns” ca și nabateenii. Ca și nabateenii (care luaseră de la berberi secretomania), aveau un sistem subteran de irigație și păstrare a apei, vizibil și azi în oaza Turpan și preluat în toată aria Chinei de nord-est. Cea mai importantă așezare pare să fi fost Loulan (azi în China), înghițit de nisipuri în veacul al III-lea d.H., unde s-a descoperit în veacul XX o mumie înaltă, blondă, femeie, numită „frumusețea din Loulan”.

Tolteci – populație precolumbiană care a trăit în zona centrală de azi a Mexicului. Aztecii și mayașii îi considerau strămoșii lor mitici. Numele vine de la cuvântul artist în limba nahuatl (grupul lingvistic aztec) și indică sentimentul unanim al contemporanilor cu privire la civilizația care a atins amplitudinea unui imperiu între 750-

1170 d.H. Primii fondatori erau refugiați din Teotihuacan. Capitala noii civilizații era la Tolán sau Tula, iar principalul zeu al toltecilor a fost Quezalcoatl, adică Șarpele cu Pene. Se practicau ceremoniile de sacrificare a oamenilor pentru a-i îmbuna pe zei. Au avut un stil geometrizarant, iar statuile amintesc de acelea din Insula Paștelui.

Tomis – colonie a Miletului (ionieni) la Pontul Euxin (Marea Neagră), în Scythia Minor (azi Dobrogea), edificată în secolul al VI-lea î.H., pe locul Constanței de astăzi, alături de alte colonii ioniene (Olbia pe Bugul de Sud, atunci Hipannis, Histria, Callatis, ambele tot în Dobrogea de azi) pentru a fortifica dinspre nord apărarea contra perșilor, care atacau cetățile grecești. Modelul cetății-port Tomis era grecesc, agora – cu un splendid mozaic - există și astăzi, iar prin acest port a trecut Iason cu argonauții săi plecați spre Meotida (Crimeea) în căutarea Lânii de Aur. Cu timpul, cetatea a trebuit să plătească tribut regilor daci, din veacul I î-H. Și mai apoi a fost atacată de romani. A fost una din primele cetăți creștine din Scythia Minor (secolele II-III d.H.), devenită episcopat.

Tora(h) – v. Iudaism

Totemism – cultul unui animal, pasăre, obiect simbolic, care-l reprezintă pe zeul protector al unei comunități omenești. Ursul, lupul, leul, pantera, tigru, șarpele, dragonul, ibisul, capra, taurul, cocoșul, broasca țestoasă, elefantul sunt cele mai cunoscute simboluri. Viața triburilor din Asia, Africa, Americi s-a structurat în jurul unor totemuri care conectau, prin vrăjitorul care înțelegea limbajul totemic (fiind o interfață între Creator și Creat, adică omul), conectau deci tribul cu spiritualitatea zeului. Adesea totemul

exprima și un mod de păstrare a informației stocate despre originea tribului. Astfel, pentru triburile Ainu din Japonia, totemul era ursul, ca în Siberia, unde se afla una din rădăcinile tribului. Pentru civilizațiile precolumbiene totemul era Șarpele cu Pene (Quetzalcoatl), simbol al călătoriei originare pe apă, care-i adusese pe oameni pe noul continent. Exemplul tipic al trecerii totemismului spre religie este Egiptul antic, unde fiecare zeu era simbolizat printr-un animal ori o pasăre simbolică. Taurul era Ra (Soarele), Toth era vulturul. Grecia antică a fost aceea care a făcut transferul de la zeitățile reprezentate de totemuri la zeitățile cu chip de om. În această ordine, mai mulți eroi greci au ucis animalele simbolice și au instaurat pe pământ ordinea și lumea omului, care avea în Cer o ordine a zeilor percepută la dimensiuni și în stil uman, deoarece zeii erau chiar strămoșii istorici ai comunității, deveniți apărătorii ei.

Traci – triburi care acopereau în perioada 4200-3200 î.H. (Epoca Bronzului), conform analizei ADNmc, suprafața dintre Munții Carpați, Marea Egee, Mycene și Troia în Asia Mică. Mitologia greacă îl consideră pe Thrax, fondatorul triburilor, fiul lui Ares, zeul războiului. Existența aceluiași ADN a fost probată și pentru locuitorii de azi ai Dobrogei. Perimetrul a rămas valabil și în Epoca Fierului (secolele 10-7 î.H.). Cultura Villanova (sec. 11 î.H.), predecesoare a culturii etrusce din Peninsula Italică, vădește asemănări cu aceea a tracilor, mai ales în ce privește vasele. Tracii vorbeau o limbă indo-europeană apropiată de a balților și de tochariană. Dar, în vreme ce dacii puneau la sfârșitul numelor de cetăți particula -dava sau -deva (care la indieni însemna înfățișare parțială și prin

delegare a unei părți din atributele sacre ale zeului), tracii adăugau, cu același sens, particula -para. Erau înalți, aveau pielea albă, ochii și părul deschise la culoare. În războiul troian au fost aliații Troiei, iar Homer nu-i numește barbari. Herodot consideră că era populația cea mai numeroasă a lumii cunoscute de greci, după indieni și este probabil că se referă la substratul pelasgic al bayinului Mediteranei. Aveau cavalerie ușoară și infanterie. În general civilizația tracilor n-a fost urbană, cu excepția cetăților regale (ex. Seuthopolis, dar mai ales Perperikon, 12.000m², civilizație megalitică, mileniul 6-5 î.H.), dar era o civilizație de înălțime, care valorifica vârfurile muntoase. Erau buni metalurgi și aveau un dezvoltat simț artistic. Cultul vechilor traci semăna cu acela găsit în Malta. Astfel, o peșteră așezată în mod natural pe axa nord-sud, din Munții Rodopi, a fost prelucrată manual pentru a înfățișa un sex feminin. Se află la o adâncime de 22 m, are 3 m înălțime, în fiecare zi a anului o rază de soare pătrunde, printr-un orificiu rotund, în mijlocul peșterii prelucrată ca un pântec de femeie și se alungește sub forma unui falus, care însă atinge, doar o dată pe an, la echinox, peretele din adâncime al peșterii. Ritualul a existat și în orphism. Era vorba despre un ritual de naștere și renaștere. În zona Kazanlâk din Bulgaria de azi se află cel mai mare sanctuar descoperit al tracilor, cu o poartă solară orientată către apus (Calea Morților), ca și o adevărată “vale a regilor” plină de morminte, iar în Serbia de azi, unde se aflau triburile tracice ale triballilor, s-a găsit un uriaș complex – Piramida Soarelui și Piramida Lunii, cel mai impresionant din Europa, dimensiunea Piramidei Soarelui e mai mare decât a piramidei lui Keops din Egipt. Ca și în civilizația Andronovo de pildă, războinicii era îngropați împreună

cu calul și armele. Regele era și mare preot. Surse grecești antice menționează 22 de triburi de traci, plus triburile geto-dacilor înrudite cu acestea. Dintre ele odrysii au creat un regat întins, reușind reunirea mai multor triburi, în secolele 5-3 î.H., în principal pentru a rezista perșilor și grecilor care voiau, fiecare în parte, să-și asigure granițele dinspre nord. În războiul peloponeziac odrysii au fost aliații Atenei, iar în perioada elenistică au adoptat alfabetul grec pentru scrierea limbii trace. Dintre triburile tracice thynii și bithynii au migrat în Asia Mică și au constituit substratul culturii frigiene. Celebra căciulă frigiană era la origini tracică (de altfel a existat un trib tracic numit chiar frigieni). Cucerirea romană a încercat să asambleze întregul spațiu geto-daco-tracic sub umbrela unei culturi unitare, dar fără a reuși. Spartacus a fost trac, ca și Constantin cel Mare, care, oficializând creștinismul în orientul Imperiului Roman, a provocat ruperea lui în două.

Traian (nume la naștere: Marcus Ulpius Traianus, numele Nerva l-a primit de la tatăl adoptiv; n. 18 septembrie 53, Italica, în Hispania Baetica, azi Andalusia, Spania – m. 8 august 117, Selinus în Cilicia, devenit Traianopolis) – împărat roman. Latin ca etnie. Tatăl său, deși nu era nobil, a fost senator, apoi guvernator în Siria. Traian a fost adoptat de împăratul Nerva ca fiu (în stilul antic grecesc unde exista cultul homosexualității, după cum scrie Dio Cassius). A fost general și a apărut frontiera imperiului de germani, apoi a fost consul în Siria. Acolo l-a cunoscut pe Apolodor din Damasc, constructorul pe care l-a adus la Roma (91 d.H.) și a edificat toate monumentele epocii traiane: Forul din Roma, podul peste

Dunăre în vederea luptelor cu dacii, Columna lui Traian după înfrângerea dacilor, apeducte și poduri în Hispania Baetica. Principalele sale cuceriri au fost Dacia, Imperiul Nabateean, regatul Pontului (unde a făcut o înțelegere cu creștinii și nu i-a asuprit), Seleucia, iar în 116 a intrat în Susa, capitala Parthiei. A cucerit Adiabene și toată Mesopotamia cu Babilon cu tot, a încercat să-l schimbe de pe tron pe regele Armeniei, iar Imperiul Roman a atins maxima lui extindere, deși s-a confruntat cu revolte ale populațiilor cucerite, în principal triburile de traci, geto-dacii și evreii. Victoriile au fost serbate la Roma printr-un festin uriaș și lupte de gladiatori în urma cărora au murit 14.000 de oameni, în principal sclavi din teritoriile cucerite. A edificat în nordul Egiptului (Cairo de azi) Noul Babilon (azi sediul Patriarhiei Copte). A încercat să refacă drumul lui Alexandru Macedon spre Est, vizând India, dar și-a început expediția la o vârstă târzie și a murit pe drum. Principala realizare în registrul civilizației a fost reconstruirea capitalei și, cu banii rezultați din Dacia, un program numit *Alimenta*, de hrănire și educare minimală a copiilor orfani din Roma. Romanii l-au sanctificat. Fiul său adoptiv, Hadrianus, i-a urmat la tron.

Transoxiana – patria originală a triburilor iranice, regiunea mărginită de Oxus (Amu Daria) la răsărit, Jaraxes (Sâr Daria) la apus, Lacul Aral la nord și munții Tian Shan la sud, astăzi Uzbekistanul, Tadjikistanul și sud-vestul Kazahstanului. Numele este grecesc și însemna tot ceea ce se află dincolo de Oxus. El traduce o denumire persană mai veche. În Transoxiana au existat mari cetăți (Samarkand, Buckhara), aflate pe celebrul Drum al Mătăsii, adevărate oaze în Bazinul Tarim. Date scrise despre această zonă există din

secolul al VIII-lea î.H., când a fost satrapie sub dinastia Achemenizilor și apoi a Sassanizilor. Capitala era numită de perși Sogdiana, pentru a o deosebi de Bactriana (numită de arabi Tocharistan ca regiune, iar capitala ei Balckh) aflată mai la sud, tot pe cursul fluviului Oxus. Alexandru Macedon a cucerit acest teritoriu în veacul al IV-lea î.H., apoi el a revenit Seleucizilor, iar după islamizare dinastiei Samanide. A suferit cele mai diverse influențe culturale: China antică, Tibet – influența buddhistă, persană – zoroastrismul, tochariană, a regatului Kush și Parthiei. Kwarezm și Alania au aparținut acestui spațiu al Transoxianeii. La nord zona era mărginită de triburile de masageți (sarmați), care se învecinau, la nord-vestul Mării Negre cu triburile dacilor (au fost aliați contra romanilor). Regina Tomiris a masageților – pomenită de Mihai Eminescu – a luptat cu Cyrus cel Mare al perșilor, care i-a luat fiul prizonier, iar acesta s-a sinucis. În bătaia finală însă ea l-a prins pe Cyrus și l-a ucis. Legenda spune că toată viața a băut vin din tigva lui. Cultura zonei a fost uimitoare prin rafinament și sinteză, manifestată mai ales în privința vaselor, simbolurilor religioase, bijuteriilor, dar și arhitecturii și armelor.

Tribali – v. Traci

Troglodiți – nume generic dat de greci populațiilor aflate în toată lumea cunoscută de ei și care locuiau în peșteri. Termenul circulă în literatura de specialitate și azi și desemnează pe oamenii Epocii de Piatră și până în Epoca Bronzului inclusiv, care locuiau în peșteri. Ele nu sunt primul mod de locuire al omului. Înainte de a folosi acest habitat, au existat, acum 17.000 de ani, în zona Canaanului – Sidon, Byblos – locuințe de formă ovală (ceea

ce dovedește o bună tehnică de construcție, dat fiind că ovalul era realizat din cărămizi dreptunghiulare; modelul a mai existat numai în Polinezia), construite pe o fundație de pietre și cu ziduri cam de 1,5 m înălțime. Erau jumătate săpate în pământ și jumătate deasupra solului. Civilizația trogloditelor a aparținut deopotrivă Omului de Neanderthal și lui Homo Erectus, iar peșterile locuite au existat din China Antică până în sudul Australiei, Africa, Europa și Americi, explicația fiind dată de răcirea drastică a climei pe toată planeta. Peștera Altamira în Spania, peșterile berbere din Tunisia, cele din Spania și Franța, civilizația Anasazi în America și aceea din Malta în Mediterana de pildă sunt printre cele mai interesante din lume.

Troia - în hittită Willusha, adică Illusha (w pronunțat aspirat, ca i), după greci Ilion (dar reproducând tot cuvântul arameic El sau Il care însemna unic și numea, în sens generic, pe zeu. Era deci, etimologic vorbind, Cetatea Zeului). Ghidat de *Iliada*, Schliemann a descoperit Troia. Ea se compunea din cetăți suprapuse în timp (în număr de 9, prima fiind din mileniul al III-lea î.H., iar a IX-a făcută de împăratul roman Augustus) pe locul Hissarlâcului turcesc de azi (poetul Ion Barbu spunea Isarlâk). Homer, în *Iliada*, scrie că aheenii au pornit război contra Troiei, iar aceasta, aliată cu tracii din Dardania (conduși de Anchises, tatăl lui Eneas, fondatorul latinătății după *Eneida* lui Virgilius), frigienii, carienii, lycienii și toate triburile din Asia Mică, ca și numidienii din Cornul Africii, a rezistat 10 ani. Istoricul fenician Sunchoniaton vorbește despre canaanitul Cadmus din Byblos, zeificat în Willusha (Illusha – v. *Iliada* lui Homer), adică Troia. Era vorba despre controlul

Dardanelelor, Bosforului și Propontidei (Marea Marmara) și de comerțul dintre spațiul trac și Extermul Orient. Acest război a avut loc, după descrierea cetății și nu după timpul indicat de Homer, pe vremea cetății Troia VII (secolele 13-10 î.H.), înainte de invazia dorienilor (1100-950 î.H., care a pus capăt multor cetăți feniciene din Mediterana și i-a așezat pe fiii lui Herakles în Asia Mică), înainte de invazia cimberienilor (sarmați) dinspre Asia (Crimeea de azi), împinși la rândul lor de sciți, invazie care a distrus regatul frigian (și i-a împins pe refugiați peste Bosfor) și cam odată cu decăderea civilizației miceniene. Troienii vorbeau luwita (limba originară a regatului Arzawa, care se cuprindea în mileniul II î.H., Lydia și țărmul Mării Egee, Efesus de mai târziu), una dintre cele două limbi oficiale ale Imperiului Hittit.

Tuaregi – v. berberi

Tunisia – țară aflată în nordul Africii, a cărei populație este formată în principal din berberi arabizați (trecuți la islamism). Încă din Paleolitic a existat acolo o civilizație care a lăsat urme în peșterile locuite, ca și în dolmenele folosite drept morminte. Berberii (grecii antici îi numeau libyeni) au venit în Sahara (care atunci avea climă temperată) în perioada Neoliticului. Erau triburi semitice care s-au amestecat cu migrația venită din centrul Africii, din lungul Riftului African. Ei au dat culoarea și gradul ridicat de civilizație al zonei. Imperiul berber Garamantes a durat un mileniu. Aveau sisteme performante de irigații și de conservare a producției agricole, făceau comerț, prin intermediul nabateenilor, cu China și Sri Lanka. Nordul Tunisiei de azi a fost colonizat de fenicieni, care au ridicat acolo Carthagina. Ea a avut legături cu numeroase insule din bazinul mediteranei, ca și cu o parte a

Peninsulei Hispanice. Romanii le spuneau carthaginezilor puni. În acest stadiu, vechea religie șamanică a locului (sexul și dragostea erau principalele referințe, precum în vechile regate ale Indiei) a fost integrată în religia fenicienilor, care, în Carthagina, considerau că zeița supremă este Tanit (a apelor, deoarece fenicienii erau în principal navigatori, dar, prin intermediul berberilor, au preluat și o parte din zeii Egiptului antic aflat în vecinătate. De altfel berbera se scria cu hieroglife egiptene, iar după venirea fenicienilor a fost creat un alfabet berber sub influența celui fenician. Acestui nou ansamblu cultural latinii îi spuneau Numidia, iar principalele triburi berbere care conviețuiau cu punii erau maurii, masaesylii și massylii. Aceștia din urmă au fost conduși de regele Massinisa, care a încheiat acorduri de pace atât cu grecii, cât și cu romanii, ceea ce a permis pătrunderea helenismului pe teritoriul regatului berber (după al doilea război punic, între carthaginezi și Imperiul Roman). Apuleius a fost berber. După al treilea război punic Carthagina a fost rasă de pe suprafața pamântului, doar în pietrele folosite la construirea noilor temple romane s-au mai găsit semne (o zvastică indiană, fragmente de texte în arameică ori berberă) ale trecutului. Limba berberă se vorbește și astăzi, în zone compacte ale deșertului ori în munți. În rest se vorbește o limbă din grupul afro-asiatic. Tipul berber de locuință și de grânar se păstrează în Tunisia până astăzi și a fost folosit la filmarea unui episod din *Războiul stelelor*.

Turanic – v. Iran, Turcia

Turci - triburi originare din Asia de Nord și Centrală, uralo-altaice ca tip uman și care s-au amestecat prin migrație cu

tipul caucazian. Ca leagăn originar de formare, triburile turcice aparțin Asiei Centrale: Altai, Tuva, Ural, Mongolia, Kazahstan, Tian Shan, răsăritul Turkestanului. Chinezii antici le spuneau tur, iar perșii le spuneau turanici (adică având pielea închisă la culoare). În *Zend Avesta* strămoșul, fondatorul triburilor turcice este considerat nepotul lui Noe (ca și în *Biblie*, unde Turk este fiul lui Iapet, frate cu Gomer, fondatorul triburilor cimmeriene și cu Ashkenaz, fondatorul triburilor scitice). Vorbesc o limbă din grupul cu același nume (turcic), derivat din limbile altaice. La origine turca s-a scris cu alfabetul propriu, asemănător cu runele, apoi cu alfabetul uigur. Prima inscripție în limba turcă datează din 500 î.H. (Kazahstan), dar turcii sunt menționați în surse antice chineze din 1328 î.H. Țări turcice sunt: Azerbaidjan, Kazahstan, Kirghizia, Turkmenistan, Turcia, Uzbekistan, Ciprul de Nord, Tatarstan, Iacutia, Kabardino-Balkharia, Republica Altai, Cerasia, Regiunea Autonomă Uigură din China. Comunități de turci din vremurile istorice mai trăiesc în Iran, Irak, Georgia, Bulgaria, Macedonia, Bulgaria, Tadjikistan. Tătarii au fost, la origine, triburi turcice amestecate cu triburi mongolice și s-au format în nord-estul Mongoliei, în jurul lacului Baikal. Astăzi cele mai compacte așezări tătarăști sunt în Siberia, pe Volga, în Crimeea (unde se vorbesc principalele dialecte ale limbii tătare), dar au migrat practic în toată Asia, ca și în spațiul de formare al limbilor indo-europene (Caucaz) și în Estul Europei, din Polonia până în România și Bulgaria. Cazacii au fost tătari convertiți la creștinism. Prima formă politică de organizare a turcilor a fost Imperiul Göktürk (secolul al VI-lea d.H., perioadă când au adoptat și islamismul; gök însemna Cereș, al Cerului), care era o confederație a

triburilor proto-turcice. Ele au fost biruite în secolul al VIII-lea d.H. de uiguri, de asemenea triburi turcice, puternic influențate de perși, fapt care a creat un uriaș gol de putere în Asia Centrală și a dus la marile migrații ale mongolilor, turcilor și tătarilor. Religia originară a triburilor turcice (de pe lenisei) a fost șamanică, numită de turcii înșiși Tengri (totalitatea Universului). Arborele vieții împărțea în trei zone universul: Cerul (în chineză Tian înseamnă Cer, iar Shan înseamnă strălucitor), Lumea Pământeană și Lumea Supăământeană. Tengri este și numele zeului care conducea Cerul, iar șamanul, apoi șeful de trib, apoi hanul, au fost chiar delegații acestuia pe Pământ. Astăzi, în afară de turcii islamici (sunniții sunt majoritari), mai există evrei islamici (chazarii care erau neamuri turcice trecute la iudaism și karaiții), dar și turci creștini sau buddhiști (tuva). Turcii otomani (care se aflau în partea de vest a Chinei și în Persia) au avut conflicte cu Imperiul Roman de Răsărit în principal pentru păstrarea controlului asupra Drumului Mătăsii și au cucerit Bizanțul în 1453 d. H., întemeind Imperiul Otoman. Turcia de astăzi este urmașa acestui imperiu. Este o țară așezată în Asia Mică și Europa de sud-est (provincia Tracia a Turciei de azi) și întinsă până la Muntele Ararat în nord, învecinată cu Marea Neagră, Marea Egee și Marea Mediterană. Are frontiere cu Ciprul, Grecia, Bulgaria, Georgia, Armenia, Azerbaidjanul, Iranul, Irakul, Siria. Strămtorile Bosfor și Dardanele sunt pe teritoriul Turciei. Ele s-au deplasat în actuala zonă de locuire relativ târziu, printre ultimele valuri de migrație (după secolul al X-lea d.H.), dar aveau, pe de o parte, o cultură și o identitate definită, pe de altă parte au venit într-o zonă locuită din Paleolitic (locuirea în peșteri) și care, în perioadele Neolitic, Epoca Bronzului

și Epoca Fierului au dat cea mai importantă și variată înflorire – sub raportul civilizației și culturii – din bazinul Mediteranei. Pe actualul teritoriu al Turciei a fost cea mai veche așezare orășenească a lumii (Konya, 7000 î.H., devenită în secolul al XI-lea d.H. capitala Imperiului Selgiucid, care cuprindea Persia și Asia Mică, al turcilor selgiucizi, după numele fondatorului dinastiei), au fost o parte a Mesopotamiei cu cetatea Harran, unde s-a născut biblicul Abraham, Imperiul Hittit și cel Neohittit (Commagen), Troia, Phrigia, Lydia, cimmerienii, Pergamul, Imperiul Persan, Imperiul lui Alexandru Macedon și al urmașilor lui, Seleucizii, Imperiul Roman și apoi Imperiul Roman de Răsărit, adică Bizanțul creștin.

Turdetani – v. Tartessos

Turkana Boy – v. Kenya

Turkestan – v. Turci

Turkmenistan - Turci

Tusci – v. Etrusci

Tyrageți – v. Geți

Tyr – v. Fenicia

Ṭ

Ṭigani – v. romi

U

Ucraina – teritoriul de azi al țării mărginită de Rusia, Polonia, Bielorusia, Slovacia, Moldova, România și Ungaria. A fost menționat prima oară de sursele antice grecești ca fiind locuit de sciți (cu deosebire anții), sarmați și cimmerieni. Dar aceasta era epoca târzie a antichității. Săpăturile arheologice au dovedit racordarea acestui spațiu la cultura începutului de Neolitic Cucuteni-Tripolye, influențată de Mycene și bazinul mediteranean. Ca și spațiul României, a fost o zonă de impact, de confruntare și de amestec al triburilor venite dinspre Asia (Siberia, dar și, prin Taklamakan, din Asia de sud-est), ca și dinspre Mediterana (și acolo se putea distinge pe de o parte filonul purces din Africa, pe de alta acela venit dinspre Asia Mică în cadrul migrațiilor Neoliticului). Așa se face că, în vreme ce bijuteriile și așezările omenești indică influențe venite dinspre Asia centrală și de Nord, ceramica amintește de cea myceniană și, în sens larg, dar foarte exact, de aceea din China și Indonezia mileniului 5 î.H. Populația de neam scitic și sarmat (oameni înalți, blonzi, cu pielea albă) s-a amestecat cu oamenii mărunți și negricioși veniți dinspre sud. Regatele antice pomenite de sursele grecești atestă faptul că populația se amestecase demult, avea o nouă identitate: Regatul Bosforului, unde se vorbea o limbă indo-europeană, având capitala la Panticapeea, a luptat cu noile migrații venite dinspre Asia: goții, hunii, avarii, bulgarii, chazarii, pecenegii, cumanii, tătarii. Aceste noi triburi, dar mai ales vikingii, au fondat Kievul, capitala viitorului stat kievlean (tribul viking Ros). Limba vorbită în Ucraina (o limbă indo-europeană) nu diferă prea mult de rusă, influențele care o deosebesc provin din substratul atât de variat. Prima atestare

a funcționării Rutheniei (numele de atunci al Ucrainei) este din secolul al IX-lea d.H., când varegii (vikingii de răsărit) au înființat-o ca macă de margine, pentru a-și proteja propriul lor spațiu de locuire (Kievul de azi).

Ugarit – v. Hurriți

Ugri – v. Onoguri

Uiguri – v. Turci

Uluru – monolit (al doilea ca mărime din lume, după Muntele Augustus, aflat tot în Australia) magnetic aflat în Australia (centru-nord), de dimensiuni uriașe: 2,5 km îngropați în pământ și 318 m înălțime la suprafață, 8 km diametru. Este compus din feldspat acoperit de trioxid de fier cu o grosime de 2,5 km și, în decursul veacurilor, s-a rotit cu 90° față de poziția din prezent. În perioada de formare a continentelor (acum 500 de milioane de ani) se afla pe fundul oceanului planetar. Impactul lui asupra apariției și evoluției vieții pe pământ a fost la fel de mare ca și al reactorului nuclear fosil Oklo din Africa. De jur împrejurul lui locuiesc comunități de aborigeni care dețin o întreagă mitologie explicativă a fenomenelor ce însoțesc existența monolitului (schimbarea culorii de mai multe ori pe zi, de la roșu la violet, izbucnirea unor fascicule de lumină din interiorul lui ș.a.). Energia lui este numită "timpul viselor" (adică Tjukurpa, același nume cu al ființei uriașe care l-a creat, așa cum i-a creat pe oameni și tot ce există pe pământ, dar l-a și învățat pe om ca specie să folosească focul, să vâneze și să trăiască). Secretele tuturor acestor învățăături nu trebuie spuse celor care nu sunt aborigeni (Pyranipa). Fiecare clan de aborigeni are un totem, adevărat pilon spiritual care-l reunește cu

Tjukurpa. Muntele Uluru nu este frecventat, marea presiune magnetică produce numeroase decese, decât de magii triburilor. Pictura rupestră din peșterile lui, datând de zeci de mii de ani, este permanent reînnoită și adăugită pentru a păstra legătura omului ca ființă cu axa temporală și cu marea forță a universului reprezentată chiar prin acest monolit.

Umayyazi – în secolul al VI-lea d.H. tribul quaysh, fondat de Hashim (hașemiții, adică sunniții), din care a făcut parte și Mohammed, a cucerit Mecca și a început să practice comerțul. După el a venit Harun al Rashid, rămas în istorie din *O mie și una de nopți*, ca fiind cel mai bogat calif al tuturor timpurilor. Dar clanul Abd Shams a respins profețiile lui Mohammed și a constituit o dinastie rivală, a Umayyazilor (șiiții), care a domnit înainte de aceea a Abbasizilor. Principala acțiune a arabilor în timpul acestei dinastii (de la începutul secolului al VI-lea și până la mijlocul celui de-al VII-lea) a fost prozelitismul cu orice preț: scutiri de impozite, amenințări, confiscarea averii etc. și interzicerea oricăror imagini ale creștinismului (biserici în principal, dar și icoane, morminte etc.). Califatele umayyade erau conduse de un guvern format din șapte diwane (ministere): al finanțelor, armatei (educată în stil grecesc), justiției, administrației, comunicațiilor, al Marelui Sigiliu și al poștelor. Astfel, urmați de dinastia Abbasidă și de cea Fatimidă, au construit un imperiu care se întindea din India de Nord până în Peninsula Hispanică (atinsă la sfârșitul veacului al XV-lea), peste Asia Mică, Peninsula Arabică și nordul Africii. Ei au slăbit rezistența Bizanțului și au ușurat sarcina otomanilor, care l-au cucerit. Dar n-au fost lipsiți de revolte interne, ale celor

cuceriti: perși, armeni, bactrienii, sogdieni, berberi. Pe franci n-au reușit să-i cucerească. Sâmburele dur al lumii arabe l-au constituit nabateenii (deveniți, după cucerirea Imperiului Nabatean de către romani, regatul, apoi Imperiul Kush, nume care se putea întâlni din nordul Indiei până în Etiopia). Nabateenii se considerau ei înșiși urmași ai lui Ham, fiul lui Noe, acela care i-a dat pe hamiți. Bătăliile interne dintre dinastiile arabe de început pentru preluarea puterii au dus însă la distrugerea mărturiilor scrise despre cultura și civilizația nabateeană, ceea ce a însemnat o pierdere uriașă pentru umanitate. Totuși experiența de civilizație a fost transferată pe căi nescrise și a fost puterea secretă a întinderii și rezistenței în timp a califatelor arabe. Trebuie menționat faptul că societatea arabă era în principal matriarhală, iar conducerea supremă aparținea, în cadrul triburilor și regatelor inițiale, femeilor. Zeița supremă era Luna, ceea ce a rămas definitiv și în centrul islamismului de mai târziu. Calendarul era construit numai după mișcarea Lunii, nu și a Soarelui. Influența puternică a creștinilor a schimbat în timp această caracteristică, iar femeile din lumea arabă plătesc până astăzi, cu umilințe în registrul drepturilor cetățenești, condiția privilegiată a începuturilor.

Ungaria - v. Huni, Onoguri

Unogunduri – v. Onoguri

Ur - v. Akkad, Chaldeea, Mesopotamia

Urartu – v. Armenia, Hurriți, Mushki

Urkesh – v. Hurriți

Uroboros – unul dintre cele mai vechi simboluri ale umanității. Înfațișează un

șarpe sau dragon așezat în formă de inel ori de semn al infinitului (ca un 8 culcat) și care-și înghite coada. Conexiunea cu mitul dragonului trimite la stadiul anterior al umanității, de dinainte de Potop. Șarpele de apă ca simbol acvatic și șarpele ori dragonul de uscat ca simbol solar fac conexiunea între cele două umanități, a atlantiților și aceea actuală. Mitologic este simbolul veșnicei renașteri, al ciclicității vieții planetare. Simbolul a căpătat valențe „locale” în diverse perioade istorice și în diverse culturi, influențele, interferențele și interpretările au îmbogățit și actualizat permanent acest simbol major de legătură între civilizații și între lumi. Astfel, toiagul lui Moise, acela cu care dă deoparte apele Mării Roșii salvându-și triburile din robia egipteană, devine, după folosire, un șarpe dublu – s-a spus simbol al ADNului - ori al salvării entității ambelor sexe. Gnosticismul, alchimia, creștinismul și esoterismul au dat valențe noi acestui simbol vechi al renașterii vieții. În lumea arabă puterea acestui simbol a rămas până astăzi semn al legământului ținut față de ceilalți (rai arebi): un prizonier de război putea fi lăsat să aștepte în deșert, dacă în jurul lui se trasa un cerc, până când acela care-l biruise în luptă dreaptă aducea ajutoare ori se gândea în ce fel să decidă soarta prizonierului. Iar acesta nu ieșea din cercul simbolului primordial pentru a nu pierde posibilitatea de a renaște într-o viață viitoare. Farmaciile actuale din toată lumea păstrează simbolul șarpelui care se pregătește să bea din poțiunea renașterii.

Uruk – v. Chaldeea

Uttar Pradesh - v. India

Uzbekistan – stat din Asia Centrală, devenit independent în 1991 (după

dispariția URSS, care plasase acolo, la Baikonur, cosmodromul de unde a plecat în spațiu primul om: Iuri Gagarin), aflat între râurile Amu Daria (odinioară Oxus) și Sâr Daria (odinioară Jaraxes). Prezența omului este atestată din Paleolitic (artă rupestră, Epoca Pietrei Cioplite), acum 200.000 de ani, dar bogăția civilizației locului s-a modelat cu începere din mileniul 1 î.H., odată cu stabilirea triburilor iranice în zonă și apoi cu deschiderea Drumului Mătăsii, care unea China cu Roma antică și Britania. Locuitorii practicau agricultura, aveau sisteme de irigații și cel puțin două mari cetăți: Bukhara și Samarkand. Un al doilea mare val de iranici (perșii) a venit din Sogdiana, cucerită de arabi, în veacul al VI-lea d.H. Pe vremea califatelor abbaside zona numită atunci a Transoxiane a cunoscut o nouă înflorire culturală. Odată cu intrarea triburilor turcice dinspre nord au apărut noi regate, dintre care cel mai cunoscut a fost Kwarezm. Invaziile mongole de la începutul veacului al XIII-lea, ca și schimbarea religiei zoroastriene (sintetizată în *Zend Avesta*) cu aceea islamică, impusă în principal de neamurile turcice, a schimbat caracteristicile culturale ale regiunii și a contribuit la definirea parametrilor civilizației Uzbekistanului în întregul său, așa cum o pecepem astăzi.

V

Vainakh – sunt triburile originare din care au apărut cecenii și ingușetii de azi (zona Caucazului). Au avut o civilizație de tip megalitic, foarte avansată la nivelul mileniului al VIII-lea î.H. și care exista pe vârfurile înalte ale munților. Așezările omenești aveau două tipuri de turnuri, făcute din blocuri mari de piatră: unele pentru locuit și altele de apărare. Cele pentru locuit aveau 2- 3 etaje, iar în mijloc un pilon din piatră în jurul căruia se afla scara. Turnurile de apărare erau tot din piatră, la bază un pătrat cu latura de 6 m, iar pe înălțime 6-7 etaje, cu găuri rotunde prin care erau scoase armele de atac. Astfel de construcții de apărare s-au practicat în zonă până în secolul al XVII-lea. Religia era șamanică, iar altarele erau pietre naturale pătrate ori dreptunghiulare, în care se practicau adâncituri pentru foc. Aveau un zeu suprem, Dela, și o zeiță a fertilității, Tusholi, căroră le sacrificau animale spre a-i îmbuna. Abia din secolul al XI-lea d.H. a pătrus creștinismul (misionarii georgieni) și apoi islamismul (din secolul al XVIII-lea).

Van – cetate în Anatolia de azi, Turcia. A aparținut regatului Urartu (primul său rege a fost Aram, iar Urartu este numele biblic al Araratului, ei înșiși își spuneau Biaini). Lacul din apropiere (3755 km²), care leagă Anatolia de Iran, a luat numele ei. Este un lac endorfic (adică fără scurgere încă din Pleistocen, când a fost blocat de lavă) salin și alcalin, aflat nu departe de muntele Nemruth Dag. Acum 9500 și acum 6500 de ani nivelul apelor lui a scăzut dramatic. În jurul cetății Van și a lacului s-a format, în mileniul I î.H., poporul armean, după distrugerea de către mezi și perși a regatului Urartu și arderea tuturor cetăților lui. Triburile – alarodieni,

chaldeeni, chalybieni și charducieni – au migrat spre Mediterana, dar și către nord, spre zona sarmată. Ei vor naște alte popoare în locurile de adăpostire (lybieni, Rodosul și Ciprul) și le vor transfera câștigurile civilizației lor. Analele hittite, ca și scrierile vechilor greci, atestă comerțul foarte vechi pe care cetatea Van îl făcea cu pisicile de Van. Piso și pisic sunt, de altfel, cuvinte transmise în armeană și rămase până astăzi. Erau numai pisici albe sau roșii, cu ochii aurii sau albaștri și pielea roz. Statuete de teracotă cu pisici, datate 4000 î.H., atestă vechimea rasei. Sunt pisici foarte devotate, ca și câinii, și foarte blânde. Picturi rupestre cu o vechime de 14.000 de ani atestă prezența lor în zonă. În vreme ce îmblânzirea pisicii în Egipt are doar o vechime de 3500 de ani.

Vandali – v. Germani

Varegi – Vikingi

Vedele – religie (brahmanică) a începuturilor proto-indo-ariene (mileniul al II-lea î.H.-500 î.H.) care s-a manifestat în nordul și vestul Indiei, fiind legată de cultura Harappa și de civilizația din lungul fluviului Sarasvati. Odată cu Imperiul Maurya a început perioada clasică a limbii sanskrite (secolul al IV-lea î.H.). Ea a generat scrierile vedice sau *Vedele*, care cuprind șase etape distincte până la codificarea completă a unui tip de religie (care stă la baza hinduismului, dar și a zoroastrismului și mazdeismului): 1. *Rigveda* (imnuri cu elemente religioase indo-ariene); 2. *Atarvaveda* și *Yajurveda* (proză în care se definește limbajul mantrelor, adică al raporturilor dintre zeu și reprezentările lui pământene, adică dintre Vishnu și Agni – focul, Mithra, Indra, Shiva etc.); 3. *Samitha* (începutul codificării normelor

religioase); 4. Proza brahmanică (când apare cea mai veche dintre *Upanișade*); 5. *Sutra* (când apare limbajul special al scrierii *Sutrelor*, proză post-buddhistă); 6. sanskrita epică și paniniană (din *Mahabharata* și *Ramayana*). Intrarea trupelor lui Darius I al Persiei în nordul Indiei întărește influențele externe, ariene, asupra civilizației *Vedelor*. Mai apoi religia și civilizația *Vedelor* s-a diversificat în *Vedanta* și *Yoga*. Din punct de vedere economic perioada *Vedelor* a fost aceea în care societatea indiană a trecut de la creșterea vitelor la practicarea agriculturii, iar raporturile între caste au devenit foarte bine codificate.

Veneți – triburi sarmatice, a căror locație de formare a fost pe locurile Poloniei de azi. Au migrat către sud și sud-vest, împinse de sciți. Ele au dat numele Veneției și al localității franceze Vannes. Vorbeau o limbă indo-europeană, din grupul limbilor slave. Herodot, Plinius cel Bătrân, Tacit, Jordanes și Ptolemeu se ocupă de evoluția acestor triburi. În zona din nordul Peninsulei Italice au purtat bătălii cu picții, care s-au aliat cu romanii pentru a-i birui. Veneția și-a impus dominația în Mediterana de Est în urma înfrângerii concurenței Genovei (locul de naștere al lui Cristofor Columb, cel plecat în Spania spre a-și căuta norocul, descoperitorul Americilor). Veneții ajunși pe coasta atlantică au avut de luptat cu celții din zona numită azi Bretania, în Franța. Acolo au întemeiat regatul Armorica (numele roman), azi orașul Vannes. Marco Polo, călătorul pe meleagurile Chinei, acela care voia să refacă un Drum al Mătăsii pe apă, dar s-a întors pe uscat după ce chinezii i-au ars flota, era venețian.

Vietnam – țară din Asia de Sud Est, 73 de milioane de locuitori, nordul s-a

reunificat cu sudul în 1975 (separarea a survenit în 1954), al cărei teritoriu a fost locuit din Paleolitic. Vestigii umane cu o vechime de 400.000 de ani au fost descoperite în provincia Thanh Hoa. Locuirea în peșteri (peste 200 sunt investigate arheologic), cu tot ceea ce a însoțit această etapă a vieții omenești, a lăsat pictură rupestră și semne ale unei perioade când oamenii trăiau din vânat (culturile Con Moong, Hoa Binh, Bac Son). Acela a fost Homo Erectus, iar Homo Sapiens este atestat cu o vechime de locuire de 41.000 de ani (cultura Koa Binch), venit probabil dinspre Africa (via Oceania, Australia), dar și dinspre Asia Centrală. Locuința lui Homo Sapiens era făcută din cărămizi de lut ars, cu o suprafață de magnetit, ceea ce dădea casei o temperatură mai ridicată decât a ambientului dacă locuința era orientată după polul magnetic al Pământului. Trecerea la Neolitic a însemnat sedentarizarea și dezvoltarea agriculturii, începând cu malurile fluviului Mekong – celebra cultură Funan, originară din India, după regatul cu același nume, sec. 1-5 d.H. – și ale Fluviului Roșu și continuând cu dezvoltarea unor sisteme de irigații performante. S-a afirmat comerțul (pe cunoscutul Drum al Mătăsii, dar și, prin China, Sri Lanka și Nabateea, până în Egipt, Axum și insulele Mediteranei, în special cu păuni, simbolul național al țării până astăzi. Epoca Bronzului s-a afirmat pregnant în mileniul al II-lea î.H. Primele regate au fost făcute de către triburi venite din China. De altfel, China a și stăpânit acest teritoriu până în secolul al X-lea d.H., când dinastiile vietnameze (una în nord și alta în sud) au preluat puterea. Numele actual al țării provine de la unul din primele regate independente ale vechilor locuitori ai țării (secolul 3 î.H.), **yuezhi** (în chineză), sau **yue-**, citit ca **vie-**. Între timp fusese

adoptată religia buddhistă, taoistă și confucianistă, care s-au suprapus peste cea veche, de origine șamanică (la origini zeul suprem era Marele Dragon Albastru, semn al energiei cosmice care-l proteja pe om în confruntarea cu apele).

Vikingi – vechi triburi germanice amestecate cu ugri (onoguri, strămoși ai ungurilor) și așezate, la începutul mileniului I d.H., în Peninsula Scandinavică. Prima mențiune despre ei datează din secolul al IV-lea d.H., dar perioada mării înfloriri a vikingilor (numiți varegi de greci, bizantini și slavi) a fost în secolele 8-11 d.H. Atunci s-au afirmat ca navigatori (inclusiv pirați) și au atins America de Nord (!), Groenlanda, Marea Britanie, nordul Franței de azi (Normandia vinde, ca nume, de la vechiul Nor(d)man, adică “omul din nord”), coasta de nord a Africii, sudul Peninsulei Italice, Bosforul. Triburile cele mai importante au fondat Suedia, Norvegia, Danemarca (triburile de suevi) și Rusia Kievleană (triburile ros). Au fondat și stăpânit mari rute comerciale, ca de pildă aceea care-i lega de Volga, de patria originară a onogurilor și, prin tocharieni și chazari, de Drumul Mătăsii, ca și celebra cale “de la varegi la greci”, Drumul chihlimbarului, care trecea și prin Dobrogea de azi (la Basarabi, în bisericuțele de cretă, s-au descoperit inscripții runice). Scrierea runică este numai în sens restrâns folosită pentru limba vikingilor (care era de tip germanic, ca și religia), dar au existat alfabetele runice ale berberilor, hunilor, chazarilor, turcilor, originea runelor fiind Imperiul Göktürk. În Frizia (Olanda) și vechea Britanie s-a scris și cu rune. Fiecare semn runic avea un sens mitologic și unul pământean, ca și vechea scriere din Ur, în Chaldeea. Cea mai avansată formă păstrată a runelor

vikingie este dată de celebrele saga, (epopei, ca și la greci) despre războaiele purtate. Corăbiile vikingie erau de două tipuri: unele lungi și cu margini înalte (s-a descoperit una de 24 de m lungime), cu un sistem de protecție contra vânturilor puternice, altele mici și ușor de manevrat, pentru transportul mărfurilor pe ape interioare ori pe rute scurte, prin navigație de cabotaj. O gardă vikingă, de mercenari, era angajată – ca infanterie grea - la Bizanț și acolo s-au făcut, în veacul al XI-lea, primele hărți vikingie. Se consideră că, pe baza uneia dintre ele, a navigat Columb către Americi, deoarece un unchi al său a fost multă vreme translator la Constantinopol.

Vitruvius, Marcus Pollio(?) (n. 80~70 î.H. – m. 15 î.H., Roma) – inginer și arhitect latin. Și-a început cariera ca om liber, în armata romană, fiind servant de bombardă. A avansat până la gradul de inginer, adică cel care construia bombarde, dar și mașini de asediu în sens larg (a inventat o mașină care folosea căderea de apă și alta care folosea forța vântului pentru a măcina pietrișul necesar construcțiilor). A participat la numeroase campanii sub Iulius Caesar: războaiele gallice, asediul Avaricumului, bătălia de la Alesia, asediul Massaliei (azi Marsilia), bătălia de la Zela, bătălia de la Thapsus, campaniile africane. A lăsat o lucrare impresionantă prin capacitatea sintetică a domeniului (arhitectură, managementul construcțiilor, ingineria chimică și mecanica șantierului, ingineria militară, planificarea urbană, canalizările, arhitectura peisagistică, arta decorării interioarelor), *De Architectura*, dedicată împăratului Augustus, cel care i-a asigurat o pensie. Este primul care-și declară sursele folosite în construirea cărții, dar și în folosirea atâtor tehnici ingineresti și arhitecturale. În principal

acestea sunt: Thales din Milet, Democrit, Anaxagoras, Socrate, Platon, Aristotel, Zenon, Epicur, Leonidas, Silanion, Melampus, Arhimede, Diades din Pella, Terrentius Varro, Aristotel ș.a. Deși s-a construit după moartea sa, Pantheonul din Roma aplică știința arhitecturii lăsată de Vitruvius și care era, în principal, perfecționarea modelului stilurilor grecești: să construiești după “măsura de aur”, care era înălțimea corpului omenesc. Redescoperit la începutul veacului al XV-lea de Poggio Bracciolini, a stat la baza arhitecturii și artei renașterii italiene (prin Leonardo da Vinci) și, implicit, europene.

Vizigoți – v. Germani

W

Willusha – v. Troia

X

Xerxes I cel Mare (secolul al V-lea î.H., Persepolis) – unul din cei mai importanți împărați ai perșilor. A făcut parte din dinastia Achemenizilor. Numele lui în persană însemna “conducător al eroilor”. A fost fiul împăratului Darius I cu Atossa, fiica împăratului Cyrus cel Mare. A înăbușit, în timpul domniei sale (485-465 î.H.) revoltele din Egipt (unde l-a numit satrap pe fratele său Achemenes) și din Babilon. l-a pedepsit pe cei din Atena, din Eritreea și pe ionieni. A încercat să construiască un pod peste Hellespont pentru a trece cu armatele în Tracia. A fost înfrânt de atenieni la Salamis. În ultimii ani ai domniei a trimis o expediție pentru a da ocol Africii, condusă de Sataspes, a construit un palat impresionant pe malurile lacului Van.

Xisuthrus - v. Noe

Xiongnu – triburi originare din Asia Centrală (în zona lor originară de locuire, deșertul Gobi, există artă rupestră din mileniul 9 î.H.), unite într-o federație (odată cu intrarea în acțiune a dinastiei chineze Han și pentru a-i ține piept). Principalul conducător a fost hanul Shanyyu. Perioada de înflorire a fost în secolele 3 î.H. - 5 d.H. Mulți specialiști, care se orientează după surse antice și bizantine, consideră că aceștia erau hunii, triburi turcice. Argumentele în plus de susținere a teoriei sunt faptul că limba pe care o vorbeau era vorbită și de alte triburi din lungul fluviului lenisei (hunna însemna în chineză oameni), iar scrierea era asemănătoare cu aceea folosită de alte triburi turcice. Au dus o politică de bătălii și alianțe foarte suple cu dinastiile chineze și s-au extins spre vestul Asiei până spre Caspica. Marele zid chinezesc a fost construit ca linie de demarcație între China și Xiongnu.

Regiunea autonomă Mongolia Interioară, din China de azi, este locuită de urmașii triburilor xiongnu.

Y

Yamna – cultură datată mileniul 4 î.H. și ajunsă la maximă extindere la sfârșitul Epocii Bronzului, prezentă pe teritoriul de azi al Ucrainei (în lungul Niprului), dar întinsă până în aria Cucuteni și pe țărmul Mării Negre, caracterizată în principal prin tipul de morminte. Mai ales masca mortuară din aur, ca și decorația cu ocră a trupului și poziția celui decedat – așezat pe spate cu genunchii ridicați – au făcut ca această cultură să fie considerată strămoașa triburilor paleo-balcanice, armene și grecești pe de o parte, ca și a celor indo-ariene ajunse în zona indo-europeană. Cimmerienii au fost urmașii acestei culturi.

Yazilikaya – sanctuar hittit, aflat nu departe de Hattusha, pe teritoriul Turciei de azi. Atestă politeismul religios influențat de Mesopotamia, dar și faptul că exista o familie principală de zei, ca și, mai târziu, la greci: zeul Teshub (al furtunilor; în Babilon se numea Marduk, iar în Canaan se numea Baal) și zeița Hepat, a Soarelui și fertilității, iar fiul lor era zeul Sharumma. Sanctuarul se afla în afara Hattushei, dar aproape de ea.

Yayoi – v. Japonia.

Yemen – țară aflată în sudul Peninsulei Arabice. Primii locuitori (după descoperirile de până în prezent) au fost vânători și au trăit în mileniul V î.H. După analiza ADNmc aceștia au fost diferiți de locuitorii de mai târziu (patru triburi: saba, mineeni - veniți din Sardis, Anatolia, qatabanieni și hadramiți) ajunși în mileniul I î.H. din zona Mesopotamiei, fiind împinși de migrația semitică. Toate triburile au întemeiat regate, primul în ordine istorică a fost al sabaenilor, conduși de regina Saba (Sheba), având capitala la Marib. Toate cele patru

regate sudice au avut civilizații asemănătoare între ele, ca și asemănătoare cu civilizația nabateenilor care formase regatul (devenit imperiu) din nordul Peninsulei Arabice. Asemănarea provenea din faptul că toate se aflau în lungul mării rute comerciale care lega Mediterana de Orientul Îndepărtat pe calea apei, apoi prin deșert, pe cămile, unde parcursul era cuantificat în zile necesare acoperirii traseului. Și scrierea regatelor sudice (care acopereau suprafața Yemenului, dar și a Omanului de azi) a fost asemănătoare, ca și limbile vorbite, iar la baza ei se afla scrierea din Sumer (Ur, în sudul Mesopotamiei). Relațiile reginei Sheba cu Etiopia sunt menționate în *Biblie*, ca și faptul că ea s-a refugiat în Etiopia, traversând deșertul cu bărcile puse pe spinarea cămilor, până la țărm. Cea mai importantă realizare a acestor regate a fost sistemul complex de irigații: au construit baraje cu ecluze, cu inscripții referitoare la modul lor de folosire. Mai târziu, în secolul al II-lea d.H., în conflictele cu romanii, i-au făcut pe aceștia să piardă multe bătălii prin însetare. Ca religie erau politeiști. Odată cu migrația triburilor turcice și arabe zona a fost islamizată.

Yoga – v. hinduism

Yonaguni – sit arheologic subacvatic aflat în apropierea insulei cu același nume din arhipelagul Ryukyu, Japonia. Arhipelagul, în întregul lui, face parte din puntea de legătură între Japonia, Taiwan (și, prin el, Asia, dar mai ales China) și Java. În perioadele glaciare uscatul a fost mai ridicat cu 140 m decât în perioadele post-glaciare, situație asemănătoare cu aceea a Noii Zeelande în raport cu Australia. Situl are o vechime atestată de 10.000 de ani și cuprinde un complex monolitic centrat în

jurul unei piramide de 300x150 m la bază, cu o înălțime de 27 m, al cărei vârf se află la 25 m sub nivelul apei. A aparținut unui strat megalitic de civilizație, care are, pe insula Okinawa, încă un semn: o piramidă construită din blocuri de bazalt, cu trepte de intrare. Asemănarea față de civilizațiile precolumbiene, ca și de cetăți subacvatice descoperite în apropierea coastelor Indiei, la țărmul Mării Arabiei, la Bimini – în apropierea țărmurilor Cubei), precum și similitudini de forme atestă apartenența locului la o civilizație megalitică pe care abia descoperirile foarte recente, de după anul 2000, o situează ca entitate aparte, diferită de strămoșii umanității actuale. La Yonaguni s-a descoperit și capul uriaș al unei figuri umane, așa cum există și în Insula Paștelui, ca și texte gravate în piatră, folosind semnele unei scrieri necunoscute. Reperele acestui tip de civilizație trimit la cunoscuta civilizație Lapita, extinsă în întregul Pacific și pomenită de mitologia grecească sub numele Lapith (lapiții aparțineau titanilor), ca și la civilizația Ainu (și azi triburi protejate în Japonia, numele vine de la coruperea cuvântului Azumi – popoare ale mării în japoneză și seamănă cu Arzawa din vechea Mesopotamie). Miturile chineze vechi menționează existența acestui tip de civilizație megalitică începând cu data de 30.000 î.H., dar datarea radiometrică indică pentru Yonaguni o vechime de 9500 î.H.

Yuezhi – v. hephtaliți și tocharieni

Yukaghir – populație din lungul fluviului Kolâma, Siberia, vorbind o limbă izolată, care poartă același nume cu populația. Sunt la origine triburi de sciți (numite de grecii antici saka), în perioada sovietică aria de locuire se numea Republica

Sakha. În trecut limba se vorbea și pe fluviul Lena, dar acum este pe cale de dispariție. La începuturile sale, limba yukaghir aparținea grupului uralic, era vorbită de 13 triburi, dar, prine separare, a căpătat distanță și a devenit o limbă izolată, definind propriul său grup, limbile yukaghir fiind vorbite cu diferențe dialectale de urmașii acestor triburi.

Yukatan – v. Maya

Z

Zalmoxis (scris în surse antice grecești și Zamolxis, Samolxis; a trăit în secolul al VIII-lea î.H., n. 713 î.H.) – considerat personaj istoric, fondator al triburilor dacice, de către sursele grecești (Herodot, Strabon ș.a.), care-l pun pe același plan cu urmașii titanilor din mitologia greacă. Majoritatea referințelor antice îl consideră figura cea mai proeminentă a unei civilizații numită de specialiști “a vârfurilor muntoase”, apărută după Marele Potop, care a pus capăt unui tip de civilizație și a început altul, în diverse zone muntoase ale lumii. De aceea numele lui Zalmoxis este conectat cu muntele sfânt al dacilor, Kogaion. Acolo, într-o peșteră, ar fi petrecut 3 ani de meditație (ca în religia vedică) – fusese învățăcelul lui Zoroastru – după care a ieșit din nou printre oameni pentru a le dăruii învățătura religiei și filosofiei. Ca și în cazul civilizației nabateene de pildă, din temeuri religioase, iconografia și scrierea erau interzise. Zalmoxis a fost asimilat cu zeul furtunilor, ca și în alte religii ale perioadei dacice, cum ar fi de pildă cea grecească, unde Zeus avea și atributul de zeu al furtunilor, reminiscență a confruntării umanității cu perioada marelui Potop. Etimologic, numele lui este legat de cuvântul grecesc care însemna blană de urs, deoarece mitul spunea că, după naștere, a fost acoperit cu o blană de urs spre a fi ferit de răzbunarea Cerului de furtună (precum Zeus la greci). Numele acestui personaj, devenit zeu al furtunilor pe care le-a stăpânit, a fost și Gebeleisis, ceea ce exprima, ca și în cazul religiei indiene, unul din attributele sale. De altfel, întregul pantheon dacic era format din zei care împlineau, fiecare în parte, câte unul din attributele lui Zalmoxis, ca și în cazul lui Vishnu în India ori Amon

Ra în Egipt. În acest sens Herodot considera că dacii erau monoteiști. Faptul că personajul vine dintr-o organizare tribală se exprimă prin adoptarea totemului triburilor, lupul, ca și la sciți și sarmați, drept drapel de luptă și drapel sacru. Dacii l-au venerat, ca în toate religiile cu început shamanic, considerând începutul măsurării timpului de la data nașterii lui Zalmoxis (713 î.H.) și zeificându-l. Ceva din acest substrat al religiei dacice s-a păstrat în creștinismul românesc, care sanctifică și astăzi personaje istorice.

Zarathustra - v. *Zend Avesta*

Zen – pronunția japoneză pentru chinezescul Chán, doctrină mai mult filosofică decât religioasă, originară din India budhistă. Din China a pătruns spre sud în Coreea și Vietnam, unde există și buddhismul clasic, spre nord în Japonia, unde există și shintoismul. Călugărul Bodhidharma, al optulea în ordinea Chán, dravidian prin naștere, a fost fondatorul doctrinei Zen în Japonia (secolul al VI-lea d.H.), unde s-a dus și a petrecut nouă ani de meditație – în tăcere – într-o peșteră. Esența doctrinei zen este că Buddha nu există ca entitate, zeu aflat în afara și deasupra ființei umane, ci el este totalitatea exprimărilor vieții din care omul, cu ceea ce este el, ca ființă interioară, face parte. Meditația are rolul de a-l face pe individ să priceapă acest lucru, iar starea pe care o atinge în final se numește iluminare. Din perspectiva unui iluminat treptele, pragurile, ușile închise dintre lumi dispar și el poate percepe ceea ce se află dincolo de lucruri, ca intenții și fapte ce modifică Universul însuși (care e Buddha). Practicile zen sunt exprimate în scrierile numite *Sutra*, dintre care cea mai importantă este *Sutra Lotusului*,

floare folosită de Bodhidharma pentru a-i face pe discipoli să înțeleagă sensul și profunzimea meditației. Poziția "lotus", cu picioarele încrucișate și strânse sub corp, este poziția de meditație a adepților zen. Lotusul a fost și marele simbol al Egiptului de Sus, figurat ca simbol al renașterii pe toate coloanele construcțiilor sacre.

Zend Avesta – lucrare prin care se exprimă sintetic doctrina lui Zoroastru, la o mie de ani după ce el dispăruse. A fost folosită o scriere specială, numită avestană (bazată pe scrierea persană medie) și ea nu s-a mai folosit și în alte împrejurări, deoarece se considera că revelațiile lui Ahura Mazda (zeul suprem, al Focului, adesea identificat cu Soarele) către Zoroastru foloseau sunete pe care limbile și scrierile pământești nu le puteau percepe. *Zend Avesta* are 21 de secțiuni, așezate în trei grupuri de câte 7 capitole. Primul grup cuprinde imnurile compuse de Zoroastru. Al doilea grup cuprinde învățături scolastice și recomandări; al treilea grup cuprinde instrucțiuni pentru practicieni, rugăciuni și recomandări. În general este unanim acceptat că zoroastrismul s-a născut în Khorezm, în secolul al VII-lea î.H. Felul cum trebuie protejat Focul Sacru, luptele cu Demonii (Binele și Răul), Lumina și Întunericul ca părți ale aceluiași întreg fac parte din *Zend Avesta*.

Zenon din Elea (n. 490 î.H. – m. 430 î.H.) – filosof grec din sudul Italiei, membru al școlii eleate fondate de grecul Parmenides. De altfel, Platon a scris că Zenon a fost format de Parmenides ca iubit al lui. Este considerat de Aristotel fondatorul dialecticii. A formulat zeci de paradoxuri logice și le-a explicat prin metoda care, de la el încoace, se numește reducerea

la absurd sau demonstrația prin contradicție. De pildă: săgeata care zboară este în repaos. Deoarece fiecare lucru este în repaos când ocupă un spațiu egal cu el însuși, și dacă ceea ce zboară ocupă întotdeauna, în orice moment, un spațiu egal cu el însuși, atunci nu se poate mișca.

Zohar – v. Iudaism

Zoroastru – v. *Zend Avesta*

BIBLIOGRAFIE

- *** - *A Concise History of Ceylon: From the Earliest Times to the Arrival of the Portuguese in 1505*, editor Cyril Wace Nicholas, Senarat Paranavitana, 1961
- *** - *Across the Anatolian Plateau: Readings in the Archaeology of Ancient Turkey*, David Hopkins editor, American Schools of Oriental Research, 2001
- *** - *Archaeology and Language II: correlating archaeological and linguistic hypotheses*, R.M. Blench, & M.Spriggs editori, Routledge, Londra, 1998
- *** - *Atti e memorie del secondo congresso internazionale di micenologia, Roma-Napoli, 14-20 ottobre 1991*, editor A. Sacconi, Roma, 1996
- *** - *Australian Languages: Classification and the comparative method*. Claire și Harold Koch editori, John Benjamin's Publishing House, Sydney, 2004
- *** - *Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York, 1913
- *** - *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976
- *** - *Eblaite: Essays on the Ebla Archives and Eblaite Language* (Publications of the Center for Ebla Research at New York University / Eisenbrauns, Editori Cyrus Gordon și Gary Rendsburg in 4 vols. 1987, 1990, 1992, 2002
- *** - *Encyclopædia Britannica*, Encyclopædia Britannica Inc., 2007
- *** - *Ethnologue: Languages of the world*, Editor Barbara F. Grimes, Dallas, TX: SIL International, 2000
- *** - *From Hunters to Farmers: The Causes and Consequences of Food Production in Africa*, J.D. Clark & S.A. Brandt editori, University of California Press, Berkeley, 1984
- *** - *Les Scythes* – “Dossiers d’Archeologie”, nr. 194/01.06.1994
- *** - *Past Worlds: The Times Atlas of Archaeology*, editor Christopher Scarre, Londra, Times Books, 1988
- *** - *Prehistory of North Alaska* în *Handbook of North American Indians*, vol. 5, *Arctic*, editor David Damas, Smithsonian Institut, Washington DC, 1984
- *** - *Scotland After the Ice Age: Environment. Archaeology and History, 8000 BC - AD 1000.*, editori Kevin J. Edwards & Ian B.M., Edinburgh University Press, 2003
- *** - *The Aztec Empire*, îngrijirea ediției Felipe Solís, Guggenheim Museum, New York, 2004
- *** - *The Cambridge Ancient History*, vol. 4 din 24/11/1988, Cambridge University Press –
- *** - *The Cambridge History of Africa*, 2 vol., Cambridge University Press, 1978
- *** - *The History of Tibet*, editor Alex. McKay în “Curzon in Association With Iias”, Routledge Curzon, nr 9/2003

* * * - *The Kurgan Culture and the Indo-Europeanization of Europe: Selected Articles From 1952 to 1993*, editori A.R. Dexter și K. Jones-Bley, Institute for the Study of Man, Washington DC, 1997

* * * - *The Luwians*, ediția Craig H. Melchert, Brill Academic Publishers, Boston, 2003

A. A. Cameron - *Notes on the Palaung of the Kodaung Hill tracts of Mong Mit State*, Governamental Printer, Rangoon, 1912

A. G. Keen - *A Political History of the Lycians and their Relations with Foreign Powers*, Leida, 1998

Ahmed Zarruq, Zaineb Istrabadi, Hamza Yusuf Hanson - *The Principles of Sufism*, Amal Press, 2008

Alain de Libera - *Averroès et l'averroïsme*, PUF, 1991

Alan Barnard - *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, Routledge, Londra, 2002

A. Leroi-Gourhan - *Dictionnaire de la Préhistoire*, PUF, Paris, 1988

Alice A. Storey - *Radiocarbon and DNA evidence for a pre-Columbian introduction of Polynesian chickens to Chile*, PNAS, 2007/19 iunie

Anca Balaci - *Mic dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Mondero, 1992

André Verstandig - *Histoire de l'Empire parthe (-250 - 227)*, Le Cri Histoire édition, Bruxelles, 2001

Andrew Robinson - *The story of writing*, Thames & Hudson, Londra, 1995.

Ante Aikio; Angela Marcantonio - *The Uralic Language Family: Facts, Myths and Statistics* în "Word Journal of the International Linguistic Association" 3/2003

A. Olariu, E. Alexandrescu, G. Skog, R. Hellborg, K. Stenström, M. Faarinen și P. Persson - *Dating of two Paleolithic human fossil bones from Romania by accelerator mass spectrometry*, NIPNE Scientific Reports, 2001-2002

A. Pálóczi-Horváth - *Pechenegs, Cumans, Iasians: Steppe peoples in medieval Hungary*, în „Kultúra”, Hereditas, Budapesta, 1989

Asger Aaboe - *Episodes from the Early History of Astronomy*, Springer, New York, 2001

Bartel Leendert van der Waerden - *The Heliocentric System in Greek, Persian and Hindu Astronomy* în "Annals of the New York Academy of Sciences", 500/1987

B. Brentjes - *The History of Elam and Achaemenid Persia. An Overview*, în J. M. Sasson - *Civilizations of the Ancient Near East*, Scribner, 1995

Bernard S. Bachrach - *A History of the Alans in the West, from their first appearance in the sources of classical antiquity through the early middle ages*, University of Minnesota Press, 1973

B. E. Schaefer - *Epoch of the Constellations on the Farnese Atlas and their Origin in Hipparchus's Lost Catalog*, "Journal for the History of Astronomy", mai 2005

Bobbie Kalman - *India: The Culture*, Crabtree Publishing Co., Toronto, 1990

Brauer Kayser; S. Weiss; G. Underhill; P. A. Roewer; L. W., Schiefenhöfel și M. Stoneking (2000). *Melanesian Origin of Polynesian Y Chromosomes* în "Current Biology", 10/2000

Carter Vaughn Findley - *The Turks in World History*, Oxford University Press, 2005

Charles Segal - *Orpheus: The Myth of the Poet*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1989

Colin Imber - *The Ottoman Empire. 1300–1650. The Structure of Power*, Palgrave Macmillan, 2002

Cox & Richard - *A formal model for the geologic time scale and global stratotype section and point, compatible with geospatial information transfer standards*, "Geosphere", vol. 1, Geological Society of America, 2005

C. Renfrew - *Archeology and language: The Puzzle of Indo-European Origins*, Jonathan Cape, Londra, 1987

Christopher Webber și Angus McBride - *The Thracians 700 BC-AD 46 (Men-at-Arms)*, Osprey Publishing, 2001

Cruzado Martínez și C. Juan - *The Use of Mitochondrial DNA to Discover Pre-Columbian Migrations to the Caribbean: Results for Puerto Rico and Expectations for the Dominican Republic* în "KACIKE: The Journal of Caribbean Amerindian History and Anthropology", ediție specială, Lynne Guitar, 2002

D. Argue; D. Donlon; C. P. Groves; R. Wright - *Homo Floresiensis: microcephalic, pygmoid, Australopithecus, or Homo?* "Journal of Human Evolution", 2006

David M. Gutenberg - *The Curse of Ham: Race and Slavery in Early Judaism, Christianity, and Islam*. Princeton University Press, 2003

David Marshall Lang - *The Georgians*, New York, 1966

David O'Connor - *Ancient Nubia: Egypt's Rival in Africa*, University of Pennsylvania Press, 1994

David W. Tschanz - *Arab Roots of European Medicine* în "Heart Views" 4/august 2003

D. Fleming - *Baal and Dagan in Ancient Syria* în „Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie“ nr. 83/1993

D. Michael Coe - *Angkor and the Khmer Civilization*, Thames & Hudson, 2003

Dietz Otto Edzard - *Gudea and His Dynasty*, University of Toronto Press Incorporated. Toronto, 1997

Dimitrie Cantemir – *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otomaan* în Dimitrie Cantemir, *Operele Principelui Demetrii Cantemirii*, ediția Gr. Tocilescu, Societatea Academică Română, 1878-1888

Donald J. Wiseman, 1953 - *The Alalakh Tablets*, London: British Institute of Archaeology at Ankara; reviewed by Joan Lines in *American Journal of Archaeology* 59.4 (octombrie 1955)

Donald Swearer - *Buddhism and Society in Southeast Asia* (Anima Books, Chambersburg, Pennsylvania, 1981

D. T. Potts - *The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State*, Cambridge University Press, 2004

E. A. Thompson - *A History of Attila and the Huns*, Oxford University Press, Londra, 1948

E. A. Wallis Budge - *The Gods of the Egyptians*, 2 vol., Dover Publications, New York, 1969

E. Breuer - *Chronological Studies to Early-Medieval Findings at the Danube Region. An Introduction to Byzantine Art at Barbaric Cemeteries*, Tettnang, 2005

Edwin Bryant - *The Quest for the Origins of Vedic Culture. The Indo-Aryan Migration Debate*, Oxford University Press, 2001

Erich von Däniken - *Gods from Outer Space*, Putnam, New York, 1968

Eugen Lozovan - *Dacia Sacră*, Editura Saeculum, București, 2005

Francisco Villar - *Gli Indoeuropei e le origini dell'Europa*, Il Mulino, 1997

Fred Woudhuizen - *The Language of the Sea Peoples*, Najade Pres, Amsterdam, 1992

G. Callender - *The Minoans and the Mycenaeans: Aegean Society in the Bronze Age*, Oxford University Press, 1999

George Cowgill - *State and Society at Teotihuacan, Mexico* în "Annual Review of Anthropology", Annual Reviews Inc, Palo Alto, CA, 26/1997

Giovanni Garbini - *The question of the alphabet* în * * * - *The Phoenicians*, la Sabatino Moscati. și I. B. Tauris, 2001

Giovanni Pettinato - *The Archives of Ebla* și I. J. Gelb - *Thoughts about Ibla: A Preliminary Evaluation* în "Monographic Journals of the Near East, Syro-Mesopotamian Studies" 1/1 (mai 1977)

Govind Gokhale; Balkrishna - *Ashoka Maurya*, Irvington Pub, 1966

H. B. Medlicott și W.T. Blandford - *A Manual of the Geology of India*, Geologic Survey, Calcutta, 1879

H. Daicoviciu - *Dacii*, Editura Enciclopedică, București, 1971

Henri Gauthier - *Dictionnaire des noms géographiques contenus dans les textes hieroglyphiques*. Vol 7 vol., Imprimerie de l'Institut français d'archéologie orientale du Caire, 1925–1931.

Herodot - *Istorie*, ESPLA, București, 1964

H. M. Chadwick – *Early Scotland: the Picts, the Scots and the Welsh of Southern Scotland*, Cambridge U.P., 1949

Iaroslav Lebedinski - *Les Scythes. La civilisation nomade des steppes, VIIe-IIIe av. J.-C.*, Errance, Paris, 2003

I.L. Finkel, M.J. Seymour - *Babylon*, Oxford University Press, 2009

J. Pritchard - *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton University Press, 1955

J. T. Hooker; C. B. F. Walker; W. V. Davies; John Chadwick; John F. Healey; B. F. Cook și Larissa Bonfante - *Reading the Past: Ancient Writing from Cuneiform to the Alphabet*, University of California Press, Berkeley, 1990.

Juan Manuel Tebes - *You Shall Not Abhor an Edomite, for He is Your Brother. The Tradition of Esau and the Edomite Genealogies from an Anthropological Perspective*, "Journal of Hebrew Scriptures", 6/2006

Juan Manuel Tebes - *Centro y periferia en el mundo antiguo. El Negev y sus interacciones con Egipto, Asiria, y el Levante en la Edad del Hierro (1200-586 a.C.)*, CEHAO Monograph Series Vol. 1/2007

K. Forsyth - *Abstract: The Three Writing Systems of the Picts in Black et all Celtic Connections: Proceedings of the Tenth International Congress of Celtic Studies*, vol. , Tuckwell Press, East Linton, 1999

Kenneth Kitchen - Punt and how to get there, în "Orientalia" nr. 40/1971

Kevin Greene - *Technological Innovation and Economic Progress in the Ancient World: M.I. Finley Re-Considered*, în "The Economic History Review", serie nouă, Vol. 53, nr. 1/februarie 2000

K.R. Hall - *Maritime Trade and State Development in Early South East Asia*, University of Hawaii Press, Honolulu, 1985

K. R. Newcomb & W. R. McCann - *Seismic history and seismotectonics of the Sunda Arc*, în "Journal of Geophysical Research", 1987

Lewis Spence - *Atlantis in America*, Sun Publishing Co., Santa Fe, New Mexico, 1981

Louis Hambis - *Asie Centrale. Histoire et civilisation*, Imprimerie Nationale, Paris, 1977

Marija Alseikaite Gimbutas - *The prehistory of eastern Europe*, Mass, Peabody Museum, Cambridge, 1956

Marjorie Shostak - *Nisa: The Life and Words of a Kung Woman*, Vintage Books, New York, 1983

M. Chahin - *The Kingdom of Armenia*, Dorset Press, New York, 1991

M. Christol, & N. Nony - *Rome et son Empire*, Hachette, Paris, 2003

M. C. Lazarovici - *Pre-signs of writing on Neo-Eneolithic altars, Early Symbolic System for Communication in Southeast Europe*, BAR International Series 1139, Vol. I, Oxford University Press, 2003

Mellaart, James - *Çatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*, McGraw-Hill, 1967

Michael Kerrigan - *Ancient Rome and the Roman Empire*, Dorling Kindersley, Londra, 2001

M.I. Finley - *The Ancient Greeks*, Penguin Books, Markham, Ontario, 1963

Mihail Macrea, Octavian Floca, Nicolae Lupu, Ion Berciu - *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, Editura Meridiane, București, 1966

M. Mentelle – *Encycopédie methodique. Géographie ancienne*, 2 tomes, Ch. Panckoucke Libraire, Liège, 1787

M. Opermann - *Tracii între Arcul Carpatic și Marea Egee*, Editura Militară, București, 1988

M. Weizman – *Ebla: a revelation in archeology*, în *Funk & Wagnalis New Enciclopedia*, Funk & Wagnalis Corporation, 1995

O. C. Dahl - *Migration from Kalimantan to Madagascar*, Norwegian University Press / The Institute for Comparative Research in Human Culture, 1991

Patrick Huyghe - *Columbus was Last: A Heretical History of who was First*, Hyperion, New York, 1992

Paul Johnson - *A History of the Jews*, Harper Collins, Londra, 1988

Paul Michel Munoz - *Early Kingdoms of the Indonesian Archipelago and the Malay Peninsula*. Singapore, Editions Didier Millet, Kuala Lumpur, 2006

Per Bilde - *Flavius Josephus between Jerusalem and Rome: his Life, his Works and their Importance*. Sheffield, 1998

Peter John Cattermole - *Building Planet Earth: Five Billion Years of Earth History*, Cambridge University Press, 2000

Peter Brent - *The Mongol Empire: Genghis Khan. His Triumph and his Legacy*, Book Club Associates, London. 1976

Peter John Cattermole - *Building Planet Earth: Five Billion Years of Earth History*, Cambridge University Press, 2000

Peter Wilcox - *Rome's Enemies: Parthians and Sassanids*, Osprey Publishing , 1986
Philip S Khoury & Joseph Kostiner - *Tribes and State Formation in the Middle East*, University of California Press, 1991

P. V. Kirch - *The Lapita Peoples: Ancestors of the Oceanic World*, Blackwell Publishers, Oxford, 1997

Raymond Bloch - *Les Étrusques*, Paris, Presses Universitaires de France (PUF) colecția Que sais-je? Nr. 645

R. Blust - *The prehistory of the Austronesian-speaking peoples: The view from language* în „Journal of World Prehistory” nr. 9/1995

R. Broome - *Aboriginal Australians*, Allen & Unwin, 2001

R. Ghirshman - *L'Iran et la migration des Indo-Aryens et des Iraniens* în *Akten des VII. Internationalen Kongresses für Iranische Kunst und Archäologie*, München, 7.-10. septembrie/1976

Redha Bhacker și Bernadette Bhacker – *Dilmun. Digging in the Land of Magan*, vol. 50, nr. 3/1997

Reinhard, Johan - *Machu Picchu: The Sacred Center*, Instituto Machu Picchu, Lima, 2002

- R  n   Grousset - *The empire of the Steppes*, Rutgers University Press, 1989
- Rene Grousset - *The Empire of the Steppes*, Rutgers University Press, 1988
- Richard C. Foltz - *Religions of the Silk Road: Overland Trade and Cultural Exchange from Antiquity to the Fifteenth Century*, St. Martin's Griffin, New York, 1999
- Richard Feachem - *Guide to Prehistoric Scotland*, Simon & Schuster, 1977
- R. Larick   i R.L. Ciochon - *The African emergence and early Asian dispersals of the genus Homo*   n „American Scientist” nr. 84/1996
- Robert Bakker - *The Dinosaur Heresies*, Longman, 1986
- Robert Drews - *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe CA. 1200 B.C.*, Princeton University Press, 1993
- Robert Wauchope - *Lost Tribes & Sunken Continents*, University of Chicago Press, 1962
- Roger Blench - *Archaeology, Language, and the African Past*, 2006., AltaMira Press, 2006.
- Ronald Morris - *The Prehistoric Rock Art of Galloway and The Isle of Man*, Blandford Press, 1979
- Ross E. Dunn - *The Adventures of Ibn Battuta*, University of California Press, 2005
- Sanford Holst - *Phoenicians: Lebanon's Epic Heritage*, Cambridge and Boston Press, Los Angeles, 2005
- S. Brown – *Aboriginal archeological resources in south east Tasmania: an overview of the nature and management of Aboriginal sites*, National Parks & Wildlife Service, Hobart, 1986
- S. C. McCluskey - *Astronomies and Cultures in Early Medieval Europe*, Cambridge University Press, 1998
- Sir Thomas Heath - *Aristarchus of Samos, the ancient Copernicus; a history of Greek astronomy to Aristarchus, together with Aristarchus's Treatise on the sizes and distances of the sun and moon : a new Greek text with translation and notes*, Oxford University Press, Londra, 1913
- S. Mojzis - *Evidence for Life on Earth before 3800 million years ago*,   n “Nature”, 384/1996)
- Sood Sangvichien - *A knowledge of the beginning of prehistory of Thailand during the establishing of National Museum*,   n „Silpakorn Gazette”, vol. 30, nr. 6/1987
- Stanford Shaw - *Empire of Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire 1290–1808*   n * * * - *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol I, Cambridge University Press, 1976
- Stephanie M. Dalley - *Myths From Mesopotamia*, Oxford University Press, 1989
- Stuart Piggott - *Scotland Before History*, Edinburgh University Press, 1982

- Svat Soucek - *A History of Inner Asia*, Cambridge University Press, 1997
- Svatopluk Soucek - *A History of Inner Asia*, Cambridge University Press, 2000
- Tania Gergel - *Alexander the Great*, The Penguin Group, Londra, 2004
- T. Dobzhansky - *Genetics of the Evolutionary Process*, Columbia University Press, New York, 1970
- T.J. Luce - *The Greek Historians*, Londra, Routledge, 1997
- Temple, Robert K. G. - *The Sirius Mystery*, St. Martin's Press New York, 1976
- Trude Krakauer Dothan și Moshe Dothan - *People of the Sea: The Search for the Philistines*, Macmillan Publishing Company, New York, 1992
- Urmila Pingle și Christoph von Fürer-Haimendorf - *Gonds and Their Neighbours: A Study in Genetic Diversity*, Ethnographic & Folk Culture Society of India, Lucknow, 1987
- Vasile Pârvan - *Getica, o protoistorie a Daciei*, Editura Enciclopedică, București, 1982
- Viacheslav V. Ivanov și Thomas Gamkrelidze - *The Early History of Indo-European Languages*, în "Scientific American" nr. 262/3, (1990)
- Victor Kernbach - *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989
- V. R. d'A. Desborough - *The Last Mycenaeans and Their Successors*, Oxford University Press, 1964
- William H. Stiebing Jr. - *Ancient Near Eastern History And Culture*, Longman, New York, 2003
- Walter M. Ellis - *Alcibiades*, Routledge, Londra și New York, 1989
- W. G. Aston, (1896/1972). *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest Times to A.D. 697*. Rutland, Vermont & Tokyo
- Wilhelm Gernot - *The Hurrians*, Aris & Philips, Warminster, 1989
- William G. Boltz - *Early Chinese Writing* în "World Archaeology", vol. 17, Nr. 3 (februarie 1986 - *Early Writing Systems*)
- Zlatko Tomicic & Andrija-Zeljko Lovric, Cultural Center of I.R. of Iran in Croatia, Zagreb, 1999
- Zlatko Tomicic - *The old-Iranian origin of Croats*, în *Symposium proceedings*, 1998, editori